

JYU DISSERTATIONS 806

Hilla Kiuru

Aktiivinen ikääntyminen

Diskurssin rakentuminen eri konteksteissa

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 806

Hilla Kiuru

Aktiivinen ikääntyminen
Diskurssin rakentuminen eri konteksteissa

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
elokuun 24. päivänä 2024 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on August 24, 2024 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2024

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Ville Korkiakangas

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2024, by author and University of Jyväskylä

ISBN 978-952-86-0231-6 (PDF)

URN:ISBN:978-952-86-0231-6

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0231-6>

ABSTRACT

Kiuru, Hilla

Active ageing: The construction of discourse in different contexts

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2024, 115 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 806)

ISBN 978-952-86-0231-6 (PDF)

This study examines active ageing, which is a powerful discourse within the politics of ageing. This discourse has been shown to be present in the programs of international and national organizations, such as those of the European Union and World Health Organization. Governments have also been motivated to look for solutions to the challenges associated with the older adults of ageing populations. Older adults are thus expected to age in an active way: to work longer, participate in volunteer work and informal care, live in a healthy way, use technology, and prepare for ageing. Despite a range of research on the issue, there is no universally accepted definition of active ageing. In this study, active ageing is understood as a discourse that is produced as well as affected by academic and political discussions concerning active ageing and changes within the welfare state.

This study investigates the concept of active ageing using newspaper editorial pages, policy documents of municipalities, and interviews with older adults. The data are examined using content analysis guided by theory, Foucauldian discourse analysis, new rhetoric and actor-network theory. Overall, various meanings for active ageing were found in the data, including longer careers, volunteer work, political activity, ageing in place, healthy lifestyle, use of technology, smaller activity, and adapting activities. The role of the surrounding society, family and services was essential, because they supported the activity of the individual. There were also hindrances for activity, such as poverty, and resistance, such as a refusal to use technology. The discourse was produced in different ways in different contexts and also contained contradictions. For example, political activity was seen in a more positive way in policy documents than it was in the editorial pages of *Helsingin Sanomat*. The discourse is produced via subdiscourses and with rhetorical devices such as association.

Active ageing relies on an ideal where the individual human is as independent and resourceful as possible. The discourse of active ageing builds a subject position where the individual should be as active as possible while also being supported by the environment, services, and loved ones. However, there is a risk of precarity in the lack of services and support which should be considered when talking about active ageing.

Keywords: active ageing, discourse, ageing norms

TIIVISTELMÄ

Kiuru, Hilla

Aktiivinen ikääntyminen - diskurssin rakentuminen eri konteksteissa

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2024, 115 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 806)

ISBN 978-952-86-0231-6 (PDF)

Tämän tutkimuksen aiheena on aktiivinen ikääntyminen, joka on vahva diskurssi ikääntymisen politiikassa. Aktiivinen ikääntyminen on esiintynyt kansainvälisten ja kansallisten organisaatioiden ohjelmissa, kuten Euroopan Unionin ja Maailman terveysjärjestön. Ikääntyvä väestö ja sen haasteet ovat saaneet poliittiset toimijat hakemaan ratkaisuja ikääntymiseen ikääntyneistä itsestään. Ikääntyneiltä odotetaan aktiivista ikääntymistä, kuten pidempiä työuria, vapaaehtoistyöhön ja omaisten hoivaan osallistumista, terveellisiä elintapoja, teknologian käyttämistä ja vanhenemiseen valmistautumista. Aikaisemman tutkimuksen mukaan, aktiivisella ikääntymisellä ei ole yhtä yhtenäistä määritelmää. Tässä tutkimuksessa aktiivinen ikääntyminen ymmärretään diskurssina, johon ovat vaikuttaneet aktiiviseen ikääntymiseen liittyvä poliittinen ja akateeminen keskustelu ja hyvinvointivaltion muutokset.

Aktiivista ikääntymistä tarkastellaan pääkirjoitusaukeaman teksteissä, kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa ja ikääntyneiden haastatteluissa. Käytetyt analyysimenetelmät olivat teoriaohjaava sisällönanalyysi, Foucault'lainen diskurssianalyysi, uusi retoriikka ja toimijaverkkoteoria. Ylipäätään, aktiivinen ikääntyminen tarkoitti monenlaisia asioita aineistoissa, kuten pidempää työuraa, vapaaehtoistyötä, poliittista aktiivisuutta, kotona asumista, terveellisiä elämäntapoja, teknologian käyttöä, pienempää aktiivisuutta ja aktiivisuuden sopeuttamista. Ympäröivän yhteiskunnan, perheen ja palveluiden rooli oli tärkeä, koska ne tukivat yksilön aktiivisuutta. Aktiivisuudelle oli myös esteitä, kuten köyhyys. Samoin ilmeni vastarintaa, esimerkiksi teknologian käyttöä vastustettiin. Diskurssia tuotettiin eri tavoin eri konteksteissa ja siihen liittyi ristiriitoja, kun esimerkiksi poliittiseen aktiivisuuteen suhtauduttiin positiivisemmin vanhuspoliittisissa ohjelmissa verrattuna Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteihin. Diskurssia tuotetaan aladiskurssein ja retorisiin keinoin kuten yhdistämällä asioita.

Aktiivisuusajattelu nojaa mahdollisimman itsenäiseen ja voimavarakeskeiseen ihmiskuvaan. Aktiivisen ikääntymisen diskurssi tuottaa subjektiposition, joka on mahdollisimman aktiivinen saaden myös tukea ympäristöltä, palveluilta ja läheisiltä. Kuitenkin palveluiden ja tuen puute saattaa johtaa epävarmuuteen ja prekaarisuuteen ja tämä pitäisi ottaa huomioon, kun puhutaan aktiivisesta ikääntymisestä.

Avainsanat: aktiivinen ikääntyminen, diskurssi, ikääntymisnormit

Author's address Hilla Kiuru
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä
hilla.v.kiuru@jyu.fi
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1601-2447>

Supervisors Prof. Heli Valokivi
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Prof. Sanna Laulainen
Department of Health and Social Management
University of Eastern Finland

Assoc. Prof. Ilkka Pietilä
Faculty of Social Sciences
University of Helsinki

Reviewers Prof. Anu Siren
Faculty of Social Sciences
University of Tampere

Dean Sari Rissanen
Faculty of Social Sciences and Business Studies
University of Eastern Finland

Opponent Prof. Anu Siren
Faculty of Social Sciences
University of Tampere

ESIPUHE

Tämä tutkimus sai inspiraationsa tutkijan kiinnostuksesta oikeanlaiseen ikääntymiseen ja elämiseen. Työskentelin kesinä 2008 ja 2010 vanhainkodeissa Ruotsissa. Tietynlainen performatiivisuus, pysähtyneisyys, mutta kuitenkin myös päivittäiset rutiinit aina asukkaiden pukemisesta ja siirtämisestä kahvihuoneeseen istumaan herättivät mielenkiintoni. Oli vanhainkoti kaupungin keskustassa tai maaseudulla, elämä vaikutti olevan hyvin samankaltaista ja myös piilossa ulkomailmalta. Tuntuikin aina omituisen vapauttavalta lähteä työpäivän jälkeen ulkomailmaan, jossa elettiin niin erilaista, mutta kuitenkin jossain määrin samankaltaista elämää.

Joku voisi kysyä, miten tämä kuvaus liittyy aktiiviseen ikääntymiseen. Aloitan sillan rakentamisen palaamalla graduuni, jonka aihetta pohdin vuonna 2011. Olin lukenut Simone de Beauvoirin teoksen Vanhuus ennen ensimmäistä seminaarikertaa ja päätin tämän myötä ehdottaa seminaarissa loppututkielmani aiheeksi ikääntymistä. Ohjaajani kehotti harkitsemaan biopoliittista näkökulmaa ja katsomaan Yhdistyneiden Kansakuntien sivustoilta ikääntymiseen liittyviä tekstejä. Kansainvälisten suhteiden opiskelijana akateemiset tietoni ikääntymistutkimuksesta olivat heikot. Päädyinkin lukemaan itsekseni sosiaaligerontologista kirjallisuutta ja tutkailin, mitä esimerkiksi Maailman terveysjärjestö sanoo ikääntymisestä. Näin löysin WHO:n ohjelman liittyen aktiiviseen ikääntymiseen (2002) ja kiinnostuin käsitteestä heti. Vanhainkotikokemuksia vasten käsite tuntui hassulta, jopa naiivilta. Ihmetykseni muistutti Rintalan (2003, 3) kuvausta omasta hämmästyksestään liittyen vanhuskuvaan, jota hän kuvasi vertaamalla julkista kuvaa ikääntyneistä palveluiden kohteena hänen omiin aktiivisiin ja meneviin sukulaisiinsa. Jacobsenin (2017, 3) sanoin ihmettelin sitä, mitä lisää aktiivisuus tuo ikääntymiseen. Ja miksi juuri ikääntyneiden tulee olla aktiivisia.

Gradun, erinäisten pätkätyökokemusten ja työttömyyden jälkeen päätin hakea jatko-opiskelijaksi samasta aihepiiristä. Aloittaessani opinnot vuonna 2015 olin juuri jäänyt työttömäksi, eikä apurahahauissa tärpännyt. Sipilän hallituksen aikana asenne työttömiä kohtaan kiristyi, mikä lisäsi pohdintaani oikeanlaisesta olemisesta yhteiskunnassa. Miettiessäni, miksi olen jäänyt « jumiin » tiettyyn käsitteeseen vuosikausiksi, arvelen vastauksen liittyvän jollain tapaa aktiivisuuden karsastamiseen. Ihmisen arvo tuntuu monesti määrittyvän aktiivisuuden, tuottavuuden ja hyödyllisyyden perusteella, ja tästä ei tunnu olevan poispääsyn mahdollisuutta, ei edes eläkkeellä. Tietynlaiset eksistentiaaliset pohdinnat ovat siis tukeneet ja siivittäneet tutkimusaiheittani.

Väitöskirjan tekeminen ei ole varsinaisesti ollut helppo prosessi ja kiitettävien lista on pitkä. Aloitan ohjaajistani, joiden apu on ollut korvaamatonta. Heli Valokiveä haluan kiittää siitä, että väitöskirjani pääsi kunnolla käyntiin. Olen saanut todella hyvää ohjausta ja kanssasi on ollut mukavaa työskennellä. Sanna Lauaista haluan kiittää tarkoista ja oivaltavista kommentteista ja siitä, että valoit uskoa minuun, kun koin epävarmuutta omasta tutkijuudestani. Ilkka Pietilältä olen saanut arvokkaita kommentteja ja ohjausta, mistä olen kiitollinen. Kiitokset

vielä Antti Karistolle kärsivällisyydestä ja käsikirjoitusteni varhaisten versioiden lukemisesta ja kommentoimisesta.

Kiitos esitarkastajille, professori Anu Sirenille ja dekaani Sari Rissaselle työni arvioimisesta ja tarkoista kommenteista – uskon, että käsikirjoituksesta tuli nyt parempi ja eheämpi kokonaisuus. Kiitän Anu Sireniä myös siitä, että suostuit vastaväittäjäkseni.

Vuosien varrella olen osallistunut Helsingin yliopiston sosiaaligerontologian tohtoriseminaariin, Jyväskylän yliopiston sosiaalityön jatkokoulutusseminaariin ja ikääntymisen ja hoivan tutkimuksen huippuyksikön seminaariin. Kiitos seminaarien vetäjille ja osallistujille kommenteista ja yhteishengestä. Seminaarien nimilista on pitkä johtuen kertyneistä vuosista, mutta mainitsen erityisesti Anun, Hennan, Katrin, Motokon, Elinan, Ossin, Andrean, Ritun, Katjan ja Visan.

Haluan kiittää myös Marjo Outilaa, jonka ansiosta pääsin töihin Toimiva kotihoito Lappiin – Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen-hankkeeseen hetkeksi ja sain käyttää aineistoa väitöskirjassani. Erityisesti haluan kiittää sinua kuitenkin kanssakirjoittajuudesta, opin sinulta paljon.

Kiitokset kuuluvat myös Jyväskylän yliopistolle, sosiaalityön tiedekunnalle ja työkavereille. Jyväskylän sotainvalidien asuntosäätiötä kiitän saamastani apurahasta. Ilman näitä tahoja tutkimuksen tekeminen olisi ollut vaikeaa. Kiitän myös entistä työnantajaani, Suomen Elintarviketyöläisten Liittoa, ymmärryksestä seminaareihin osallistumisesta.

Mitäpä olisi elämä ilman ystäviä? Kiitos teille, olette tärkeitä ja ihania! Väitöskirjan näkökulmasta haluan erityisesti mainita Marjo Ringin ja Sofia Karin, keskustelu tutkimuksesta ja muusta yhteiskunnan menosta on ollut tärkeää ja avartavaa. Lopuksi kiitän kumppaniani Miikkaa ja perhettäni, olette rakkaita.

Helsingissä 12.6.2024

Hilla Kiuru

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Osajulkaisut ja niiden aineistot	44
TAULUKKO 2	Osajulkaisut ja niiden menetelmät.....	48
TAULUKKO 3	Vanhuspoliittisten ohjelmien kokonaisuutta kuvaavat retoriset keinot	51
TAULUKKO 4	Vanhuspoliittisten ohjelmien aktiivista ikääntymistä kuvaavat retoriset keinot.....	52

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
ESIPUHE
KUVIOT JA TAULUKOT
SISÄLLYS
ALKUPERÄISET JULKAISUT

1	JOHDANTO.....	13
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	16
2.1	Aktiivisen ikääntymisen tausta	16
2.2	Uusliberalismi, aktivointi ja vastuu	23
2.3	Kolmas ja neljäs ikä	27
2.4	Aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet	31
2.5	Aktiivinen ikääntyminen diskurssina	36
3	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	39
4	AINEISTOT JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	41
4.1	Sosiaalinen konstruktionismi ja jälkistrukturalismi	41
4.2	Aineistot	44
4.3	Analyysimenetelmät	47
4.4	Tutkijan positio ja - etiikka	54
5	AKTIIVINEN IKÄÄNTYMINEN KONTEKSTISIDONNAISENA DISKURSSINA.....	58
5.1	Diskurssin rakentuminen eri konteksteissa	58
5.1.1	Diskurssiin kuuluvat asiat kolmannessa ja neljännessä iässä	58
5.1.2	Ympäristön tuki.....	59
5.1.3	Diskurssin tuottaminen eri konteksteissa	60
5.2	Aktiivisuuden esteet, diskurssin kohtaama vastarinta ja ristiriidat.....	63
5.2.1	Vastarinta ja esteet	63
5.2.2	Diskurssin ristiriidat	66
5.3	Aktiivisen ikääntymisen diskurssin seuraukset	67
5.3.1	Aktiivisuusdiskurssin ihmiskuva.....	67
5.3.2	Prekaarisuus ja ympäristön tuen puute.....	68
5.3.3	Aktiivisuuden laidalla, pieni aktiivisuus ja moninaisuus.....	70
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	73
6.1	Tutkimuksen keskeiset johtopäätökset.....	73
6.2	Tutkimuksen anti, rajoitteet ja jatkotutkimusaiheet.....	80

SUMMARY	84
LÄHTEET	87
LIITE 1	113
ALKUPERÄISET JULKAISUT	

ALKUPERÄISET JULKAISUT

1. Kiuru, H. (2022). Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015. *Gerontologia*, 36(2), 143-157.
2. Kiuru, H., Laulainen, S. & Valokivi, H. (2024). Aktiivinen ikääntyminen kuntien vanhuspoliittisten ohjelmien retoriikassa. *Hallinnon tutkimus*, 43(1), 51.
3. Kiuru, H., & Valokivi, H. (2022). "I do those things to pass the time.": Active ageing during fourth age. *Journal of aging studies*, 61, 101037.
4. Outila, M., & Kiuru, H. (2020). "Picturephone in my home": Actor-network theory and Foucauldian discourse analysis on Northern Finnish older adults starting to use a video conferencing service. *Journal of technology in human services*, 39(2), 163-192.

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, mitä aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa ja miten se rakentuu erilaisissa konteksteissa hyödyntäen kriittisen gerontologian näkökulmaa ja laadullista otetta. Aktiivinen ikääntyminen on esiintynyt ikääntymispoliittisessa keskustelussa 1990-luvulta asti (Lassen 2014a, 13 ; Foster & Walker 2021) ja sitä voidaan pitää ikääntymisen diskurssina, johon liittyy tiettyjä puhumisen tapoja ja ikääntymiseen liittyviä käsityksiä, kuvia, politiikkaa ja malleja, joiden avulla rakennetaan kuvaa ihanneikäntymisestä. Tämä diskurssi on olemassa samanaikaisesti muiden ikääntymisdiskurssien kanssa, kuten esimerkiksi hoivadiskurssin, joiden kanssa se kamppailee hegemonisesta asemasta (Jokinen & Juhila 1993; ks. Gramsci 1971; Ahosola 2018). Aiemmassa tutkimuksessa aktiivista ikääntymistä onkin pidetty ikääntymisen mallina (Timonen 2016). Sitä voidaan pitää yhtenä tämän ajan vanhuskuvista, jotka ovat sosiaalisesti konstruoituja, moninaisia ja joustavia. Ne muuttuvat ajan, yhteiskunnallisten muutosten ja vanhuskuvaa muuttavien yksilöiden myötä. (Hepworth 2004, 27; Rintala 2003, 17.)

Aktiivista ikääntymistä on tutkittu laajasti ja se on ymmärretty niin kuvailtavana, mitattavana ilmiönä kuin myös poliittisena tavoitteena muuttaa ikääntymisen merkitystä (Stenner ym. 2011, 468). Aktiivista ikääntymistä on pidetty käytännöllisenä ratkaisuna ikääntymisen yhteiskunnallisiin haasteisiin, kuten palvelu- ja eläkejärjestelmiin kohdistuviin rasituksiin. Näin ollen on pidetty tärkeänä, että ikääntyneet pysyvät toimintakykyisinä ja osallisina yhteiskunnassa. (van Dyk 2014; Lloyd, Tanner ym. 2014; Barslund ym. 2019, 541–542.) Aktiivinen ikääntyminen on tarkoittanut ikääntyneiden roolin muutosta aktiivisempaan suuntaan ja kansalaisvelvoitteiden kasvamista, joilla on nähty olevan positiivinen vaikutus ikääntyneiden hyvinvointiin, henkilökohtaiseen kasvuun ja ageismiin eli ikäsyrynnän torjuntaan. Ikääntyneet ovat halunneet olla aktiivisia, mutta heidän on myös oletettu haluavan olla aktiivisia. (Haarni 2009; Jensen & Principi 2014, 6–7; Hitchings ym. 2018.) Toisaalta taas aktiivinen ikääntyminen on nähty potentiaalisesti ulossulkevana ja sitä on pidetty sokeana ikääntyneiden moninaisuudelle, kuten luokan, sukupuolen ja kulttuurisen taustan vaikutuksille (Ranzijn 2010; Timonen 2016, 2-3; Foster & Walker 2015; 2021). Mitä tulee ulossul-

kevuuteen, aktiivisuus onkin yleensä yhdistetty kolmanteen ikään, kun taas neljänteen ikään on jätetty sairaudet, vaivat ja se onkin näyttäytynyt eräänlaisena mustana aukkona, jossa sijaitsevat kaikki nämä ikääntymiseen liitetyt kauhut (Laslett 1989; Gilleard & Higgs 2010; Petrová Kafková 2016).

Aktiivisen ikääntymisen määritelmästä ei ole yksimielisyyttä, kuten ei siitäkään, puhutaanko käsitteestä, diskurssista, strategiasta vai prosessista (Hasmanová Marhánková 2017, 18). Vaikka WHO:n vuoden 2002 ohjelma on laajalti viitattu, aktiivisuudelle ei ole yhtä yhtenäistä määritelmää, ja voidaan puhua erilaisista tavoista olla aktiivinen, kuten osallistumalla yhteiskuntaan, talouteen, liikumalla tai harrastamalla (Katz 2005c, 122; Hasmanová Marhánková 2011, 10). Aktiivista ikääntymistä on määritelty poliittisessa keskustelussa joko suppeasti, mutta myös laajemmin (Hasmanová Marhánková 2011, 10 ; del Barrio ym. 2018, 3). Ymmärrän aktiivisen ikääntymisen positiivisen ikääntymisen paradigmaan (Foster & Walker 2015, 83; Álvarez-García ym. 2018) kuuluvana diskurssina, joka asettaa tiettyjä odotuksia ikääntyneille (Hasmanová Marhánková 2011). Sillä on myös samankaltaisia sukulaiskäsitteitä, kuten onnistunut ikääntyminen (Timonen 2016), terve ikääntyminen (WHO 2017) ja tuottava ikääntyminen (Leinonen 2007). Näen nämä käsitteet varsin synonyyminomaisesti (Fernández-Ballesteros, Robine ym. 2013), vaikkakin niillä on myös tiettyjä ominaispiirteitä. Käsitteet esiintyvät vaihtelevilla määritelmillä, kapeammilla ja laiveammilla (esim. Leinonen 2007, 295-296) ja niitä myös yhdistävät samat kritiikin aiheet, kuten ulosulkevuus ja taustan huomioimattomuus (esim. Dillaway & Byrnes 2009). Lisäksi eri tutkijat näyttävät tulkitsevan eri tavalla niiden välisiä suhteita ja hierarkioita (ks. esim. Uortamo 2022, 14-15).

Diskurssina aktiivinen ikääntyminen tuottaa tietynlaista näkökulmaa maailmasta ja tällöin siihen liittyy vallankäyttö ja tietynlaisen ihanneikäntyjän eli subjektin position määrittäminen. Aktiivisen ikääntymisen diskurssilla on siten myös vaikutusta ihmiskuvaan. (Foucault 1983; Kaarre 1994, 20; Willig 2001, 107.) Aktiivisen ikääntymisen diskurssi ei ole kuitenkaan yhtenäinen johtuen siitä, että siihen ovat vaikuttaneet monet episteemit eli tiedolliset järjestelmät (Lassen & Moreira 2014, 34-35; Foucault 2018), kuten uusliberalismi (van Dyk 2014), kolmannen iän kulttuuri, suuret ikäluokat (Gilleard & Higgs 2002; 2005) ja väestön ikääntymisestä johtuva huolestuneisuus eli alarmismi (Katz 1992; ks. van Dyk 2014, 93). Diskurssia tuotetaan niin lehtiartikkeleissa, poliittisissa ohjelmissa, mutta myös ikääntyneiden teoissa ja puheissa. Lisäksi eri aktiviteetteja voidaan hierarkisoida, eli toisia aktiviteetteja kuten osallistumista järjestettyyn toimintaan, voidaan pitää tärkeämpänä kuin kotona olemista (Hasmanová Marhánková 2011, 23).

Aktiivisuutta on pidetty gerontologian piirissä hyvänä ja tavoiteltavana asiana, ja sen kritisoiminen on siten hankalaa (Katz 2005c, 121). Tämän normatiivisuuden vuoksi kriittinen ote tutkimuksessa on olennainen ja tarkastelen aktiivista ikääntymistä kriittisen gerontologian kehyksen läpi. Kriittinen gerontologia toi Katzin mukaan gerontologiaan eli ikääntymisen tutkimukseen uutta perspektiiviä humanistisesta ja yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta, kun aiemmin ikääntymisen tutkimus oli keskittynyt lähinnä biolääketieteelliseen näkökul-

maan. (Katz 2005b, 85; ks. Olaison & Donnelly 2022, 116-117.) Kriittisen gerontologian avainsanoja ovat sosiaalinen oikeudenmukaisuus, toimijuus, inklusio, autonomia, moninaisuus ja tasa-arvo. Siihen kuuluu ymmärrys moninaisuudesta, epätasa-arvosta, ageismista ja ikääntyneiden valtaistaminen. (Donnelly & Torres 2022, 2, 9-11; ks. Duffy 2017.)

Kriittisen gerontologian lisäksi tutkimukseni sijoittuu gerontologiseen sosiaalityöhön (Kinni ym. 2023) ja tutkimukseni voidaan liittää myös laajemmin yhteiskuntatieteisiin. Gerontologisen sosiaalityön tavoitteena on Seppäsen mukaan ikääntyneiden toimintakyvyn ja yhteisöjen toimivuuden tukeminen sekä niiden olosuhteiden vahvistaminen, jotka edistävät ikääntyneiden hyvinvointia (Seppänen 2006, 47). Sen yhtenä tehtävänä on siirtää fokus ikääntymisen ongelmallisuudesta ikääntyneiden ongelmiin ja ottaa näin huomioon oikeuksiin perustuva näkökulma (Seppänen & Ray 2022, 187). Gerontologisen sosiaalityön saatavuudessa on Suomessa eroja alueiden välillä, ja selkeästi tavoitteestaan huolimatta se hakee yhä paikkaansa (Niemi ym. 2021, 204). Osittain johtuen ikääntyneiden matalasta asemasta yhteiskunnassa gerontologisella sosiaalityöllä ei ole koskaan ollut varsinaista kultakautta (Seppänen & Ray 2022, 179; ks. Higgs 2022). Aktiiviseen ikääntymiseen liittyen sosiaalityön ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmat ovat olennaisia, koska sosioekonomisilla tekijöillä voi olla vaikutusta muun muassa ihmisten terveyskäyttäytymiseen. Tuloilla ja talouteen kohdistuvilla leikkauksilla on siten merkitystä ihmisten elämään. Tällöin voidaan huomioida sitäkin, tuleeko aktiivisuutta vaatia vain yksilöltä vai asettaa odotuksia myös yhteisöille ja yhteiskunnalle. (Lloyd, Tanner ym. 2014, 328-329.)

Tutkimukseni tuo lisätietoa aktiivisen ikääntymisen diskurssista, sen määrittelystä, kontekstisidonnaisuudesta ja moninaisuudesta. Tarkastelen myös diskurssiin sisältyviä ristiriitaisuuksia, esteitä ja sen kohtaamaa vastarintaa. Tutkin aktiivisen ikääntymisen diskurssia pääkirjoitusaukeaman teksteistä, vanhuspoliittisista ohjelmista ja ikääntyneiden haastattelupuheesta. Aineistot on kerätty Suomesta. Pääkirjoitukset tarjoavat kappaleen julkisesta keskustelusta ja kuntien vanhuspoliittiset ohjelmat näyttävät osan poliittishallinnollista keskustelua. Haastatteluaineisto tuo näkökulman aktiiviseen ikääntymiseen ikääntyneiden oman äänen kautta erityisesti neljännen iän ja teknologian käytön näkökulmista. Tutkimukseni koostuu neljästä osajulkaisusta, joista ensimmäinen tarkastelee aktiivisen ikääntymisen diskurssin esiintymistä Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015. Toisessa osajulkaisussa tutkitaan aktiivista ikääntymistä kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Kolmannessa osajulkaisussa tarkastellaan aktiivista ikääntymistä neljännessä iässä. Neljäs osajulkaisu käsittelee ikääntyneiden teknologian käyttöä, mitä voidaan pitää olennaisena osana aktiivisen ikääntymisen diskurssin toimeenpanossa (ks. Lindberg & Carlsson 2018). Tässä yhteenvedossa esittelen tutkimusaiheeni, sen taustaa, teoreettisia käsitteitä, metodologiaa, aineistoa ja analyysia. Tuon osatutkimusten tulokset yhteen ja koostan niistä johtopäätökset.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa taustoitan niitä teoreettisia lähtökohtia, jotka kuuluvat olennaisesti aktiiviseen ikääntymiseen ja rakentavat sitä diskurssina. Käyn läpi sen taustaa akateemisessa keskustelussa ja kansainvälisten järjestöjen julkaisuissa, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi on esiintynyt WHO:n ja EU:n julkaisuissa ja miten tämä on vaikuttanut ikääntymispolitiikkaan Suomessa. Tuon myös esille uusliberalismin vaikutuksesta tapahtuneet muutokset hyvinvointivaltioon ja tähän liittyvän tarpeen aktivoida kansalaisia. Luvut 2.1 ja 2.2 tarjoavat siis yhtäältä käsitteellisen historian ja toisaalta poliittisluonteellisen taustan diskurssille eli sen, miten aktiivinen ikääntyminen on esiintynyt ikääntymistutkimuksessa ja kansainvälisten organisaatioiden julkaisuissa ja sen, miten aktiivisuus nivoutuu vastuuseen ja hyvinvointivaltion muutokseen. Näissä luvuissa tuodaan esille myös aktiivisen ikääntymisen osakseen saamaa kritiikkiä. Kolmannen ja neljännen iän teoretisoinnin avulla tuon esille sen, keiltä aktiivisuutta on perinteisesti odotettu ja ketkä taas on suljettu pois. Lisäksi esittelen aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet. Viimeisessä luvussa hahmottelen aktiivisen ikääntymisen diskurssin kokonaisuuden.

2.1 Aktiivisen ikääntymisen tausta

Viitteitä aktiivisen ja onnistuneen ikääntymisen kaltaisista ideaaleista on havaittu niin Antiikin Roomasta (Žiha & Sukačić 2020) kuin renessanssin ajan Italiastakin (Gilleard 2013). Yleensä aktiivisen ikääntymisen tausta kuitenkin johdetaan aktiivisuusteoriaan, jonka mukaisesti ikääntyneen tulisi jatkaa keski-iän aktiivisuutta ja asenteita mahdollisimman pitkään ja korvata menetetyt aktiviteetit uusilla (Havighurst 1961). Tämä teoria alkoi kehittyä 1940-50-luvuilla (Lynott & Lynott 1966). Tästä samasta juuresta on peräisin onnistuneen ikääntymisen käsite, joka on enemmän käytössä Yhdysvalloissa (Foster & Walker 2015), johon palaan sukulaiskäsitteitä avatessani.

Aktiivisuusteoria (Havighurst 1961) kuuluu sosiaaligerontologian teorioihin, joita voidaan pitää toisaalta deskriptiivisinä eli kuvaavina, mutta myös preskriptiivisinä eli ohjaavina (van Berlo 1996, 245; Jyrkämä 2001). Näihin sosiaaligerontologisiin teorioihin kuuluvat myös irtaantumisen (Cumming & Henry 1961) ja jatkuvuuden teorit (Atchley 1989). Näistä ensimmäinen tuo esiin ikääntyneiden yhteiskunnasta erkanemisen luonnollisuuden (Cumming & Henry 1961) ja jatkuvuusteoria taas korostaa aiemman elämän vaikutusta ikääntymiseen ja jatkuvuusstrategioiden hyödyntämistä muutoksiin sopeutuessa (Atchley 1989). Gilleardia ja Higgsia (2002, 369-371) mukailen ajatus ikääntyneiden aktiivisuudesta oli päinvastainen funktionaaliselle näkökulmalle ja irtaantumisteorialle, jossa ikääntyneen ja yhteiskunnan erkaneminen toisistaan nähtiin luonnollisena (Tibbitts 1960; Cumming & Henry 1961). Se oli vastakkainen näkökulma myös 1970-luvulla kehittyneeseen strukturalistiseen eli rakenteelliseen riippuvuusteoriaan tai poliittistaloudelliseen näkökulmaan, jossa ikääntyneet nähtiin eläkkeelle jäätyään riippuvaisina hyvinvointipolitiikasta (Gilleard & Higgs 2002, 370). 1950–60-luvuilla käytiin debattia aktiivisuus- ja irtaantumisteorioiden välillä, joista ensimmäistä on pidetty kyseisen debatin voittajana aktiivisen ikääntymisen diskurssin myötä (Julkunen 2003, 75–76; Karisto 2020, 57). Lassen (2014a, 45–47) tosin näkee aktiivisuusteorian keskiössä olleen enemmänkin sosiaalisen aktiivisuuden, kun taas aktiivista ikääntymistä voidaan pitää tätä laajempänä esimerkiksi WHO:n (2002) ohjelman perusteella.

Aktiivista ikääntymistä onkin pidetty yleisesti hyvänä, ja aktiivisuutta hyvinvoinnin lähteenä on pidetty gerontologian piirissä niin kiistämättömänä, että sen kyseenalaistamista on pidetty harhaoppisena (Katz 2005c, 121). Voidaan kuitenkin kysyä, onko ikääntyminen ollut koskaan irtaantumista (Katz 1996, 7), ja ovatko ikääntyneet ennen aktiivisuuspuhettakaan olleet ”ei-aktiivisia” (Achenbaum 2001, 20; Lloyd, Tanner ym. 2014, 324; ks. Lloyd 2012, 86). Aktiivista ikääntymistä voidaan lisäksi pitää ageistisena, koska muihin ikäryhmiin ei kohdisteta vastaavia odotuksia, jotka lisäksi muistuttavat keski-ikäen liitettävää elämänvaihetta (ks. Havighurst 1961). Ikääntyneistä usein myös puhutaan yhtenä ryhmänä (Jylhä 2021), vaikka näin ei ole. Osittain aktiivisuuden kritiikki liittyy ihmisten taustatekijöiden ja intersektionaalisten (Crenshaw 1991) piirteiden hahmottamiseen. Erilaisilla ihmisillä voi olla erilaiset mahdollisuudet, odotukset ja resurssit ikääntyä aktiivisesti. Kaikki eivät voi olla aktiivisia esimerkiksi sairauden vuoksi. Aktiivista ikääntymistä onkin kritisoitu uusliberalistisuudesta, ulossulkevuudesta ja sokeudesta erilaisille intersektionaalisille piirteille, kuten luokalle, sukupuolelle ja kulttuuriselle taustalle. Aktiivisuuspuhetta on pidetty ulossulkevana sellaisille ihmisille, jotka eivät pysty tai halua olla aktiivisia, tai ymmärtävät toisenlaisen ikääntymisen hyvänä. (Ranzijn 2010; Foster & Walker 2015; Timonen 2016; Jacobsen 2017; Lassen & Jespersen 2017, 153; ks. Woody 2017; KC & Walker 2023.) Aktiivisuuden vaade voi olla kyseenalaista erityisesti puhuttaessa ihmisistä, joiden sosioekonominen asema on heikko, ja jotka kärsivät todennäköisemmin huonosta terveydestä ja vammoista (Lloyd 2012, 84). Katzin mukaan ikääntyneille sopivat aktiviteetit ovat monesti myös varsin keskiluokkaisia (Katz 2005c, 131), työväenluokkaisten aktiviteettien jäädessä paitsioon. Suositellut aktiviteetit

sisältävät keskiluokalle sopivia harrastuksia, kuten kuntosalilla käymistä ja vapaaehtoistyötä, ei niinkään saippuaopperoiden ja hevoskilpailujen katsomista. Aktiivisen ikääntymisen diskurssin voidaan ajatella siten kiinnittyvän voimakkaasti tiettyyn yhteiskuntaluokkaan. (Jacobsen 2017; ks. Blaakilde 2012.)

Aktiivisuusteorian lisäksi aktiivisen ikääntymisen taustatekijöinä voidaan pitää ainakin kahta muuta syytä. Yhtäältä diskurssin saavuttaman laaja-alaisuuden takana ovat sekä taloudelliset ja väestölliset muutokset väestön ikääntymisen myötä (Jensen & Principi 2014, 3) ja toisaalta taas halu muuttaa käsitystä ikääntymisestä (Stenner ym. 2011, 468). Väestöllisten muutosten myötä on kiinnitetty huomiota huoltosuhteen heikentymiseen ja siten yhteiskunnan taakan kasvamiseen. Tällöin aktiivisten ja itsestään huolta pitävien ikääntyneiden voidaan ajatella välttävän taakaksi joutumisen. (Lamb ym. 2017, 7.) Kirjallisuuden perusteella hyvinvointivaltion ja palvelujen kehitys sekä muutokset työvoimapolitiikassa ja eläkkeissä ovat vaikuttaneet ikääntymiskuvan muutoksiin ja siten aktiiviseen ikääntymiseen. Kansainväliset järjestöt, kuten WHO ja EU julkaisuihin, ovat vahvistaneet tätä. (Katz 1996; Rintala 2003; Carmel ym. 2007; Foster & Walker 2015; Zechner ym. 2022.)

Aktiivista ikääntymistä voidaan pitää globaalina diskurssina (ks. Lloyd 2012, 87), jonka politiikkaa on edistetty Euroopan unionin (EU) ja Maailman terveysjärjestön (WHO) ohjelmissa 1990-luvulta lähtien. Sitä on pidetty ratkaisuna yhteiskuntien ikääntymiseen. (Lassen 2014a, 13 ; Foster & Walker 2015; 2021; Lassen & Jespersen 2017, 143-144.) Aktiivisessa ikääntymisessä on kaksi suurempaa jakolinjaa, joista toinen keskittyy WHO:n johdolla terveyteen ja yhteiskunnalliseen tuottavuuteen, kun taas EU ja OECD keskittyvät työhön ja tuottavuuteen, vaikkakin EU yrittää lähentyä WHO:n versiota diskurssista (López-López & Sánchez 2020). Taluspainotteisuus näkyy myös UNECE:n (Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomissio) käsitteistössä (Sidorenko 2021b, 22). Tosin myös EU:n sisällä on kaksi linjaa, joista ensimmäinen, hallitsevampi, on taloudelliseen tuottavuuteen keskittyvä ja toinen taas laajempi (Foster & Walker 2021). Tuottavuuden painotus näkyy myös aktiivisen ikääntymisen indeksissä eli mittarissa, vaikka indeksin pitäisi perustua WHO:n näkemykseen aktiivisesta ikääntymisestä (São José ym. 2017, 52). Nämä näkökulmat, eli talouteen keskittyvä näkökulma ja terveyteen ja yhteiskunnalliseen tuottavuuteen keskittyvä malli, ovat erkaantuneet toisistaan (López-López & Sánchez 2020). Hitchings ja kumppanit (2018, 2) taas korostavat eroa eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen ajattelun välillä, jolloin ensimmäisessä keskitytään aktiivisuuteen ja terveyteen ja jälkimmäisessä taas tuottavuuteen ja kuluttamiseen.

WHO:n määritelmää on pidetty kokonaisvaltaisempänä näkemyksenä aktiiviseen ikääntymiseen verrattuna EU:n näkemykseen (Walker 2009; Foster & Walker 2015). WHO:n (2002) ohjelma liittyen aktiiviseen ikääntymiseen on laajalti siteerattu ja viitattu, ja sitä on sovellettu suurimmassa osassa maailman valtioita. Ohjelman ymmärrystä aktiivisesta ikääntymisestä pidetään laajana. Sen juuret ovat WHO:n vuoden 1995 Ageing and Health-ohjelmassa, joka painotti fyysistä aktiivisuutta. (WHO 2002, 54; Lloyd 2012, 82-83.) Tosin Žiha ja Sukačić (2020) liittävät jo Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1991 julkaisun *United Nations*

principles for older persons aktiiviseen ikääntymiseen, koska tässä dokumentissa odotettiin hallituksia sisällyttämään ohjelmiinsa esimerkiksi itsenäisyyden, osallisuuden ja arvokkuuden tukemista. Tätä ohjelmaa taas seurasivat Madridin julistus liittyen ikääntymiseen vuodelta 2002, jossa tuotiin esille tukevat ympäristöt, terveyden parantaminen ja ikääntyneiden osallistuminen kehitykseen. (Žiha & Sukačić 2020, 1238–1239; ks. UN 1991; 2002.) WHO:n mukaan aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa prosessia, jolla optimoidaan mahdollisuudet terveyteen, osallistumiseen ja turvallisuuteen, jotka ovat aktiivisen ikääntymisen kolme pilaria. Näin edistetään elämänlaatua ihmisten ikääntyessä. (WHO 2002, 12, 45-46.) Aktiiviseen ikääntymiseen kuuluvat muun muassa osallistuminen työhön, kulttuuriaktiiviteetteihin, vapaaehtoistyöhön ja terveelliset elintavat (WHO 2002). Mukaan on myös ehdotettu neljättä pilaria eli elinikäistä oppimista (International Longevity Centre Brazil, 2015; Sidorenko 2021b, 21).

Myös WHO:n näkemys aktiivisesta ikääntymisestä on saanut kritiikkiä osakseen. Lloydin mukaan aktiivisen ja terveen ikääntymisen moraalinen agenda on tiukasti sidoksissa oikeuteen saada terveydenhoitoa. Ikääntyneiden pitäminen mahdollisimman terveinä nähdään hyödyllisenä siksi, että näin säästetään resursseja muiden väestöryhmien terveydenhoitoon. Lloyd kyseenalaistaa tämän näkökulman, koska se asettaa ikääntyneiden tarpeen terveydenhuoltoon toissijaiseksi verrattuna muihin ikäryhmiin ja ei näin toteuta aidosti ikäystävällisyyttä. (Lloyd 2012, 101, 134–135.)

Euroopan Unionin näkemystä aktiivisesta ikääntymisestä on pidetty tuottavuutta korostavana näkökulmana, jossa painottuvat työllisyys ja talouskasvu (Carmel ym. 2007; Jones & Heley 2016, 177; Foster & Walker 2021). Euroopan komission mukaan aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa sen tukemista, että ihmiset pysyvät vastuussa omasta elämästä mahdollisimman pitkään ikääntyessään ja myös osallistuvat talouteen ja yhteiskuntaan mahdollisuuksien mukaan (Eurofound 2018). Komission sivuilla puhutaan myös aktiivisesta ja terveestä ikääntymisestä (European Commission 2022). Aktiivista ikääntymistä on myös mitattu aktiivisen ikääntymisen indeksillä Euroopan Unionissa. Indeksi koostuu neljästä osa-alueesta, jotka sisältävät yhteensä 22 indikaattoria. Indeksien maksimi-arvo on 100. (AAI leaflet; Zaidi ym. 2013; São José ym. 2017; UNECE/European Commission 2019.) EU:n keskimääräiset pisteet olivat 35,7 vuonna 2018, vaihdellen jäsenmaiden välillä 27,7 pisteestä 47,2 pisteeseen. Vaihtelu EU:n keskiarvosta oli suurempaa työllisyyden ja yhteiskunnallisen osallistumisen osa-alueilla, kun taas pienempää itsenäisen elämän ja kapasiteetin ja mahdollistavan ympäristön osa-alueilla. Sukupuolten välillä on eroa, erityisesti työllisyydessä, naiset saavat keskimäärin korkeammat pisteet vain yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Ero sukupuolten välillä on kuitenkin kaventunut vuosien 2008–2016 aikana. (UNECE/European Commission 2019, xi-xii.) Indeksiä on kuitenkin kritisoitu sen laskentatavasta ja maksimipistemäärän saavuttamisen epärealistisuudesta usean indikaattorin osalta; yksilön ei ole mahdollista samanaikaisesti tehdä täysipainoisesti vapaaehtoistöitä ja hoivata läheistään (São José ym. 2017).

Työuran pidentäminen on ollut olennainen osa EU:n aktiivisen ikääntymisen politiikkaa (Carmel ym. 2007; Hamblin 2013). Aiemmin eläke oli keino pääs-

tää ja siirtää ikääntyneet työntekijät pois työelämästä, mutta huoltosuhteen heikentyessä tähän on tullut muutos ja ikääntyneet halutaankin pitää työelämässä pidempään. EU, OECD ja Maailmanpankki havahtuivat väestörakenteen muutokseen ja sen seurauksiin 1980-luvun loppupuolella, mistä alkaen ikääntymistä on pidetty merkittävänä haasteena. (Julkunen 2003, 16; Julkunen & Pärnänen 2005.) Carmel kirjoittajakumppaneineen tarkastelevat artikkelissaan Euroopan Unionin politiikkadokumentteja liittyen ikääntyneiden työllisyyteen. Heidän mukaansa Euroopan Unionissa aktiivinen ikääntyminen tuli poliittiseen keskusteluun ensimmäisen kerran vuonna 1999. 1990-luvun lopulla kehitettiin myös EU:n työllisyysstrategia. Molempien politiikkadokumenttien tarkoituksena oli kasvattaa työllisyyttä ikääntyvää väestöä silmällä pitäen. Talouskasvua ja täystyöllisyyttä painottavassa vuoden 2000 Lissabonin sopimuksessa ikääntyneiden työllistäminen ja eläkeiän nostaminen olivat keskeisessä asemassa. Carmel kirjoittajakumppaneineen yhdistävätkin työllisyysstrategian ja aktiivisen ikääntymisen politiikan vuonna 2005 uudistettuun Lissabonin sopimukseen eli Uuteen Lissabonin sopimukseen ja tarjontapuolen rakenteellisiin uudistuksiin talouskasvun tavoittelemiseksi. Komission näkemys vuodelta 2004 liittyen ikääntyneiden työntekijöiden työllistymiseen pohjautui julkisten eläkevakuutusten rahoitukseen. Ratkaisuna nähtiin tällöin työllisyyden ja sosiaaliturvan muutos, vastuun ottaminen ikääntyneistä työntekijöistä ja julkisen mielipiteen muuttaminen. Työnantajilta odotettiin ikääntyneiden työntekijöiden pitämistä työssä, mutta sosiaalisten vastuiden kasvattaminen jäi toiveen tasolle velvoitteiden puuttuessa. Yksityisin eläkevakuutuksin siirrettiin riskiä EU:lta ja valtioilta yksilöille ja tehtiin markkinoista vahvempia. Ikääntyneet työntekijät, 50–64-vuotiaat nähtiin varsin homogeenisenä ryhmänä, eikä esimerkiksi sukupuolen tai koulutuksen vaikutuksia juuri tunnistettu. (Carmel ym. 2007; ks. Julkunen & Pärnänen 2005.)

Euroopan Unionin aktiivisen ikääntymisen sanomana olikin, että ikääntyneiden ja myös eläkkeellä olevien tulisi työskennellä. Työllisyys nähtiin hyväksi sosiaaliturvajärjestelmille ja taloudelle. Lissabonin sopimuksessa ristiriitaa kuitenkin aiheuttivat toisaalta työllisyysvaade ja toisaalta ajatus aktiivisuudesta hyvinvointia lisäävänä ja ikääntyneiden mahdollisuutena toteuttaa potentiaaliensa eliniän pidentyessä. Lissabonin sopimuksen jälkeen ristiriitaan yritettiinkin vastata parempien, laadukkaiden töiden markkinoimisella, joiden ansiosta henkilökohtaisen- ja työelämän erottaminen helpottuisi, kuitenkin painotuksen pysyessä korkeassa työllisyysasteessa ja tuottavuudessa. Tässäkin keskustelussa painottui yksilön vastuu, jolloin yksilön oli pysyttävä mahdollisimman työllistämiskelpoisena samalla kun työturvallisuus, eli yksilön suojaaminen työelämän oikullisuudelta, loisti keskustelusta poissaolollaan. Tämä malli kohteli ikääntyneitä epätasa-arvoisesti, kun jotkut pystyivät jäämään yksityisen vakuutuksen turvin eläkkeelle, kun taas toisten oli pakko aktivoitua. (Carmel ym. 2007; Timonen 2016.) Carmel kumppaneineen näkevätkin Lissabonin sopimuksen ja EU:n näkemyksen aktiivisesta ikääntymisestä korostavan tuottavuutta, yksilön vastuuta ja utilitaristista näkemystä, kun työuran pidentymisestä ajatellaan hyötyvän niin talouden kuin sosiaaliturvajärjestelmienkin (Carmel ym. 2007).

Työllisyysnäkökulma on voitu pitää vahvana määrittäjänä aktiivisen ikään-
tymisen tulkinnassa niin Euroopassa (Carmel ym. 2007; López-López & Sánchez
2020) kuin Suomessakin. Euroopan Unionin työuriin liittyvä politiikka on vaikut-
tanut vahvasti Suomen politiikkaan, ja Suomi onkin ollut edelläkävijä ikään-
tymispolitiikassaan Euroopassa. Euroopassa ja Suomessa alettiin puhumaan uu-
desta ikäpolitiikasta 1990-luvulla, johon kuului työskentely pidempään, minkä
ansioista työvoiman määrä ja työllisyysaste kasvaisivat ja elatussuhde puolestaan
pienenisi. Työuran pidentyminen oli mahdollista paremman terveyden ja koulu-
tuksen, pidemmän eliniän ja uuden aktiivisemmän ikäkäsityksen myötä. Poliit-
tisesti tämä on ollut kuitenkin hankalaa, koska työuran varhaiseen lopettamiseen
on totuttu ja siitä on tullut sosiaalinen instituutio. Suomessa tämä uusi ikäsopi-
mus näyttäytyi esimerkiksi Kansallisena ikäohjelmalla 1998–2002, työuran pi-
dentämisen huomiointina vuoden 1999 hallitusohjelmassa ja vuoden 2005 elä-
keuudistuksena, jonka tarkoituksena oli pidentää työuria. Työurien pidentämi-
sen ja uuden ikäpolitiikan suhteen Suomessa vallitsi vahva konsensus ja siinä
olivat mukana niin hallitus, työmarkkinajärjestöt ja asiantuntijatkin. Talouden
tarpeet, uusi ikäkäsitys ja ageismin vastaisuus ovat tukeneet tätä. Tosin politiikan
keinoista on ollut jonkin verran erimielisyyksiä. (Julkunen & Pärnänen 2005.)

Myös työuran pidentämisen suhteen ihmisen tausta eli esimerkiksi luokka
ja terveydentila tulisi huomioida. Työhön osallistuminen voi olla vaikeaa heiken-
tyneen terveyden vuoksi ja ylipäätään yhtäläinen työuran pidentäminen kaikilta
on epärealistista. (Timonen 2016.) Toisaalta jotkut pitävät työtä nuorentavana
(Julkunen 2003, 203–205, 262), ja tietotyötä tekeväälle työuran jatkaminen voi olla
mieluisaa, kun taas jollekin pienituloiselle välttämätön paha pienen eläkkeen
paikkaamiseksi tai mahdottomuus, jos työ on raskasta fyysisesti (Nivalainen
2014 ; Schippers & Conen 2014, 235 ; Timonen 2016; Mathews 2023). Julkunen ja
Pärnänen mukaan toisaalta myöskään ne, jotka selviävät töistään ja ovat hyvässä
kunnossa eivät välttämättä halua jatkaa työuraa, jos vaihtoehtona on vapaus (Jul-
kunen & Pärnänen 2003, 187). Työ vie aikaa ja energiaa, jolloin sen voidaan aja-
tella kaventavan mahdollisuutta muuhun aktiivisuuteen (Julkunen 2003, 161-
162 ; Schippers & Conen 2014, 235). Myös päinvastaisesta ilmiöstä on tutkimus-
tuloksia. Työllisyys ja työuran jatkaminen pitkään voi tukea vapaaehtoistyöhön
osallistumista, koska työn kautta saadaan sosiaalisia suhteita, mikä tukee vapaa-
ehtoistyöhön osallistumista (Aleksandrowicz 2014, 105; Lindley & Principi 2014,
278; Principi ym. 2014, 323).

Ylipäätään 1990-luvun puolivälissä ikääntyneiden työllisyys alkoi kasvaa
useissa teollisuusmaissa, vaikkakin eri valtioiden välillä oli eroja tässä. Aktiivi-
nen ikäänntyminen muodostui keskeiseksi puhettavaksi, mikä näkyi myös Suo-
men EU-puheenjohtajakauden aikana, uudistetussa työllisyysstrategiassa vuo-
sina 2003–2010 ja Europe Trade Union Institute:n julkaisuissa. Näistä viimeisin
toi esiin työelämän lisäksi ikääntyneiden osallistumisen hoivaan. Läheisten hoi-
vavastuun kasvamisesta vaikutuksesta työurien pidentämiseen ei ole Suomessa
puhuttu juurikaan, mikä johtuu julkisen sektorin vastuusta tällä saralla. (Julku-
nen & Pärnänen 2005.) Tosin läheisten hoivavastuun kasvamisesta on viitteitä
myös Suomessa, kun omaisilta yhä enemmän odotetaan osallistumista läheis-

tensä hoivaan. Hoivavastuu on myös sukupuoleen liittyvä kysymys, kun odotukset kohdistuvat erityisesti naispuoleisiin läheisiin. Tulisi myös huomioida se, että kaikilla ei ole auttavia omaisia tukenaan. (Kalliomaa-Puha 2017; Ahosola 2018; ks. Kjær & Siren 2021.)

Aktiivinen ikääntyminen voikin asettaa enemmän paineita naisille, koska työuran lisäksi naisilla yhä on enemmän vastuuta hoivasta (Blaakilde 2012; Jacobsen 2017, 7–8) ja kotitöistä (Schippers & Conen 2014, 227–228). Naiseuteen, kuten aktiivisen ikääntymisen diskurssiin, liitetään kiireisyys ja monien asioiden tekeminen (Hasmanová Marhánková 2014, 1490–1491; ks. Katz 2000). Usein naisia koskevat hoivavelvoitteet voivat vaikuttaa myös muiden aktiviteettien toteuttamiseen. Hyvinvointivaltiomalli, kulttuuri ja hoivapalvelut taas voivat mahdollistaa esimerkiksi naisten vapaaehtoistyötä. (Andersson & Anxo 2014, 211, 213; Jensen 2014; Schippers & Conen 2014, 236–237.) Toisaalta kotitöiden ja hoivan suhteen on myös tapahtunut muutosta (ikääntyneiden) miesten osallistuessa niihin aiempaa enemmän (Lumme-Sandt & Lyyra 2013, 268–269; Tapio 2013). Mitä tulee hoivavelvoitteisiin, aktiivisen isovanhemman rooli ei kuulu kaikkien suunnitelmiin. Hoivavastuut eivät välttämättä sovi kaikkien kiireiseen arkeen tai ne voivat tuntua raskailta. (Katz 2005c, 135–136; Principi ym. 2016, 67; Hasmanová Marhánková 2019.) Toisaalta isovanhemmudelle voi tulla uusia, aktiivisempia odotuksia, kuten elämyksien tarjoaminen lapsenlapsille (Hasmanová Marhánková 2019). Lisäksi elintavat ja odotukset työssä jaksamisesta voivat olla sukupuolittuneita. Tietyt elintavat voidaan mieltää miehiseksi, mihin vaikuttavat myös muut intersektionaaliset tekijät, kuten luokka. (Pietilä 2013; Sulander 2013, 143–145.) Miesten eläkkeelle jäämiseen saatetaan liittää enemmän kulttuurisia merkityksiä, kuten luopumista (Julkunen 2013, 63–64).

Ylipäätään aktiivinen tai onnistunut ikääntyminen voidaan ymmärtää eri tavoin eri kulttuureissa ja siihen voidaan liittää eri asioita (Lloyd, Tanner ym. 2014, 325–326; Robbins-Ruszkowski 2017, 114). Kaikki eivät esimerkiksi määritä aktiivista ikääntymistä terveyden ja fyysisen kunnan kautta (Bowling 2009; ks. Lloyd, Tanner ym. 2014, 325–326). Kenialaisissa Meru- ja Mijikenda-yhteisöissä ikääntyneen rooli ei ole samanlainen kuin nuoren, eikä ikääntymisessä ylipäätään nähdä mitään hävettävää. Näissä yhteisöissä ajatus onnistuneesta tai aktiivisesta ikääntymisestä painottuu keskinäisriippuvuuteen, mikä on hyvin erilainen lähtökohta kuin länsimaissa. (McInthosh 2017, 188–189.) Pohjois-thaimaalaisessa kulttuurissa terveeseen ikääntymiseen yhdistettiin terveellisten elintapojen lisäksi myös keskinäisen riippuvuuden, esi-isien ja henkien palvonnan kaltaiset asiat (Danyuthasilpe ym. 2009). Myöskään Corwinin tutkimat katoliset nunnat eivät pitäneet toisista riippuvaisuutta epäonnistumisena vaan he yhdistivät sen avun tarjoamiseen ja vastaanottamiseen. He arvostivat hyvänä olemista (hyvyyttä) yhtä paljon, ellei enemmän kuin hyvän tekemistä. Uskonto vaikutti myös siten, että nunnat ajattelivat joidenkin asioiden olevan heidän kontrollinsa ja toimintakykynsä ulkopuolella. (Corwin 2017, 103–105, 107.) Gurkha-yhteisön naiset Isossa-Britanniassa taas yhdistivät läheisten tuen, arvokkaan elämän, syrjimättömyyden, osallistumisen kiinnostaviin aktiviteetteihin, hengellisyyden ja positii-visen elämäkatsomuksen aktiiviseen ikääntymiseen (KC & Walker 2023). Mitä

taas tulee työuran pidentämiseen globaalisti, kehittyvissä maissa työuran jatkaminen voi olla välttämätöntä verrattuna korkean tulotason maihin (Lloyd 2012, 23-24; ks. Harper 2006, 216-219), vaikka myös jälkimmäisissä, esimerkiksi Japannissa, työuran pidentämiseen kannustetaan huoltosuhteen heikkenemisen vuoksi (ks. Wels & Takami 2021). Eläkkeelle jääminen ei ole kaikkialla mahdollista ja työnteon jatkaminen on siten pakollista, vaikka terveys ei sitä kestäisi. Tällaisessa tilanteessa aktiivisen ikääntymisen politiikka voi tuntua irvokkaalta. (Lloyd 2012, 44.)

Aktiivisen ikääntymisen taustalla voidaan siis nähdä niin teoreettisia kuin väestörakenteen ja talouden muutoksiin liittyviä syitä. Diskurssi on esiintynyt kansainvälisten järjestöjen, kuten WHO:n ja EU:n, ohjelmissa. Eryteisesti EU:n vaikutuksesta diskurssin voidaan ajatella siirtyneen Suomeen, ja talous- ja työllisyyspainotukset näkyvät niin EU:ssa kuin Suomessakin. On kuitenkin huomiotava erilaiset käsitykset liittyen aktiivisuuteen ja ikääntymiseen eri puolilla maailmaa ja myös ihmisten taustasta johtuvat mahdollisuudet toteuttaa aktiivisuutta. Näiden seikkojen lisäksi diskurssin kehitykseen voidaan nähdä vaikuttaneen hyvinvointivaltion muutospainet.

2.2 Uusliberalismi, aktivointi ja vastuu

Uusliberalismi ja siihen kohdistuva kritiikki on yhdistetty aktiiviseen ikääntymiseen (van Dyk 2014), minkä vuoksi sitä on tärkeää taustoittaa. Uusliberalismi on kiistanalainen ja välillä epäselvästi käytetty käsite, johon Hoppanian mukaan viittaavatkin monesti ne, jotka suhtautuvat uusliberalismiin kriittisesti (Hoppania 2015, 67-68). Suhteessa hoivaan uusliberalismi tavoittelee minimikustannuksia ja mahdollisimman kevyttä sääntelyä liittyen yksityisiin palveluntuottajiin. Terveysten suhteen uusliberalismi taas tukee näkemystä yksilön vastuusta, mistä Lloyd syyttää myös WHO:ta. Uusliberalismin vaikutus näkyy esimerkiksi siinä, että vaikka aktiivinen ikääntyminen on merkittävässä roolissa ikääntymiseen liitettyjen negatiivisten mielikuvien vastustamisessa, uusliberalistisen ajattelun hallitessa, positiivinen ja aktiivinen ikääntyminen näyttäytyvät palvelujen leikkaamisena, yksilön vastuun kasvamisena ja palkkatyöhön perustuvana mallikansalaisuutena. (Lloyd 2012, 126-127, 134-135, 137.)

Uusliberalismi liittyy olennaisesti hyvinvointivaltion haasteisiin ja haastamiseen. Uusliberalismia voidaan pitää rationaliteettina, diskursiivisena kenttänä, jonka nimissä tehdään asioita ja joka haastaa ja pyrkii syrjäyttämään hyvinvointivaltiota tukevan rationaliteetin. (Rose 1999, 28; Miller & Rose 2008.) Itse ymmärrän sen kuitenkin yhtenä tämän ajan hegemonisista diskursseista (Jokinen & Juhila 1993; ks. Gramsci 1971), jonka vaikutus näkyy monissa keskusteluissa. Hyvinvointivaltion haasteisiin on luettu talouskasvun väistämätön hiipuminen ja kustannusten nouseminen väestön ikääntymisen ja työttömyyden myötä (Mounk 2017, 71). Väestön ikääntymistä on pidetty osasyllisenä hyvinvointivaltion kriisiin. Hyvinvointivaltio laajeni 1900-luvulla, kun työtätekevää väestöä oli enemmän verrattuna ikääntyneisiin ja lapsiin, jolloin tuettavia oli vähemmän

suhteessa työkäisiin. Väestön ikääntyessä Pohjoismainen hyvinvointimalli on vaikeuksissa, mikä on johtanut erilaisiin aloitteisiin ja uudistuksiin, kuten eläke-iän nostamiseen ja fyysisen ja psyykkisen aktiivisuuden kannustamiseen eli aktiivisen ikääntymisen tukemiseen. (Lassen & Jespersen 2017, 143.) Johtuen maahanmuuttovastaisista asenteista, aktiivista ikääntymistä voidaan Euroopan ikääntyvissä yhteiskunnissa pitää myös yrityksenä hyödyntää ikääntyvää väestöä sen sijaan, että lisättäisiin maahanmuuttoa (Greenberg & Muehlebach 2007, 194).

Lloydin ja kumppaneiden mukaan väestön ikääntymisen avulla on oikeutettu 1980-luvun uusliberalististen ekonomistien haaveilemat leikkaukset hyvinvointivaltioon (Lloyd, Tanner ym. 2014, 323). Hyvinvointivaltioiden havahduttua väestön ikääntymiseen ne alkoivat keskittymään kahteen periaatteeseen, joista ensimmäinen liittyy (terveeseen) elinikään ja toinen tiukkaan taloudenpitoon suhteessa julkisiin terveys- ja sosiaalipalveluihin. Ensimmäiseen periaatteeseen liittyy terveen ja aktiivisen ikääntymisen edistäminen ja siten itsenäisyyden ylläpitäminen mahdollisimman pitkään. Toinen periaate koskee sitä elämänvaihetta, jolloin ikääntyneet eivät enää pärjää itsenäisesti ja tarvitsevat palveluja. Kustannukset halutaan pitää mahdollisimman pieninä. Tämä suuntaus liittyy osittain uusliberalismiin ja yksityistämiseen sekä valtion pitämiseen mahdollisimman pienenä, koska yksityisiä toimijoita pidetään tehokkaampina. Yksityinen sektori liittyy myös konsumerismiin, jolloin ikääntyneet nähdään valintojen tekijänä ja palvelut yksilöllisinä. Samoin kustannusten suhteen on paine siirtää yksilöille. (Lloyd 2012, 1-3.) Myös perheiden vastuu on korostunut (Ahosola 2018, 20-23; ks. Lloyd 2012, 3).

Samalla kun julkista sektoria kutistetaan ja siirretään jatkuvan niukkuuden aikaan (Pierson 2001), kansalaisesta tehdään entistä aktiivisempi. Avainsanoja tässä aktiivisen kansalaisen politiikassa ovat valinta, osallisuus ja vastuu, jota annetaan niin yksilöille, perheille kuin yhteisöillekin. (Newman & Tonkens 2011, 9.) Voidaan puhua myös valmentajavaltiosta, jossa kansalaisista valmennetaan sopivia kilpailukyky-yhteiskunnan tarpeisiin (Heiskala & Kantola 2010) muun muassa aktiivisen ikääntymisen avulla.

Mounk kirjoittaa vastuun ajasta. Hänen mukaansa vastuun ajatus on melko tuore poliittisessa ja filosofisessa ajattelussamme. Sotien jälkeisenä aikana painotettiin rakenteiden ja normien roolia keskittyen tulonjakoon, vanhempien taustan vaikutukseen ja valtion velvollisuuksiin suhteessa köyhiin. Käännöksenä rakenteista ja yhteiskuntatason pohdinnoista kohti yksilöä ja yksilön vastuuta tapahtui hitaasti. 1980-luvun alussa yksilökeskeisyyden retoriikka kasvoi voimakkaasti konservatiivisuuden vallankumouksen myötä. Nykyään henkilökohtainen vastuu on valitseva puhetapa molemmin puolin Atlanttia ja läpi poliittisen kentän ja tämä puhetapa on levinnyt politiikasta ja valtion talousongelmien selvittämisestä elämäntaitovalmentajienkin sanastoon. (Mounk 2017, 2-4, 35-36.) Vastuusta puhuttaessa on aiemmin viitattu yksilön velvollisuuteen auttaa toisia, kun taas nykyään painotetaan itsestä huolehtimisesta ja mikäli tämä epäonnistuu, yksilö kantaa itse vastuun (Mounk 2017, 29-30). Tämä ajattelu sopii aktiiviseen ikääntymiseen siten, että aktiivisuudesta on tullut velvoittavaa ja normatiivista (Ehni ym. 2018,

262), vaikka kaikki eivät pysty olemaan aktiivisia (Foster & Walker 2015; Lassen & Jespersen 2017, 153). Aktiivinen ikääntyminen voi myös näyttäytyä liian rajattuna, kun kuntoilua ja vapaaehtoistyötä ja auktoriteettien, kuten lääkäreiden, määrittämiä aktiviteetteja arvostetaan, mutta esimerkiksi raskas kuntoilu, biljardi, olut, ajoittainen passiivisuus ja haluttu yksinäisyys jätetään ulkopuolelle (Lassen 2014b; Lassen & Jespersen 2017; ks. Hasmanová Marhánková 2011, 23). Aktiivisuus voi myös tuntua juoksumatolta, jossa on pakko olla (Hitchings ym. 2018, 3) ja jatkuva aktiivisuuden, terveyden ja itsestä huolehtimisen painotus voi estää ikääntyneitä hakemasta tarvitsemaansa apua (Lloyd 2012, 76; ks. Bernard 2000).

Mounkin mukaan politiikka- ja taloustieteilijät alkoivat puhua hyvinvointivaltion kriisistä 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin hyvinvointivaltion kestävyys epäiltiin niin Pohjois-Amerikassa kuin Länsi-Euroopassakin (Mounk 2017, 71). Hyvinvointivaltion kritiikki näkyi Britanniassa jo 1950-luvulla, mutta Thatcherin aikana 1980-luvulla tämä korostui. Myös Blairin New Labourin ja kolmannen tien politiikka voidaan nähdä jatkumona uusliberalismin kehitykselle. Siirryttäessä keynesiläisestä, sodan jälkeisestä hyvinvointivaltiosta uusliberalismiin täys-työllisyyden sijaan keskiöön nousivat hyvinvointivaltion supistaminen, budjetin, rahatalouden ja inflaation kontrolli, markkinoiden ja sääntelyn vapauttaminen ja työmarkkinoiden joustavoittaminen. (Hay 2004; Hemerijck 2012; Zechner ym. 2022, 35–36.) Hyvinvointivaltion kulta-aikana riippuvuus markkinoista pieneni julkisen sektorin ja sen palveluiden ansiosta, kun taas hyvinvointivaltion kutistuessa markkinoiden rooli on suurempi (Zechner ym. 2022, 36). Tämän markkinoiden roolin kasvamisen lisäksi (mt.) myös puskurin suhteessa yksilön vastuuseen voidaan ajatella ohenevan hyvinvointivaltioiden supistuessa. Mounk käyttää puskurin käsitettä, ja näkee hyvinvointivaltion turvaverkkoineen puskurina eli eräänlaisena suojana sille, että yksilön vastuu kasvaisi kohtuuttomasti. Tässä on eroja eri hyvinvointivaltiomallien välillä, kun Bismarckilaiseen perinteeseen nojaavat järjestelmät, kuten Saksan järjestelmä, tarjoavat ohuemman puskurin kuin Beveridgean-mallin mukaiset. (Mounk 2017, 77-78 ; ks. Chassard & Quintin 1992.) Pohjoismaista hyvinvointivaltiota, eli sosiaalidemokraattista mallia, ovat luonnehtineet runsaat sosiaalietuudet ja palvelut, tasa-arvoon pyrkiminen ja työllisyyden edistäminen (Greve ym. 2021, 296; ks. Esping-Andersen 1990), sitä on voitu pitää vahvana puskureiltaan (Mounk 2017). Ruotsi on vastannut parhaiten tätä mallia (Heiskala & Kantola 2010, 128 ; ks. Esping-Andersen 1990). Tosin hyvinvointivaltiomalleissa, niin ruotsalaisessa, saksalaisessa, yhdysvaltalaisessa ja kanadalaisessa, vastuullisuutta seurataan yhä enemmän ja puskuri ohenee. Tämä on näkynyt muun muassa eläkepolitiikassa, jossa on tapahtunut muutoksia. Eläkeikää on nostettu, eläke-etuuksien tasoa on pienennetty, yksityisten vakuutusten rooli ja eläkkeiden riippuvuus yksityisten osakesalkkujen ja muiden finanssi-instrumenttien pärjäämisestä on kasvanut. (Mounk 2017, 78-82; ks. Carmel ym. 2007.)

Kun Thatcherin aika oli merkityksellinen hyvinvointivaltion muutokselle Britanniassa, Suomessa lamalla oli suuri vaikutus (Zechner ym. 2022, 36-37; ks. Rintala 2003, 145–146). Suomessa siirryttiinkin hyvinvointivaltion kehittämisestä kilpailutalouteen 1990-luvulla. Tämä toi mukanaan uusia käsitteitä kuten akti-

vointi ja kannustaminen, mikä näkyi työvoimapolitiikan lisäksi esimerkiksi mielenterveyspalveluita ohjaavissa strategioissa. (Ahonen 2022, 60–61.) Hyvinvointivaltio on kuitenkin suosittu, vaikkakaan tämä ei ole estänyt niukkuuden politiikkaa (Zechner ym. 2022, 36-37; ks. Julkunen 2017). Niukkuuden politiikka, yksilön vastuu, markkinallistuminen ja ikääntyvä väestö ovat vaikuttaneet ikääntyneiden palveluiden kehitykseen, ja näiden palveluiden näkemiseen kuluverinä (Zechner ym. 2022, 37-39). Rintalan mukaan 1980-lopulta alkaen poliittisissa asiakirjoissa alkoi näkyä ajattelu, jonka mukaisesti ikääntyneiden ajateltiin voivan vaikuttaa elämäänsä ja heihin liitettiin omaan hoitoon osallistumisen, omavastuun, voimavarojen, itsenäisyyden ja omatoimisuuden kaltaisia ominaisuuksia. Ikääntyneet haluttiin pitää aktiivisina ja toimintakykyisinä. Yksilön vastuu kasvoi liittyen terveyteen, mihin liittyi olennaisena osana terveysneuvonta. Tämän lisäksi avopalvelupainotus ja palvelujen käytön vähentämistarve kuuluivat aikaan. Keskustelu vastuusta ja oman elämän hallinnasta rajoittui kuitenkin lähinnä kolmasikäläisiin eli ikävaiheeseen, johon liitetään esimerkiksi suurempi toimijuus. Vaikka palveluja ajateltiinkin tarvittavan, tulevaisuuden vanhusten palvelutarpeen uskottiin vähenevän. (Rintala 2003, 144-154; ks. liittyen kolmannen ikään Higgs 2022.) Voidaan tulkita, että on siirrytty aktiivisesta valtiosta aktiivisen kansalaisen aikaan (Óskarsdóttir 2007). Ikään kuin aikaisemmin kansalaiset olisivat olleet passiivisia ja nyttemmin heitä aktivoitaisiin, mitä voidaan pitää uusliberalismin oireena ja kritiikkinä hyvinvointivaltion oletettua passivointia ja riippuvaisuuden lisäämistä kohtaan (Johansson & Hvinden 2007; Wiggan 2012; Zechner ym. 2022, 39). Kuitenkaan ikääntyneitä ei ole pidetty pelkästään passiivisina ennen hyvinvointivaltion kritiikin ja uusliberalismin aikaa, ja tietynlaista aktivointia on esiintynyt aikaisemminkin. Ylipäätään ikääntymiskuva on ollut moninainen. (ks. Rintala 2003.)

Rintala näki aktiivisuusajattelun hallinnointina, yksilön hyödyllisyyden kasvattamisena. Hän myös näkee siinä yhtymäkohtia kuntouttamisen kanssa. Aktivointiin liittyivät heikkenemistä estävät ja toimintakykyä ylläpitävät toiminnot, joilla tuettiin itsenäisyyttä ja omatoimisuutta ja autettiin tarpeen vaatiessa. (Rintala 2003, 114, 124–125; ks. Timonen 2016, 66; Lassen & Jespersen 2017.) Zechner kumppaneineen näkevät aktivoinnissa samoja rangaistuksenomaisia piirteitä kuin köyhäintalojärjestelmässä, jolloin avun tarvitsemisesta, muiden ihmisten, ja myös talouden, vaivaamisesta rangaistiin. Aktivointi perustuu ajatukselle vaivaisuuden ja avuntarvitsemisen riskeistä, joita halutaan torjua. Tällöin unohtuu, että ennen pitkää tarvitsemme kuitenkin kaikki apua, kuten ikääntyessämme. Aktiivisuuden painottaminen onkin näkynyt esimerkiksi kotihoitopalveluissa niin, että asiakkaan ajatellaan valitsevan palvelunsa ja palveluntarjoajansa, vaikkakin todellisuudessa valitseminen ei ole niin yksinkertaista tai mahdollista. Varakkailla on parempi pääsy palveluihin, kun taas heikommassa sosiaaliekonomisessa asemassa olevat eivät välttämättä pääse palveluiden piiriin lainkaan. (Zechner ym. 2022, 39–41.)

Zechnerin ja kumppaneiden mukaan ikääntymisen hallinnassa suunta on siirtymässä kasvavan hyvinvointivaltion aikakaudesta, kollektiivisen vastuun ajatuksista ja yksilön oikeuksista ja tarpeista kohti sekoitusta, joka koostuu väes-

töön liittyvästä alarmismista, yksilön vastuusta, valinnanvapauden politiikasta ja hoivan markkinallistumisesta (Zechner ym. 2022, 41-44). Niukkuuden ja säästöjen vuoksi informaalin hoivan roolin voidaan ajatella tulevaisuudessa kasvavan Euroopassa, mikä on perinteisesti jäänyt enimmäkseen naisille. Tämä voi vaikuttaa myös pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden maineeseen naisten ystävinä. (Zigante 2018; Zechner ym. 2022, 76-77.)

Zechnerin ja kumppaneiden (2022; ks. myös Mounk 2017) kuvaamaan kehitykseen sopivat aikaisemman tutkimuksen havainnot liittyen Lain ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista eli vanhuspalvelulain (980/2012) valmisteluun. Lain luonnostelun aikoihin Suomessa vanhuspalveluiden painotus oli siirtymässä avohoitoon, perheiden kasvavaan vastuuseen ja markkinaehtoisuuteen. Myös jatkuva niukkuuspuhe on ollut osana palveluiden järjestämistä. (Hoppania ym. 2017.) Hoppania (2015, 131, 174; ks. Hoppania & Vaittinen 2015) tulkitsikin vanhuspalvelulain ja sen valmisteluprosessin nojanneen ajatukseen ikääntyneiden aktiivisesta, itsenäisestä roolista omien palvelutarpeiden hallinnoinnissa ja näiden tarpeiden ehkäisystä, mikä käy yksiin uusliberalismin ideaalin kanssa.

Hyvinvointiyhteiskunnan kehitys ja leikkaukset herättävät kysymyksen Suomen nykyisestä hyvinvointivaltion mallista. Kröger viittaa hoivaköyhyyttä käsittelevässä kirjassaan Vilaplana Prieton ja Jiménez-Martínin tutkimukseen, jossa Suomen hoivamalli on luokiteltu varsin moninaisista maista, kuten Italiasta, Itävallasta ja Yhdistyneestä kuningaskunnasta, koostuvaan standardiryhmään, eikä pohjoismaisen mallin ryhmään Tanskan, Ruotsin ja Hollannin kanssa. (Kröger 2022, 184-185; ks. Vilaplana Prieto & Jiménez-Martín 2015.) Tämä aiheuttaa pohdintaa Suomen hyvinvointivaltiomallin lisäksi mallien pysyvyydestä, niiden muutoksesta, ja siitä, kuuluuko Suomi vanhusten hoidon osalta enää Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden joukkoon (ks. Seppälä/YLE 30.1.2019). Laitoshoidon purku ja se, että avopalveluihin ei siirretty samassa määrin resursseja on tuonut oman osansa hoivaköyhyyshkehitykseen, jossa ihminen ei saa riittävästi hoivaa tarpeisiinsa nähden. Hoivaköyhyyden taustalla on yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä syitä, kuten vajavaiset sosiaalipalvelut ja läheisten ihmisten puute. (Kröger & Leinonen 2012 ; Kröger 2019 ; Kröger ym. 2019.) Tämä kysymys liittyy olennaisesti siihen, miten aktiivisuusdiskurssia voidaan tulkita suomalaisessa kontekstissa. Esimerkiksi Ison-Britannian sosiaalipalvelujen kehitys ja tähän liittyvä ikääntyneiden aktivointi (Lloyd, Tanner ym. 2014) voi olla vielä kaukainen vertailukohde Suomelle, mutta voidaan kysyä, ovatko ikääntymispolitiikkaan liittyen muut Pohjoismaat enää Suomen lähin viiteryhmä.

2.3 Kolmas ja neljäs ikä

Elämäntulkua on tutkimuksessa jaettu eri vaiheisiin. Laslett (1989, 4, 182-195) on jakanut elämäntulkun neljään vaiheeseen: ensimmäisessä iässä eli lapsuudessa ja nuoruudessa ollaan riippuvaisia toisista, kouluttaudutaan ja sosiaalistutaan. Toisessa ikävaiheessa työskennellään ja perustetaan perhe, ja kolmannessa vai-

heessa nautitaan vapaudesta ja elämän saavutuksista. Neljänteen ikävaiheeseen taas on liitetty toisista riippuvaisuus, raihnaisuus ja kuolema. Ikääntyneiden kohdalla on puhuttu myös viidennestä iästä, jolloin ikääntynyt ei pärjää enää itsenäisesti, vaan asuu esimerkiksi palvelutalossa (Helin 2002, 38). Toisaalta ikävaiheet ja niihin kohdistetut roolit ovat sekoittuneet ja voidaan ylipäättään kysyä, ovatko ikävaiheet koskaan olleet näin selkeärajaiset. Lisäksi ikävaiheita sekoittaa pidentynyt elinikä, jolloin kolmatta ikääkin voidaan ajatella myöhäiskeski-ikäenä (Jylhä 2021).

Kolmannen ja neljännen iän käsitteet liittyvät siihen, keitä aktiivisuusvaatimus koskee ja miten määritellään hyväksyttävä aktiivisuus. Aktiivinen ikääntyminen on perinteisesti yhdistetty kolmanteen ikään neljännen iän jään tämän ulkopuolelle (Petrová Kafková 2016; Foster & Walker 2015; ks. Lloyd, Tanner ym. 2014, 325). Nämä käsitteet kiinnittyvät myös siihen ristiriitaan tai jopa yhteensovittamattomuuteen mikä syntyy aktiivisen ikääntymisen odotuksista (ks. Katz 2005c) ja toisaalta ajatukseen vanhuksista hoivattavina ja palveluista riippuvaisina (Rintala 2003, 3). Gilleard ja Higgs (2002, 369–371) liittävät irtaantumisen ja riippuvuusteorioiden vastavoimaksi Laslettin (1989) kolmannen iän käsitteen ja ajatuksen toiminnallisemmasta ikääntymisestä. Aktiivisen ja onnistuneen ikääntymisen diskursseissa riippuvaisuus ja avun tarvitseminen voivat näyttäytyä taakkana ja tuntua häpeälliseltä (Lamb 2017; Lamb ym. 2017) ja aktiivisen ikääntymisen diskurssiin sopimattomina (ks. Lassen & Jespersen 2017, 146). Vaatimukset aktiivisuudesta voivat siten aiheuttaa paineita neljättä ikää eläville eli heille, jotka tarvitsevat jo enemmän palveluja (ks. Katz & Laliberte-Rudman 2005, 145).

Kolmas ikä on kiinteästi sidoksissa suurten ikäluokkien sukupolveen (Gilleard & Higgs 2002). Kolmannen iän taustalla ovat siis suurten ikäluokkien sukupolvi, tietynlainen iättömyyden ihanne ja kulutusyhteiskunta. Kulutuskulttuuri taas on sidoksissa globaaliin kapitalismiin. (Rees Jones ym. 2008, 27; Gilleard & Higgs 2002; 2010; Higgs 2022, 53–56.) Suuret ikäluokat ovat muovanneet niin nuorisokulttuuria kuin hyvinvointivaltiotakin, jolloin sopii kuvaan, että sukupolvi muokkaa myös ikääntymisen kulttuuria (Gilleard & Higgs 2002; Pölkki ym. 15.9.2015). Vaikka esimerkiksi onnistunutta ikääntymistä on tutkittu myös vanhemmista sukupolvista (Uortamo 2022), kolmas ikä on yhdistetty pääosin suuriin ikäluokkiin (Gilleard & Higgs 2002; 2005). Samoin keskiluokkaisuus yhdistetään joskus kolmanteen ikään, vaikkakin myös työväestöä on houkutellut eläkkeelle jäämisen jälkeinen elämä. Kolmas ikä on sidottu tietynlaiseen yhteiskuntaan: taloudellisesti vauraaseen, jossa eletään pitkään ja saadaan eläkettä. Se on uusi ikävaihe, jota voidaan pitää vauraiden, terveiden ja oikean asenteen omaavien etuoikeutena. Ikävaiheeseen liittyy vapaus ja se kiinnittyy subjektiiviseen iän kokemiseen, eli ihminen voi olla sen ikäinen kuin kokee. (Laslett 1987; 1989; Julkunen & Pärnänen 2005, 179, 248; Jyrkämä 2013, 92–95.) Suuriin ikäluokkiin liitetään myös kuluttaminen, ahneus, säästäväisen elämäntavan tarpeettomuus vaurauden vuoksi (Hitchings 2018, 4) ja myös matkailun kaltaiset aktiviteetit (Jyrkämä 2013, 94). Kolmannen iän toimijuuden puitteissa on lisäksi mahdollista häivyttää ikääntymisen merkkejä anti-ageing-tuotteilla ja kauneuskirurgialla (Higgs 2022, 55–56). Kuten aktiivinen ikääntyminen, kolmas ikä ja mahdol-

lisuus siihen on siis sidoksissa intersektionaalisiin tekijöihin, kuten varallisuuden ja sukupuoleen. Kaikilla ei ole mahdollisuutta toteuttaa kolmatta ikää. (Vakimo 2001, 68-69; Jyrkämä 2013.) Ja kuten aktiiviseen ikääntymiseen, myös kolmanteen ikään liittyy normatiivisuus eli tietynlaiset odotukset (Bury 1995, 21-24; Ehni ym. 2018, 262) ja erityisesti naisilta on odotettu varautumista, koska he todennäköisemmin elävät läpi kolmannen iän (Bury 1995, 21-24; ks. Laslett 1989).

Kolmannen iän kulttuuriin yhdistetään lisäksi tietynlainen vapaus esimerkiksi työelämän velvoitteista (Laslett 1989; Julkunen & Pärnänen 2005, 103; Jyrkämä 2013, 92-93). Tämä on ristiriidassa aktiivisen ikääntymisen diskurssin kanssa siinä mielessä, että aktiiviseen ikääntymiseen yhdistetään voimakkaasti myös, ja joissakin tapauksissa erityisesti, työ (esim. Julkunen 2003; Julkunen & Pärnänen 2005, 248-249; Carmel ym. 2007). Lisäksi monilla on hoivavelvoitteita, jotka voivat estää kolmanteen ikään liitetyn vapauden (Jyrkämä 2013, 94).

Jyrkämä nimesi 2010-luvun ”kolmannen iän vuosikymmeneksi”. Hänen mukaansa se on myös tullut jäädäkseen. Voidaan kuitenkin pohtia, jääkö kolmannen iän kulttuuri, aktiivinen ikääntyminen, suurten ikäluokkien ikääntymiskulttuuriksi, vai onko sille sijaa myöhemminkin. Kolmannen iän toteuttamiseksi on tarvittu aikaa yhteiskuntien kehittymisen ja elinajan pidentymisen muodossa, ja vaurautta ja terveyttä, mikä jo itsessään on rajannut osan ihmisistä kolmannen iän kulttuurin ulkopuolelle. (Laslett 1987; 1989; Vakimo 2001, 68-69; Julkunen & Pärnänen 2005, 248; Jyrkämä 2013, 90-96.) Pysyykö kolmas ikä samanlaisena eläkeiän noustessa, ilmaston muuttuessa, ja eriarvoisuuden kasvaessa? Ilmastonmuutoksella ja sään ääri-ilmiöillä on vaikutusta ikääntyneiden terveyteen ja haavoittuvuuteen (Haq & Gutman 2014). Vaikka ihmiset ikääntyvät entistä terveempinä, ja siten myös eläkeiän noustessa aikaa jää viettää kolmatta ikää, elinajanodotteessa on kuitenkin suuria eroja sosioekonomisten luokkien välillä (ks. Jylhä 2021, 70-73). Entä miten vaikuttaa refamilisaatiokehitys, jossa vastuu ikääntyneiden hoivasta siirtyy yhä enemmän läheisille (Morgan & Zechner 2022), jolloin hoivaajalle jää yhä vähemmän aikaa harrastuksille ja itsestä huolehtimiselle. Ehkä kolmanteen ikään liitetty vapaus (Jyrkämä 2013) jää vastuiden varjoon.

Kun kolmanteen ikään liitetään toimijuus ja valintojen tekeminen (Higgs 2022, 55-56), neljäs ikä sijoittuu tämän aktiivisen kolmannen iän ja kuoleman väliin (Lloyd, Calnan ym. 2014; Higgs & Gilleard 2015). Laslettin mukaan kolmanteen iästä siirtyminen neljänteen ikään vaatiikin vetäytymistä ja luopumista, ja tämä irtaantumisteoriaan viittaava, ulkopuolelta tuleva käytösvaatimus pitää osata (Cumming & Henry 1961; Laslett 1989, 194; Jyrkämä 2013, 95-96). Kolmanteen ikään ei mahdu ajatus sairaudesta, jolloin ne liitetään enemmänkin neljänteen ikään (Robbins-Ruszkowski 2017, 119). Kulutuskulttuurin ja jopa ikääntymisen välttelyn lisäksi aktiivisuuden, täyttymyksen ja toimijuuden yhdistyessä kolmanteen ikään, neljäs ikä assosioituu ikääntymisen kauhuihin, kurjuuteen, toimijuuden kaventumiseen, avun ja palvelujen tarvitsemiseen ja raihnaisuuteen (Laslett 1989; Gilleard & Higgs 2010; 2015; Petrová Karfková 2016; Robbins-Ruszkowski 2017, 122; São José 2020, 643-644). Muutoksia terveydessä ja itsenäisyydessä onkin pidetty avainasemassa siirtymisessä neljänteen ikään (Petrová Karfková 2016). Kolmannen iän tausta on vahvasti suurten ikäluokkien sukupol-

vessa ja sen ikääntymisessä tai pikemminkin ikääntymisen välttelyssä, neljättä ikää taas on pidetty kolmannen iän jälkeen tulevana pelkoa herättävänä ajanjaksona, mustana aukkona, jota voidaan pitää sosiaalisena kuvitelmana. (Gilleard & Higgs 2010; Jyrkämä 2013, 108-110; Higgs 2022, 53-58.) Lassenia ja Moreiraa mukaillen (2014, 34; Lassen 2014a) mukaan neljättä ikää ei ole vielä pystytty kolmannen iän tavoin purkamaan (unmake). Neljäs ikä voidaan tästä näkökulmasta nähdä vapaampana kurivallasta kuin kolmas ikä, hallinnoiva katse ei ole vielä kohdistunut siihen (ks. Foucault 1994).

Toisaalta neljäänteen ikään on myös liitetty arvokkuus ja sitkeys (Lloyd, Calnan ym. 2014) ja sosiaaliset suhteet ja kulttuuri- ja vapaa-ajan aktiviteetit voivat jopa kasvaa tässä ikävaiheessa (Fritzell ym. 2021). Lisäksi elämän arvostamisessa ei ole suurta eroa kolmas- ja neljäskäläisten välillä (Jopp ym. 2008). Vastakkainasettelun sijaan voitaisiinkin korostaa jatkuvuutta kolmannen ja neljännen iän välillä. Ymmärränkin molemmat ikävaiheet sosiaalisesti konstruoituina. (Gilleard & Higgs 2010; Higgs & Gilleard 2015).

Walkerin (2018, 265) mukaan on tärkeää, että aktiivinen ikääntyminen ei jätä ulkopuolelle mitään ikäryhmää. Kun aktiiviseen ikääntymiseen voidaan liittää tietynlainen tuottavuus, kiireisyys, asioiden tekeminen kodin ulkopuolella, on huomioitava, että kaikki eivät tähän kuitenkaan pysty. Merkityksellistä elämää voi viettää myös kotona, jolloin yhteys läheisiin, naapureihin ja kotihoidon työntekijöihin voivat muodostua tärkeiksi. (Buch 2017, 93.) Aktiivisen ikääntymisen tarkastelussa neljännessä iässä voidaan soveltaa Honkasalon käsitettä pienestä toimijuudesta, joka voidaan nähdä toimintana, joka ei ole yhteiskunnan näkökulmasta näkyvää, mutta voi olla toimijalle merkityksellistä. Tällaista toimintaa voi olla odottaminen ja sietäminen. Perinteisesti toimijuus liitetään toimintaan, kun taas pienessä toiminnassa mitään ei välttämättä tapahdu ja jopa passiivisuus on mahdollista. Samoin toisten ihmisten joukossa toimiminen ja yhteisön jäsenenä oleminen voidaan liittää pieneen toimintaan. Pienessä toiminnassa ihmiset voivat olla niin toimijoita kuin toiminnan kohteitakin. (Honkasalo 2013.) Voidaankin puhua pienestä aktiivisuudesta, joka ei välttämättä ole kovin näkyvää, mutta silti merkityksellistä ikääntyneelle itselleen. Keskittyminen aktiivisuuden määrittelemisessä itsenäisyyteen, fyysiseen ja kognitiiviseen kyvykkyyteen sekä itsestä huolehtimiseen voi jättää varjoonsa pienemmän aktiivisuuden (Buch 2017, 96).

Neljännän iän teoretisointiin voidaan liittää myös kysymys avuntarpeesta. Lloydin mukaan läntisissä yhteiskunnissa riippuvaisuus toisten avusta on nähty marginalisoitumisena ja kansalaisoikeuksien kaventumisena, menettämisenä. Ikääntymiseen kuuluu kuitenkin hoivan tarpeen kasvu, vaikkakin ”onnistuneet” yksilöt voivat saada puristettua tämän ajanjakson mahdollisimman pieneksi. Lloydin mukaan itsenäisyyden ja autonomisuuden eetosta on kritisoidava, mikä onnistuu esimerkiksi feministisen etiikan avulla, jonka mukaan toisista riippuvaisuus ja hoivan tarve on ymmärrettävä osana ihmisyyttä. Riippuvaisuuden näkeminen osana ihmisyyttä auttaa näkemään ikääntymisen osana elämäntulkua, ei jonain erillisenä ja marginaalina. (Lloyd 2012, 3-4; Lloyd, Tanner ym. 2014, 325.) Ylipäätään, elämää voidaan jo itsessään pitää prekaarina, epävarmana, tai haa-

voittuvaisena, huomioiden kuitenkin, että toiset ihmiset ovat haavoittuvaisemmassa asemassa kuin toiset ja tarvitsevat tällöin erityisesti tukea yhteiskunnalta (ks. Fineman 2008, 2010; Grenier ym. 2017). Prekaarisuutta voivat aiheuttaa riippuvaisuus palveluista ja toisten avusta. Ikääntyneet ihmiset voivat kokea prekaarisuutta hoivan, palveluiden ja sosiaalisten verkostojen puutteen vuoksi. (Grenier ym. 2017.) Prekaarisuuden näkökulma ikääntymisen tarkastelussa siirtää huomion pois iästä keskittyen rakenteellisiin tekijöihin ja epätasa-arvoon (Grenier ym. 2017), kuten koulutukseen ja sukupuoleen liittyvään epätasa-arvoon (Fritzell ym. 2021). Näin huomio siirtyy pois ikääntyneistä yksilöistä (ks. Timonen 2016) yhteiskunnalliselle tasolle ja hoivan järjestämiseen (Grenier ym. 2017).

Itsenäisyyden tavoittelu voidaan liittää olennaiseksi osaksi aktiivista ikääntymistä, mutta itsenäisyyden ja riippuvaisuuden määritelmät ovat vaihtelevia ja kontekstisidonnaisia. Itsenäisyys voi tarkoittaa kotona asumista laitoksen sijaan, tai avun saamista perheenjäseneltä palvelujen tai maksetun hoitajan sijaan. Kun terveydenhuollon saatavuus vaikuttaa käsityksiin sairaudesta, niin samoin myös pitkäaikaishoidon saatavuus vaikuttaa käsityksiin riippuvaisuudesta. (Plath 2009; Lloyd 2012, 111–112; ks. Lassen 2014a, 101–103.) Ylipäätään itsenäisyyden painottaminen ja muiden kuin laitospalvelujen korostaminen sekä palkattoman hoivan tekijöiden matala arvostus kertovat Lloydin mukaan hoivan aliarvostuksesta (Lloyd 2012, 119). Itsenäisyyden vaatimus saattaa estää näkemästä sen, että myös yhteisöllisyys, yhteisössä asuminen voi vahvistaa onnistunutta ikääntymistä (Corwin 2017). Tähän keskusteluun voidaan liittää lisäksi hoivaköyhyyden näkökulma, jossa avun ja tuen puute näyttäytyy hoitavien omaisten uupumisena ja ikääntyneiden suoranaisena heitteille jättönä, vaikkakin samalla onnistuttaisiin toteuttamaan kotona asumisen eetosta (Kröger 2022, 2).

Ymmärrän neljännen iän Gilleardin ja Higgsin (2015) mukaisesti sosiaalisesti konstruoiduksi vaiheeksi elämässä, johon on kuviteltu ja sijoitettu kaikki ikääntymiseen liittyvät kauhut ja vaivat. Toisaalta tähän elämänvaiheeseen liittyy avun tarvitseminen (São José 2020, 643–644). Puhun elämänvaiheesta, koska kronologinen ikä ei selitä riittävästi siirtymistä neljänteen ikään (Petrová Kafková 2016). Näen sen elämänvaiheena, johon on vaikea suhtautua mahdollisimman täydellistä itsenäisyyttä tavoittelevassa kulttuurissa, jossa avuntarve saattaa näyttäytyä taakkana – tällöin neljäs ikä voikin näyttäytyä Gilleardin ja Higgsin (2015) sanoittamana mustana aukkona, jonka reunalta pudotaan toimintakyvyttömyyteen ja raihnaisuuteen. Pienen aktiivisuuden (Honkasalo 2013) ja prekaarisuuden (Grenier ym. 2017) kaltaiset käsitteet auttavat kartoittamaan neljänteen ikään kuuluvaa toimijuutta ja näkemään sen osana elämää.

2.4 Aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet

Aktiivisesta ikääntymisestä lukiessa törmää melko nopeasti sen niin sanottuihin sukulaiskäsitteisiin, joihin kuuluvat terve (WHO 2017), onnistunut (Timonen 2016; Uortamo 2022) ja tuottava ikääntyminen (Leinonen 2007). Jotkut tutkijat

käyttävät näitä synonyyminomaisesti, toiset taas eri käsitteinä (Fernández-Ballesteros, Robine ym. 2013). Esimerkiksi Bass ja Caro (2001, 41) erottavat tuottavan ikääntymisen muun muassa terveestä ja onnistuneesta ikääntymisestä, kun taas toiset tutkijat näkevät tuottavan ja onnistuneen ikääntymisen sukulaiskäsitteinä (Moody 2001, 176; 182; Mathews 2023). Samoin kuin aktiivista ikääntymistä, näitä käsitteitä vaikuttaa yhdistävän monien eri määritelmien olemassaolo, mihin liittyy myös käsitteen ymmärtäminen suppeammin tai laajemmin (ks. Hinterlong ym. 2001; Sixsmith ym. 2014, 2; Nosraty 2018; Menassa ym. 2023). Näiden lisäksi aikaisemmassa tutkimuksessa on mainintoja muun muassa aktiivisesta pitkäikäisyydestä (active longevity) (Sidorenko 2021b), resilientistä (Stephens ym. 2015; Menassa ym. 2023) ja onnellisesta ikääntymisestä (Mathews 2023).

Terveen ikääntymisen keskiössä on toimintakyvyn edistäminen ja ylläpitäminen hyvinvoinnin säilyttämisen (WHO 2015, 28) ja yhteiskuntaan osallistumisen vuoksi (WHO 2021, 8; Menassa ym. 2023, 2). Samoin toiminnallisuus, vammojen ja sairauden puute ovat osa sitä (Fernández-Ballesteros, Molina ym. 2013, 85). WHO:n mukaan tervettä ikääntymistä tulee tukea monen sektorin yhteistyöllä, ikäystävällisten ympäristöjen avulla, terveys- ja pitkäaikaishoivan palveluilla, tutkimuksella ja tarkkailulla (WHO 2017; Rudnicka ym. 2020). Vaikka tervettä ikääntymistä on käsitteellistetty monella tavalla, yhteistä kaikille näkökulmille on se, että tunnistetaan terveen ikääntymisen riippuvuus henkilökohtaisista piirteistä, resursseista, tavoitteista ja kontekstikohtaisista tekijöistä, kuten kognitiivisista, fyysisistä, poliittisista, kulttuurisista ja taloudellisista tekijöistä. Tervettä ikääntymistä voidaankin määritellä kahden eri näkökulman pohjalta, joko terveyden näkökulmasta, jolloin tarkastellaan sairauden ja vammojen poissaoloa yksilötasolla ja sairastavuuden ja kuolleisuuden tiivistämistä väestötasolla, tai sopeutumisen näkökohdista. Käsitettä voi myös määrittää ympäristöön mukautumisen, terveyden edistämisen tai valtauttamisen kautta. (Menassa ym. 2023, 28.) Lisäksi on peräänkuulutettu tarvetta arvioida terveen ikääntymisen diskurssia ikääntyneiden näkökulmasta. Stephensin ja kumppaneiden mukaan terve ikääntyminen voi tarkoittaa ikääntyneille itselleen jokapäiväisiä perustarpeita, sosiaalista elämää, kontribuution mahdollisuutta, turvallisuutta, autonomiaa ja kykyä nauttia asioista. Näiden lisäksi ikääntyneet liittyvät terveeseen ikääntymiseen fyysisen terveyden muutoksineen, sopeutumisen ja luopumisen. (Stephens ym. 2015; Menassa ym. 2023, 29.) Myös Sixsmith ja kumppanit (2014) tarkastelivat ikääntyneiden omaa näkemystä suhteessa terveeseen ikääntymiseen ja kotona asumiseen. Ikääntyneet näkivät terveen ikääntymisen moninaisena käsitteenä ja asiana, johon he voivat itse vaikuttaa. Siihen liitettiin esimerkiksi aktiivisuus, itsenäinen selviäminen ja sopeutuminen terveydentilan muutosten myötä, elämäntapojen hallinta, resurssien tasapainottaminen ja taloushuolien välttäminen. Terve ikääntyminen näyttäytyi erilaisena eri puolilla Eurooppaa, erityisesti Länsi- ja Itä-Euroopan välillä, joista jälkimmäisessä terve ikääntyminen liittyi enemmän rajoituksiin ja pärjäämiseen.

Terveen ikääntymisen politiikkaa on kritisoitu homogenisoivana, ahdistavana, uusliberaalina ja yksilöä vastuuttavana ja ikääntymisen fyysiset realiteetit huomiotta jättävänä normina (Stephens ym. 2015). Toimintakykyisen ja terveen

ajan maksimoimisessa on nähty myös tuottavuusajattelua (Lloyd 2012, 69). Yksilöitä kannustetaan elämään terveellisesti ja näin ikääntymään mahdollisimman terveenä. Ikääntyneiden määrän kasvaessa vastuuttamisen viestin moraalinen sävy vahvistuu, kun ikääntymiseen liittyviä kustannuksia halutaan kontrolloida. Tämä herättää kysymyksiä liittyen oikeuteen saada terveyspalveluita terveyden ylläpidon ”epäonnistuessa”. Lloydin mukaan onkin jo olemassa jo viitteitä terveyspalvelujen ehdollistamisesta suhteessa elämäntapoihin. (Lloyd 2012, 2–3.) Myös aktiivinen ikääntyminen sisältää odotuksen itsesäätelystä ja henkilökohtaisesta vastuusta liittyen terveyteen (Lloyd 2012, 87). Toisaalta yhteiskunnallisia rakenteita ymmärtävä elämänkulkunäkökulma voi auttaa kyseenalaistamaan tätä näkökulmaa (Milne 2022).

Tuottavaan ikääntymiseen liittyy ikääntyneiden näkeminen yhteisöilleen taakan sijaan hyödyllisinä (Lloyd, Tanner ym. 2014, 326), ja aktiivisen ikääntymisen tapaan se onkin ollut vastatoimi ageismille (Hinterlong ym. 2001, 5; ks. Moody 2001, 181). Caro, Bass ja Chen (1993, 6) määrittivät tuottavaan ikääntymiseen kuuluvan sellaiset aktiviteetit, joiden avulla ikääntynyt osallistuu hyödykkeiden tai palveluiden tuottamiseen tai kehittää kykyään tuottaa niitä, korvauksella tai ilman. Tuottavien aktiviteettien määrittelyn suhteen ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä, vaikkakin monet tutkijat luokittelevat tällaisiksi sellaiset aktiviteetit, joista saadaan, tai joista voisi saada, korvaus. Näin ollen työn lisäksi läheisten auttaminen ja hoiva, vapaaehtoistyö ja työllistymistä tai palvelua tukeva koulutus voivat kuulua tuottaviin aktiviteetteihin. Laajempiakin määritelmiä kuitenkin on olemassa. (Bass & Caro 2001; Hinterlong ym. 2001; Sherraden ym. 2001, 266-267; Leinonen 2007, 295-296; Strauss & Trommer 2018, 312.) Hinterlong kumppaneineen (2001, 3-4, 8) laskevat tuottavuuteen mukaan myös markkinoiden ulkopuoliset aktiviteetit ja ajattelevat hyvin ikääntyneidenkin kykenevän tuottavaan ikääntymiseen. Toisaalta Bassin ja Caron (2001, 39) mukaan liikunta ja hengellisyys on jätetty määritelmästä pois, mikä taas poikkeaa aktiivisen ikääntymisen määritelmästä. Talous on kuitenkin tuottavan ikääntymisen keskiössä (Moody 2001, 181).

Samoin tuottavan ikääntymisen käsitettä on kritisoitu uusliberalistisuudesta, jolloin tehokkuutta vaaditaan myös ikääntyneiltä. Sitä voidaan pitää lisäksi normatiivisena, pakottavana ja binäärisenä käsitteen jakaessa ikääntyneet tuottamattomiin ja tuottaviin. (Estes & Mahakian 2001; Moody 2001, 176; Leinonen 2007; Mathews 2023.) Käsitteen ympärillä käytävää keskustelua voidaan pitää hyvin amerikkalaisvaikutteisena (Leinonen 2007, 296; ks. Achenbaum 2001). Tuottavaa ikääntymistä on kritisoitu myös eri intersektionaalisten taustatekijöiden riittämättömästä huomioimisesta (Leinonen 2007, 298; ks. Estes & Mahakian 2001, 204; Hinterlong ym. 2001, 10; Sherraden 2001, 269-270). Yhteiskunnan on lisäksi toivottu tarjoavan mahdollisuuksia tuottavaan ikääntymiseen (Bass & Caro 2001, 67-74; Estes & Malakian 2001, 210-211; Hinterlong ym. 2001, 3-4, 9).

Rowe ja Kahnin näkemyksen mukaan **onnistunut ikääntyminen** koostuu sairauksien ja vammojen välttämisestä, korkeasta kognitiivisesta ja fyysisestä toimintakyvystä ja aktiivisesta otteesta elämään (Rowe & Kahn 1997). Terveyden edistäminen ja sairauden minimoiminen ovatkin onnistuneen ikääntymisen yti-

messä, samoin yksilön vastuu tässä (Moody 2001, 179–180). Aiemmassa tutkimuksessa onnistunut ikääntyminen on myös yhdistetty olemisen tapaan (Bowling 2009, 708; ks. Lloyd, Tanner ym. 2014, 326). SOC-malli (”selective optimization with compensation”) on toinen onnistuneen ikääntymisen määritelmä, jossa keskitytään tiettyihin aktiviteetteihin ja näin kompensoidaan heikentyneitä toimintakykyä toisissa toiminnoissa (Freund & Baltes 1998). Onnistuneeseen ikääntymiseen on toisaalta liitetty myös iättömyys, ikääntymisen kieltäminen ja nuorekkuus (Corwin 2017; Lamb ym. 2017; Tortajada ym. 2018, 2). Käsitteeseen liitetään kunnossa ja aktiivisena pysymisen eetos taakkana olemisen välttämiseksi, mikä antaa vahvan moraalisen viestin (Chapman 2005; Lloyd, Tanner ym. 2014, 326). Whyten (2017) mukaan onnistunut ikääntyminen voi näyttää vastakkaiselta keskinäisriippuvuuden kanssa, vaikka edellinen tarvitsee jälkimmäistä onnistuakseen. Ihmisillä on taustojensa takia erilaisia tulkintoja onnistuneesta ikääntymisestä. Esimerkiksi Corwinin (2017, 106) tarkastelemat nunnat eivät pyrkineet säilyttämään iättömyyttä tai tietynlaista pysyvää minää.

Erityisesti Yhdysvalloissa käytettävän onnistuneen ikääntymisen käsitteen avulla on tuotu esiin, että ikääntyminen ei ole vain menetystä ja heikkenemistä ja käsite toi kauan toivotun optimistisen narratiivin ikääntymiseen. Ajatuksen myötä huomiota on kohdistettu niihin ikääntyneisiin, jotka ikääntyvät onnistuneesti. Tämä on yhtäältä tuonut uutta näkökulmaa ikääntymiseen, mutta toisaalta sitä voidaan pitää ulossulkevana niitä kohtaan, jotka eivät pysty onnistuneeseen ikääntymiseen. Lisäksi se määrittää, miten ikääntyä onnistuneesti sen sijaan, että kuunneltaisiin ikääntyneiden omia ajatuksia. Sitä voidaan myös pitää yksilökeskeisenä ja uusliberaalina käsitteenä, joka ei huomioi rakenteellisia vaikutuksia ikääntymiseen. (Katz & Calasanti 2015, 27; Danely 2017, 163; Nosraty 2018, 33–34; Foster & Walker 2021, 3–4; ks. Strawbridge & Cohen 2002; Boudiny 2013.) Käytetyintä onnistuneen ikääntymisen määritelmää eli Rowen ja Kahnin määritelmää, on kritisoitu keskittymisestä liikaa fyysisiin ja henkisiin aspekteihin sosiaalisten ja käyttäytymiseen liittyvien piirteiden kustannuksella. Kritiikkiä on lisäksi saanut ikääntyneiden moninaisuuden huomiotta jättäminen ja ikääntyneiden jakaminen joko onnistuneisiin tai epäonnistuneisiin, vaikka hyvin harva ikääntyy ilman sairauksia. (Nosraty 2018, 25; Foster & Walker 2021.) Onnistunut ikääntymistä on myös sanottu kulttuurisesti sokeaksi ja sen olevan helpompaa vauraalle, koulutetulle ja valkoiselle miehelle (Rowe & Kahn 1999, 122; Nosraty 2018, 34–35). Sitä on kritisoitu sekä yksilökeskeisyydestä että sen ohittamisesta, mitä onnistunut ikääntyminen merkitsee ikääntyneille itselleen. Yksilön valinnat ja elämäntapa ovat aina sidoksissa mahdollisuuksiin ja niiden puutteeseen sekä intersektionaalisiin tekijöihin, jolloin yhteiskunnallisia sidoksia ja valtasuhteita ei voida jättää huomiotta. Onnistunut ikääntyminen voi myös sulkea ulos ikääntyneitä ja eikä siten näe ikääntyneiden moninaisuutta. (Dillaway & Byrnes 2009; Katz & Calasanti 2015.) Yksilökeskeisyys, odotukset itsenäisyydestä, tuottavuudesta ja valintojen korostaminen sopivat uusliberaaliin ja länsimaiseen ajattelutapaan ja kapitalistisen yhteiskunnan odotuksiin (Fabre 2014, 145; Katz & Calasanti 2015, 29).

Käsitteiden suhteista toisiinsa on erilaisia arvioita tutkimuksessa. Sekä aktiivisen että terveen ikääntymisen tavoitteena voidaan pitää elämänkulun huomioimista terveydessä, ja ikääntyneiden fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen hyvinvoinnin maksimoimista – ja näin muista riippuvuuden vähentämistä (Foster & Walker 2021, 3). Aktiivinen ja terve ikääntyminen esiintyvät monesti yhdessä (Walker 2018, 264; Foster & Walker 2021, 3; European Commission 2022). Toisaalta Maailman terveysjärjestö siirtyi käyttämään terveen ikääntymisen käsitettä (WHO 2017), mikä taas korostaa käsitteiden välistä eroa. Stephens kirjoittajakumppaneineen (2015, 716) näkee terveen ikääntymisen diskurssin dominoivana ja seurauksena aktiivisen ja onnistuneen ikääntymisen julistamisesta. Menassa kumppaneineen (2023) taas tarkastelee aktiivista, onnistunutta tai tervettä ikääntymistä synonyymeina, mutta he järjestävät nämä kuitenkin terveen ikääntymisen käsitteen alle. Uortamo (2022, 14–15) näkee onnistuneen, aktiivisen, terveen, tuottavan ja hyvän ikääntymisen toisaalta synonyyminomaisesti, mutta toisaalta muut käsitteet onnistuneen ikääntymisen alakäsitteinä. Myös Corwin (2017, 104) ymmärtää aktiivisen ikääntymisen osana onnistuneen ikääntymisen paradigmaa, yhtenä sen teemoista. Aktiiviseen ikääntymiseen verrattuna toiset tutkijat pitävät onnistunutta ikääntymistä päällekkäisenä, Deeming taas erillisenä käsitteenä (Deeming 2009, 94; Lloyd, Tanner ym. 2014, 326). Toisaalta aktiivista ikääntymistä voidaan pitää muita ikääntymisen diskursseja, kuten tervettä ja tuottavaa ikääntymistä, monipuolisempana ja poliittisesti potentiaalisempana, koska se yhdistää useita avainalueita yhteiskunnasta kuten työllisyyden, terveyden ja kansalaisuuden, vaikkakin sen kapea käyttö voi johtaa ulossulkevuuteen (del Barrio ym. 2018). Aktiivista ikääntymistä on pidetty kriittistä huolimatta laajimmin hyväksyttynä strategiana suhteessa ikääntymiseen (Walker & Maltby 2012; Walker 2018, 264) ja laajempaa käsitteenä kuin tuottavaa tai onnistunutta ikääntymistä (Lloyd, Tanner ym. 2014, 326). Käsitteitä vertailtaessa on huomioitava niiden erilaiset taustat: onnistuneen ja tuottavan ikääntymisen tausta on akatemiassa, kun taas aktiivinen ikääntyminen on kehitetty päätöksentekoa varten ja ratkaisuksi ongelmaan (Lassen 2014a, 50; Foster & Walker 2021, 3).

Kysymykset siitä, pitäisikö kustakin puhua omana diskurssinaan ja miksi sitten valitsin tutkia juuri aktiivista ikääntymistä ovat haastavampia. Se, että keskityn nimenomaan aktiivisuuteen, johtuu siitä, että siihen ovat viitanneet julkaisuissaan niin WHO (2002) kuin EU:kin (Eurofound 2018). Kuitenkin varsin nopeasti törmää myös näihin samankaltaisiin käsitteisiin, jolloin on ratkaistava se, miten suhtautuu käsitteiden väliseen mahdolliseen hierarkiaan. Itse ymmärrän käsitteet osaksi positiivista gerontologiaa tai positiivista ikääntymistä (Lassen 2014a, 49, 106; Rantanen ym. 2018, 2), hyvin ikääntymistä (ageing well) (Foster & Walker 2021) ja siten melko samankaltaisina käsitteinä (Fernández-Ballesteros, Robine ym. 2013). Ajattelen niiden siis sijoittuvan tietyn paradigman eli positiivisen tai hyvin ikääntymisen alle (Foster & Walker 2015, 83; Álvarez-García ym. 2018). Synonyymimaisuus on sidoksissa siihen, kuinka kapeasti käsitteitä määritellään. Laajimmillaan määriteltyinä ne muistuttavat paljonkin toisiaan. Samoin käsitteiden kohtaama kritiikki sisältää samankaltaisia elementtejä, kuten moninaisuuden huomioimatta jättämisen, uusliberalistisen yksilön vastuun korosta-

misen, normatiivisuuden ja pakottavuuden. Suhteessa diskurssiin näen tämän niin, että nämä eri käsitteet ja niihin liittyvät puhutavat ruokkivat toisiaan ja ne ovat niin lähellä toisiaan, että en ajattele niitä erillisinä diskursseina. En näe niiden välillä erityistä hierarkiaa, koska määritelmät voivat olla hyvinkin laveita, mikä lisää päällekkäisyyttä. Onkin melko tutkijakohtaista, mihin käsitteeseen keskittyy.

2.5 Aktiivinen ikääntyminen diskurssina

Ymmärrän aktiivisen ikääntymisen Hasmanová Marhánkovan tapaan diskurssina, joka asettaa tiettyjä odotuksia ikääntyneille ja käyttää kuriin perustuvaa valtaa ikääntyneeseen väestöön. Valta näyttäytyy odotuksina oikeanlaisesta ikääntymisestä, jota kohden ikääntyneen tulisi pyrkiä minätekniikoin ja tietynlaisella itsekurilla, mutta myös yhteiskunnan tukea odotetaan. (Foucault 1988b; Willig 2001; Hasmanová Marhánkovan 2011, ks. Foucault 1995; Estes ym. 2003, 3-4.) Tätä diskurssia rakentavat ja siihen ovat vaikuttaneet akateeminen keskustelu, aktiivisuuspuheen esiintyminen kansainvälisten organisaatioiden ohjelmissa, uusliberalismin vaikutus ja hyvinvointivaltion muutokset, keskustelu eri ikävaiheisiin liittyvistä vastuista, samankaltaiset käsitteet ja myös sen kohtaama kriittikki. Foucault´lainen ajatus diskurssista liittyy vahvasti tietoon, valtaan ja historiaan (Kaarre 1994). Olen aiemmissa luvuissa tarkastellut aktiivisen ikääntymisen diskurssin taustaa, tässä luvussa diskursiivisuutta sanoitetaan hyödyntäen esimerkiksi Foucault´n ajattelua.

Foucault´n mukaan valta on tuottavaa, se tuottaa totuuden, tiedon ja diskurssin (Foucault 1991b, 60-61; Kaarre 1994, 20). Leiwon ja Pietikäisen (1996, 105) mukaan diskurssi muuttaa kulttuuria ja yhteiskunnallista ilmiötä pitkällä aikavälillä. Diskurssia käytetään niin vaikuttamiseen kuin ymmärtämiseenkin (Lock & Strong 2010, 269). Ne ovat sosiaalisia konstruktioita, käytäntöjä, joiden avulla rakennetaan tiettyjä näkökulmia maailmaan ja subjektipositioita (Blaikie 1999, 13; Willig 2001; Foucault 2008b, 220; Fairclough 2009; 2012, 11). Diskursseja tarkastelemalla voidaan nähdä niiden sääntöjen kokonaisuus, jotka määrittävät ”kohteiden järjestyksen” ja siten muotoilevat kohteensa. Ne koostuvat kielen ja puheen merkeistä, mutta ne eivät vain kuvaa merkkien tarkoittamia asioita vaan muotoilevat niitä. Diskursseihin voi kuulua myös ristiriitoja. (Foucault 2008b, 68-69, 198.) Julkusen mukaan jo iän ympärille voidaan ajatella syntyneen laaja diskurssi, johon kuuluu suuri määrä tutkimusta, kirjallisuutta, minätekniikoita ja poliitikoita (Julkunen 2003, 68; ks. Foucault 1988b, 18; 1990; 1992). Ymmärrän kuitenkin aktiivisen ikääntymisen omana diskurssinaan, joka on olemassa muiden ikääntymiseen liittyvien diskurssien joukossa.

Diskurssit, kuten aktiivinen ikääntyminen, sisältävät subjektipositioita, eli eräänlaisia paikkoja tai positioita vallan verkostossa, joiden mukaisesti subjektit voivat kokea ja käyttäytyä (Foucault 1983; Arribas-Ayllon & Walkerdine 2008; Willig 2001, 107, 110-111). Valta tuottaa tietynlaisia subjekteja, joita hallinnoida (Turner 1998, xii; Foucault 2008a; 2010; Miller and Rose 2008). Diskurssin mukai-

seen käyttäytymiseen subjektit tarvitsevat minätekniikoita, joiden avulla subjektit voivat vaikuttaa joko itse tai toisen avustuksella omaan kehoonsa, olemiseensa niin, että hän voi saavuttaa onnea, täydellisyyttä tai viisautta (Foucault 1988b, 18). Minätekniikat voivat tarkoittaa fyysisiä tai henkisiä harjoitteita, tai pahoista tavoista pois opettelua, ne voivat olla parantavia ja itsenäisyyttä vahvistavia (Foucault 2005a, 495–505; 2005b, 184). Samoin elämisen taito (regimen) voidaan yhdistää minätekniikoihin, koska siihen liittyy se, miten subjekti elää elämäänsä, sopeutuu ja ohjaa itseään (Foucault 1992, 99–108). Minätekniikat voidaan liittää conduct of conduct-ajatteluun, jolloin subjektilla on ohjaussuhde kehoonsa. Oman kehon hallitsemisen kautta on mahdollista hallita myös muita ja liittyä tätä kautta vallan verkostoon, jossa kaikki ovat hallittuja ja hallitsijoita. (Foucault 1983, 220–221; 1986, 87; 2003, 29; Rose 1999, 3.) Foucault näkeekin vallan tuottavana (Foucault 1991b, 60–61; Kaarre 1994, 20), verkostomaisena ja diskursiivisena, jossa valta kulkee ihmisten läpi kenenkään varsinaisesti omistamatta sitä (Foucault 1986, 81–102; 2003, 29–30; Sutherland ym. 2016, 388; ks. Foucault 1995). Valtaan liittyy aina vastarinta (Foucault 1990, 95); subjektit eivät välttämättä siis ”taivu” vaan ryhtyvät vastarintaan, mikä voi paljastaa vallan verkostoja (Foucault 1983, 210–211).

Voidaankin ajatella, että on olemassa aktiivisen ikääntymisen subjekti (Moulaert & Biggs 2013), joka työskentelee mahdollisimman pitkään, hoivaa läheisiään ja asuu itsenäisesti. Tämä subjekti nähdään aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä, joka elää terveellisesti, käyttää tietotekniikkaa ja tekee vapaaehtoistyötä. (ks. WHO 2002; AAI, Active Ageing Index home; Karisto 2020, 57–58.) Aktiivinen ja onnistunut ikääntyminen voidaan siten nähdä biopoliittisena projektina, jossa ihanteellisesti elävä aktiivisen ikääntymisen subjekti pitää huolta itsestään ja valmistautuu vanhuuteen, tai jopa välttää sen, ja näin tukee ikääntyvää yhteiskuntaa (Lassen 2014a; Lamb ym., 2017; ks. Foucault 1983). Tähän ikääntyvä yksilö tarvitsee tiettyjä minätekniikoita muuttaakseen itseään aktiivisen ikääntymisen normin mukaiseksi (Foucault 1988b, 18; Hasmanová Marhnáková 2011).

Jos mietitään diskurssin funktiota, on huomioitava aktiivisuusdiskurssin koostuvan monesta episteemistä eli tiedollisesta järjestelmästä (Lassen & Moreira 2014; ks. Foucault 2018), jolloin sillä voi olla monta funktiota ja siten myös monta diskurssin haltijaa (Foucault 2008b), esimerkiksi taloustiede ja ekonomit, terveystiede ja lääkärit, ravintoterapeutit, liikuntatieteilijät, myös terveyshallintotiede ja sen harjoittajat. Yhdeksi funktioksi voidaan ymmärtää vastuun vanhenemisesta ja sen riskeistä siirtäminen yksilöille hyvinvointivaltioiden palvelujen supistuksessa (Lloyd, Tanner ym. 2014, 329–330). Mutta tämäkään ei ole niin yksioikoista. Ensinnäkin siksi, koska yhteiskuntien välillä on eroa. Yksilön vastuun kasvattamisen voidaan ajatella olevan voimallisempaa Ison-Britannian kaltaisessa yhteiskunnassa, jossa hyvinvointivaltiomalli on jo valmiiksi markkinaliberalistinen verrattuna pohjoismaisiin yhteiskuntiin (mt.; Lindley ym. 2014). Toisaalta aktiivisuus ja osallistuminen yhteisölliseen toimintaan voivat lisätä ikääntyneen elämänlaatua ja aktiivisuus voi myös valtauttaa (Deeming 2009). Stennerin ja kumppaneiden (2011, 468) mukaan aktiivisen ikääntymisen tarkoituksena onkin alun perin ollut muuttaa käsityksiämme ikääntymisestä. Tähän muuttamiseen liittyy

myös ageististen käsitysten murtaminen (Hitchings ym. 2018), ikääntyneiden moninaisuuden näkeminen alarmistisuuden (Katz 1992; ks. Katz 1996, 69) ja taakkana näkemisen (Lloyd 2012, 136) sijaan.

Aktiivisessa ikääntymisessä voidaan ajatella olevan kyse väestön ja ikääntymisen hallinnasta. Foucault'n näkemyksen mukaan väestön elämään puuttuminen oli välttämätöntä modernille valtiolle sen voiman saavuttamiseksi (ks. Katz & Green 2005; ks. Foucault 1990). Tähän voidaan liittää ikääntymiseen liittyvä huolipuhe ja alarmismi (Katz 1992) ja sen siivittämä aktiivisuuden korostaminen (van Dyk 2014). Valta tekee näin aktiivisen ikääntymisen diskurssin muodossa ikääntymisestä tuottavaa. Aktiivisuuden korostaminen voidaan nähdä ratkaisuna hyvinvointivaltion heikentymiseen ja « riskialttiiden » väestönsien hallinnointiin. Ikääntyminen näin problematisoidaan, mutta ikääntyneestä väestöstä haetaan myös ratkaisuja. (Foucault 1991b, 60-61; Kaarre 1994, 20; Katz 2005c, 136-138; Timonen 2016, 3-4 ; EU 2019, 9.)

Diskurssit eivät kuitenkaan ole luonteeltaan irrallisia vaan sidoksissa tiettyyn kontekstiin, minkä vuoksi sovellan tässä tutkimuksessa van Dijkin teoriaa kontekstista. Van Dijkin mukaan ymmärtääksemme diskurssia, meidän on ymmärrettävä se sen kontekstissa (2009, 1). Diskurssit ovat kontekstista riippuvaisia ja kontekstit vaikuttavat sekä diskurssin tuottamiseen, eli siihen mitä sanotaan ja miten, että sen ymmärtämiseen. Kontekstit ovat myös subjektiivisia ja näin ollen kontekstimallit, eli subjektiivinen käsitys tilanteesta, auttavat sovittamaan diskurssin ja sen tulkinnat kommunikatiiviseen tilanteeseen sopiviksi. (van Dijk 2008, x, 17, 91, 101-103; 2009, 248-249.) Konteksti voi tarkoittaa vuorovaikutustilannetta, kuten tekstiä tai puhetta (van Dijk 2008, 117). Ihmiset muodostavat kontekstin kuulijoina, tulkitsijoina ja puhujina, eivät puhe tai tilanteet (van Dijk 2009, 192), ja kontekstit ovatkin subjektiivisia, egosentrisiä, ainutlaatuisia ja kokemukseen perustuvia malleja, mutta myös sosiaalisia, vuorovaikutukseen perustuvia ja kulttuurisesti vaihtelevia. Lisäksi ne ovat dynaamisia, suunniteltuja ja niitä on erilaisia, eli on niin mikro- kuin makrokontekstejakin. (van Dijk 2008, 16-22; 2009, 249-250.) Olennaisessa osassa ovat kontekstimallit, jotka auttavat ymmärtämään diskurssien merkitystä niin jaetussa sosiaalikulttuurisessa tietämyksessä kuin yksilöllisessä kokemuksessa. Nämä dynaamiset mallit ovat linkki situationaalisten ja sosiaalisten rakenteiden ja diskurssien tuottamisen ja ymmärtämisen välissä. Kontekstimallit siis voivat muuttua vuorovaikutuksessa. Diskurssi ei vaikuta suoraan sosiaaliseen tilanteeseen, kuten ihmisten välisiin suhteisiin, vaan vastaanottajien kontekstimallien kautta. (van Dijk 2009, 6-7, 9, 249; ks. van Dijk 2008, 16.) Toisaalta diskurssin ja kontekstin suhteet eivät ole yksinkertaisia, myös edellinen voi vaikuttaa jälkimmäiseen. Kontekstit voivat kuitenkin selittää, miksi diskurssit esiintyvät eri tavalla eri tilanteissa. (van Dijk 2009, 252-253.)

Aktiivinen ikääntyminen voidaan nähdä siis diskurssina, joka asettaa tiettyjä odotuksia ikääntyneelle ja tuottaa aktiivisen ikääntymisen subjektiposition. On myös huomioitava se, että diskurssit ovat kiinnittyneitä tiettyihin konteksteihin, jotka vaikuttavat niihin.

3 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella aktiivisen ikääntymisen diskurssia ja sen moninaisuutta kriittisesti eri konteksteissa. Eri kontekstit viittaavat tässä eri aiheistoista löytyneisiin konteksteihin, eli pääkirjoituskontekstin, politiikkakontekstin, arjen kontekstin ja teknologiakontekstin. Ikääntyneiden haastatteluai- neistossa katse kohdistuu erityisesti neljännen iän aktiivisuuteen ja teknologian käyttöön. Tarkastelen aktiivisen ikääntymisen diskurssia, siihen kuuluvia asioita ja suhdetta rinnakkaiskäsitteisiin ja aladiskursseihin. Lisäksi pohdin, mitä pitää huomioida, kun puhutaan aktiivisesta ikääntymisestä.

Päätutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten aktiivisen ikääntymisen diskurssia tuotetaan eri konteksteissa?
2. Minkälaisia esteitä ja ristiriitoja aktiiviselle ikääntymiselle ilmenee ja minkälaista vastarintaa aktiivisen ikääntymisen diskurssi kohtaa?
3. Mitä aktiivisen ikääntymisen diskurssista seuraa?

Vastaan väitöskirjan tutkimuskysymyksiin hyödyntäen osajulkaisujen tuloksia. Olen antanut osajulkaisuille lyhenteet (A1-A4), joilla viitataan niihin tekstissä.

A1. Kiuru, H. (2022). Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015. *Gerontologia*.

A2. Kiuru, H., Laulainen, S. & Valokivi, H. (2024) Aktiivinen ikääntyminen kuntien vanhuspoliittisten ohjelmien retoriikassa. *Hallinnon tutkimus*.

A3. Kiuru, H. & Valokivi, H. (2022). "I do those things to pass the time.": Active ageing during fourth age. *Journal of aging studies*.

A4. Outila, M. & Kiuru, H. (2020). "Picturephone in my Home": Actor-network theory and Foucauldian discourse analysis on Northern Finnish older adults starting to use a video conferencing service. *Journal of technology in human services*.

4 AINEISTOT JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimuksen aineisto ja käytettävät tutkimusmenetelmät ovat laadullista. Koska tutkimuksen tavoitteena on ollut hahmottaa diskurssin tuottamista ja moninaisuutta, olen kerännyt aineistoa melko laajalti ja monipuolisesti. Aineisto koostuu päivittäin ilmestyvän sanomalehden, Helsingin Sanomien, pääkirjoitusaukeaman teksteistä, kuntien vanhuspoliittisista ohjelmista ja haastatteluaineistosta. Tutkimusmenetelminä käytin foucaultilaista diskurssianalyysia, uutta retoriikkaa, teoriaohjaavaa sisällönanalyysia ja toimijaverkkoteoriaa. Avaan ensin tutkimuksen tieteenfilosofista taustaa, sitten aineistoa ja menetelmiä ja lopuksi kysymyksiä liittyen tutkimuspositioon ja -etiikkaan.

4.1 Sosiaalinen konstruktionismi ja jälkistrukturalismi

Ontologisesta (Smith 2005, 226) näkökulmasta aktiivinen ikääntyminen voidaan ymmärtää joksikin, jota rakennetaan puheessa. Epistemologisesti sitä voidaan tutkia analysoimalla tekstejä ja puhetta.

Ymmärrän tiedon sosiaalisesti rakentuvana ja tämä tapahtuu vuoropuheessa aiempaan tutkimukseen (Tanesini 1999; Naskali & Begum 2022, 81). Tieteenfilosofisesta näkökulmasta tutkimusotteeni perustuu sosiaaliseen konstruktionismiin ja jälkistrukturalismiin. Sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen voidaan yhdistää diskurssi- ja retorinen analyysi (ks. Jokinen ym. 2018, 10-11), joita käytän tutkimuksessani.

Sosiaalisessa konstruktionismissa ei ole vain yhtä koulukuntaa (Lock & Strong 2010, 6), vaan se voidaan ymmärtää sateenvarjokäsitteenä, jonka alla on useita teoreettisia näkökulmia (Cunliffe 2008). Sosiaalisen konstruktionismin mukaan kohtaamme todellisuuden aina tietystä näkökulmasta käsin, emme koskaan "puhtaasti". Eri näkökulmat taas ovat rakentuneet historiallisten prosessien myötä, ja voivat näkyä esimerkiksi symbolien kautta. Kieli ei myöskään edusta suoraan todellisuutta, mutta kieli ja ei-kielellinen maailma ovat jatkuvassa vuo-

rovaikutuksessa keskenään. Yhteiskunnalliset muutokset tuottavat uusia käsitteitä ja analyysitapoja. (Jokinen 1999, 39-40.)

Jälkistrukturalismissa filosofia yhdistyy politiikkaan (Williams 2002, 23). Myöskään jälkistrukturalismi ei ole yhtenäinen ajattelutapa (Finlayson & Valentine 2002, 1). Choatin (2012, 11-13) mukaan jälkistrukturalismi on jatkanut strukturalistien aloittamaa ihmisen purkamista, vaikkakin jälkistrukturalistit ovat myös haastaneet strukturalismia. Jälkistrukturalistista ajattelua ja sen eroa strukturalismiin voidaan havainnollistaa suhteessa kieleen. Strukturalistiseen ajatteluun kuuluvan Saussuren mukaan kieli koostuu merkeistä, jotka taas koostuvat merkitsijöistä ja merkityistä. Merkitsijä (signifier) on merkin materiaallinen puoli, kirjallinen tai suullinen muoto. Merkitty (signified) on idea tai käsite, johon merkitsijä kiinnittyy. (Finlayson & Valentine 2002, 8, 11-12.) Jälkistrukturalistien mukaan merkki voi toimia sekä tavanomaisesti että ei-tavanomaisesti, jolloin jälkimmäistä voidaan pitää merkin "oikeana olemuksena" ja sitä seuraamalla on mahdollista purkaa kaikki sosiaalisesti kontrolloidut järjestelmät (Harland 2003, 124). Strukturalismissa kaikki yhteiskunnassa ja kielessä on järjestyksessä, kun taas jälkistrukturalismi haastaa tätä ajatusta ja pitää rakenteita keskeneräisinä (Finlayson & Valentine 2002, 11-12). Politiikkaan ja valtaan liittyen, jälkistrukturalismi tarkastelee muuttuvaa valtaa sosiaalisen kentällä (Finlayson & Valentine 2002, 14) ja subjektin tuottamista (Williams, 2002, 24-25).

Sosiaalinen konstruktionismi ja jälkistrukturalismi sopivat tutkimukseni tieteenfilosofiseksi pohjaksi, koska ymmärrän aktiivisen ikääntymisen diskurssin tuottavan tietyn näkökulman ikääntymiseen ja diskurssiin liittyvät odotukset ja valtarakenteet ovat analysoitavissa kieltä tarkastelemalla. Tiedon sosiaalisuus ja historiallisuus liittyvät myös ymmärrykseeni diskurssista ja vallasta. Avaan seuraavaksi, miten nämä seikat auttavat tarkastelemaan aktiivisen ikääntymisen diskurssia ja sen rakentumista.

Arkeologian avulla tutkitaan historiaa (Kaarre 1994) ja jo sanottuja asioita (Foucault 2008b, 170-174). Historia on Foucault'n mukaan asiakirjojen ja esineiden kaltaisten aineellisten dokumenttien toimeenpanoa ja työtä. Nämä dokumentit ovat muistia. Historia siis koostuu dokumenttimassan tunnistamisesta ja sen muokkaamisesta. (Foucault 2008b, 16.) Diskursiiviset muodostelmat muodostuvat lausumista eli puheakteista (Dreyfus & Rabinov 1983, 48-49; Kaarre 1994, 18-19; Foucault 2008b, 142-143), joita voidaan havaita dokumenteista (Foucault 2008b). Diskurssi kuitenkin säätelee lausumia ja näin tuottaa siihen sopivaa totuutta (Kaarre 1994, 19). Lisäksi lausumat muuttuvat muodoltaan ja tyylliltään ajassa. (Foucault 2008b, 47-49). Foucault'n mukaan eri lausumien järjestelmät muodostavat arkiston, jonka "eriytyneinä käytäntöinä" diskurssit voidaan nähdä ja joita arkeologia kuvaa (Foucault 2008b, 170, 174). Kaarre (1994, 19) tulkitseekin, että arkeologia tarkastelee diskursiivisia muodostumia ja -käytäntöjä ja lausumia. Arkeologia ei kuitenkaan varsinaisesti tarkastele diskurssin alkuperää vaan pyrkii kuvailemaan kohteena olevaa diskurssia mahdollisimman täsmällisesti, mutta kuitenkin yleispäteviä sääntöjä etsien (Foucault 2008b, 183, 205, 216). Ikääntymistä ja aktiivista ikääntymistä, voidaan ajatella määrittävän useamman kuin yhden tahon. Kun Foucault'n mukaan hulluutta ovat määrittäneet

lääketiede, oikeuslaitos ja uskonto, käsitykseen (aktiivisesta) ikääntymisestä voidaan ajatella vaikuttaneen esimerkiksi epidemiologian, sosiaalisen gerontologian ja terveystieteiden, väestö- ja taloustieteen (Foucault 2008b, 57-59; Lassen & Moreira 2014; ks. Foucault 1988a). Tällöin voidaan tarkastella esimerkiksi niin väestön ikääntymistä ja hyvinvointivaltion kehitystä (ks. Zechner ym. 2022), mutta myös eliniän pidentymisestä ja vaurauden kasvamisesta johtuvia muutoksia ikääntymiskulttuurissa (Gilleard & Higgs 2002; ks. Jylhä 2021).

Verratessa kausaalista ja arkeologista analyysia ensimmäisen suhteen voidaan ajatella, että väestön vanhenemisen ja työvoimapulan aikana, johon on yhdistynyt suurten ikäluokkien sukupolvikulttuuri vanhenemisen välttämiseen ja kulutuskulttuureineen (Foucault 2008b, 212-213; Gilleard & Higgs 2002; 2010), on tullut tarve aktivoida ikääntynyttä väestöä. Arkeologinen analyysi taas kiinnittää huomiota tiettyihin historiallisten muutosten avaamiin kenttiin ja tällöin siinä keskitytään siihen, miten diskurssi suhteutuu ja kiinnittyy sen ulkopuolella oleviin ei-diskursiivisiin asioihin ja käytäntöihin (Foucault 2008b, 213-214). Tällöin tulkitsemme aktiivisen ikääntymisen suhteen, että tietyt väestön ikääntymiseen liittyvät yhteiskunnalliset muutokset ja ilmiöt, kuten suuret ikäluokat (Gilleard & Higgs 2002), huoltosuhteen heikkeneminen (Julkunen 2003, 16), hyvinvointivaltion muutos ja uusliberalismi (Mounk 2017; Zechner ym. 2022), voidaan nähdä tällaisina Foucault'n nimeäminä kenttinä (Foucault 2008b, 213-214), joita tarkastelemalla voidaan tunnistaa aktiivisen ikääntymisen diskurssi.

Arkeologia on osa genealogiaa (Kaarre 1994, 19). Katz tulkitsee, että genealogialla tarkoitetaan menetelmää, jolla tarkastellaan historiallisia trendejä, jotka tukevat nyky-yhteiskunnan diskursseja ja rakenteita. Parhaiten genealogiaa voi hyödyntää niin sanotuista vähäpätöisemmistä, ei niin lupaavista teksteistä suurten kaanonien sijaan, jolloin ikääntymisen tutkimuksen käsikirjojen kaltaiset dokumentit ovat hyviä lähteitä ikääntymisen diskurssin tarkastelemiseen. (Foucault 1991a; 76; Katz 2005a, 70-73.) Genealogian avulla analysoidaan valtaa ja sen huomio kohdistuu niin sanotusti historiattomiin asioihin ja ikuisien totuuksien sijaan tunnistetaan kaiken muuttuminen ja minkään pysymättömyys. Jopa ihmisruumis on ymmärretty eri tavalla eri aikoina. (Foucault 1991a, 87-88; Kaarre 1994.) Tästä näkökulmasta voidaan tarkastella ikääntymistä, joka voisi äkkiseltään vaikuttaa niin sanotusti tällaiselta ikuiselta totuudelta, mutta johon onkin kiinnitetty eri aikoina eri merkityksiä (ks. esim. Rintala 2003). Katzin mukaan koko gerontologiseen tiedon muotoutuminen liittyy foucault'laisesta näkökulmasta tarkastellen tiettyihin tiedon ja vallan käytäntöihin ja subjektiviteetteihin. Tästä näkökulmasta ne mekanismit, jotka levittävät gerontologista tietoa, kuten tekstit, mallit ja teoriat, voidaan nähdä kuriin perustuvina tekniikoina, jotka määrittävät sekä ikääntymisen tietoa että subjekteja. (Katz 1996, 26.) Esittelen seuraavaksi aineistot, joista tarkastelen aktiivisen ikääntymisen diskurssia, siihen liittyviä odotuksia ja subjekteja.

4.2 Aineistot

Valitsin tutkimukseen seuraavat aineistot (taulukko 1), jotta pystyisin kuvaamaan aktiivisen ikääntymisen diskurssia mahdollisimman moninaisesti eri konteksteissa. Aineistoa on kerätty tutkimusprosessin edetessä, alkaen pääkirjoitusaukeaman teksteistä, sitten haastatteluaineistosta ja lopuksi kuntien vanhuspoliittisista ohjelmista.

TAULUKKO 1 Osajulkaisut ja niiden aineistot

Lyhenne	Artikkeli	Aineisto
A1	Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015.	386 Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstiä vuosilta 2000–2015 liittyen aktiivisen ikääntymisen diskurssiin.
A2	Aktiivinen ikääntyminen kuntien vanhuspoliittisten ohjelmien retoriikassa	26 vanhuspoliittista ohjelmaa, joista neljä analysoitiin tarkemmin seuraavista kunnista: Hanka-salmi, Tornio, Vaasa ja Vantaa.
A3	"I do those things to pass the time.": Active ageing during fourth age.	16 Lapissa asuvan ikääntyneen ihmisen haastattelut, jotka tehtiin kahdesta kuuteen kertaa. Aineisto kerätty Toimiva kotihoito Lappiin - Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen- hankkeen yhteydessä (STM 2016-2018).
A4	"Picturephone in my Home": Actor-network theory and Foucauldian discourse analysis on Northern Finnish older adults starting to use a video conferencing service.	8 Lapissa asuvan ikääntyneen ihmisen haastattelut, jotka käyttivät kuvapuhelinta. Aineisto kerätty Toimiva kotihoito Lappiin - Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen-hankkeen yhteydessä.

Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstit vuosilta 2000–2015 liittyen aktiivisen ikääntymisen diskurssiin: Koska aktiivinen ikääntyminen on vahva diskurssi ikääntymiseen liittyvässä tutkimuksessa ja politiikassa (Hasmanová Marhánková 2017, 8), ensimmäisessä artikkelissa tarkastelin aktiivisen ikääntymisen diskurssin näkymistä suurelle yleisölle. Voidaan toki kriittisesti arvioida sitä, ovatko Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstit sellaisia tekstejä, joita niin sanottu suuri yleisö lukee ja keitä heihin edes kuuluu. Helsingin Sanomien pääkirjoitukset kuitenkin tarjoavat näkymän julkiseen keskusteluun, jonka voidaan ajatella tavoittavan laajemman lukija- ja keskustelijakunnan kuin akateemiset julkaisut tai ikääntymispolitiikan ohjelmat. Lisäksi Helsingin Sanomat on Suomen laajalevikkisin sanomalehti (MediaAuditFinland 2019).

Aloitin aineistonkeruuni vuoden 2016 aikana ja projektista kasvoi hyvin massiivinen jo varhain, mikä selittää myös sitä, minkä takia julkaisu tapahtui vasta 2022. Lisäksi aineistonkeruuni aikana Helsingin Sanomien verkkoarkisto muuttui, mikä vaikutti aineistonkeruun käytäntöön.

Valitsin aineiston aikaväliksi vuodet 2000–2015, koska tänä aikana WHO julkaisi vuoden 2002 ohjelmansa liittyen aktiiviseen ikääntymiseen (WHO 2002) ja vuonna 2012 vietettiin aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden teemavuotta Euroopan Unionissa (European Parliamentary Research Service 2015). Keräsin aineistoni Helsingin Sanomien verkkoarkistosta ja käytin hakusanoina ja niiden tavuina seuraavia: ikä, ikääntyminen ja vanheneminen (ikä*, iä*, ik*, i' i*, vanh*) sekä työura, eläke, seniori, voimavara ja vapaaehtois- (työur*, eläk*, senior*, voimavar*, vapaaeht*). Tämän koko haun tuloksena oli 1577 tekstiä, jotka kattoivat niin varsinaiset pääkirjoitukset kuin pääkirjoitusaukeamalla olevat Kolumni- ja Merkintöjä-tekstit. Jätin pois Vieraskynä- ja Muut lehdet-tekstit, koska keskityin lehden omaan näkökulmaan. Tosin voidaan ajatella myös Vieraskynätekstien tuovan jotain esiin lehden linjasta, kun annetaan tilaa tietyille näkökulmille.

Valitsemani hakusanat ja-tavut olivat hyvin laajoja ja ne tuottivat hyvin suuren aineiston liittyen ikääntymiseen ja myös ohi aiheen. Tarkoitukseni oli kerätä mahdollisimman laaja aineisto, josta sitten tarkastella diskurssia. Ajattelin, että laajasta aineistosta pystyisin hahmottamaan diskurssia edustavat tekstit. Asia ei kuitenkaan ollut näin yksinkertainen. Suuren aineiston hallitseminen oli vaikeaa. Hallinnoin ja luokittelin aineistoa ensin Excelissä ja myöhemmin Atlas.ti-ohjelmassa. Ensin koodasin sisällönanalyysimäisesti (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009) ohjelmat hyvin laveasti päätyen lopulta seminaaritoverini kutsumaan koodauskaokseen. Koodeja oli 223 ja niitä oli laidasta laitaan, kuten Aasia, aluepolitiikka, eläkeläiset ja etiikka. Olin koodannut kaiken, minkä luulin auttavan diskurssin hahmottamisessa, mutta vaikutus oli aivan päinvastainen. Lisäksi kipuilin sen kanssa, että aktiivinen ikääntyminen ei juuri esiintynyt käsitteenä aineistossa. Tämän jälkeen yritin rajata tarkastelukulmaani ja yritin keskittyä vain tiettyyn aktiivisen ikääntymisen piirteeseen eli työuran pidentämiseen. Tätä päätin tarkastella Faircloughin (1992) kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Tein analyysia hyvin hienojakoisesti eksyen tällä kertaa yksityiskohtiin ja kadottaen met-sän puilta.

Palatessani lähtöruutuun ymmärsin, että minun pitää määritellä diskurssi. Olin törmännyt aktiivisen ikääntymisen indeksiin (AAI, Active Ageing Index, Home), jonka avulla mitattiin ikääntyneiden aktiivisuutta pääosin Euroopassa, mutta myös muualla (ks. Um ym. 2019). Indeksien ovat kehittäneet yhteistyössä Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomissio (United Nations Economic Commission for Europe (UNECE)), Euroopan komission Työllisyyden, sosiaaliasioiden ja osallisuuden osasto (the European Commission's DG for Employment, Social Affairs and Inclusion (DG EMPL)) ja European Centre for Social Welfare Policy and Research in Vienna (AAI, AAI in brief, 2015; Zaidi, 2015). Indeksi sisältää eri indikaattoreita, kuten vapaaehtoistyö ja poliittinen osallisuus. Näiden indikaattoreiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla tein uuden koodauk-

sen keskittyen asioihin, jotka mielestäni kuuluivat aktiiviseen ikääntymiseen soveltaen aktiivisen ikääntymisen indeksiä ja tutkimuskirjallisuutta. Näin sain karstittua alkuperäisen 1577 tekstin aineiston 848 tekstiin. Tästä määrästä otin mukaan osuvimmat 386 tekstiä, jotka edustivat diskurssia mahdollisimman monipuolisesti.

Vanhuspoliittiset ohjelmat: Toisessa artikkelissa tarkasteltiin aktiivisen ikääntymisen esiintymistä kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Vanhuspoliittisten ohjelmien taustalla on vanhuspalvelulaki ja erityisesti sen viides pykälä, jossa säädetään kuntien ja vuonna 2023 tehdyn sosiaali- ja terveystalvija koskevan uudistuksen myötä myös hyvinvointialueiden velvollisuudesta tehdä ikääntyneen väestön tukemiseen liittyvä suunnitelma (5 §, 980/2012; STM 2024). Vanhuspoliittisten ohjelmien tekeminen muuttui pakolliseksi vanhuspalvelulain myötä (980/2012), jota edelsi yhteiskunnallinen keskustelu vanhusten hoidon laadusta (Hoppania 2015). Tosin kunnat velvoitettiin tekemään vanhuspoliittiset ohjelmat jo vuoden 2001 laatusuosituksessa (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2001, 12). Kuntien vanhuspoliittisilla ohjelmilla on ollut merkittävä rooli kansallisen politiikan välittäjinä ja juurruttajina paikallistasolle (Ahosola 2018, 24). Poliittisten ohjelmien tutkimista voidaan pitää merkityksellisenä, koska niissä esiintyvät ja konstruoidut käsitykset ikääntymisestä voivat Rintalaa mukaillen ohjata vanhustyötä- ja palveluja (Rintala 2003, 169).

Aineiston keruu tapahtui syystalvella 2021. Artikkelin työstäminen osui historialliseen ajankohtaan, kun vastuu ikääntyneiden palveluista oli SOTE-uudistuksen myötä siirtymässä hyvinvointialueille (ks. STM 2024). Aineisto kerättiin Google-hakuselaimen kautta käyttäen apuna erilaisia hakusanoja kuten ikäpoliittinen ohjelma tai vanhuspoliittinen strategia. Keräämällä ohjelmat hakuselaimen avulla vältettiin se, että olisi erikseen valittu kunnat ohjelmiseen analysoitaviksi. Näin aineistonkeruu oli sattumanvaraisempaa. Yhteensä kerättiin 26 kunnan tai kuntayhtymän ohjelmaa, joista valittiin 4 ohjelmaa tarkempaan analyysiin. Jo alustavassa analyysivaiheessa havaittiin, että ohjelmat ovat jaettavissa kahteen eri ryhmään, erottuviin ja geneerisiin ohjelmiin, joista ensimmäisissä saatettiin tuoda esiin paikallisuutta, kun taas jälkimmäiset olivat yleislaatuempia ja ikään kuin samasta muotista. Tarkempaa analyysia varten valittiin ohjelmat niin, että niiden tuottaneet kunnat olisivat mahdollisimman monipuolisia ja eri puolilta Suomea. Mukaan valittiin suuri etelän kaupunki Vantaa, yliopistokaupunki Vaasa, keskikokoinen pohjoinen kaupunki Tornio ja Hankasalmi, joka on harvaanasuttu ja pieni keskisuomalainen kunta.

Haastatteluaineisto: Aineisto kerättiin Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittaman Toimiva kotihoito Lappiin – Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen -hankkeen yhteydessä (STM 2016-2018) (STM 2018). Tätä aineistoa käytettiin kahdessa osajulkaisussa. Marjo Outila, joka oli näistä toisen osajulkaisun ensimmäinen kirjoittaja, oli keräämässä aineistoa osana Lapin yliopiston tutkimusryhmää. Ohjaajani Heli Valokivi oli osahankkeen vetäjä. En ollut itse keräämässä aineistoa, koska työskentelin hankkeessa loppuvuodesta 2018, ja tuolloin aineisto oli jo kerätty. Työtehtävänäni tuolloin oli kirjoittaa artikkeli yhdessä Marjo Outilan kanssa liittyen ikääntyneiden kokemuksiin teknologiankäytöstä.

Sain luvan käyttää aineistoa väitöskirjassani ja kirjoitin myöhemmin aineistosta artikkelin ohjaajani Heli Valokiven kanssa liittyen neljännen iän aktiivisuuteen.

Aineisto koostuu 16 ikääntyneen haastatteluista, joiden keski-ikä oli 85 vuotta. Haastateltavista 11 oli naisia ja viisi miehiä, ja he asuivat eri puolilla Lappia, maalla tai kaupungissa. Haastateltavien keski-ikä oli 85 vuotta. Kutakin osallistujaa haastateltiin 2–6 kertaa. Haastatteluaineisto on kooltaan 29 tuntia, 888 sivua. Osana projektia oli teknologiakokeilu. Haastateltavat käyttivät seuraavia laitteita (joillakin oli useampia laitteita): Viisi haastateltavista käytti etäseurantaohjelmaa (kukkatolppa), yksitoista käytti kuvapuhelinta, jonka avulla pystyi pitämään yhteyttä terveystalouteen ja läheisiin ja osallistumaan aktiviteetteihin. Kolme haastateltavaa käyttivät Sävelsirkkuohjelmaa kuvapuhelimen avulla, jota käytettiin yhdessä postin työntekijän kanssa, tähän kuului erilaisia aktiviteetteja näytön välityksellä. Haastattelut kattoivat esimerkiksi seuraavia teemoja: terveys, perhesuhteet, työhistoria, kotona asuminen, teknologian käyttö, harrastukset, jokapäiväinen elämä ja palvelujen käyttö.

Marjo Outilan kanssa kirjoittamassamme artikkelissa (A4) käytimme osaa aineistosta, eli kahdeksaa haastattelua. Nämä haastattelut valittiin, koska haluttiin keskittyä tietyn teknologian, eli kuvapuhelimen, käyttämisen tarkasteluun. Teknologiankäyttö kuuluu aktiiviseen ikääntymiseen (ks. esim. Lindberg & Carlsson 2018). Kuvapuhelin aktivoi haastateltavia osallistumaan erilaisiin jumppiin ja pitämään yhteyttä sukulaisiin ja palveluihin. Teknologian käyttöön liittyi kuitenkin myös haasteita, kuten teknologian toimimattomuus, vieraus ja tuen tarve.

Neljännen iän aktiivisuuteen liittyvässä artikkelissa (A3) hyödynnettiin koko haastatteluaineistoa. Koska haastateltavat käyttivät jo palveluita, voidaan heidät nähdä neljäskäläisinä (São José 2020, 643-644). Lisäksi haastattelujen monipuoliset teemat auttoivat hahmottamaan haastateltavien elämää ja aktiivisuutta neljännessä ikävaiheessa.

4.3 Analyysimenetelmät

Tutkimus keskittyy diskurssin tutkimiseen. Osajulkaisuissa on kuitenkin hyödynnetty erilaisia laadullisia menetelmiä, jotka ovat auttaneet aktiivisen ikääntymisen diskurssin lähiluvussa. Foucault´laisen diskurssianalyysin (Willig 2001) avulla tarkastelin aktiivisen ikääntymisen esiintymistä pääkirjoitusaukeaman teksteissä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajärvi 2009) auttoi hahmottamaan diskurssiin kuuluvia asioita neljännessä iässä ja uusi retoriikka (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971) taas auttoi tarkastelemaan diskurssin muodostumista kuntien vanhuspoliittisista ohjelmista menemällä vielä lähemmäksi tekstiä, tarkastelemaan kielenkäyttöä ja tekstin muotoa (Summa 1998). Toimijaverkkoteorian kautta taas oli mahdollista hahmottaa teknologian käyttöön liittyviä verkostoja (esim. Callon 1986). Hyödynsin eri analyysimenetelmiä seuraavasti osajulkaisuissa (ks. taulukko 2):

Artikkeli	Menetelmä
Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitus- aukeamalla vuosina 2000–2015.	Foucault´lainen diskurssianalyysi
Aktiivinen ikääntyminen kuntien vanhuspoliittisten ohjelmien retorii- kassa	Retorinen analyysi: uusi retoriikka
"I do those things to pass the time." Active ageing during fourth age.	Teoriaohjaava sisällönanalyysi
"Picturephone in my Home": Actor- network theory and Foucauldian dis- course analysis on Northern Finnish older adults starting to use a video conferencing service.	Foucault´lainen diskurssianalyysi ja toimijaverkkoteoria. Lisäksi aineistoa tarkasteltiin Foucault´n seuraavien käsitteiden avulla: minätekniikat, elä- misen taito (regimen) ja vastarinta.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Suhteessa tekstien merkityksiin, diskurssianalyysin keskittyessä enemmän tutki-
maan kysymystä ”miten”, sisällönanalyysi taas tarkastelee kysymystä ”mitä”
(Tuomi & Sarajarvi 2009, 104). Suhtaudun sisällönanalyysiin Puhakan tavoin niin,
että se on ikään kuin osa kaikkia osajulkaisuja, koska aineiston analyysi alkaa
lähestulkoon aina jonkinlaisella luokittelulla, teemoittelulla ja järjestelyllä. On
hyvin vaikeaa tehdä mitään ilman tätä vaihetta, analyysin supistamista ja järjes-
tämistä. (Puhakka 2023, 43-44.)

Teoriaohjaavaa sisällönanalyysia käytettiin menetelmänä artikkelissa liit-
tyen neljäskäläisten aktiivisuuteen (A3), jossa haluttiin tarkastella nimenomaan
sitä, mitä aktiivisuus on neljännessä iässä, eli haettiin tähän liittyviä merkityksiä
(ks. Tuomi & Sarajarvi 2009, 104). Analyysin kehikkona toimivat aktiivisen ikään-
tymisen indeksin indikaattorit (AAI, Active Ageing Index Home), joita käytettiin
ikään kuin asiasanoina hahmottamaan sitä, mitä aktiivinen ikääntyminen tar-
koitti neljäskäläisille eli jo enemmän palveluita tarvitseville (São José 2020, 643-
644). Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee Tuomen ja Sarajarven mukaan aineis-
ton ehdoilla, mutta teoreettiset käsitteet ovat valmiina eikä niitä muodosteta ai-
neistosta. Sitä voidaan pitää jonkinlaisena välimuotona teoria- tai aineistolähtöi-
selle sisällönanalyysille. Vaikka aineiston luokittelua ohjasivat aktiivisen ikään-
tymisen indeksin indikaattorit, analyysi oli enemmänkin teoriaohjaavaa kuin
teorialähtöistä. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 108-118.) Tämä johtuu siitä, että tutki-
muksen kohteena oli nimenomaan neljäskäläisten aktiivisuus ja aktiivisen
ikäntymisen indikaattorin taas voidaan nähdä edustavan kolmannen iän aktii-
visuutta (Petrová Kafková 2016), minkä vuoksi aineistolle oli annettava tilaa.
Toki aktiivisen ikääntymisen indeksin indikaattorit eivät ole varsinainen teoria,
mutta ne tarjosivat kuitenkin analyysia ohjaavan jäsenyyksen, jota sovellettiin ja
myös asiasanalistan siitä, mistä aktiivinen ikääntyminen koostuu.

Aktiivisen ikääntymisen indikaattoriin kuuluvat seuraavat indikaattorit: työllisyysaste (oma indikaattori seuraaville ikäryhmille: 55-59, 60-64, 65-69 ja 70-74), vapaaehtoistyö, lasten ja lastenlasten hoitaminen, huolehtiminen hauraista ja toimintakyvyltään heikentyneistä, poliittinen osallistuminen, fyysinen harjoittelu, pääsy terveystalouteen, itsenäinen asuminen, taloudellinen turvallisuus (tähän kuuluu kolme indikaattoria: suhteellinen mediaanitulo, ei köyhyysriskiä, ei vakavaa aineellista puutetta), fyysinen turvallisuus, elinikäinen oppiminen, jäljellä oleva elinikä 55-vuotiaana, jäljellä oleva terve elinikä 55-vuotiaana, henkinen hyvinvointi, tieto- ja viestintätekniikan käyttö, sosiaaliset suhteet ja koulutusaste (AAI, Active Ageing Index Home). Käytimme näitä apuna analyysissä soveltaen. Taloudellisen turvallisuuden ja työllisyysasteen indikaattoreista sovellettiin vain yhtä indikaattoria kummastakin. Sosiaalipalveluihin pääsy lisättiin teemoitteluun, koska tämä puuttui indeksistä. Jäljellä olevan elinajan 55-vuotiaana ja terveen elinajan määrä 55-vuotiaana-indikaattoreita tulkittiin koskemaan haastateltavien ajatuksia liittyen elinaikaan, eliniänodotteeseen ja terveyteen. Aktiivisen ikääntymisen indeksi ei huomioi harrastuksia (Principi ym. 2016), joten mukaan otettiin myös harrastukset ja muut ajanviettotavat. Ensin teemoiteltiin aineisto indikaattoreita hyödyntäen. Koodatut tutkimusyksiköt olivat eri pituisia, pituudeltaan ne vaihtelivat yhdestä lauseesta useisiin kappaleisiin ja yksi tutkimusyksikkö saattoi sisältää useita eri indikaattoreita. Näin muodostettiin alakoodit, joista yhdistettiin samankaltaiset. Näistä tarkemmista alakoodista muodostettiin ylemmän tason koodit, jotka sijoituivat indikaattoreihin ja nämä taas eri osa-alueisiin. Aktiivisen ikääntymisen indeksin indikaattorit kuuluvat neljään osa-alueeseen: työllisyys, osallistuminen yhteiskuntaan, itsenäinen, terve ja turvallinen elämä ja kapasiteetti ja aktiivisen ikääntymisen mahdollistava ympäristö (AAI, Active Ageing Index Home). Haastateltujen aktiivisuus sijoittui suurimmaksi osaksi kahteen jälkimmäiseen osa-alueeseen. Esimerkiksi alakoodi rahan säästäminen kuului taloudellisen ajattelun ylemmän tason koodiin ja tämä taas taloudellisen turvallisen indikaattoriin ja itsenäisen, terveen ja turvallisen elämän osa-alueeseen (ks. mt.). Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tuloksien tulkinnassa käytettiin apuna aktiivisen ikääntymisen ja neljännessä iän (ks. esim. Higgs & Gilleard 2015) lisäksi pienen toimijuuden (Honkasalo 2013) ja prekaarisuuden käsitteitä (Grenier ym. 2017).

Foucault`lainen diskurssianalyysi

Diskurssianalyysissä tarkastellaan, miten asioista tehdään ymmärrettäviä kielen avulla. Lähtökohtana pidetään sitä, että tähän ei ole yhtä ainoaa tapaa, eikä siten yhtä ainoaa totuutta. Kieli nähdään tässä toimintana, jonka avulla sosiaalista todellisuutta rakennetaan. (Suoninen 1999, 18–19.) Willigin (2001) foucault`lainen diskurssianalyysi (FDA) oli menetelmänä kahdessa artikkelissa, sekä Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstejä käsittelevässä artikkelissa (A1) että artikkelissa liittyen ikääntyneiden ihmisten teknologian käyttöön (A4). Olin jo ennen metodin löytämistä ajatellut aktiivista ikääntymistä diskurssina, jonain mikä muodostuu ajassa ja kielessä (ks. luku 2.6). Willigin diskursiivinen luenta koostuu kuudesta askeleesta. Ensin tarkastellaan, miten diskursiivisesta objektista,

tutkimuskohteesta puhutaan. Tämän jälkeen muodostetaan diskurssit näistä eri tavoista puhua. Sitten reflektoidaan eri diskurssien takana olevia syitä ja tavoitteita. Neljänneksi paikallistetaan eri subjektipositiot, eli paikat, joista subjektit toimivat ja puhuvat. Tämän jälkeen tarkastellaan diskurssin tarjoamia toimintamahdollisuuksia, ja lopuksi vielä diskurssin tarjoamia mahdollisuuksia subjektiviteetin tuntemiselle ja kokemiselle. (Willig 2001, 109-112.) Sovelsin pääkirjoitusaukeaman tekstejä analysoidessa menetelmää pääasiassa niin, että hahmotin aladiskurssit ja niiden subjektipositiot (A1). Teknologia-artikkelissa taas käytettiin Willigin askelmia kokonaisvaltaisemmin (A4).

Teknologia-artikkelissa FDA:n soveltaminen oli yksinkertaisempaa, koska tutkimuskohde, teknologia, oli helpompi hahmottaa. Pääkirjoitusaukeaman tekstejä käsittelevässä artikkelissa haasteena oli se, että hahmotin jo tutkimuskohteen, aktiivisen ikääntymisen, diskurssiksi, minkä vuoksi diskurssien muodostaminen siitä tuntui hankalalta. Vertaisarvioinnin kommenttia seuraten tutkittava kohde hahmottui kuitenkin ikääntymiseksi, jota havainnoitiin aktiivisen ikääntymisen ja sen aladiskurssien kautta. Ylipäätään aktiivinen ikääntyminen voidaan ymmärtää moninaisena (Lassen & Moreira 2014). Näin ollen ymmärrän aktiivisen ikääntymisen diskurssin koostuvan aladiskursseista, jotka ovat kontekstin mukaan vahvemmin tai heikommin esillä. Esimerkiksi pääkirjoitusaukeaman teksteissä korostui vat työuran pidentäminen ja talous, eli kansantalousdiskurssi (A1).

Kun kyseessä on Foucault´lainen diskurssianalyysi, on hyvä miettiä sen suhdetta Foucault´n käsitteisiin ja niiden hyödyntämistä analyysissa. Teknologia-artikkelissa (A4) aineistoa tulkittiin lisäksi Foucault´n minäteknikoiden (Foucault 1988b, 18), elämisen taidon (regimen) (Foucault 1992, 99-108) ja vastarinnan kautta (Foucault 1990, 95). Näiden kautta mahdollistui subjektin ja valtasuhteiden tarkempi tarkastelu (Foucault 1983).

Uusi retoriikka

Toisessa artikkelissa (A2) käytettiin analyysimenetelmäni retorista analyysia, tarkemmin Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan uutta retoriikkaa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971; Perelman 1996). Retoriikka voidaan ymmärtää keinona vakuuttaa yleisö ja strategisena tapana käyttää kieltä, toisaalta sen voidaan ajatella esiintyvän kaikessa kielenkäytössä (Jokinen 1999, 46-47; Winton 2013). Uusi retoriikka kuvailee ja tarkastelee retorisia keinoja ja tekstin yleisöä (Kakkuri-Knuutila 1998, 241; Jokinen 1999, 50). Tekstin muoto ja sisältö ymmärretään limittäisinä eikä erillisinä, esimerkiksi asioiden esittämisjärjestys ymmärretään uudessa retoriikassa yleisön vakuuttamiskeinoksi ja näin osaksi sisältöä (Summa 1998, 65). Olenainen osa Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan retorisia keinoja ovat yhdistämisen ja erottamisen tekniikat, joilla yhdistellään ja erotetaan asioita toisistaan. Eroja tuodaan esille retorisesti henkilön ja teon välisen yhteyden katkaisulla ja erottelumuo-
toisella argumentilla. Henkilö ja asia taas voidaan yhdistää esimerkiksi rinnakkaisuusiteilla. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293-337; 411-459; Perelman 1996, 58; Godin 1997, 867; Kakkuri-Knuutila 1998, 250; Onkila 2017, 145.)

Aineiston analyysi aloitettiin 26 vanhuspoliittisen ohjelman tarkastelulla, johon käytettiin apuvälineinä Atlas.ti-ohjelmaa koodaukseen ja Exceliä, johon

tallennettiin tietoja ja havaintoja ohjelmista, kuten voimassaolovuodet, kunnan/kuntayhtymän nimi, ohjelman nimi ja aktiivisuuteen liittyvät havainnot. Näistä ohjelmista koodattiin aktiivisuuteen liittyvät tekstit ja myös puhujaan ja yleisöön liittyvät kohdat (Perelman 1996, 16–27). Näin pystyttiin teksteihin tutustumisen lisäksi hahmottamaan teksteissä toistuvia teemoja, niitä erottavia ja yhdistäviä asioita. Osa ohjelmista oli erottuvia (15 ohjelmaa) ja osa taas geneerisiä (11 ohjelmaa), kummastakin ryhmästä valittiin mukaan kaksi ohjelmaa erilaisista kunnista, eli yhteensä neljä, mukaan tarkempaan analyysiin.

Perelman ja Olbrechts-Tyteca listasivat teoksessaan hyvin monia retorisia keinoja, ja artikkelissa haluttiin tarkastella, mitkä niistä esiintyvät valitsemisemme neljässä ohjelmassa. Aluksi analyysissa hyödynnettiin laajasti uuteen retoriikkaan liittyviä keinoja (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, Perelman 1996), joista kaikki eivät esiintyneet valitsemisemme ohjelmissa, ja jotkut aineistokatkelmat sopivat useampaan retoriseen keinoon. Tarkemmassa analyysissa hyödynnettiin Atlas.ti-ohjelmaa, jonka lisäksi apuvälineenä käytettiin Word-tiedostoa, johon luotiin analyysitaulukko, johon kirjattiin retoriset keinot ja ohjelmasta löydetyt esimerkit näistä keinoista sekä johtopäätökset havainnoista. Tämän ensimmäisen analyysikierroksen jälkeen valittiin mukaan ne retoriset keinot, joiden kautta aktiivinen ikääntyminen erityisesti korostui ohjelmissa, mutta myös ohjelmien kokonaisuutta parhaiten kuvaavat keinot. Jälkimmäisellä viittaa siihen, että koska ohjelmat olivat tietyn muotoisia, osa retorisisista keinoista kuvasi paremmin niiden luomaa todellisuutta. Toiset keinot taas kuvasivat paremmin aktiivisen ikääntymisen diskurssiin liittyvää vakuuttelua.

TAULUKKO 3 Vanhuspoliittisten ohjelmien kokonaisuutta kuvaavat retoriset keinot

Retorinen keino	Määritelmä
Valinta ja läsnäolo	Asioiden läsnäoloon tekstissä tai puheessa vaikuttaa se, mitä puhuja valitsee sinne ja miten hän esittää asian (Perelman 1996, 41–45; Atkinson ym. 2008).
Hypotaxis	Tekstissä oleva viitekehys, joka ohjaa ja rajaa lukijan tulkintoja tiettyyn suuntaan (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 158).
Kvasiloogisuus	Kvasiloogiset argumentit eivät ole täysin loogisia, vaikka saattavatkin näyttää siltä (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 193; Perelman 1996, 62). Sen sijaan, että huomioitaisiin vaihtoehtoiset tulkinnat ja ympäristötekijät, kvasiloogisessa argumentaatiossa kohde typistetään laboratorio-oloihin, tiettyyn malliin, ja näin voidaan esittää se tietynlaisena (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 193–194; Kuusisto 1998, 280; Puro 2006, 131–133).
Yleisö	Voidaan puhua tietyistä yleisöistä eli <i>erityisyleisöstä</i> tai jokaisesta ”arvostelukykyisestä ihmisestä” koostuvasta <i>universaaliyleisöstä</i> (Perelman 1996, 16–27; Summa 1998, 67–69).

TAULUKKO 4 Vanhuspoliittisten ohjelmien aktiivista ikääntymistä kuvaavat retoriset keinot

Retorinen keino	Määritelmä
Malli- ja vastamalli	Malli kuvaa toivottua toimintaa, vastamalli taas ei-toivottua toimintaa (Kuusisto 1998, 284).
Rinnakkaisuussiteet	Rinnakkaisuussiteillä voidaan liittää tiettyjä asioita toisiinsa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293–305), kuten tässä tapauksessa aktiiviseen ikääntymiseen kuuluvia piirteitä ikääntymiseen. Ne ovat uudessa retoriikassa yhdistäviä tekijöitä (ks. Onkila 2017, 145).
Määrittely	Määrittelyt ovat osa kvasiloogisia argumentteja, mutta niiden avulla voidaan myös erotella asioita toisistaan. Määritelmä on aina valinta. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 444; Perelman 1996, 70-74.) Lisäksi määritelmiin kuuluvat määriteltävän termin käyttöä ohjaavat normatiiviset määritelmät (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 210).
Analyysi	Tulkitsen analyysien menevän määritelmiä pidemmälle siinä, että ne vahvistavat ja ohjaavat voimakkaammin tiettyä tulkintaa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 214-215; Perelman 1996, 73).
Auktoriteetti	Argumentti voi perustua auktoriteettiin, vaikka tätä on myös kritisoitu – se voi kuitenkin toimia toisten argumenttien tukena (Perelman 1996, 107-108).
Uhraukseen perustuva argumentointi	Uhrauksella viitataan siihen, mitä ollaan valmiita tekemään tietyn lopputuloksen saavuttamiseksi (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 248).
Kompensaatio	Kompensaatio (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 254) voidaan ymmärtää saman suuntaisesti kuin uhraus, sillä erotuksella, että kompensaatio voi tarkoittaa enemmän tukemista, kun taas uhraus alusta asti tekemistä.
Ristiriita	Ristiriidat luovat säröjä kvasiloogiseen, rajattuun todellisuuteen (Perelman 1996, 63).
Katkaisu	Katkaisulla voidaan erottaa asioita toisistaan (vrt. asioiden yhdistäminen toisiinsa) (Onkila 2017, 145).
Filosofiset parit	Filosofinen pari kuuluu erottelun tekniikoihin, jossa yhteensopimattomuuden välttämiseksi ja argumentatiivisen voiman kasvattamiseksi käsite jaetaan kahdeksi käsitteeksi (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 411-459; Säntti ym. 2018).

Toimijaverkkoteoria

Toimijaverkkoteoriaa (Actor-network theory, ANT) hyödynnettiin teknologia-aiheisessa artikkelissa (A4). Artikkelin työnjako meni analyysin suhteen niin, että

Marjo Outila toteutti toimijaverkkoteoriaan pohjautuvan analyysin (ks. esim. Callon 1986), kun taas minä tein foucault'laisen diskurssianalyysin (Willig 2001) ja tarkastelin aineistoa minäteknikoiden (Foucault 1988b, 18), elämäntaidon (Foucault 1992, 99–108) ja vastarinnan käsitteiden avulla (Foucault 1990, 95).

Tieteenfilosofisesta näkökulmasta ANT on tutkimuksessani sikäli poikkeus, että sitä ei ole varsinaisesti pidetty yhteensopivana sosiaalisen konstruktionismin kanssa, koska se tuo ihmisten toiminnan rinnalle myös materiaalisen maailman ja teknologian (Louhivuori 2019, 9-10). Teknologiaan, tässä tapauksessa kuvapuhelimeen, liittyy tekniikan lisäksi vahvasti myös sosiaalinen näkökulma (Leskinen 1994, 1-2), minkä vuoksi oli perusteltua hyödyntää ANT-menetelmää teknologia-artikkelin analyysissä foucault'laisen diskurssianalyysin lisäksi. Aineistoa lukiessa huomattiin haastateltavien ikääntyneiden teknologian käyttöön liittyvän verkostoja, joiden tuki oli olennaisessa roolissa. Verkostot koostuivat siis niin inhimillisistä kuin ei-inhimillisistä tekijöistä (Louhivuori 2019, 9). Näiden verkostojen ja kuvapuhelimen myötä niissä tapahtuvien muutosten (Latour 1999, 15) tarkasteluun ANT soveltui hyvin.

Toimijaverkkoteorian keskeisiä käsitteitä ovat verkosto, translaatio eli käänös (Latour 1999, 15), toimija ja välittäjä Callon 1986; Michael 1996, 77). Verkosto koostuu välittäjistä ja toimijoista. Ne eivät ole staattisia vaan enemmänkin toiminnallisia ja prosessimaisia. (Leskinen 1994, 24; Louhivuori 2019, 11.) Toimija on ja toimii osana verkostoa (Callon ym. 1986, xvi), ja se liittyy itseensä muita toimijoita ja välittäjiä luoden riippuvuussuhteita (Poutiainen 2014, 38; Louhivuori 2019, 10). Myös verkosto voi olla toimija, josta Leskinen (1994, 24) nostaa esimerkiksi sosiologin, joka vaatii useita asioita, kuten tietokoneen ja kirjoja voidakseen toimia sosiologina. Välittäjä liittyy toimijoiden vuorovaikutukseen ja määrittää toimijoiden suhteen toisiinsa (Poutiainen 2014, 38), välittäjät tekevät sosiaalisen (Latour 2005, 38). Latour puhuu kuitenkin kahdenlaisista välittäjistä, englanniksi intermediary ja mediator, joista ensimmäinen voi kuljettaa merkityksiä tai voimaa, mutta ei tee varsinaista käänöstä. Jälkimmäinen taas tekee käänöksiä ja muutoksia. (Latour 2005, 39; ks. Goodchild & Ferrari 2024.) Käänökset, translaatiot taas muodostavat verkoston (Latour 1999, 15). Niistä voidaan myös käyttää nimitystä välitys (Sayes 2017). Ne tarkoittavat jatkuvaa muutosta ja niiden avulla tarkastellaan erilaisten mekanismien toimivuutta (Leskinen 1994, 27).

ANT-näkökulmasta analyysi eteni artikkelissa (A4) niin, että haastattelu- ja havainnointiaineisto luettiin ANT-näkökulmasta käsin etsien toimijoita, verkostoja, käänöksiä ja välittäjiä liittyen kuvapuhelimen käyttöön. Lisäksi analyysissä hyödynnettiin Callonin (1986, 196) luettelemia vaiheita analyysin tekemiseen, eli ongelman määrittely (tässä tapauksessa riittämätön tietoteknologian käyttö), kiinnostuksen herättäminen (kiinnostuksen herättäminen teknologian käyttämiseen), ilmoittautuminen (ikäntyneiden teknologian käyttöä tukevien ihmisten rekrytointi) ja mobilisointi (teknologian käyttöä tukevan verkoston muodostaminen).

4.4 Tutkijan positio ja - etiikka

Ymmärrän etiikan olevan enemmänkin tutkimusta läpileikkaavaa kuin vain tiettyssä kohtaa tapahtuvaa pohdintaa ja arviointia. Eettinen pohdinta kiinnittyy tutkimuksessani erityisesti tutkimusmenetelmien valintaan ja käyttöön, aineistoihin ja niiden keräämiseen sekä tutkijan positioon.

Sweetman kirjoittajakumppaneineen (2010) peräänkuuluttavat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden huomioimista tutkimuksessa. Omat tutkimusmenetelmäni ovat foucaultlainen diskurssianalyysi, sisällönanalyysi, ja retorinen analyysi. Näistä foucaultlainen diskurssianalyysi, keskittyy valtarakennelmien tarkasteluun (ks. Willig 2001). Retorinen analyysi (Jokinen 1999, 46-47; Winton 2013) taas tarkastelee yleisön vakuuttamista. Molempia voidaan ajatella siis potentiaalisesti oikeudenmukaisuutta edistävinä. Toisaalta voidaan pohtia kriittisesti, huomioinko riittävästi ikääntyneiden moninaisuutta tutkimuksessani ja onko tutkimuksestani aidosti hyötyä ikääntyneille. (ks. Sweetman ym. 2010.)

Pohdin tutkimusmenetelmien käyttöön liittyvää etiikkaa ja tutkijan roolia erityisesti, kun toisessa osajulkaisussa käytettiin uutta retoriikkaa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971) aineiston analysointiin. Analyysia tehdessä huomasin, että myös artikkeleita kirjoittaessa ja tuloksia esitellessä käytetään retoriikkaa, koska tiede ei ole retorisen toiminnan ulkopuolella (Keränen 1998, 109). Yleisöä pyritään vakuuttamaan ja todellisuus näytetään tietynlaisena (ks. Palonen & Summa 1998, 7). Tieteelliset artikkelit noudattavat tiettyä muotoa ja järjestystä (ks. Summa 1998, 65), minkä takia niiden retorisuus tulee pitää mielessä.

Myös diskurssianalyysia tehdessä tutkijalla on merkittävä rooli, koska kuvaamisen lisäksi hän tuottaa todellisuutta (Jokinen 1999, 40-41). Tutkijan roolia diskurssin tuottamisessa pohdin kirjoittaessani pääkirjoitusaukeaman teksteihin (A1) liittyvää artikkeliani. Jokista (1999) mukaillen, on mahdotonta vain tutkia aihetta ja raportoida tuloksista. Jouduin siis käsittelemään välillä epämiellyttäviäkin tunteita liittyen siihen, onnistunko jotenkin vahvistamaan tutkimaani diskurssia. Minun piti kuitenkin määrittellä diskurssi voidakseni tutkia sitä. Ensimmäisessä osajulkaisussani (A1) aktiivinen ikääntyminen ei juuri esiintynyt käsitteenä aineistossa, mutta sen piirteet, kuten työuran pidentäminen, vapaaehtoisuus ja omaishoiva, olivat läsnä aineistossa ja näitä pidettiin tavoiteltavina asioina. Tarvitsin apua aktiivisen ikääntymisen diskurssin määrittelyssä myös neljännen iän aktiivisuutta käsittelevässä artikkelissa (A3) ja vanhuspoliittisia ohjelmia analysoitaessa (A2). Määrittelyapuna käytin tutkimuskirjallisuutta, poliittisia ohjelmia ja aktiivisen ikääntymisen indeksiä (AAI, Active Ageing Index Home). Jyrkämä (2003, 206; ks. Varjakoski 2023, 36) onkin todennut, että tutkimalla ikääntymistä myös tuotamme siitä tietynlaista kuvaa. Ylipäätään, kun tarkastelen diskurssin tuottamista, on huomioitava näiden tuottamisen tapojen liittyvän vahvasti käyttämiini analyysimenetelmiin. Näen näiden seikkojen pohtimisen olennaisena tutkimuksen läpinäkyvyyden, tutkimusetiikan ja tutkijan vastuun näkökulmista. Olenkin pyrkinyt harjoittamaan tutkijan refleksiivisyyttä, jota Virkola (2014, 58) kuvaa väitöskirjassaan; tähän liittyy omien tunteiden, vahvuuksien ja

heikkouksien pohtiminen, sekä sen tunnistaminen, että tutkijalla on vaikutusta tekemäänsä tutkimustyöhön tulkintojen kautta. Näihin tulkintoihin vaikuttavat tutkijan eri intersektionaaliset tekijät.

Vaikka tutkimusaiheittani ja näkökulmaa voidaan pitää varsin teoreettisena, olen halunnut tutkimukseni säilyttävän jonkinlaisen kosketuspinnan myös ikääntyneiden ihmisten elämään ja välttää lipumisen liian kauas teoreettiseen maailmaan. Aineistoni koostuukin erilaisista aineistoista: pääkirjoitusaukeaman teksteistä, poliittisista ohjelmista ja ikääntyneiden haastatteluista. Haastatteluaineiston kautta ikääntyneiden ääni tulee esille, mutta en ole itse osallistunut aineiston keräämiseen. Aineiston haastattelut kerättiin Toimiva kotihoito Lappi-hankkeen yhteydessä (STM 2016-2018). Näen tällä olleen vaikutusta niin tutkimukseeni kuin tutkijapositioni. Minkälaista tutkimukseni olisi ollut, jos ikääntyneillä olisi ollut suurempi rooli siinä haastattelujen kautta? Toisaalta tämä on vapauttanut keskittymään pelkästään analysoitavaan tekstiin.

Ylipäätään tutkimukseni olisi hyötynyt ikääntyneiden konsultoinnista (ks. Eriksson 2020). Aloittaessani väitöskirjani halusin tarkastella, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi suhtautuu niihin, jotka eivät voi tai halua ikääntyä aktiivisesti. Ymmärsin, että tämä näkökulma, ei-aktiivisuus aktiivisen ikääntymisen diskurssissa, vahvistaisi ikääntyneisiin liitettävää binäärisyyttä ja siihen liittyvää jakoa joko aktiivisiin toimijoihin tai hoivan vastaanottajiin (Kröger ym. 2007, 11-13; Karisto 2020, 56-58), mikä ei ole tarkoitukseni. Tämän olisin voinut välttää konsultoimalla ikääntyneitä tai aloittamalla tutkimuksen haastatteluilla. Mahdolliset osallistujat olisivat voineet opastaa oikeiden käsitteiden kanssa, tai hylätä toimimattoman tutkimusasetelman (ks. Eriksson 2020). Ehkä olisin haastatteleamalla nähnyt lähempää, mitä aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa, minkälaisia haasteita siihen sisältyy ja miten ikääntyneet itse ymmärtävät aktiivisen ikääntymisen (ks. Nosratty ym. 2015, 52). Lopulta kuitenkin keskityin tarkastelemaan diskurssia yleisemmällä tasolla Suomessa, ja aloitin Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstien tarkastelun (A1). Toisaalta pääsin myös tarkastelemaan aktiivisuuden ja ikääntymiskeskustelun binäärisyysongelmaa artikkelissa koskien aktiivista ikääntymistä neljännessä iässä (A3).

Yksi etikkaan liittyvä piirre on tutkimukseen kulunut aika. Olen tehnyt väitöskirjaani yli kahdeksan vuotta. Tutkimussuunnitelmani- ja asetelmani ovat muuttuneet ja tarkentuneet tänä aikana monesti. Mietinkin, miten tällaisessa muutoksessa on mahdollista ikään kuin vangita tietty ilmiö tarkasteltavaksi. Ratkaisuni tähän on se, että reflektoin mahdollisimman avoimesti omia valintojani ja niiden vaikutusta tutkimusprosessiin ja tuloksiini.

Tutkijan positiosta: Koska teen väitöskirjaa sosiaalityön oppiaineeseen, on tehtäväni arvioida tutkimusaiheittani sosiaalityön näkökulmasta. Oma taustani on sosiaalityön sijaan kansainvälisissä suhteissa ja politiikkatieteissä. Tämä voidaan toki tulkita vahvuudeksi, mutta toisaalta minulta puuttuu sellaisia tietoja, mitä sosiaalityöntekijöillä on liittyen esimerkiksi palvelujärjestelmään. On tärkeää tiedostaa, että aktiivisen ikääntymisen kaltaisilla diskursseilla on vaikutus palveluihin, ammatillisiin ohjeistuksiin ja ikääntyneiden ja ammattihenkilöiden välisiin kohtaamisiin ja tässä suhteessa palvelujärjestelmän ja ammattihenkilöi-

den tehtävien tarkempi tunteminen olisi hyödyksi. Toisaalta taas minulla voi olla kykyä hahmottaa sellaisten asioiden poliittisuus, jotka eivät välttämättä ensinäkemältä vaikuta siltä. Kaikki asiat voivat olla potentiaalisesti poliittisia (Pallonen 2022, 262), vaikkakin poliittisuudenkin lukemisessa tulee olla kriittinen. Lisäksi olen väitöskirjaprosessin aikana perehtynyt laajasti kriittiseen gerontologiaan. Kolme väitöskirjan osajulkaisua on kirjoitettu yhteistyössä toisten tutkijoiden kanssa, mikä on tuonut teksteihin mukaan asiantuntemusta sosiaalityöstä ja sosiaalihalvintotieteestä. Mitä tulee kirjoitusyhteistyöhön, ensimmäisen osajulkaisun (A1) tein itsenäisesti. Toisessa ja kolmannessa osajulkaisussa olin päävastuussa analyysin ja kirjoittamisen suhteen (A2 & A3). Neljännessä osajulkaisussa (A4) analyysi ja kirjoittaminen jaettiin ensimmäisen kirjoittajan kanssa puoliksi. Tämän artikkelin alkuvaiheessa mukana oli myös Pilvikki Lantela, joka kirjoitti johdantoon aiempaa tutkimusta teknologiasta. Lantela jättäytyi kuitenkin myöhemmin pois artikkelista.

Tutkijan positio voidaan ymmärtää kohtaamisen eli tutkijan kyvyn kohdata tutkimuskohteensa kautta. Tutkijan eri piirteet, ominaisuudet vaikuttavat hänen positioonsa, tutkimuksen tapaan, minkä vuoksi tutkijan oman position pohtiminen on tarpeellista läpinäkyvyyden vuoksi (Berger 2015). Tämän vuoksi on tutkijana olennaista reflektoida esimerkiksi oman ikäni, sosioekonomisen taustani, poliittisten mielipiteideni ja harrastusteni vaikutusta ymmärrykseeni ikääntymisestä ja siihen liittyviin kokemuksiin. Ikääntyneet ovat moninainen joukko ihmisiä. Onkin tärkeää pohtia, voinko valkoisena, keskiluokkaisena naisena ymmärtää jonkun sellaisen tilannetta ja kohtaamia haasteita, jonka kulttuurinen tai sosioekonominen tausta on täysin erilainen. Ylipäätään, kukapa ei haluaisi ikääntyä aktiivisena ja terveenä (Lamb ym. 2017, 3)? Perimmäisenä tarkoitukseni ei ole kritisoida aktiivisuutta, terveellisiä elämäntapoja ja niistä seuraavaa hyvinvointia. Sen sijaan samaistun jossain määrin Lambin (2017, xii-xiii) pohdintoihin siitä, miten hän omista terveellisistä elintavoistaan huolimatta samalla oudoksui onnistuneen ikääntymisen amerikkalaiseen näkemykseen kuuluvaa iättömyyttä ja itsenäisyyttä. Tokikaan Suomea ei voi verrata suoraan Yhdysvaltoihin suhteessa ikääntymiskulttuuriin.

Ylipäätään mahdollisimman suureen läpinäkyvyyteen pyrkiminen tutkimuksessa on minulle tärkeää. Esimerkiksi uusliberalistinen kehitys on ollut minulle jatkuva kritiikin aihe, minkä vuoksi siihen kriittisesti suhtautuvaan näkökulmaan on helpompaa samaistua tutkimuksessakin. Aktiivista ikääntymistä kun on kritisoitu uusliberalismista ja vastuun sysäämisestä yksilöille (Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014; ks. Bernardinelli ym. 2023). Van Dykin mukaan kriittiset gerontologit ovat pyrkineet suojelemaan ikääntyneitä uusliberaaleilta aktiivisuusvaateilta. Näin ollen kriitikot ovat kuitenkin unohtaneet ikääntyneiden moninaisuuden. Van Dyk korostaakin, että tulisi haastaa ylipäätään iän kategorioita ja huomioida myös se, että uusliberaali politiikka voi olla haitallista myös muille kuin ikääntyneille. (van Dyk 2014; ks. Leinonen 2007, 299.) Van Dykin artikkeli sai minut pohtimaan kriittistä suhtautumistani uusliberalismiin ja aktiiviseen ikääntymiseen. Aktiivisen ikääntymisen kritisoimisen lisäksi on muistettava, että aktiivisuus tuottaa myös hyvinvointia (Rantanen ym. 2019), minkä

vuoksi on olennaista säilyttää tietoisuus sen eri puolista. Tämän vuoksi tarvitaan lisätietoa aktiivisen ikääntymisen diskurssin moninaisuudesta, siihen liittyvistä esteistä, ristiriidoista ja vastarinnasta, mutta myös diskurssin seurauksista.

5 AKTIIVINEN IKÄÄNTYMINEN KONTEKSTI-SIDONNAISENA DISKURSSINA

Tässä luvussa vastaan tutkimuksen päätutkimuskysymyksiin osajulkaisujen tulosten avulla, ja näiden tiivistelmät ovat liitteenä olevassa taulukossa (ks. liite 1). Sen lisäksi, että ymmärrän aktiivisen ikääntymisen diskurssina (ks. Hasmanová Marhánkovan 2011), näen kontekstuaalisuuden (van Dijk 2008; 2009) määrittävänä tekijänä aktiivisen ikääntymisen diskurssin tuottamisessa – aktiivisuus näyttäytyy erilaisena eri konteksteissa.

5.1 Diskurssin rakentuminen eri konteksteissa

Tässä alaluvussa vastaan kysymykseen: Miten aktiivisen ikääntymisen diskursia tuotetaan eri konteksteissa? Kuvaan myös diskurssiin kuuluvia aktiviteetteja ja näihin liittyvää ympäristön tukea.

5.1.1 Diskurssiin kuuluvat asiat kolmannessa ja neljännessä iässä

Vaikka diskurssin tutkiminen on ennen kaikkea merkitysten tuottamisen tarkastelua (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104), aloitan kertomalla, mitä kaikkea aktiivisuus tarkoitti tutkimissani aineistoissa. Pidän tätä tärkeänä, koska aktiiviselle ikääntymiselle ei ole aiemman tutkimuksen mukaan löydetty yhtä yhtenäistä määritelmää (Hasmanová Marhánková 2017, 18-20). Osajulkaisujeni (A1, A2, A3, A4) perusteella aktiivisen ikääntymisen diskurssiin kuuluu monia tutkimuskirjallisuudesta tuttuja asioita, mutta ne painottuvat eri tavalla riippuen kontekstista. Aineistoissa esiintyivät työuran pidentäminen, kotona asuminen, teknologian käyttäminen, kouluttautuminen ja elinikäinen oppiminen, harrastukset, vapaaehtoisuus ja omaishoito. Myös terveyteen, mielenterveyteen ja toimintakykyyn liittyvät asiat näkyivät aineistossa. Pääkirjoitusaukeaman teksteissä ja vanhuspoliittisissa ohjelmissa tuotiin esiin, että terveyttä tulee pitää yllä terveellisten elintapojen avulla. Kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa peräänkuulutettiin ikääntyneiden

(ja heidän läheistensä) ensisijaista vastuuta omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään, ikääntyneiden omien voimavarojen hyödyntämistä, itsenäistä suoriutumista ja vanhenemiseen varautumista. Lisäksi vanhuspoliittisissa ohjelmissa esiintynyt ajatus oman varallisuuden hyödyntämisestä palvelujen saamiseksi voidaan lukea aktiiviseen ikääntymiseen, ainakin uusliberalistisen tulkinnan myötä (Zechner ym. 2022, 90). Osallisuuteen ja sosiaalisuuteen liittyvät asiat, kuten yhteisöllisyys, yhteisten juhlien järjestäminen, poliittinen osallistuminen esimerkiksi vanhusneuvostojen kautta, kirjasto- ja kulttuuripalvelujen käyttäminen ja osallistuminen opisto- ja järjestötoimintaan olivat esillä vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Poliittisesta osallisuudesta puhuttiin myös pääkirjoitusaukeaman teksteissä.

Yhtäältä aktiivisuuteen liitetty kolmannen iän kulttuuri (Gilleard & Higgs 2002; 2005) oli nähtävissä aineistossa muun muassa pääkirjoitusaukeaman tekstin itsestään huolehtivan yksilön positiossa, joka matkaillee, kuluttaa, ja varautuu vanhenemiseen (A1). Toisaalta ikääntyneiden haastattelupuheessa taas näkyi neljännen iän vaikutus aktiivisuuteen (A3), jolloin sairauksien ja toimintakyvyn heikkenemisen myötä tapahtui elämän ja aktiivisuuden kapeutumista ja pienenemistä. Tällöin voidaankin puhua pienestä aktiivisuudesta soveltaen Honkasalon (2013) pienen toimijuuden käsitettä: pieni, kaventunut aktiivisuus on pienempää kuin mikä yleensä tunnustetaan esimerkiksi aktiivisen ikääntymisen indeksissä (AAI, Active Ageing Index Home). Samoin kuin autonomian suhteen (Pirhonen 2022) ikääntyneet voivat sopeuttaa aktiivisuutta toimintakyvyn heikentymisen myötä. Elämän kaventumiseen sopeutuminen osoitti myös tietynlaista resilienssiä (Outila & Lantela 2019).

Neljäsikäläisille aktiivisuus tarkoitti yhtäältä samankaltaisia asioita kuin kolmasikäläisille, kuten mahdollisimman itsenäistä elämää. Toisaalta elämän kaventumisen myötä siihen sopeuduttiin, muovattiin aktiivisuutta uudelleen, saatiin apua ja luovuttiin asioista. Aktiivisuus oli haastateltaville myös rutiineja, päivittäisiä toimia ja ajan kulumista, mitä voidaan ajatella myös osana elämänvaiheita. Luopumiseen liittyen kodin jättäminen tai sen mahdollisuus korostui. Se nähtiin toisaalta vääjäämättömänä, mutta lisäksi jonkinlaista pelkoa herättävänä siirtymänä ja tietynlaisen elämän loppumisena. (A3.) Vanhuspoliittisissa ohjelmissa näkyi viitteitä aktiivisuudesta kodista lähtemisen jälkeen, mitä tuettiin kulttuurin ja liikuntapalvelujen viemisenä niihin (A2).

5.1.2 Ympäristön tuki

Ympäristön tuki oli merkittävässä roolissa liittyen aktiiviseen ikääntymiseen. Neljäsikäläiset saivat ja tarvitsivat paljon tukea ja apua aktiivisuuteen palveluilta ja läheisiltä (A3). Ympäristön tuen tarve ei rajoittunut kuitenkaan vain heidän aktiivisuuteensa. Esimerkiksi työuran pidentämisessä tarvittu ympäristön tuki näyttäytyi pääkirjoitusaukeaman teksteissä: tarvittiin joustavuutta, ageismin vastaista työtä ja jaksamisen huomiointia. Toimia odotettiin pääkirjoitusaukeaman teksteissä niin työnantajilta, työmarkkinajärjestöiltä kuin maan hallitukseltakin. Lisäksi ikääntynyt saattoi tarvita terveellisistä elintavoista huolimatta ennen pitkää palveluita, eli pääkirjoituksissa näytettiin tunnustettavan siir-

tyminen neljänteen ikään ja sen seuraukset. Niissä tiedostettiin myös sosioekonomisten tekijöiden yhteys terveyteen, ja se, että kaikilla ei ole mahdollisuutta aktiivisen ikääntymisen ideaaliin. (A1.) Kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa aktiivisuutta ajateltiin voitavan tukea erilaisin palveluin, kuten liikuntapalveluiden avulla ja kotona asumista tukemalla. Näin voitaisiin siirtää intensiivisempää palveluntarvetta myöhäisemmäksi. Ympäristön tuki näkyi aineistossa laajemminkin, esimerkiksi kun pääkirjoitusaukeaman teksteissä puhuttiin selkokielestä, kyläkauppojen säilyttämisestä ja lähikirjastoista. (A1, A2.) Myös omaisten ja läheisten tuki ja vanhusneuvoston rooli ikääntyvien asioiden ajajana ja aktivoijana olivat merkittävässä roolissa – tätä tuotiin esille vanhuspoliittisissa ohjelmissa ja ikääntyneiden puheessa taas omaisten ja läheisten tuki näkyi hyvin konkreettisesti (A2, A3). Kaiken kaikkiaan valinnanvapauden, ikäystävällisyyden ja turvallisuuden kaltaiset ajatukset tukivat aktiivista ikääntymistä (A1, A2, A3, A4).

Teknologiakin voi tukea ikääntyneen aktiivisuutta, mikä näkyi ikääntyneiden haastatteluaineistossa. Sen avulla voi esimerkiksi jumpata, pitää yhteyttä ihmisiin ja se voi auttaa pitämään yhteyttä terveyskeskukseen. Teknologia saattoi aktivoida ikääntyneitä myös muuten kuin sen virallisten ohjelmien tai tavoitteiden kautta; eräs haastateltava innostui opiskelemaan englantia laitteen virheilmoitusten vuoksi. Vaikka teknologiasta saattoi olla apua, sen käytössä tarvittiin kuitenkin tukea läheisiltä, kotihoidon työntekijöiltä ja teknologianeuvojilta. (A3, A4.)

5.1.3 Diskurssin tuottaminen eri konteksteissa

Van Dijk (2008; 2009) ajatuksia soveltaen tulkitsin aineistosta löytyvän neljä kontekstia: pääkirjoituskontekstin, politiikkakontekstin, arjen kontekstin ja teknologiakontekstin. Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten aktiivisuutta tuotettiin näissä eri konteksteissa. Aktiivinen ikääntyminen näyttäytyi haluttuna käytöksenä, mikä ilmeni pääkirjoituskontekstin resurssipositiossa, joka työskenteli pidempään, teki vapaaehtoistyötä ja hoivasi omaisiaan. Tämä vaati myös oikeanlaista asennetta, mitä voidaan pitää minätekniikkana, jonka avulla subjekti muokkaa omaa kehoaan ja olemistaan (Foucault 1988b, 18). Tämä subjektipositio toimi ikään kuin vastauksena kansantalouseläädiskurssin huoleen liittyen ikääntymiseen, talouteen ja Euroopan elinvoimaisuuteen. Myös oma talous ja terveyseläädiskurssin itsestään huolehtivan yksilön positio toteutti haluttua käytöstä valmistautumalla vanhuuteen, matkustamalla ja käyttämällä teknologiaa. (A1.) Poliittikkakontekstissa (A2) aktiivisen ikääntymisen diskurssin mukainen käytös näyttäytyi myös toivottuna, ja sitä pystyttiin sanoittamaan Perelmania ja Olbrechts-Tytecaa (1971, 362-371) mukailleen mallin mukaiseksi käytökseksi. Myös Timonen (2016) on teoretisoinut ikääntymisen mallin, jota aktiivisen ja onnistuneen ikääntymisen käsitteet rakentavat. Tähän aktiivisen ikääntymisen malliin kiinnitettiin rinnakkaisuussiteillä (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293-305) aktiiviseen ikääntymiseen kuuluvia piirteitä, kuten osallisuus, kotona asuminen ja vapaaehtoistyö. Lisäksi aktiivinen ikääntyminen nivoutui kuntien sisältämiin määritelmiin ja analyysiin (mt. 210-218). Analysoituissa vanhuspoliittisissa

ohjelmissa ikääntyneitä ei nähty vain hoivan vastaanottajina, vaan aktiivisina ja moninaisina.

Aktiivisuutta tuotettiin myös teknologiakontekstissa, kun käytetty teknologia, kuvapuhelin, kannusti osallistujia oppimaan uusia asioita, edisti terveyttä ja turvallisuutta ja yhteydenpitoa läheisiin ja palveluihin (A4). Teknologian ja internetin käyttäminen kuuluvat aktiivisen ikääntymisen diskurssin puitteissa haluttuun käytökseen, koska se edistää siihen kuuluvia asioita, kuten kotona asumista, itsenäisyyttä ja osallisuutta hoivaan (Lindberg & Carlsson 2018; De Angeli ym. 2020; Wiles ym. 2021; Pihlainen & Ng 2022).

Aktiivisuus ei ollut pelkästään yksilön vastuulla. Erityisesti neljännessä iässä korostuva ympäristön tuen merkitys näkyi aktiivisen ikääntymisen diskurssin tuottamisessa. Pääkirjoituskontekstissa esiintyivät sekä tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positio että pienellä eläkkeellä sinnittelevän hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuus-positio, jotka molemmat tarvitsivat apua ja tukea aktiivisuuden mahdollistamiseksi. (A1.) Avun tarvitseminen ja tuettu ja pieni aktiivisuus arkisine tekoineen näkyi myös arjen kontekstissa (A3). Poliitiikkakontekstissa yksilön ja yhteiskunnan välinen työnjako ilmeni uhraukseen ja kompensatioon perustuvien argumenttien kautta (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 248–254), joiden avulla ilmaistiin mitä täytyy tehdä aktiivisen ikääntymisen saavuttamiseksi. Tämä tarkoitti niin kunnan palveluja kuin yksilön elämäntapoja. Hyvinvoinnin tuottivat siis kunnan palvelut ja ikääntyneen oma aktiivisuus. Samoin suhteessa teknologian käyttöön (A4) tarvittiin niin yksilön kuin ympäristön toimia. Käyttäjältä edellytettiin toimia minäteknikoiden muodossa (Foucault 1988b, 18), kuten laitteeseen tottumista ja uuden kielen opiskelua. Tässä tukivat teknologianeuvojat, kotipalvelut ja omaiset, jotka muodostivat verkoston ja toimivat välittäjinä (Latour 2005). Ympäristön tuki ei liittynyt pelkästään palveluihin tai teknologian käyttämiseen vaan myös työssä jatkamiseen. Työhyvinvointiin, joustavuuteen ja ageismiin puuttumiseen vaadittiin toimia ympäristöltä: hallitukselta, työpaikoilta ja työmarkkinajärjestöiltä (A1).

Aktiivisen ikääntymisen diskurssia tuotettiin eri konteksteissa siis aladiskurssien, subjektipositioiden, ikääntymisen mallin (Timonen 2016) ja retoristen keinojen avulla. Ikääntyneiden puheessa se näkyi toisaalta myös arkisina toimina (A3; A4). Aktiivinen ikääntyminen sidotaan retorisesti ikääntymiseen samalla erottaen ikääntymisestä siihen kuulumattomat piirteet, kuten pelon ja näkemyksen ikääntyneistä vain palvelujen kohteena (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971).

Aktiivisuus näkyi eri tavoin ja siitä korostuivat eri asiat näissä eri konteksteissa. **Arjen kontekstissa** aktiivinen ikääntyminen ei esiintynyt käsitteenä ja aktiivisuus näyttäytyi enemmänkin arjen toimintoina ja kotona pärjäämisinä sosiaalisten verkostojen ja palveluiden avulla. Aktiivisuus näyttäytyi siis erilaisena ikääntyneiden äänessä (A3, A4) verrattuna politiikka- ja pääkirjoituskonteksteihin (A1, A2); aktiivisuus oli arkisempaa ja pienempää, mikä voi johtua osittain siitä, että haastateltavat olivat jo palveluja tarvitsevia neljäskäläisiä (São José, 2020, 643-644). Lisäksi ero konteksteissa oli se, että samalla kun pääkirjoitusaukeaman teksteissä ja vanhuspoliittisissa ohjelmissa ikääntyneiltä odotettiin

asioita ja diskurssia rakennettiin aktiivisemmin, haastatteluaineistossa ikääntyneet kertoivat aktiviteeteistaan, itselleen tärkeistä asioista ja elämästä.

Teknologiakontekstiin liittyen ikääntyneiltä odotettiin aktiivisuutta teknologian käyttämisen ja sen tarjoamien ohjelmien hyödyntämisen kautta. Teknologian käyttämiseen liittyvät toiveet näyttäytyivät poliittisissa dokumenteissa, mutta voidaan myös tulkita, että teknologia tuotiin ikääntyneiden kotiin teknologiakokeilun kautta ja näin edistettiin teknologian käyttöä. (A2; A4.)

Pääkirjoituskontekstissa (A1) aktiivisen ikääntymisen diskurssi esiintyi piirteidensä eli esimerkiksi vapaaehtoistyön ja työuran pidentämisen kautta, eikä juurikaan aktiivisen ikääntymisen käsitteenä. Pääkirjoituskontekstissa näkyivät kolme aladiskurssia: kansantalous, oma talous ja terveys, ja poliittinen osallistuminen/aktiivisuus. Pääkirjoituskontekstissa aktiivinen ikääntyminen näyttäytyi haluttuna käytöksenä. Tämä korostui kansantalousdiskurssissa, jonka puitteissa korostettiin työuran pidentämistä ja ikääntyneiden näkemistä resursseina, jotka työskentelevät pidempään, teki vapaaehtoistöitä ja hoivasi omaisiaan. Tämä vaati myös oikeanlaista asennetta, mitä voidaan pitää Foucault'n nimeämänä minätekniikkana, jonka avulla subjekti muokkaa omaa kehoaan ja olemistaan (Foucault 1988b, 18). Tätä painotusta voi selittää aikaisemman tutkimuksen havainto siitä, että työelämänäkökulma on vahva suomalaisessa ikä- ja eläkekeskustelussa. 2000-luvun alussa mediassa esiintyi työssä jaksamiseen, ikätietoisuuteen ja ikäsopimukseen liittyvää puhetta ja lobbausta. (Julkunen & Pärnänen 2005, 17, 105–106.) Pääkirjoituskontekstissa esiintynyt aktiivisen ikääntymisen diskurssi muistutti näin Euroopan Unionissa ja OECD:ssa painotettua työhön ja tuottavuuteen perustuvaa näkemystä (Lassen 2014a, 48; López-López & Sánchez 2020). Pääkirjoituskontekstia voidaan myös pitää poliittisena, koska pääkirjoitukset edustavat lehden linjaa. Ylipäätään velkaan ja talouteen suhtaudutaan Suomessa erityisen huolestuneesti verrattuna muuhun Euroopan Unioniin (Virkkunen 2022) ja velka on näkynyt teemana erityisesti vuoden 2015 ja 2023 vaaleissa. Tällöin pääkirjoituskontekstin, ja erityisesti sen kansantalousaladiskurssin, voisi ajatella heijastelevan tätä huolta tarjoten velkaan ja taloudenhoitoon keskittyviä näkökulmia, jotka tarjoavat alustan työurien pidentämiseen kannustamiselle ja ikääntymisen alarmistisuuden korostamiselle (Katz 1992).

Politiikkakontekstissa aktiivisen ikääntymisen diskurssi esiintyi selkeämmin, myös käsitteenä, verrattuna pääkirjoituskontekstiin. Pääkirjoituskontekstissa korostunut työhön osallistuminen ei juuri esiintynyt ohjelmissa yhtä yksittäistä mainintaa lukuun ottamatta, muuten diskurssi esiintyi varsin monipuolisesti. (A2.) Politiikkakontekstissa vaikutti kuitenkin olevan tärkeää, että ikääntynyt pystyy asumaan mahdollisimman pitkään kotona itsenäisesti ja että jatkuvien, intensiivisten palvelujen tarve siirtyy mahdollisimman kauas. Aktiivisuuden lisäksi ohjelmissa tulivat esille onnistunut ikääntyminen ja terve ja toimintakykyinen ikääntyminen eli aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet (ks. Fernández-Ballesteros, Robine ym. 2013).

Aktiivisen ikääntymisen vahvempaa esiintymistä tässä kontekstissa voidaan pitää ymmärrettävänä johtuen siitä, että ohjelmien tuottajat ja yleisö ovat luultavasti perehtyneitä ikääntymiseen liittyvään politiikkaan ja tieteellisiin jul-

kaisuihin, jolloin heillä on diskurssi paremmin hallussa. Toisaalta ohjelmien tekijöiden ja lukijoiden analyysi oli mahdollista vain dokumenttien sallimissa rajoissa. Tarkoitan tällä sitä, että en tarkastellut dokumenttien tekijöitä, argumentoijaa tai lukijaa, yleisöä (Perelman 1996, 16-27) dokumenttien ulkopuolelta, vaan tulkitsin tätä dokumentin tekstistä, jolloin pohdinta jää rajalliseksi. Ohjelmien yleisön voidaan ohjelmien perusteella tulkita koostuvan monista tahoista, kuten kuntalaisista, työntekijöistä ja palveluiden toteuttajista. Voidaan myös arvella, minkälaisessa aikataulussa ohjelmia tehdään, miten esimerkiksi mahdollinen kiire vaikuttaa diskursseihin tarttumiseen ja kriittisten näkökulmien mukaan tuomiseen.

Kansalliset ohjelmat ja lainsäädäntö näkyivät vahvasti politiikkakontekstissa; vanhuspoliittiset ohjelmat olivat siten vahvan intertekstuaalisia (Siltaja & Vehkaperä 2011, 210) sisältäen paljon viittauksia esimerkiksi vanhuspalvelulakiin ja laatusuositukseen. Erityisesti vanhuspalvelulain alkuperäisen viidennen pykälän (980/2012, 5 §) rakenne ja odotukset näkyivät ohjelmissa ja nämä loivat ohjelmille vahvat kehykset, joiden kautta lukea ja tulkita ohjelmia (Perelman & Olbrectsh-Tyteca 1971, 158). Kansallisten lakien ja ohjelmien voidaan ajatella vaikuttavan siihen, mitä kuntien ohjelmissa tuodaan esille (Perelman 1996, 41-45) ja siten politiikkakontekstiin. Poliitiikkakontekstin todellisuus on melko suoraviivainen ja väistämätön suositusten edetessä tiettyihin johtopäätöksiin ja toimenpiteisiin. Kontekstista voidaankin puhua kvasiloogisena. (Kuusisto 1998, 280.)

5.2 Aktiivisuuden esteet, diskurssin kohtaama vastarinta ja ristiriidat

Tässä alaluvussa vastaan kysymykseen: Minkälaisia esteitä ja ristiriitoja aktiiviselle ikääntymiselle ilmenee ja minkälaista vastarintaa aktiivisen ikääntymisen diskurssi kohtaa? Kuvailen diskurssin kohtaamaa vastarintaa ja myös sen toteuttamista vaikeuttaneita esteitä. Kerron myös diskurssin ristiriitaisuudesta eri konteksteissa.

5.2.1 Vastarinta ja esteet

Aktiivinen ikääntyminen ei aina kuitenkaan onnistunut ja diskurssin sisällä saattoi olla ristiriitoja. Lisäksi se saattoi herättää vastarintaa. Aktiivisen ikääntymisen diskurssi voidaan nähdä vallankäyttönä, joka muokkaa tietynlaisia subjekteja (Moulaert & Biggs 2013). Siellä missä on valtaa, on myös vastarintaa (Foucault 1990, 95). Työurien pidentämisen tarpeellisuus korostui pääkirjoituskontekstissa. Pääkirjoitusaukeaman teksteissä tuotiin esiin, että kaikki työntekijät eivät kuitenkaan olleet valmiita työskentelemään pidempään tai edes varsinaiseen eläkeikään asti. Tämä näkyi eläkkeestä haaveilevan ikääntyjän positiossa, joka saattoi lähteä varhaiseläkkeelle eikä jaksanut kehittää itseään tai kilpailla työpaikalla nuorempien työkavereiden kanssa. Kun pidempään työskentelijöiden asennetta kiiteltiin, eläkkeestä haaveilua pidettiin taas vääränlaisena ajatuksena, joka ei tue

kansantaloutta. Toisaalta tälle riitti kirjoituksissa myös ymmärrystä, koska voi olla raskasta kilpailla nuorempien kanssa ja kärsiä työn nurjista puolista, kuten stressistä ja syrjinnästä. (A1.)

Teknologian käyttöön kohdistui sekä vastarintaa esimerkiksi kielteisen asenteen muodossa (Foucault 1990, 95) että esteitä, ja lopulta se hylättiin (A4). Hankkeeseen osallistujat eivät ylipäätään olleet kiinnostuneita teknologiasta, kuten tietokoneista tai älypuhelimista ja kuvapuhelimeen liitettiin huolia esimerkiksi hoivan laadun heikkenemisestä. Myös laitteen käytön oppiminen herätti huolta, koska oppimisen ei koettu olevan enää helppoa. Lisäksi teknologian käyttöä estivät monet tekijät. Teknologia ei tukenut terveyttä tai turvallisuutta, koska se ei toiminut hätätapauksissa tai sen käyttö vaikeutui terveyden heikentyessä. (A4.) Aiemmassa tutkimuksessa onkin huomautettu, että teknologian tukema aktiivinen osallistuminen omaan hoivaan tai digitaaliset hoivaratkaisut eivät sovi kaikille ja voivat aiheuttaa ongelmia. Odotukset teknologian käyttöön voivat olla liian idealistisia. (Lindberg & Carlsson 2018; Lindberg & Lundgren 2022.) Valokivi ja kumppanit (2021) toteavatkin, että digitaalisen saavutettavuuden tulisi olla jokaisen oikeus, sitä ei voi jättää yksilöiden tai markkinoiden hoidettavaksi. Myös tekniset ongelmat häiritsivät käyttöä. Lisäksi teknologia toi mukanaan aikatauluja, jotka eivät sopineet kaikille. Kuvapuhelimen tuomat uudet käännökset, translaatiot, eivät näin ollen onnistuneet korvaamaan vanhoja, kuten jo totuttuja puhelinta ja televisiota. (A4.) Laite sisälsi myös jonkin verran aikatauluja, jonka toiset hyväksyivät, mutta eivät kaikki. Lopulta kaikki hylkäsivät laitteen ohjelmiseen. Muita esteitä käytölle, jotka lopulta johtivat vastarintaan ja laitteen hylkäämiseen olivat laitteen hinta, se että se ei alentanut kotihoidon maksuja ja puutteet omaisten, kotihoidon työntekijöiden ja teknologianeuvojien välittävyydessä eli opastuksessa. Esimerkiksi teknologianeuvojilta ei saanut apua työajan jälkeen. Samoin yhteyksien puute hankaloitti käyttöä, tällöin teknologian tarjoama yhteydenpitomahdollisuuskään ei toiminut. Myöskään omaisten vähättelevä asennoituminen ei tukenut teknologian käyttöä. (A4.) Samankaltaisia syitä, eli ikääntyneiden heikko osaaminen, oppimisvaikeudet, hinta ja vääränlaiset laitteet, esitettiin suhteessa hyvinvointiteknologian vähäiseen käyttöön poliittikkakontekstissa (A2).

Teknologian suhteen voidaan ajatella, että teknologian määrittely ylhäältä käsin ja sen antaminen ikääntyneille valmiina tuotteena, ei välttämättä tukenut teknologian käyttämistä tai aktiivisuutta (A4). Ikääntyneiden oletettiin haluavan alkaa käyttää laitetta (ks. Wyatt 2003, 68). Kun ikääntyneet toivoivat teknologialta parempien yhteyksien ja luotettavuuden kaltaisia asioita, teknologian kehittäjien toiveet kohdistuivat taas ikääntyneiden parempaan teknologiaosaamiseen tulevaisuudessa ja internet-yhteyteen, mikä toimi huonosti harvaanasutussa Lapissa. (A4.) Ikääntyneiden teknologiaosaamisen suhteen tulee mieleen, kuinka paljon tietyt aktiivisen ikääntymisen piirteet ovat mahdollisia tälle ikääntyneiden sukupolvelle vai tähtäävätkö aktiivisuusdiskurssi tuleviin sukupolviin (Djurovic ym. 2017). Joka tapauksessa ikääntyneiden rooli olisi hyvä nähdä merkittävämpanä ja aktiivisempänä teknologian suhteen, eli pelkän käyttämisen ja kuluttamisen sijaan tulisi mahdollistaa teknologian käyttäminen luovasti, innovatiivi-

sesti ja omista tarpeista käsin (Peine ym. 2014). Tällöin myös vastarinta voitaisiin nähdä osana kehittämisprosessia (Kline 2003). Onkin esitetty toiveita siitä, että teknologian suunnittelussa pitäisi huomioida ikääntyneille mielekkäät aktiviteetit ja käyttää suunnittelun lähtökohtana neuvokasta ikääntymistä ja näin tukea heidän pystyvyyttään suojelun sijaan (De Angeli ym. 2002, 7, 9). Aineistossa oli yksi esimerkki innovatiivisesta kuluttajuudesta (innosumer) (Peine ym. 2014), jossa osallistuja kohtasi sattumalta kuvapuhelimen kautta ikääntyneitä toiselta puolelta Suomea ja alkoi kommunikoida heidän kanssaan, mutta muuten kuvapuhelimen taas ei voinut katsoa tukeneen luovaa kuluttajuutta.

Muita esteitä aktiivisen ikääntymisen toteutumiselle oli pääkirjoituskontekstissa, eli pääkirjoitusaukeaman teksteissä näkynyt ageismi, jota ilmeni työyhteisöissä ja esihenkilöiden asenteissa. Tämä esti ikääntyneitä pidentämästä työuraa. (A1.) Aikaisemmassa tutkimuksessa aktiivisuusajatteluun on yhdistetty sen potentiaalinen ulossulkevuus ja sokeus esimerkiksi luokkaa ja sukupuolta kohtaan (Haarni 2009; Boudiny & Mortelmans 2011; Mendes 2013; Foster & Walker 2015; Timonen 2016, 2-3). Tämä näkyi pääkirjoituskontekstissa sukupuolen ja sosioekonomisen suhteen. Mitä tulee terveyteen, vaikka hyviä elintapoja kannustettiin noudattamaan, muistutettiin terveyden olevan yhteydessä sosioekonomiseen asemaan. Aktiivisuusajattelu ei välttämättä ollut mahdollista niille, joilla on vähemmän varallisuutta ja heikentynyt toimintakyky. Köyhyys oli sidoksissa ympäristöön, kun taloudelliseen ahdinkoon vaikuttivat erilaiset tukien heikennykset. Toisaalta tähän hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuus-positioon liitettiin myös mahdollisimman vähällä avulla sinnittely itsenäisesti. Naisten kohdalla vaikuttivat hoitovapaiden ja ikäsyrrjinnän ohella myös sukupuoleen kohdistuva syrjintä. Hoitovapaat vaikuttivat eläkkeen määrään ja lisäsivät köyhyyden todennäköisyyttä eläkkeellä. (A1.) Tämä ikääntyneiden naisten köyhyyden todennäköisyys on huomattu myös aiemmassa tutkimuksessa (Rissanen & Ylinen 2014).

Hankaluudet toteuttaa aktiivisuutta näkyivät myös politiikkakontekstissa (A2), jossa vähävaraisuus, päihteiden käyttö, yksinäisyys, syrjäytymisvaara ja puutteelliset teknologiataidot voidaan ymmärtää esteiksi noudattaa aktiivisen ikääntymisen diskurssia (Timonen 2016, 61–86). Toisaalta nämä esteet voidaan tulkita myös halutun käytöksen vastaiseksi vastamalliksi, ratkaistaviksi olosuhteiksi tai ristiriidaksi (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 195–197; 362–371). Mitä tulee aktiivisuutta estäviin tekijöihin, arjen kontekstissa, neljännessä iässä (A3), näkyi aktiviteettien soveltamisen (ks. Freund & Baltes 1998) ja toimintojen pienemmän tekemisen (Honkasalo 2013) lisäksi luopuminen. Tietyistä aktiviteeteista, liikunnasta ja harrastuksista jouduttiin ennen pitkää luopumaan johtuen terveyden ja toimintakyvyn heikkenemisestä. Jotkut haastateltavat ennakoivat kotona asumisesta luopumista; kotona asumisen mahdollisuus oli sidoksissa sosiaalisiin suhteisiin ja terveyteen. (A3.) Aiemmassakin tutkimuksessa on todettu perheen aktiivisen roolin yhteys kotona asumisen tavoitteen onnistumiseen (Sointu 2022, 259). Sosiaaliset suhteet saattoivat vähentyä läheisten kuoleman, voimien vähenemisen ja vierailujen harvenemisen myötä. Myös oppiminen tuli hankalammaksi esimerkiksi muistiongelmien vuoksi. (A3; A4.)

5.2.2 Diskurssin ristiriidat

Aktiivisen ikääntymisen diskurssi esiintyi eri tavalla eri konteksteissa (van Dijk 2008; 2009). Foucault'n mukaan ristiriidat kuuluvat diskursseihin (Foucault 2008b, 198). Ristiriitaa ei tässä pidä sekoittaa uuteen retoriikkaan kuuluvaan ristiriitaan (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 195–197), vaan tarkoitan tässä sitä, miten tietyt diskurssin piirteet saatettiin esittää myönteisessä valossa yhdessä kontekstissa, niin toisessa suhtautuminen saattoi olla kriittisempää.

Ristiriitana voidaan pitää pääkirjoitusdiskurssin poliittisen osallistumisen/aktiivisuuden aladiskurssia. Vaikka aktiiviseen ikääntymiseen kuuluu poliittinen aktiivisuus (AAI, Active Ageing Index Home), ikääntyneiden poliittinen aktiivisuus saatettiin esittää pääkirjoitusaukeaman teksteissä toisaalta voimakkaana, mutta tämän lisäksi uhkana johtuen ikääntyneiden suuresta määrästä ja korkeasta äänestysaktiivisuudesta (ks. Ishikawa 2020; Mäntynen & Virtanen 2020). Keski-ikältään nuori kunnanhallitus näytettiin pääkirjoituskontekstissa positiivisessa valossa, kun taas iäkkäämpi hallitus valtaan takertumisena. Samoin poliittisten liikkeiden ikääntymisestä puhuttiin tässä kontekstissa negatiivisyytteisesti, erityisesti vasemmiston ja ay-liikkeen kohdalla. Tähän ristiriitaiseen aladiskurssiin kuului poliittisesti aktiivisen eläkeläisen positio, joka äänesti ja osoitti mieltään aktiivisesti, vaikkakin joihinkin mielenosoituksiin suhtauduttiin ymmärtäväisemmin kuin toisiin – parempituloisina pidettyjen eläkeläisten mielenosoituksia ymmärrettiin vähemmän kuin pankkien palvelumaksuihin ja asumistuen leikkauksiin liittyviä protesteja. Toinen aladiskurssin positio oli ikääntynyt poliitikko/muu julkisuuden henkilö, joka näyttäytyi enemmänkin yksilönä ikänsä sijaan. Eli kun pääkirjoituskontekstissa puhuttiin tunnetusta henkilöstä, sävy oli yksilöllisempi verrattuna massoihin. (A1.) Poliitiikkakontekstissa taas vastaavaa kriittistä suhtautumista ei näkynyt vaan poliittinen osallistuminen näytettiin vanhuspoliittisissa ohjelmissa positiivisessa valossa, kun korostettiin vanhusneuvostojen roolia ja auktoriteettia (A2).

Teknologian käyttöä tuettiin politiikka- ja teknologiakonteksteissa (A2, A4), mutta pääkirjoituskontekstissa uuteen teknologiaan ikääntyneiden apuna suhtauduttiin epäluuloisesti ja ikääntyneiltä ei odotettu teknologian käytön opettelua, kuten pankkiautomaatin tai terveystalvelujen nettitalvelujen. Ajankohta voi osittain selittää tätä, pääkirjoitusaukeaman tekstit kerättiin vuosilta 2000–2015, jolloin mukaan mahtui myös vuosia, jolloin teknologia ei vielä ollut niin kiinteä osa palveluita kuin nyt. (A1.)

Itsenäinen asuminen ja kotona asuminen liitetään aktiivisen ikääntymisen diskurssiin (AAI, Active Ageing Index Home; Narushima ym. 2018) ja kotona asumisen tärkeys näkyi niin arjen kontekstissa (A3) kuin politiikkakontekstissakin ja jossain määrin myös pääkirjoituskontekstissa (A1; A2). Kuitenkin politiikkakontekstissa (A2) esiintyi myös ristiriitaa, kun harvaanasutun kunnan ohjelmassa pohdittiin vanhusten siirtämistä palvelujen luokse pitkien välimatkojen vuoksi. Aktiiviseen ikääntymiseen kuuluvaa kotona asumisen eetosta ei siten pidetty aina mahdollisena toteuttaa. Näin ollen ristiriitaa saattoi olla myös kontekstin eli kuntien vanhuspalveluohjelmien sisällä. Kotona asumiseen liittyen sitäkin

voidaan pitää ristiriitana, että vaikka politiikkakontekstissa aktiivisuutta voitiin tukea liikunnan ja kulttuurin avulla palveluyksiköissä, arjen kontekstissa (A3) eli ikääntyneiden puheessa kotoa muuttaminen näyttäytyi jonkinlaisena narratiivisena loppuna (Freeman 2000; Carpentieri & Elliott 2013, 120; ks. Pirhonen 2022, 126). Toisaalta politiikkakontekstissakin palveluyksiköiden asukkaiden aktiivisuus näyttäytyi enemmän aktivointina, eli toiminnan kohteena olemisena, vaikkakin myös osallisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta oli mainintoja (A2). Tietynlaisena ristiriitana voidaan pitää sitäkin, että yhdessä vanhuspoliittisessa ohjelmassa (A2) suuriin ikäluokkiin liitettiin haastavuus liittyen palvelujärjestelmän riittävyteen, kun taas tutkimuksessa nimenomaan suuriin ikäluokkiin on liitetty kolmannen iän kulttuuri ja siten aktiivisuus (Gilleard & Higgs 2002; 2005).

5.3 Aktiivisen ikääntymisen diskurssin seuraukset

Tässä tulosluvussa vastaan kolmanteen tutkimuskysymykseen: Mitä aktiivisen ikääntymisen diskurssista seuraa? Tuon esille aktiivisuusajatteluun liittyvää ihmiskuvaa, pohdin ympäristön tuen puutteista johtuvaa prekaarisuutta ja pientä aktiivisuutta.

5.3.1 Aktiivisuusdiskurssin ihmiskuva

Kaksi ensimmäistä päätutkimuskysymystä ovat melko kuvailevia ja diskurssia ja sen ääriviivoja hahmottavia. Mutta mitä merkitystä sillä on, miten jokin diskurssi esiintyy? Erityisesti jos sillä on hyvä tarkoitus, kuten ikääntyneiden hyvinvoinnin ja aktiivisuuden lisääminen.

Diskurssit rakentavat tiettyjä näkökulmia maailmaan sisältäen mekanismeja identiteettien tulkitsemiseen (Fairclough 2009; 2012, 11). Aktiivisuusdiskurssi tuottaa ihmiskuvaa, jonka avulla hahmotamme, minkälaisena meidän tulee ikääntyä (ks. Timonen 2016) ja miten ylipäättään olla olemassa. Siihen sisältyy aktiivisen ikääntymisen subjektipositio, jolla on tietty tapa toimia ja elää (Foucault 1983). Diskurssi vahvistaa ajatusta autonomisista ja itsenäisistä subjekteista, mitä voidaan pitää hyvänä vastapuheena sille, että ikääntyneet olisivat ainoastaan avuntarvitsijoita (Stenner ym. 2011). Toisaalta voi olla riskinä, että avuntarpeelle jää nyt liian vähän tilaa. Kun puhutaan aktiivisesta ikääntymisestä, rakennetaan aktiivisen ikääntymisen diskurssia ja aktiivisen ikääntymisen subjektia (Moulaert & Biggs 2013).

Tämä aktiivisen ikääntymisen subjekti näyttäytyy diskurssin ristiriidoista ja esteistä huolimatta tietynlaisena ratkaisuna ja ikääntymisen ideaalina, joka kantaa vastuuta ja toteuttaa aktiivisuutta säätelemällä itseään ja käytöstään. Tämä ideaali sulautuu poliittisiin ohjelmiin ja määritelmiin ikääntymisen mallina (A2). Tulosteni valossa näihin minäteknikoihin (Foucault 1988b, 18) kuuluvat esimerkiksi oikea asenne, varautuminen vanhenemiseen niin taloudellisesti kuin terveydellisestikin ja oman varallisuuden hyödyntäminen. Tämä subjekti on järjestelmää ja palveluita mahdollisimman vähän kuormittava. Subjekti myös jatkaa

työskentelyä, tekee vapaaehtoistöitä ja elää terveellisesti minkä vakuutetaan pääkirjoituskontekstissa hyödyttävän yhteiskunnan lisäksi myös yksilöä. (A1.) Ikääntyneen resurssit eivät tällöin kuulu vain hänelle itselleen, vaan ne tarvitaan yhteiskunnan käyttöön (Haarni 2009, 81). Aktiivisen ikääntymisen diskurssista seuraa ajatus aktiivisuuden itsestäänselvydestä (Jensen & Skjøtt-Larsen 2021), jolloin voi jäädä vähemmän tilaa hauraudelle ja avuntarpeelle (ks. Lassen & Jespersen 2017) tai ainakin näitä kahta pyritään puristamaan mahdollisimman kapeaan ajanjaksoon elämässä (Lloyd, Tanner ym. 2014, 325). Tämä pystyvä, vastuuta kantava ja varautuva subjektius ei näytä yhtä mahdolliselta kaikille, kuten muistisairaille, mikä näkyi politiikkadiskurssissa niin, että muistisairaat nähtiin lähinnä palvelujen kohteena. Tosin heidänkin kohdallaan puhuttiin myös kotona asumisesta ja ennaltaehkäisystä. (A2.) Myös aiemmassa tutkimuksessa aktiivisuuden on nähty korostuvan vanhuspoliittisissa ohjelmissa ja muistisairaiden jäävän tämän diskurssin ulkopuolelle (Keskitalo-Foley & Naskali 2016, 44). Aktiivisen ikääntymisen näkeminen ideaalina saattaakin leimata muistisairaita, koska muistisairaudet vievät ikään kuin päinvastaiseen suuntaan suhteessa aktiivisuuden, toiminnallisuuden ja osallistumisen ideaaliin. Lisäksi terveyttä ja aivoterveyttä pyritään edistämään ja muistisairauksia kehoitetaan ehkäisemään yksilön oikeilla elämänvalinnoilla, mikä voi lisätä syyllisyyden tunnetta niissä, joilla on muistisairaus. (Virkola 2014, 129, 138–141.)

Aktiivisuuteen liittyy myös valinnan ja pakollisuuden kysymykset. Arjen kontekstissa nähtiin, miten harrastaminen voi olla mieluisaa, kun taas kotona yksin selviäminen enemmänkin olosuhteiden sanelema pakko (A3). Aktiivisuus voikin olla joillekin vapaaehtoista ja toisille taas pakollista, valkokaulustyöläiselle työnteko voi olla valinta, kun taas pienituloisen on pakko jatkaa työuraansa (Timonen 2016, 62).

5.3.2 Prekaarisuus ja ympäristön tuen puute

Samalla kun yksilön vastuu kasvaa ja ikääntyneeltä odotetaan suurempaa aktiivisuutta, ympäristötekijät eivät jää vaille merkitystä. Tarkoitan tässä ympäristöllä palveluja, läheisiä ja ikäystävällistä ympäristöä, jotka tukevat ikääntyneen aktiivisuutta ja ovat mukana vallan verkostossa, mikä liittyy aktiivisen ikääntymisen diskurssiin (ks. Foucault 1983). Vaikka ympäristön merkitys näkyi aineistoissa selvästi, tulivat arjen ja teknologian konteksteissa myös esille siinä esiintyvät puutteet, esimerkiksi palveluiden suhteen (A3, A4). Arjen kontekstissa palvelut saatettiin kokea liiallisiksi, liian vähäisiksi, arkea liikaa aikatauluttaviksi ja niihin saattoi olla hankala päästä. Myöskään avun pyytäminen läheisiltä ei ollut helppoa, koska vastavuoroisia palveluksia ei ollut mahdollista tehdä ja henkilö saattoi olla tottunut tekemään asiat itse. Samoin sosiaalisten suhteiden määrällä oli vaikutusta, joillakin haastateltavilla oli ympärillään enemmän ihmisiä, joilta pyytää apua, toisilla taas vähemmän. Lisäksi palvelut ja teknologiset apuvälineet lisäsivät kokemusta valvonnasta ja ne myös asettivat aikatauluja osallistujille. Eri palvelutyöntekijät myös kävivät ikääntyneen kotona eri aikoihin. (A3.) Nämä seikat toivat prekaariutta, epävarmuutta ikääntyneiden elämään (Grenier ym. 2017) ja vaikuttivat autonomisuuden kokemukseen (Pirhonen ym. 2016).

Eli vaikka aineistoissa näkyi ympäristön tuen merkitys aktiivisuuden tukijana, tämä tuki voi pettää palvelujen puutteellisuuden tai vähäisten sosiaalisten verkostojen vuoksi. Esimerkiksi kotityöt voivat onnistua jonkun toisen avulla. Ilman tukea muutokset voivat tuntua väistämättömiltä ja pelottavilta (A3). Lisäksi yhteiskunnan säästötoimet voivat hankaloittaa jo ennestään pienituloisen eläkeläisen aktiivisuutta, mikä näkyi pääkirjoituskontekstissa (A1). Palvelujen karsimisen vaikutuksilla voi siis olla vaikutuksia myös suhteessa aktiivisen ikääntymisen toteuttamiseen. Suomessa on ylipäätään hoivaköyhyyttä, kun yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista syistä johtuen ihmisten hoivatarpeiden kattaminen jää puutteelliseksi (Kröger ym. 2019). Palvelujen ja yhteiskunnan tukiverkkojen pettäessä ja palvelujen pirstoutuessa omaiset paikkaavat ja tapahtuu niin sanottua refamilisaatiokehitystä eli vastuuta siirtyy jälleen omaisille (Ahosola 2018, 20-23; Morgan & Zechner 2022). Lisäksi eri kolmannen sektorin toimijat ja yksityiset yritykset täydentävät palveluverkosta. Mutta mitä jos ihmisellä ei ole juurikaan omaisia eikä hänellä ole varaa yksityisiin palveluihin tai hän jää kolmannen sektorin huomion ulkopuolelle? Jääkö hän yksin? Ympäristön tuen avulla aktiivisuus ja myös tietynlainen resilienssi (Outila & Lantela 2019) ja SOC:n mukainen käytös ("selective optimization with compensation") (Freund & Baltes 1998) ovat mahdollisempia kuin selvitessä yksin.

Palveluihin liittyy myös kustannusten säästämisen näkökulma. Tämä näkyi niin tavoitteissa pidentää työuraa, jolloin ikääntyneen on hyvä työskennellä mahdollisimman pitkään ja tuottaa verotuloja yhteiskunnalle kuin myös tavoitteessa siirtää pitkäaikaisten palvelujen tarvetta mahdollisimman pitkälle. (A1; A2.) Tällöin kunnat voivat näyttää ikään kuin fasilitaattoreilta, jotka pyrkivät tarjoamaan sellaisen ympäristön, joissa ikääntyneet voivat toimia mahdollisimman aktiivisesti ja väistää pitkäaikaisten palvelujen piiriin joutumista mahdollisimman pitkään. Tämä sopii uusliberalistiseen diskurssiin, jossa yksilön vastuu on mahdollisimman suuri. (Hoppania 2015, 131, 174; Hoppania & Vaittinen 2015.)

Teknologikontekstissa teknologiasta haettiin ratkaisuja yhteydenpitoon, harrastuksiin ja hoivaan. Teknologiaa toisaalta voitiin pitää valtauttavana ja yhdistävänä, mutta se voi myös syrjäyttää, vähentää laatua ja estää osallisuuden. Teknologia voidaan nähdä kotona asumisen mahdollistajana, koska se tarjosi tukea, mutta toisaalta sen käyttö sitoi erilaisiin tukimuotoihin, kuten teknologia-apuun. Teknologia ei myöskään tuonut hätätilanteessa riittävää turvaa. (A4.) Aktiivisuusdiskurssin mukaisesti teknologian käyttö vaati toimia niin ikääntyneeltä itseltään kuin ympäristöltäkin. Teknologian käyttö vaatii sopeutumista ja itsensä muovaamista teknologian mukaiseksi, mutta ikääntyneet tarvitsevat myös apua teknologian käytössä. Teknologian käytön suhteen herää kysymys, mitä tapahtuu sairauksien ja väsymyksen myötä, kun teknologiaa ei enää jakseta käyttää. (A4.) Ylipäätään teknologia voi lisätä prekaarisuutta (Grenier ym. 2017) sen riittämättömyyden, teknisten ongelmien, hinnan ja puutteellisen avun vuoksi. Lisäksi se voi kasvattaa välimatkaa hoitajan ja hoivan tarvitsijan välillä. Se ei myöskään lisää yhteydenpitoa omaisiin, jos yhteyttä omaisiin ei ylipäätään ole. (A4.) Teknologia voi myös edistää uusliberalistista kehitystä ja hoivan markkinallistumista (ks. Zechner ym. 2022), siirtäen kustannuksia teknologian hinnan muo-

dossa yksilölle ja opastusvastuuta omaisille, kun samalla hoivakuluissa pyritään säästämään. Kuvapuhelinta voidaan myös pitää ikääntyneille annettuna valmiina tuotteena, jonka odotettiin kiinnostavan ikääntyneitä, vaikka heitä saattoi kiinnostaa esimerkiksi lukeminen. (A4.) Teknologia manifestoi tässäkin aktiivisen ikääntymisen diskurssin ongelmallisuutta siinä, että ikään kuin ylhäältä päin yritetään määritellä ikääntyneille sopivia aktiviteetteja (ks. Lassen 2014b; Lassen & Jespersen 2017).

5.3.3 Aktiivisuuden laidalla, pieni aktiivisuus ja moninaisuus

Sen lisäksi, että aktiivisen ikääntymisen diskurssista seuraa tietynlaisen ihmiskuvan idealisointi ja mahdollinen prekaarisuus tuen puuttuessa, aktiivisesta ikääntymisestä puhuttaessa on huomioitava se, mitä aktiivisuudella lopulta tarkoitetaan ja tavoitellaan, ja keitä aktiivisuuspuhe koskee. Eli millaista diskurssia rakennetaan, kun puhutaan aktiivisuudesta. Tämä pohdinta liittyy olennaisesti ikääntyneiden moninaisuuteen ja aktiiviseen ikääntymiseen neljännessä iässä. Tutkimuksessa neljanteen ikään on liitetty heikentyvä terveyden ja toimintakyvyn lisäksi kasvava avuntarve (São José 2020, 643-644). Tämä ei kuitenkaan tarkoita aina passiivisuutta, vaan enemmänkin tuettua ja pientä aktiivisuutta, johon vaikuttaa myös prekaarisuus (A3).

Arjen kontekstissa aktiivisuuteen kuului esimerkiksi kotitöiden ja liikunnan lisäksi näiden toimien sopeuttaminen ja kapeuttaminen, mutta myös rutiinit, ajan kuluminen ja tavallisen elämän eläminen (A3). Onkin olennaista pohtia, mikä kaikki luetaan aktiivisuudeksi ja tuetaanko aktiivisen ikääntymisen diskurssissa vain tuottavia aktiviteetteja vai myös aktiviteetteja, jotka ovat merkittäviä ihmiselle itselleen eivätkä siten välttämättä yhteiskuntaa hyödyttäviä. Tämä kiinnittyy myös siihen ajatukseen, onko aktiivisuus tavoite sinänsä vai onko se pelkästään väline johonkin. Eli voidaanko aktiivisuuteen lukea myös sellaiset toimet, joista yksilö saa lohtua ja rakennetta päiväänsä, vaikka ne eivät edistäisikään kotona asumista, työssä jaksamista tai toisi säästöjä palvelumenoihin. (van Dyk 2014; Lloyd, Tanner ym. 2014, 325-327.) Eli hyväksytäänkö aktiivisen ikääntymisen diskurssiin mukaan myös pienempi aktiivisuus, joka ei välttämättä hyödytä yhteiskuntaa, mutta on silti tärkeää yksilölle ja johon voi kuulua jopa passiivisuus (Honkasalo 2013)? Joitakin viitteitä tästä voidaan saada siitä, että neljanteen ikään liittyvä aktiivisuuden pieneneminen (ks. mt.) ei juuri näy aktiivisen ikääntymisen indeksin mittaristossa, joka jättää huomiotta tuottamattomat aktiviteetit (São José ym. 2017, 52). Ehkä neljänneen iän pienen aktiivisuuden ei nähdä tarjoavan riittävää ratkaisua ikääntymisen aiheuttamiin ongelmiin, kuten palvelu- ja eläkejärjestelmien kuormitukseen (ks. van Dyk 2014). Timonen puhuu ikääntymisen mallintamisesta, jossa yhtäältä etsitään ratkaisuja ikääntymisen ongelmiin ikääntyneistä itsestään ja toisaalta siinä saatetaan taas jakaa ikääntyneet aktiivisiin ja passiivisiin (Timonen 2016; São José ym. 2017). Näen, että tämä riski on olemassa myös aktiivisen ikääntymisen suhteen, kun tuotetaan diskurssia. Jos keskitytään vain tuottaviin aktiviteetteihin, käsitteestä tulee helposti ulossulkeva (ks. esim. São José ym. 2017, 52). Toisaalta taas Walker, käsitteen puolustaja, toteaa, että aktiivisen ikääntymisen pitäisi kattaa kaikki aktiviteetit, jotka hyödyt-

tävät fyysistä ja henkistä hyvinvointia (2018, 264–265). Tämä tuo jälleen esiin aktiivisen ikääntymisen monimerkityksellisyyden, toisaalta odotetaan ratkaisuja ikääntymisen ongelmiin, mutta toisaalta taas henkilön oman hyvinvoinnin edistäminen riittää.

São José kumppaneineen (2017, 51) huomauttavat, että elämänkulun huomioiminen olisi tarpeellista suhteessa aktiivisen ikääntymisen indeksiin. Ylipäänsä aktiivisen ikääntymisen suhteen tämä näkökulma olisi olennainen. Ihmisille kertyy erilaisia kokemuksia, resursseja, haasteita ja sosiaalisia suhteita elämänsä aikana. Nämä vaikuttavat siihen, miten ihminen voi toteuttaa aktiivisuutta. Sosiaalisten suhteiden vähäisyys voi lisätä huolta tulevaisuudesta ja ylipäänsä sosiaaliset suhteet ovat mutkikkaita, koska kaikki eivät tue tai auta (A3, A4). Tulisiikin kohdistaa katse niihin tekijöihin, mikä yhteiskunnassa tai ihmisen lähiympäristössä tukee tai estää hyvinvointia, eikä keskittyä niin paljon yksilön velvoitteisiin (ks. Grenier 2017). Myös sosiaaliset suhteet vaihtelevat elämänaikana, ihmiset kuolevat ja lapset muuttavat pois, mikä voi lisätä prekaarisuutta (mt).

Kotona asumisen eetos on myös osa aktiivisen ikääntymisen diskurssia (ks. AAI, Active Ageing Index Home). Arjen kontekstissa ikääntyneiden puheessa toistui kotona asumisen tärkeys. Tämä oli mahdollista haastateltaville palveluiden ja läheisten avun ansiosta. (A3.) Kodin jättäminen herätti huolta haastateltavissa ja siinä näkyi eräänlainen narratiivinen päätös. Aiemman tutkimuksen mukaan osa aktiivista ikääntymistä onkin sen kokemuksen välttämistä, että isot tarinat elämässä olisivat ohi. (Freeman 2000; Carpentieri & Elliott 2013, 120.) Kyseessä vaikutti olevan ikään kuin muutto, jota ei haluta tehdä. Muutos kohti jotain sellaista, jossa omat tavarat, toimet ja rutiinit, ylipäänsä omannäköinen elämä, kokisivat ratkaisevan muutoksen (Pirhonen 2022, 126). Mitä siis tapahtuu aktiivisuudelle kotona asumisen käydessä mahdottomaksi? Haastateltavien puheissa aktiivisuus saattoi tarkoittaa tiettyä päivärytmiä, oleilua ja tavallista elämää (A3). Voidaanko ajatella niin, että hoivakodissa tämän rytmin määräävät muut ja omaehtoisesta (pienestä) aktiivisuudesta tulee aktivointia ja virikkeellistämistä (ks. Pirhonen 2017). Myös politiikkakontekstin pohjavireenä vaikutti olevan sen tukeminen, että ikääntyneet asuisivat kotona mahdollisimman pitkään ja varsinainen palvelujen tarve siirtyisi mahdollisimman myöhään (A2). Itsenäisyyden tukeminen ja kotona asuminen näkyvät myös vanhuspalvelulaissa (980/2012). Voidaankin pohtia, rajoittuuko aktiivinen ikääntyneen itsensä näköisessä muodossa kotiin, kun hoivakodissa taas pitää elää yhteisessä rytmissä (ks. Pirhonen 2022, 126).

Ertnerin ja Winthereikin (2022) mukaan hoivakodissa aktiivinen ikääntyminen näkyy suhteessa hoivaan ja työntekijöiden rooli on merkittävä. Aktiivisuuden edistäminen voi tarkoittaa tietynlaista aktivointia ja kannustamista tekemään asioita itse, kuten hoitajan kehottaessa asukasta petaamaan sänkynsä tai pitäessä yllä keskustelua kahvilla. Asukkaan näkökulmasta aktivointi voi toisaalta tuntua laiskalta hoivalta ja loukkaavaltakin, jos haluaisi tehdä asioita omalla tavallaan. Myös Formosa (2019) tarkasteli aktiivista ikääntymistä hoivakodissa. Hänen mukaansa aktiivisen ikääntymisen pitäisi ulottua kolmannen iän ulkopuolelle. Formosan tutkimuksessa osallistujat kokivat aktiviteetit mielek-

käinä, jos he kokivat ne mielenkiintoisina ja tärkeinä. Enemmän kuin fyysisistä aktiviteeteista, osallistujat pitivät aktiviteeteista, jotka tukivat heidän sosiaalisia ja psykologisia tarpeitaan. Aktiviteetteihin osallistuminen lisäsi sosiaalista ja emotionaalista hyvinvointia ja vuorovaikutusta asukkaiden välillä. Aktiviteetit myös antoivat tilaa itseilmaisulle ja autonomialle ympäristössä, jossa asukkaat olivat hoivan kohteina. Aktiviteettien järjestämiseksi myös henkilökunnalta vaaditaan osaamista liittyen aktiiviseen ikääntymiseen. Lisäksi läheisten osallistaminen voi olla tärkeää niin ikääntyneille kuin läheisillekin. Formosa huomasi myös, että aktiviteetteihin osallistuivat lähinnä hyväkuntoiset asukkaat, ja osallistumismahdollisuudet olivat rajallisemmat muistisairaille ja liikuntarajoitteisille. Näiden esimerkkien kautta voidaan ajatella, että palveluntarpeen kasvaessa aktiivisuus taittuu enemmän aktivoinniksi ja tässä hoitajilla ja heidän osaamisellaan on merkittävä rooli.

Aineistoissa näkyi ikääntyneiden moninaisuus. Eri intersektionaaliset taustat (ks. Crenshaw 1991) näkyivät politiikkakontekstissa, kuten kielivähemmistöt, vähävaraisuus ja maahanmuuttajatausta, mutta lähinnä mainintoina – maahanmuuttajataustaisuus näkyi isojen kaupunkien ohjelmissa (A2). Eri ihmisten haasteet toteuttaa aktiivisuutta huomioitiin jossakin määrin erityisesti pääkirjoituskontekstissa. Pääkirjoituskontekstissa sosioekonomisen taustan vaikutusta terveyteen pohdittiin kriittisesti, eikä epäterveellisistä elintavoista rankaisemiseen suhtauduttu teksteissä myönteisesti. Ylipäätään kirjoituksissa näkyi köyhyyden rajoittava vaikutus aktiivisuuteen ja ikään kuin leikkausten armoilla oleminen – vähävaraisia ikääntyneitä pidettiin myös niin sanottuina hyvinä köyhinä, jotka pärjäävät vähällä. Tunnustettiin myös se, miten naisten työuraan vaikuttavat hoitovapaat ja ikään ja sukupuoleen vaikuttava kaksoissyrjintä; hoitovapaat pienensivät myös eläkettä. Pääkirjoituskontekstissa arvioitiin myös kriittisesti, onnistuuko aktiivisuus köyhiltä, vanhoilta ja väsyneiltä. (A1.) Ikääntyneiden moninaisuuden suhteen on hyvä kysyä, pystytäänkö diskurssin myötä todella haastamaan syrjiviä rakenteita, kuten seksismiä ja ageismia, vai jäävätkö ne siltä havaitsematta (Timonen 2016, 2-3; ks. Calasanti & King 2007, 367-368; Calasanti & King 2017, 38). Aineistojen perusteella rakenteita ja erilaisia taustoja havaittiin jonkin verran ja myös suhteessa mahdollisuuteen toteuttaa aktiivisuutta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tutkimuksen keskeiset johtopäätökset

Tulosten yhteenvedossa pohdin sitä, mitä pitää huomioida, kun puhutaan aktiivisesta ikääntymisestä. Tulkitsen aktiivisen ikääntymisen diskurssiksi, jota tuotetaan aktiivisuuteen liittyvillä kommentteilla ja puheilla ja tuomalla esiin haluttu käytös sopivien aladiskurssien ja niiden subjektipositioiden kautta ja rakentamalla aktiivisen ikääntymisen malli (Timonen 2016), johon kiinnitetään aktiivisuuteen sopivia piirteitä (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971). Diskurssi voi kohdata myös vastarintaa, mikä näkyi esimerkiksi teknologiasta luopumisena tai varhain eläköitymisenä. Aktiivisen ikääntymisen diskurssin voidaan nähdä resonoivan uusliberalismin diskurssin kanssa (van Dyk 2014). Ajattelen, että ei ole olemassa yhtä aktiivista ikääntymistä (Lassen & Moreira 2014) ja diskurssina aktiivinen ikääntyminen voi ottaa eri muotoja eri konteksteissa (van Dijk 2008; 2009). Diskurssi esiintyykin eri tavoin pääkirjoitus- ja politiikkakonteksteissa verrattuna arjen kontekstiin, ja myös teknologiakontekstiin, joissa aktiivisuus rakentui enemmän arjen toimista ja eletystä elämästä.

Aktiivinen ikääntyminen on moninainen diskurssi ja siihen ovat vaikuttaneet monet eri tiedolliset järjestelmät, esimerkiksi terveys- ja talousnäkökulmat ja siten erilaiset tavat ymmärtää aktiivista ikääntymistä. Nämä ymmärtämisen tavat ja näkökulmat taas yrittävät muodostaa omaa versiotaan aktiivisesta ikääntymisestä. (Foucault 2008b, 143; 2018; Lassen & Moreira 2014; López-López & Sánchez 2020.) Ajattelen näiden tiedollisten järjestelmien vaikuttavan aktiiviseen ikääntymiseen niin, että siihen muodostuu erilaisia aladiskursseja ja diskurssi esiintyy eri tavalla eri konteksteissa. Nämä eri aladiskurssit voivat kilpailla aktiivisen ikääntymisen diskurssin sisällä hegemonisesta asemasta (ks. Gramsci 1971) ja repiä ajatusta aktiivisesta ikääntymisestä eri suuntiin, mikä on nähtävissä esimerkiksi siinä, miten EU:n versio aktiivisesta ikääntymisestä painottuu työhön ja talouteen, kun taas WHO:n versiossa korostetaan terveyttä ja yhteiskunnallista tuottavuutta (López-López & Sánchez 2020). Esimerkiksi pääkirjoituskontekstissa (A1) havaitsemani kansantalous-aladiskurssin avulla perustellaan työuran

pidentämistä motivaattorinaan talouskasvu ja hyvinvointi. Nämä aladiskurssit voidaan nähdä myös laajemmin kuin pelkästään osana aktiivista ikääntymistä; esimerkiksi talouspuhe esiintyy hyvin laajasti yhteiskunnallisessa keskustelussa, esimerkiksi hoivan markkinaehdollistumisessa (ks. Zechner ym. 2022).

Mitä tulee teknologiakontekstiin (A4), voidaan puhuta myös teknologiadiskurssista aktiivisen ikääntymisen aladiskurssina – teknologiaa on pidetty kustannustehokkaana ratkaisuna aktiivisen ikääntymisen tukemiseen (Robbins ym. 2018, De Angeli ym. 2020). Samoin kuin aktiivista ikääntymistä myös teknologiaa voidaan ajatella eräänlaisena lupauksena ikääntymisen ja hoivan haasteisiin (Lindberg & Carlsson 2018). Toisaalta, samoin kuin talousajattelusta, myös teknologiasta haetaan ratkaisuja moniin ongelmiin, kuten ilmastonmuutokseen (ks. Klein 2015; Haraway 2016). Talous- ja teknologiadiskurssien lisäksi aktiivisen ikääntymisen voidaan ajatella resonoivan esimerkiksi kotona asumisen ideaalin (ks. Wiles ym. 2012) kanssa, joka voidaan myös ajatella osaksi aktiivisen ikääntymisen diskurssia. Samoin aktiiviseen ikääntymiseen kuuluvat terveelliset elämäntavat sopivat myös laajasti yhteiskunnassa näkyvään wellness-ajatteluun (Koskinen 2020). Ikäystävällisyys liitetään monesti aktiiviseen ikääntymiseen, ja aktiivisen ikääntymisen sanotaan toimivan WHO:n ikäystävällisyyteen liittyvien ohjelmien keskeisenä käsitteenä. Ikäystävällisyyspuhe liittyy sekä ikääntymisen että urbanisaation megatrendeihin ja siten tarpeeseen tuottaa ikäystävällisiä ympäristöjä. (Moulaert & Wanka 2019.)

Toinen asia, mitä tulisi huomioida puhuttaessa aktiivisesta ikääntymisestä on se, että aktiivisuus ei ole kaikille mahdollista ja aktiivisuuden määritelmään tulisi suhtautua joustavammin. Esimerkiksi köyhyys ja sairaudet (A1, A2, A3, A4) voivat estää ja hankaloittaa aktiivisuuden toteuttamista. Naiset taas saattavat kokea kaksoisyrjintää ikänsä ja sukupuolensa vuoksi (A1). Pitäisikö ottaa huomioon ikääntyneiden moninaisuus ja erilaiset resurssit ja tarkastella kriittisesti sitä, minkälaista aktiivisuutta yhteiskunta pitää tärkeänä (A3). Jos aktiivinen ikääntyminen ei anna vastauksia sellaisiin tilanteisiin, joissa tarvitaan jo hoivaa ja apua (Lassen & Jespersen 2017, 146, 153), paljon jää ulkopuolelle. Myös muistisairauksien suhteen aktiivisuusajattelun inklusiivisuutta olisi hyvä puntaroida (ks. Virkola 2014). Aktiivinen ikääntyminen on erilaista eri ikävaiheissa ja tällöin odotusten eri ikä- tai pikemminkin toimintakykyvaiheille tulisi olla erilaisia. Tämä pitäisi huomioida, ja aktiivisuus tulisikin ymmärtää moninaisena (Avcı & Erhan 2022, 154) ja ottaa huomioon myös pieni ja tuettu aktiivisuus (A3). Ikääntyneisiin kohdistuu aktiivisen ikääntymisen myötä risteäviä odotuksia ja paineita. Aktiivisuuden vaade voi vaikuttaa esimerkiksi kaupunkisuunnitteluun (ks. Moulaert & Wanka 2019), palvelurakenteen muutokseen ja teknologian hyödyntämiseen (ks. Lindberg & Carlsson 2018) ja moniin päällekkäisiin odotuksiin liittyen esimerkiksi vapaaehtoistyöhön (Jensen & Principi 2014), työhön (Carmel ym. 2007) ja hoivaan (Principi ym. 2016, 67). Näillä vaikutuksilla ja odotuksilla on seurauksia ihmisille eri tavoin riippuen intersektionaalisista tekijöistä. Erilaisilla ihmisillä on erilaiset mahdollisuudet toteuttaa aktiivisuutta eikä aktiivisuus aina ole valinta. (Timonen 2016; Lindberg & Lundgren 2022; KC & Walker 2023.) Lisäksi tähän vaikuttaa se, kenen elämäntavan mukaan aktiivisuutta määritetään. Käy-

tetäänkö mallina keskiluokkaa (Jacobsen 2017), länsimaista elämäntapaa (Ranzijn 2010), vai pyritäänkö aktiivisuuden odotuksissa huomioimaan kontekstia. Tämän pohtiminen on tärkeää, koska diskursseihin liittyy aina valta. Foucault'n käsitys vallasta on tuottava. (Foucault 1991b, 60-61; Kaarre 1994, 20.) Aktiivisuutta korostava puhe tuottaa aktiivisen ikääntymisen diskurssia, mikä vaikuttaa siihen, miten näemme oikeanlaisen tavan ikääntyä (Foucault 1988b; Willig 2001; Hasmanová Marhánková 2011, ks. Foucault 1995; Estes ym. 2003, 3-4).

Aktiivisuuden ja sitä tukevien tekijöiden voidaan ajatella kasautuvan (ks. Ylistö 2023). Esimerkiksi vapaaehtoistyön kaltaisen aktiviteetin tekeminen, on sidoksissa sosioekonomiseen asemaan, koulutukseen, henkilökohtaisiin resursseihin, terveyteen ja sosiaalisiin verkostoihin. Terve, korkeakoulutettu ja hyvin toimeentuleva tekee todennäköisemmin vapaaehtoistyötä. (Aleksandrowicz ym. 2014, 100; Jensen ym. 2014, 26; Lindley ym. 2014, 129; Schippers & Conen 2014, 228; Turek & Perek-Białas 2014, 180.) Aina aktiivinen ikääntyminen ei siis perustu valintaan, joka tehdään, koska se on hyväksi itselle, vaan se voi olla välttämättömyyden sanelema pakko ympäröivien olosuhteiden vuoksi. Näin voi olla, kun on pakko selvittää itseksensä tukiverkkojen puuttuessa (A3) tai sinnitellä mahdollisimman itsenäisesti pienellä eläkkeellä (A1), tai kun supistuvat palvelut korvataan teknologialla harvaan asutulla seudulla (Lindberg & Lundgren 2022). Voi olla myös välttämättömyyden työkennellä pidempään, koska ei ole varaa jäädä eläkkeelle, tai on pakko huolehtia ikääntyneistä läheisistä yhteiskunnan palvelujen rapautuessa (Carmel ym. 2007, 396-397; Timonen 2016). Toisaalta taas rakenteellinen rasismi, iän ja sukupuolen lisäksi voi estää työllistymisen (KC ym. 2023). Ehkä voidaankin puhua siitä, että mahdollisuus valita aktiivisuus kasautuu, minkä vuoksi aktiivisen ikääntymisen autuutta ei pidä ottaa itsestään selvyytenä.

Moninaisuuden suhteen pitää ottaa huomioon myös asuinpaikkojen moninaisuus, harvaan asutulla seudulla kotona asumisen tukeminen voi olla haastavaa (A2) ja palveluita saatetaan pyrkiä enemmän korvaamaan teknologialla (ks. Lindberg & Lundgren 2022). Lisäksi tulee huomioida se, että aktiivisen ikääntymisen kaltaiset käsitteet eivät välttämättä toimi globaalissa etelässä, joissa ei ole samanlaisia formaaleja turvaverkkoja. Tällöin ikääntyneiden on pakko olla aktiivisia ja työkennellä ja hoivata oman terveytensä kustannuksella, koska vaihtoehtoja ei ole, vaikka oikeastaan olisi tarve avulle ja palveluille. Läntinen näkökulma ei ole siis riittävä. (Danyuthasilpe ym. 2009; Mudege & Ezech 2009; Cameron ym. 2010; Lloyd 2012, 84-85, 87; Lloyd, Tanner ym. 2014, 325-326.)

Aktiivinen ikääntyminen voidaan ymmärtää eri puolilla maailmaa ja eri yhteisöissä eri tavoin (KC & Walker 2023). Ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri vaikuttavat ikääntyneiden tapaan toteuttaa aktiivisuutta, esimerkiksi työelämään osallistuminen on yleisempää Yhdysvalloissa, kun taas hoivaan osallistuminen Italiassa (Principi ym. 2016). Puolassa ikääntyneiden rooli on perinteisesti nähty aktiivisen sijaan passiivisina avun ja hoivan kohteina. Tämä on kuitenkin muutoksessa, kun ikääntyneet esitetään mediassa aktiivisempina ja myös EU on vaikuttanut tähän, esimerkiksi vuoden 2012 Aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden- teemavuoden avulla. (Turek & Perek-Białas 2014, 187; ks. European Parliamentary Research Service 2015.) Työllisyyteen liittyen naisten

työssäkäynti on Suomessa ja muissa Pohjoismaissa yleisempää verrattuna moiniin Euroopan maihin, jolloin myös naisten työuran pidentäminen on helpompaa (Julkunen & Pärnänen 2005, 23). Hyvinvointiyhteiskuntien erilaisuus näkyy vapaaehtoistyössä, jota pidetään osana aktiivista ikääntymistä (AAI, Active Ageing Index Home). Ikääntyneet tekevät vapaaehtoistyötä eniten sosiaalidemokraattisessa ja liberaalissa mallissa, sen sijaan ikääntyneiden vapaaehtoistyö on harvinaisempaa konservatiivisessa mallissa ja melko heikkoa välimerellisessä ja neuvostoajan jälkeisessä mallissa (Principi ym. 2014, 321-323). Puolassa taas vapaaehtoistyö ja kansalaisaktiivisuus olivat kiellettyjä Neuvostoliiton aikaan, mikä on vaikuttanut kansalaisyhteiskunnan kehittymiseen (Turek & Perek-Białas 2014, 174-175). Myös Kroatiassa ikääntyneet ovat aktiivisia suhteessa omaan perheeseensä, mutta koska vapaaehtoistyön tärkeyttä ei nähdä yhteiskunnassa, ei ikääntyneidenkaan resurssia tunnusteta (Žiha & Sukačić 2020, 1240). Voidaan ajatella, että ympäröivä yhteiskunta palveluineen, odotuksineen ja velvoitteineen vaikuttaa siihen, minkälaista aktiivisuutta odotetaan ja minkälaiseen aktiivisuuteen on mahdollisuus.

Ottaen huomioon aktiivisen ikääntymisen moninaisuuden, kontekstisidonnaisuuden, voidaan ylipäätään kyseenalaistaa yhdenmukaiset poliittiset mallit yhä moninaistuvalla ikääntyneiden joukolta (A3). Tähän moninaisuuden ajatukseen liittyvät myös kolmas ja neljäs ikä. Aktiivinen ikääntyminen voidaan nähdä helposti binäärisenä käsitteenä, joka jakaa ikääntyneet aktiiviseen kolmanteen ikään ja sairaaseen ja passiiviseen neljänteen ikään. Robbins-Ruszkowski (2017, 122-123) peräänkuuluttaakin keskittymistä sellaiseen ymmärrykseen ikääntymisestä, joka ei jätä toisia ulkopuolelle. Ylipäätään myös kolmannen ja neljännen iän käsitteitä on hyvä haastaa, koska niidenkin voidaan katsoa sisältävän ennakko-oletuksia ja normatiivisuutta (Burema 2022).

Lisäksi ikääntyneiden omat ajatukset oikeanlaisesta ikääntymisestä voivat poiketa politiikkasuosituksista. Ikääntyneet saattavat toimia suositusten vastaisesti esimerkiksi välttämällä liikuntaa, ajatellen näin edistävänsä pitkää elinikää. (Ahosola & Lumme-Sandt 2016, 188.) Onkin hyvä pohtia sitä, ketkä määrittävät aktiivisen ikääntymisen diskurssia ja kuinka paljon ikääntyneillä on tähän sananvaltaa (ks. mt.). Foucault'n mukaan kyse on diskurssin "haltuunottojärjestelmästä- ja prosessista" ja "omistusoikeudesta" diskurssiin, johon kuuluvat muun muassa puheoikeus ja diskurssin käyttö päätöksissä (Foucault 2008b, 92).

Aktiivisen ikääntymisen periaatteita voidaan kuitenkin myös soveltaa (Lassen 2014a, 87), jolloin aktiivisen ikääntymisen indeksikin voi jossain määrin kuvastaa neljäsisikäistenkin elämää (A3), vaikkakin indeksi ei kattanut kaikkia aktiviteetteja, kuten harrastuksia ja ylipäätään sen aktiviteetit saattoivat toteutua neljäsisikäisillä pienemmin tai tuen avulla. Samankaltaisia havaintoja on tehnyt Nosraty (2018, 86) tutkiessaan onnistunutta ikääntymistä hyvin iäkkäillä; hänen mukaansa tulisi huomioida iän tuomat fyysiset muutokset, kun tarkastellaan hyvin iäkkäiden elämää onnistuneen ikääntymisen näkökulmasta. Onkin tarpeellista tarkastella, miten erilaiset ikääntymistä koskevat diskurssit ja mallit koetaan erityisesti silloin, kun ikääntynyt ei enää pysty olemaan aktiivinen tai itsenäinen. Ylipäätään on tärkeää kiinnittää huomiota ihmisten tavanomaisiin aktiviteetteihin.

hin eikä pelkästään poliittisten dokumenttien linjaamiin aktiviteetteihin – tavanomaisten aktiviteettien kautta voimme hahmottaa maailman monimutkaisuutta ja nämä jokapäiväiset aktiviteetit ovat niitä, jotka ylläpitävät ja muuttavat ihmisiä, sosiaalisia suhteita ja maailmaa (Lassen 2014a; Aholola & Lumme-Sandt 2016; Robbins-Ruszkowski 2017, 122). Lassenia (2014a, 113-114) mukailleen näistä pienistä ja arkipäiväisistä teoista koostuu kudos, jolla vastataan ikääntymisen aiheuttamiin yhteiskunnallisiin haasteisiin.

Se, että aktiivisen ikääntymisen diskurssi voi yhtäältä tarkoittaa niin monia eri asioita ja että sitä voi ja pitää soveltaa, hämärtää aktiivisuuden merkitystä entisestään. Jos melkein mikä vain toiminta voi kuulua aktiiviseen ikääntymiseen, voidaan pohtia, menettääkö käsite merkityksensä. Esimerkiksi pieni aktiivisuus, kuten ajan kuluminen, oleilu ja rutiinit (A3) ovat myös sellaisia asioita, mitä ihmiset ylipäättään tekevät, eivät siis pelkästään he, jotka ovat neljännessä tai kolmannessa iässä, vaan kaikki. Tämä tuo lisähaasteen yhtenäisten mallien rakentamiselle. Ihmisiltä voidaan odottaa työuran pidentämistä tai osallistumista läheistensä hoivaan, ja osa tähän varmasti pystyykin, mutta aina on ihmisiä, joilta eivät kaikki tai jotkut aktiivisen ikääntymisen toimet onnistu. Ihmisiä voitaisiin ylipäättään ajatella vaivaisina subjekteina, joita ei tarvitse aktivoida, koska he ovat jo aktiivisia – he huolehtivat ja varautuvat omaan ja toisten vaivoihin ja pystyvät vaivaamaan ja mobilisoimaan pieniä ja suuriakin poliittisia ja taloudellisia rakenteita (Zechner ym. 2022, 90). Joillekin varsinainen aktiivisuus ei ole enää mahdollista, vaan he saattavat toteuttaa mukavaa ikääntymistä (comfortable ageing) (Loe 2014). Voidaan myös kysyä, tarvitaanko ikääntymiselle varsinaisesti mitään etuliitettä? Koska tuen merkitys oli olennaista neljännen iän, mutta myös kolmannen iän aktiivisuudelle, esimerkiksi kun puhuttiin työuran pidentämisen tukemisesta sopivilla työolosuhteilla, tulisi tarkastella kriittisesti vaatimusta aktiivisesta ja itsenäisestä subjektista myös muissa elämänvaiheissa, kuten keski-iässä. Tarvitsemme läpi elämämme toisia ihmisiä ja palveluita, emmekä pärjää täällä yksin. (ks. Honkasalo ym. 2022, 11-12.)

Diskurssi saattaa olla kaikessa moninaisuudessaan ristiriitainen. Tämä ristiriitaisuus voi johtua osittain eri konteksteista, esimerkiksi poliittinen aktiivisuus ei esiintynyt pelkästään myönteisessä valossa pääkirjoitusaukeaman teksteissä (A1), kun taas vanhuspoliittisissa ohjelmissa vanhusneuvostot olivat arvostetussa roolissa (A2). Teknologian käyttöä odotettiin ikääntyneiltä haastatelluaineistossa (A3, A4), johtuen teknologiakokeilusta, mutta pääkirjoitusaukeamalla ikääntyneiden teknologian käyttöön taas suhtauduttiin jopa skeptisesti eikä teknologian käytön opettelua odotettu (A1). Ristiriitaisuus voi johtua myös aktiivisen ikääntymisen monitulkintaisuudesta ja hankalasta määriteltävyydestä (Hasmanová Marhánková 2017, 18-20), minkä vuoksi eri tahot voivat taivuttaa sitä helposti itselleen sopivaksi (Lassen & Jespersen 2017, 152).

Myös moninaisuuden ja intersektionaalisten tekijöiden huomioimisen suhteen aktiivisen ikääntymisen diskurssissa näyttäisi olevan ristiriitaa. WHO:n poliittinen ohjelma (2002) huomioi kulttuurin ja sukupuolen ja Walkerin mukaan aktiivisen ikääntymisen pitäisi ottaa mukaan kaikki ikääntyneet ja ymmärtää kulttuuriset ja kansalliset eroavaisuudet (Walker 2009, 87-88; Lloyd, Tanner ym.

2014, 327–328). Edelliset asiat huomioon ottaen, olen pohtinut, miten aktiivista ikääntymistä siltikin kritisoidaan esimerkiksi sokeudesta liittyen luokkaan ja sukupuoleen (Timonen 2016, 2-3). Onko kyse siitä, että aktiivisen ja onnistuneen ikääntymisen kaltaiset käsitteet eivät ole pystyneet riittävästi haastamaan epätasa-arvoisia rakenteita (Calasanti & King 2007, 367-368; 2017, 38)?

Eli vaikka intersektionaalisia tekijöitä huomioidaan esimerkiksi WHO:n (2002) tekstissä, onkin tarkasteltava, siirtyvätkö nämä tasa-arvoon ja erilasten olosuhteiden huomioimiseen liittyvät tavoitteet käytäntöön työuran pidentämisen ja liikunnan painottamisen ohella. Eikä varmaan ole uutinen, että poliittiset tavoitteet eroavat monesti käytännöstä. Tämä näkökulma korostaa sen huomioimisen merkittävyyttä, miten aktiivisen ikääntymisen politiikkaa sovelletaan ja mitä sen piirteitä korostetaan käytännössä - otetaanko mukaan vain niin sanotut konkreettiset tavoitteet, kuten kotona asuminen, vai huomioidaanko myös se, mitä kotona asuminen tarkoittaa eri ihmisille (ks. São José ym. 2017, 51). Sukupuolen, terveyden ja koulutuksen kaltaiset tekijät kietoutuvat kulttuuriin, hyvinvointivaltiomalliin ja palveluiden järjestämiseen. Tämän vuoksi, kun esimerkiksi Euroopan sisällä siis ajetaan jotain tiettyä yhtenäistä politiikkaa, on otettava huomioon monien intersektionaalisten tekijöiden (Crenshaw 1991) lisäksi historia ja erilaiset hyvinvointivaltion muodot.

Voidaanko siis ajatella, että diskurssin kyseenalaiset piirteet näkyvät, kun sitä käytetään? Diskurssia käytettäessä yksilöt voivat taivuttaa sitä mieleisekseen (Lassen & Jespersen 2017, 152). Tätä taivuttamista voi helpottaa se, miten WHO:n (2002) määritelmässä toistuvat terveyden, turvallisuuden ja osallistumisen kaltaiset käsitteet, joita voidaan tulkita löyhästikin. Ylipäätään aktiivisen ikääntymisen käsitettä on pidetty monitulkintaisena, mikä on sen menestyksen yksi osatekijä (Hasmanová Marhánková 2017, 18-20). Lisäksi WHO:n käyttämä kieli saattaa olla ristiriitaista ja tulkinnanvaraista, kun samalla halutaan toteuttaa aktiivisen ja terveen ikääntymisen politiikkaa ja myös sallia yksilölliset valinnat (Moulaert & Wanka 2019, 107). Ylipäätään, voidaanko WHO:n (2002) ohjelman tapauksessa aktiivista ikääntymistä ajatella käsitteenä, mutta se, miten sitä tuotetaan ja miten se ”työskentelee” on diskursiivista? Hoppania (2015) tarkasteli väitöskirjassaan vanhuspalvelulain valmistelua ja tähän liittyvää keskustelua. Hän havaitsi, että valmisteluvaiheessa lakiin liitettiin erilaisia toiveita, mutta kuitenkin tehokkuutta ja resurssien niukkuutta painottava ja uusliberalismin sävyttämä hegemoninen näkökulma korostui lain valmistuessa. Ehkä aktiivista ikääntymistäkin voidaan ajatella jonkinlaisena ”kelluvana” diskurssina, johon eri tahot liittyvät omia määreitänsä. Riippuen siten tahosta, jonka julkaisussa, puheessa diskurssi realisoituu, aktiivisuudessa korostuvat sen tahon hegemoniset piirteet. Näin ollen poliittisessa kontekstissa näkyvät esimerkiksi terveys, toimintakyky ja kotona asuminen, kun taas pääkirjoituskontekstissa korostuu työllisyys.

Aktiivisen ikääntymisen diskurssin voidaan ajatella resonoivan uusliberalistisen diskursiin kanssa ja siinä voidaan nähdä uusliberalistisia piirteitä, ikääntyneiden aktivoimista, vastuuttamista ja kannustamista yksityisten vakuutuksen ottamiseen, samalla kun stigmatisoidaan avun tarvitseminen ja ei-aktiivisuus (van Dyk 2014; Zechner ym. 2022, 90). Tarkoitin resonoimisella sitä, että aktiivi-

sen ikääntymisen diskurssi sopii ajan henkeen, jossa yksilöiden vastuuta kasvatetaan ja hyvinvointivaltion turvaverkkoja karsitaan (Mounk 2017). Oman tutkimukseni näkökulmasta yksilöltä odotetaan esimerkiksi pidempää työuraa, vapaaehtoistyötä, varautumista, mahdollisimman itsenäisenä pärjäämistä, ja vastuuta omasta hyvinvoinnista (A1 ; A2). Kuitenkin ympäröivän yhteiskunnan merkitys näkyi vahvana. Niin pääkirjoitusaukeaman teksteissä kuin vanhuspoliittisissa ohjelmissakin tuotiin esille palvelujen, yhteiskunnan, työelämän ja hallitusten merkitys ikääntyneiden aktiivisuuden suhteen ja esimerkiksi sosioekonomiset tekijät huomioitiin. Läheisten ja palvelujen rooli korostui haastatteluaineistossa.

Toisaalta läheisten vahva rooli herättää kysymyksen siitä, ollaanko vastuuta siirtämässä kasvavissa määrin omaisille (Morgan & Zechner 2022), mikä oli havaittavissa esimerkiksi teknologian käytön suhteen, jossa läheisten rooli oli merkittävä (A4). Lisäksi teknologian myötä ikääntyneiden kotiin tulevien ammattihenkilöiden määrä kasvaa (Kiuru ym. 2022, 361-362). Näin hyvinvointivaltion vetäytyessä palvelut pirstoutuvat, avun lähteet moninaistuvat ja ihmiset joutuvat kantamaan enemmän vastuuta itsestään ja läheisistään (Ahosola 2018, 20-23; Honkasalo 2022, 288-291). Lisäksi palveluihin voi olla hankalaa päästä ja ne voivat olla puutteellisia, mikä aiheuttaa prekaarisuutta eli epävarmuutta (Grenier ym. 2017). Palvelut ja läheisten tuki voivat olla esimerkiksi kotona asumisen kannalta olennaisessa roolissa (A3), mutta on hyvä pohtia, miten käy, jos tuki lakkaa tai heikentyy. Kun ikääntyneet hyväksyvät sosiaalipalveluihin yhä huonokuntoisempina, voidaan kysyä, onko tuolloin aktiivisen ikääntymisen suhteen jo myöhäistä. (Lloyd, Tanner ym. 2014.) On hyvä pohtia Suomenkin kontekstissa, että jos aktiivista ikääntymistä tavoitellaan, onko sitä varten olemassa riittävästi ennaltaehkäiseviä palveluja ja miten näiden palvelujen käy, jos tulee tarve sopeuttaa taloutta leikkaamalla.

Aktiivisuudesta puhuttaessa on hyvä pohtia sitä, mitä aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa kullekin sukupolvelle ja mikä on diskurssin tulevaisuus. Tähän liittyen tulee mainita WHO:n siirtyminen käyttämään jälleen terveen ikääntymisen käsitettä (WHO 2017), vaikkakin järjestö saattaa edelleen mainita myös aktiivisen ikääntymisen käsitteen (Mouleart & Wanka 2019, 107). Muutosta on kritisoitu, koska on nähty WHO:n näin kaventaneen näkökulmaansa verrattuna aktiiviseen ikääntymiseen (del Barrio ym. 2018, 4). Myös WHO:n ohjelmassa (2002, 13) todetaan, että aktiivinen ikääntyminen välittää inklusiivisemmän viestin verrattuna terveeseen ikääntymiseen. Tämän käsittemuutoksen takia onkin mielenkiintoista, että yhä tutkimuksissa viitataan tähän järjestön vanhaan ohjelmaan, jossa puhutaan aktiivisesta ikääntymisestä, vaikka voidaan miettiä tämän relevanssia uuden ohjelman korvatessa vanhan (keskustelu väitöskirjatutkijakollegan kanssa 27.10.2022). Muutos yhtäältä korosti positiivista ikääntymistä kuvaavien sukulaiskäsitteiden eroja. Toisaalta aiemmassa tutkimuksessa on puhuttu aktiivisen ikääntymisen terveyttä korostavan diskurssin erkanemisesta omalle polulle. Näin WHO:n käsitys aktiivisuudesta loittonee OECD:n ja EU:n käsityksistä, vaikkakin EU pyrkii siirtymään kohti WHO:ta. (López-López & Sánchez 2020.)

Aktiivinen ikääntyminen on perinteisesti liitetty kolmannen iän kulttuuriin, mikä taas on yhdistetty suuriin ikäluokkiin (Gilleard & Higgs 2005; 2010; Jyrämä 2013, 108–109; Petrová Kafková 2016; Higgs 2022, 53–56). Suuret ikäluokat muuttivat nuorisokulttuuria ja vanhenemisen kulttuuria. Ikäluokkaan on myös liitetty vauraus. (Gilleard & Higgs 2002.) Sukupolvea onkin pidetty vauraampana kuin myöhemmin tulleita sukupolvia, vaikkakin Gruijtersin ja kumppaneiden (2023) mukaan kyse on enemmänkin siitä, että verrattuna suuriin ikäluokkiin, milleniaalien kohdalla varallisuuserot ovat kasvaneet ja myös työllistymispolut ovat muuttuneet. Verrattuna suuriin ikäluokkiin milleniaalit päätyvät vähemmän todennäköisesti ylemmän tason asiantuntijoiksi, kuten asianajajiksi ja kirurgeiksi, mutta heidän joukossaan on enemmän palvelutyöntekijöitä ja teknisen alan osaajia. Voidaan myös ajatella, että vaurastumisen jatkuminen ei ole enää samanlainen itsestänselvyys planeetan rajojen tullessa vastaan ja tarvitaan kestävämpää elämäntapaa ja fossiilista polttoaineista luopumista. Lisäksi muualla kuin länsimaissa tilanne on vielä hankalampi, koska ei ole realistista, että ne pystyisivät ottamaan kiinni länsimaita ilmastonmuutoksen vuoksi ja luonnonvarojen rajallisuuden vuoksi. (ks. Klein 2015; Mies 2015 58–60.) Toki tämä voi olla mahdollista varakkaille, mutta ei välttämättä laajemmin yhteiskunnassa. Aktiivisen ikääntymisen piirteistä, kuten terveellisistä elämäntavoista tai työuran pidentämisestä, on tullut myös tietyllä tapaa itsestänselvyiksi, osa palveluita ja politiikkaa. Lisäksi eliniän pidentymisen ja toimintakyvyn parantumisen myötä myös kolmannen iän kulttuuri, ja käsitys kolmannesta iästä voi muuttua, jolloin voidaan puhua myöhäiskesk-iästä (Jylhä 2021; Rotkirch 2021).

Lisäksi on huomioitava koronaviruspandemia ja sen vaikutus. Pandemian vaikutus ikääntyneiden liikkumiseen ja aktiivisuuteen oli niin suuri, että Sidorenko (2021a) puhui jopa aktiivisen ikääntymisen lopusta. Pandemialla ja rajoitustoimilla oli vaikutusta ikääntyneiden sosiaaliseen hyvinvointiin myös Suomessa, tosin tässäkin näkyi ikääntyneiden heterogeenisyys, kun ennestään aktiiviset ja ulkoilevat saattoivat pärjätä kohtuullisesti pandemian aikana, mutta toisaalta muistisairaiden ja heitä hoivaavien omaisten jaksaminen oli koetuksella, samoin ikääntyneiden, jotka olivat yleensä sosiaalisesti aktiivisia (Naskali & Begum 2022). Koronapandemia ravisteli myös uusliberalismin yksin pärjäämisen eetosta ja paljasti meidän olevan sidoksissa ja riippuvaisia toisistamme (Honkasalo ym. 2022, 11–12). Autonomiseen ja itsenäiseen subjektiin keskittymisen lisäksi ikääntymispolitiikassakin olisi hyvä painottaa myös keskinäisriippuvuutta ja solidaarisuutta.

6.2 Tutkimuksen anti, rajoitteet ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimukseni lopuksi pohdin väitöskirjani antia, rajoitteita ja mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Katson väitöstutkimukseni lisänneen ymmärrystä aktiivisen ikääntymisen diskurssin moninaisuudesta. Lisäksi tutkimukseni tarkentaa sitä, mitä aktiivinen ikääntyminen voi tarkoittaa ja miten tämä vaihtelee riippuen kontekstista. Teoretisoin myös neljännen iän aktiivisuutta ja teknologian osuutta

aktiivisen ikääntymisen diskurssissa. Lisäksi pohdin lähiverkoston ja palvelujen merkitystä aktiiviselle ikääntymiselle prekaarisuuden (Grenier ym. 2017) käsitteen kautta.

Tutkimukseni kontribuoi ikääntymisen politiikkaan ja normeihin liittyvään kirjallisuuteen ja tarkastelee aktiivista ikääntymistä diskurssin ja vallan näkökulmasta. Kriittinen gerontologia näkyy tutkimuksessani käsite- ja keskusteluvalinnoissa. Lisäksi olen hyödyntänyt kriittisen gerontologian humanistista ja yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa (ks. Katz 2005b, 85) ja ymmärrystä moninaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta (Donnelly & Torres 2022, 2, 9-11). Tarkastelen aktiivisen ikääntymisen diskurssiin liittyvää poliittisluodellista taustaa, ikääntyneiden moninaisuutta ja pohdin myös käsitteen rajoja. Tutkimus tarjoaa myös lähiluvun aktiivisesta ikääntymisestä tuoden näin esiin kieleen liittyvää valtaa. Toisaalta ymmärryksessäni kriittisestä gerontologiasta on yhtymäkohtia myös kriittisen yhteiskuntatieteen kanssa siltä osin, että se pyrkii tarkastelemaan yksilöön vaikuttavia yhteiskunnan rakenteita, uskomuksia, käytäntöjä ja itsestäänselvyyksiä. Näin pystytään kyseenalaistamaan yhteiskunnallisten ilmiöiden, asioiden tilaa niiden luonnollistamisen sijaan. Kriittinen yhteiskuntatiede pyrkii myös muutokseen. Näkökulmaan kuuluu tutkijan refleksiivisyys, ymmärrys valasta, ristiriitojen tarkastelu poliittisuuden näkökulmasta ja tutkimuskohteiden tarkastelu niin makro- kuin mikrotasolta. (Eakin ym. 1996; Sayer 2009.) En kritisoi aktiivista ikääntymistä sinänsä, siinä on paljon hyviä puolia esimerkiksi hyvinvoinnin lisäämisen kautta (Rantanen ym. 2019). Tutkimukseni kautta haluan kuitenkin kiinnittää huomiota diskurssin taustoihin, sen moninaisiin merkityksiin, erilaisten ikääntyneiden mahdollisuuksiin toteuttaa sitä ja sen mahdolliseen pakottavuuteen.

On tärkeää tarkastella aktiivisen ikääntymisen yhteiskunnallista ja historiallista taustaa ja sitä, mitä se tarkoittaa erilaisille ihmisille. Nämä seikat ovat tärkeitä gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta, kun tavoitellaan ikääntyneiden hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja oikeuksien vahvistamista ja tukemista (Seppänen 2006, 47; Seppänen & Ray 2022, 187). Ikääntyneet ovat moninainen joukko, minkä vuoksi mikään yksittäinen malli ei pysty kattamaan kaikkia. Koska ympäristön tuella on merkitystä ikääntyneiden aktiivisuuden ja hyvinvoinnin kannalta, on palvelujen leikkaamisella ja supistamisella seurauksia myös näiden suhteen. Tutkimukseni myös kyseenalaistaa ikääntyneisiin liittyvää problematisointia (Seppänen & Ray 2022, 187), johon aktiivisesta ikääntymisestä haetaan ratkaisuja (Timonen 2016, 3-4). Ylipäätään gerontologiseen sosiaalityöhön tarvitaan lisää tietoa erilaisten suositusten ja poliitikkojen, kuten aktiivisen ikääntymisen, taustoista ja vaikuttimista, mutta myös ymmärrystä yksilöllisistä tilanteista. Ajattelisin, että gerontologisen sosiaalityön tehtävänä on yksilön vastuuttamisen sijaan peräänkuuluttaa yhteiskunnan vastuuta ja ymmärtää ikääntyneiden yksilölliset resurssit esimerkiksi pienen aktiivisuuden ajatusta soveltamalla.

Kun törmäsin aktiivisen ikääntymisen käsitteeseen gradua tehdessäni, näkökulmani oli hyvin kriittinen. Tämä kriittisyys on kuitenkin hioutunut lukemisen, aiheen parissa työskentelyn ja tutkimisen myötä. Kuitenkin näkökulmani on edelleen kriittiseen gerontologiaan ja aktiivisuuden poliittisuuteen perustuva.

Koen, että on tärkeää tuoda esiin aktiivisen ikääntymisen taustalla vaikuttavat ajatukset. Sen sijaan, että aktiivisuus nähtäisiin vain automaattisesti hyvänä asiana, on tarpeellista pohtia, mitä sillä tavoitellaan ja mihin se voi johtaa. Lisäksi tulee huomioida se, kenelle se on mahdollista ja onko kyseessä valinta vai pakko. Tiedostan kuitenkin tämän tutkimuksen rajallisuuden esimerkiksi sen suhteen, että keskityn lähinnä aktiivisen ikääntymisen yhteiskunnalliseen puoleen enkä niinkään terveystutkimukseen ja tämä näkyy myös tutkimuksen lähteissä.

Tutkimuksen eettisyys, läpinäkyvyys ja mahdollisimman laaja aiheeseen perehtyminen ovat minulle keskeisiä arvoja tutkijana. Olen kokenut tarpeelliseksi haastaa omia ajatuksiani ja suhtautua niihin kriittisesti. Mahdollisimman laaja lukeminen on mielestäni tutkimukselle tärkeää, mikä voi tosin myös aiheuttaa ongelmia oman äänen esiintuomisessa. Koska aktiivista ikääntymistä on tutkittu paljon, on tutkimuksellisen aukon löytäminen tuntunut haastavalta. Koen kuitenkin, että oma tutkimukseni tuo oman lisänsä aktiivisen ikääntymisen määrittelyyn, sen poliittisuuteen ja ylipäätään ikäpolitiikkaan liittyvään keskusteluun kriittisen gerontologian kautta.

Tutkimus on tarkastellut aktiivisen ikääntymisen diskurssin rakentumista ikääntyneiden haastattelupuheessa, Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla ja kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Asiaa olisi kuitenkin voinut tarkastella myös laajemmalti mediassa. Haastatteluaineistoa en ole itse kerännyt, minkä vuoksi alkuperäinen Toimiva kotihoito Lappiin – Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen -hankkeen tutkimusasetelma ja haastateltavien olosuhteet ovat minulle melko tuntemattomia. Haastatteluista ei ole myöskään tehty oman väitöskirjani näkökulmasta. Lisäksi on sanottava, että tulkintani liittyen diskurssin tuottamiseen ja sen esiintymiseen ovat vahvasti sidoksissa käyttämiini tutkimusmenetelmiin.

Mitä tulee diskurssin tuottamiseen eri konteksteissa, on otettava huomioon se, että olen tarkastellut artikkeleissa aineistoja eri menetelmillä – ja tällöin nämä menetelmät jo vaikuttavat siihen, miten hahmotan diskurssin tuottamisen. Ensimmäisessä osajulkaisussa tein diskursiivista luentaa Willigin (2001) foucault'laisella diskurssianalyysillä, tällöin hahmotin teksteistä diskursseja ja subjektipositiioita. Vanhuspoliittisissa ohjelmissa taas tein retorista luentaa (ks. Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971). Esimerkiksi kotona asuminen näkyy myös pääkirjoitusaukeaman teksteissä, mutta se on raportoitu osana oma talous ja terveysdiskurssia ja näkyy itsestään huolehtivan- ja hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuuspositioiden itsenäisyyden ominaisuutena. Ylipäätään yhteenvedon tekemisvaiheessa tulee mietittyä osajulkaisujen tulkintoja, jotka voisivat näyttää erilaisilta eri menetelmillä ja myös sillä tietomäärällä, jota yhteenvedoa tehdessä jo on.

Koska tutkimuksessa korostui kotona asuvien ikääntyneiden aktiivisuus, olisi jatkossa tarpeellista tutkia lähemmin sitä, mitä aktiivisuus tarkoittaa ikääntyneille, jotka eivät enää asu kotona (ks. Ertner & Winthereik 2022). Tämä on myös tärkeää kotona asumisen eetoksen voimakkuuden vuoksi (ks. Wiles ym. 2012). Tulevaisuudessa olisi myös hyvä tarkastella aktiivista ikääntymistä eri sosiaalisen median sovelluksissa ja keskustelufoorumeilla. Tämä nivoutuu myös teknologian ja sen käytön tutkimukseen sekä toimijuuteen. Myös diskurssin ajal-

lista muutosta ja sen rakentumista eri tieteenaloilla olisi tarpeellista tarkastella. Lisäksi olisi tärkeää tutkia sellaista aktiivisuutta, jota ikääntyneet itse pitävät merkittävänä. Koska WHO on siirtynyt käyttämään terveen ikääntymisen käsitettä (WHO 2017), olisi olennaista analysoida tämän syitä ja seurauksia. Olisi myös mielenkiintoista pohtia ikääntyneiden eri sukupolvien aktiivisuutta ja mahdollisia eroja tässä. Jatkossa on tarpeellista tarkastella sitä, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi vaikuttaa muun yhteiskunnan asettamiin ikääntyneisiin kohdistuviin odotuksiin ja kuinka paljon aktiivisuuden korostaminen näkyy palveluissa. Mitä tulee diskurssin vaikutuksiin, voidaan pohtia, onko sillä vaikutuksia ikääntyneiden parissa toimiviin ammattihenkilöihin ja siten näiden ja ikääntyneiden välisiin kohtaamisiin ja ikääntyneisiin kohdistuviin odotuksiin esimerkiksi itsenäisyydestä.

SUMMARY

Active ageing: The construction of discourse in different contexts

As the global population ages, active ageing has come to be viewed as a potential solution. When older adults follow a healthy lifestyle, work longer, do volunteer work and participate in informal caregiving, this could prevent the challenges forecasted for the service and pension structures of societies. Active ageing has been part of policies on ageing since the 1990s (Lassen 2014). However, there is no universal way to understand it – and this ambiguity can be considered as a part of its success (Hasmanová Marhánková 2017). The version followed by the World Health Organization (WHO) has focused more on health and social productivity, while the definitions of the European Union (EU) and Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) are more orientated to labour and economic productivity. However, the EU has been trying to move towards the understanding used by the WHO (López-López & Sánchez 2020). Although a universal definition for active ageing is still lacking, the following features are often mentioned: longer careers, volunteer work, independent living, a healthy lifestyle, lifelong learning and participation.

This study examines active ageing as a discourse, based on a social constructionist and post-structuralist perspective. By discipline, it is situated in gerontological social work and critical gerontology. The discourse of active ageing is seen as resonating with the discourse of neoliberalism. Within neoliberalism, the public sector has been reduced through austerity politics, while citizens have become more active. This active citizen has to choose, participate and carry responsibility (Pierson 2001; Newman & Tonkens 2011, 9). The discourse of active ageing has certain expectations towards older adults and exerts disciplinary power over them. The power is visible in expectations about the right way to age towards which an older adult should strive with the help of technologies of the self, self-discipline and the support of society (Hasmanová Marhánková 2011). The discourse of active ageing is produced as well as affected by academic and political discussions concerning active ageing, the impact of neoliberalism, and changes within the welfare state. In addition, the discussion concerning the responsibilities of different age phases, similar concepts like successful ageing, and the critique of active ageing are part of producing the discourse.

The discussion concerning the so-called third and fourth age is essential because active ageing is usually connected to the third age (Petrová Kafková 2016). There are also concepts similar to active ageing, such as productive ageing, successful ageing, and healthy ageing, all of which can be viewed as part of positive gerontology. The interchangeable nature of these concepts is related to how widely or narrowly they are defined. When defined widely, the concepts contain a range of similarities. All these concepts, including active ageing, have been criticized for similar reasons as well, including their neoliberalist

perspective, a blindness to intersectional features, and their potentially exclusive nature.

This study aims to critically examine the discourse of active ageing and its diversity in different contexts. It is framed by the following research questions: (a) How is the discourse of active ageing produced in different contexts? (b) What kind of obstacles, contradictions and resistance does the discourse of active ageing include? (c) What are the consequences of the discourse of active ageing?

The dissertation consists of four peer-reviewed articles. In Article 1 (Kiuru 2022), the discourse of active ageing was studied in the editorial pages of Helsingin Sanomat between 2000 and 2015. The data was analyzed using Foucauldian discourse analysis. Article 2 (Kiuru et al. 2024) studied active ageing in the rhetoric of four municipal strategies for older people. The method of analysis was new rhetoric. Article 3 studied active ageing during the so-called fourth age (Kiuru & Valokivi 2022). The data of this article consisted of interviews with older adults living in Finnish Lapland and the data was analyzed using theory-guided content analysis. Article 4 (Outila & Kiuru 2020) studied the use of a welfare technology, the picturephone. The data was analyzed using actor-network theory, Foucauldian discourse analysis and Foucault's concepts of technologies of the self, resistance and regimen.

Active ageing meant various things in the data, including lifelong learning, a healthy lifestyle, participation, a longer career, routines and ageing in place. It could also mean smaller activities, such as following certain routines and doing things with the help of someone. However, support from the environment, such as services and flexibility at the workplace, was important. Lack of support could mean increasing precarity. While some activities are given up during the fourth age, rather than ending, active ageing changes throughout the lifecourse, meaning, for example, that activities can be done in a smaller way or with the help of someone.

The discourse was produced differently in the different contexts that were found from the data (*editorial, policy, everyday life* and *technology*). In the editorial context, the aspects of work and productivity were highlighted and the discourse was visible through its features, such as longer careers, and not so much as a concept, while in the policy documents of the municipalities the concept of active ageing was also used. In the policy documents, it seemed to be important that the older adults would live independently for as long as possible and that the need for more intensive services would be postponed for as long as possible. In the context of everyday life, active ageing was not used as a concept and active ageing referred to the activities of everyday life and ageing in one's own home with the help of social networks and services. Activity was also smaller and more mundane than in the editorial and policy contexts – the reason for this can be that the participants already required services. Whereas in the editorial and policy contexts activity was expected from older adults and the discourse was produced in a more active way, in the interview data older adults discussed their activities, meaningful things and life. In the technology context, older adults were expected to be active through the use of technology.

The discourse of active ageing also faced resistance, just as there could be obstacles to being active. Moreover, the discourse is not without controversy. For example, the use of technology was resisted in the technology context and while the need for longer careers was understood in the editorial context, it was also reported that some employees did not want to work longer. When it comes to obstacles, longer careers could be prevented due to ageism in the workplace. Regarding the controversies surrounding the discourse, political activity, in the form of participating in elderly councils, was supported in the policy context while older adults' political power in the form of voting and protesting was also considered as a threat in the editorial context.

When it comes to the consequences of the discourse, the discourse of active ageing strengthens the idea of the autonomous and independent subject. This can also be considered as a needed counter-discourse to the thought of older people only as service users. However, there is also a risk that there is too little space for the need for help now. The importance of environmental factors, such as support from services and family and also age-friendly environments, should be highlighted, while the lack of support can increase precarity. When it comes to active ageing, it is important to consider what the purpose of active ageing is, whether it can include small activity along with more mundane activities, or are only the productive activities permitted to tackle the challenges of an ageing society. It is necessary to acknowledge the heterogeneity of the ageing population when implementing a policy like active ageing.

As a conclusion, active ageing is interpreted in this study as a discourse that is produced through the comments and talk connected to activity and by bringing forth the desired behavior. This production occurs with the help of sub-discourses, such as national economy, and their subject positions and by building a model of active ageing (see Timonen 2016), with which the suitable features of the concept are associated. The discourse can also face resistance and be interpreted to resonate with the discourse of neoliberalism. Most importantly, the discourse can assume different forms in different contexts and it is therefore crucial to acknowledge that ageing and active ageing are understood in varied ways in different parts of the world. Active ageing should also not be seen as a mere choice since it is not possible for everyone. It is thus necessary to consider the purpose of active ageing and whether it should be understood in a more flexible way.

LÄHTEET

- AAI, AAI in brief. AAI project, joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. <https://statswiki.unece.org/display/AAI/I.+AAI+in+brief>. Katsottu 29.1.2024.
- AAI, Active Ageing Index Home. AAI project, joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Retrieved from <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>. Katsottu 4.11.2022.
- AAI leaflet. Active Ageing Index...and what it can do for you. AAI project, joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. https://unece.org/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/AAI_leaflet.pdf. Katsottu 12.6.2024
- Achenbaum, W. A. 2001. Productive aging in historical perspective. Teoksessa Morrow-Howell, N., Hinterlong, J. & Sherraden, M. (ed.) Productive aging. Concepts and challenges. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 19-36.
- Ahonen, K. 2022. Miten potilaan toimijuus rakentuu historiallisesti suomalaisessa mielenterveyspolitiikassa? Teoksessa Honkasalo, M., Jylhänkangas, L. & Leppo, A. Haavoittuva toimijuus. Tampere: Vastapaino, 47-80.
- Ahosola, Päivi. 2018. Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi: Omaisettomat hoivan tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0804-9>.
- Ahosola, P. and Lumme-Sandt, K. 2016 "Sen haluan ilmoittaa, että minä olen vielä pystyssä" Ilman omaisia elävien vanhojen ihmisten toimijuus ja vanhuspolitiikan kategorisoima vanhuus. Gerontologia, 30(4), 182- 197.
- Aleksandrowicz, P., Bockermann, D. & Frerichs, F. (2014). Older volunteers in Germany: opportunities and restrictions in the welfare mix. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) Active ageing. Voluntary work by older people in Europe. University of Bristol: Policy Press, 93-117.
- Álvarez-García J, Durán-Sánchez A, Del Río-Rama, MdLCD & García-Vélez DF. Active ageing: mapping of scientific coverage. Int J Environ Res Public Health 2018;15(12):2727-48. <https://dx.doi.org/10.3390/ijerph15122727>
- Andersson, P-Å. & Anxo, D. (2014). Older volunteers in Sweden: a welfare state in transition. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) Active ageing. Voluntary work by older people in Europe. University of Bristol: Policy Press, 197-215.
- Arribas-Ayllon, M., & Walkerdine, V. 2008. Foucauldian discourse analysis. Teoksessa Willig, C. & Stainton Rogers, W. (toim.) Handbook of qualitative research in psychology. London: Sage, 91-108.

- Atchley, R. C. 1989. A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist*, 29(2), 183-190.
- Atkinson, N. S., Kaufer, D. & Ishizaki, S. 2008. Presence and global presence in genres of self-presentation: A framework for comparative analysis. *Rhetoric Society quarterly*, 38(4), 357-384.
<https://doi.org/10.1080/02773940802167583>.
- Avcı, C., & Gülseren, E. 2022. Ageing versus active aging: How old age is represented in children's books. *Educational Gerontology* 48(4), 145-159.
<https://doi.org/10.1080/03601277.2021.2024399>.
- Bowling, A. 2009. Perceptions of active ageing in Britain: Divergences between minority ethnic and whole population samples. *Age and ageing*, 38(6), 703-710. <https://doi.org/10.1093/ageing/afp175>
- Djurovic, I., Jeremic, V., Bulajic, M., & Dobrota, M. 2017. A two-step multivariate composite I-distance indicator approach for the evaluation of active ageing index. *Journal of Population Ageing*, 10(1), 73-86.
<https://doi.org/10.1007/s12062-016-9169-8>
- Del Barrio, E., Marsillas, S., Buffel, T., Smetcoren, A., & Sancho, M. (2018). From active aging to active citizenship: The role of (age) friendliness. *Social sciences (Basel)*, 7(8), 134. <https://doi.org/10.3390/socsci7080134>
- Barslund, M., Von Werder, M., & Zaidi, A. (2019). Inequality in active ageing: Evidence from a new individual-level index for European countries. *Ageing and society*, 39(3), 541-567.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X17001052>
- Bass, S. A. & Caro, F. G. 2001. Productive aging. A conceptual framework. Teoksessa Morrow-Howell, N., Hinterlong, J. & Sherraden, M. (ed.) *Productive aging. Concepts and challenges*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 37-78.
- de Beauvoir, S. 1970/1992. Vanhuus. Helsinki: Art House.
- Berger, R. 2015. Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.839.4187&rep=rep1&type=pdf>
- van Berlo, A. 1996. Technology and social participation: needs assessment in the senior citizens` technology centre. Teoksessa Mollenkopf, H. (toim.), *Elderly people in industrialized societies. Social Integration in old age by or despite technology?* Berlin: Edition Sigma, 243-248.
- Bernard, M. (2000) *Promoting health in old age*, Buckingham: Open University Press.
- Bernardinelli, I., Candido, S. E. A., & Tonelli, M. J. 2023. Neoliberalism and active aging: The role of business retirement preparation programs. *Revista de administração Mackenzie*, 24(1), 1-25.
<https://doi.org/10.1590/1678-6971/eRAMG230168.en>
- Blaakilde, A. 2012. Kravet om aktiv aldring kan spænde ben for solidariteten. *Information*. 14th February 2012. Internet:

<https://www.information.dk/debat/2012/02/kravet-aktiv-aldring-kan-spaende-ben-solidariteten>. Katsottu: 26.1.2024.

- Blaikie, A. 1999. *Ageing and popular culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boudiny, K. 2013. 'Active ageing': From empty rhetoric to effective policy tool. *Ageing and society*, 33(6), 1077-1098.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X1200030X>
- Boudiny, K. & Mortelmans, D. 2011. A critical perspective: Towards a broader understanding of 'active ageing'. *Electronic Journal of Applied Psychology*. 7(1): 8-14.
- Buch, E. D. 2017. *Beyond independence, older Chicagoans living valued lives*. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession - Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 85-97.
- Burema, D. 2022. A critical analysis of the representations of older adults in the field of human-robot interaction. *AI & society*, 37(2), 455-465.
<https://doi.org/10.1007/s00146-021-01205-0>
- Bury, M. 1995. *Ageing, gender and sociological theory*. Teoksessa Arber, S and Ginn, J. (toim.) *Connecting gender and ageing. A sociological approach*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 15-29.
- Calasanti, T., & King, N. 2007. "Beware of the estrogen assault": Ideals of old manhood in anti-aging advertisements. *Journal of aging studies*, 21(4), 357-368. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2007.05.003>
- Calasanti, T. & King, N. 2017. Successful aging, ageism, and the maintenance of age and gender relations. In Lamb, S. (ed.): *Successful aging as a contemporary obsession - Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 27-40.
- Callon, M. 1986. Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. Teoksessa Law, J. (toim.), *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* London: Routledge, 196-223.
- Callon, M., Law, J. & Rip, A. 1986. *Glossary*. Teoksessa Callon, M., Law, J. & Rip, A. (toim.). *Mapping the dynamics of science and technology*. The Macmillan Press Ltd., xvi-xvii.
- Cameron, L. J. H., Kabir, Z. N., Khanam, M. A., Wahlin, Å., & Streatfield, P. K. 2010. Earning their keep: the productivity of older women and men in rural Bangladesh. *Journal of cross-cultural gerontology*, 25(1), 87-103.
<https://doi.org/10.1007/s10823-010-9109-7>
- Carmel, E., Hamblin, K., & Papadopoulos, T. 2007. Governing the activation of older workers in the European Union: The construction of the "activated retiree". *International journal of sociology and social policy*, 27(9/10), 387-400. <https://doi.org/10.1108/01443330710822084>
- Caro, F. G., Bass, S. A., & Chen, Y-P. (1993). *Introduction: Achieving a productive aging society*. Teoksessa Bass, S.A., Caro, F. G. & Chen, Y-P. (toim.) *Achieving a productive aging society*. Westport, CT: Auburn House, 3-25.

- Carpentieri, J. D., & Elliott, J. 2013. Understanding healthy ageing using a qualitative approach: The value of narratives and individual biographies. In D. Kuh, R. Cooper, R. Hardy, M. Richards, & Y. Ben-Shlomo (Eds.), *A life course approach to healthy ageing*. Oxford: Oxford University Press, 118-129.
- Chapman, S. A. 2005. Theorizing about aging well: constructing a narrative. *Canadian journal on aging*, 24(1), 9-18.
<https://doi.org/10.1353/cja.2005.0004>
- Chassard, Y., & Quintin, O. 1992. Social protection in the European Community: towards a convergence of policies. *International social security review (English edition)*, 45(1-2), 91-108. <https://doi.org/10.1111/j.1468-246X.1992.tb00905.x>
- Choat, S. 2012. *Marx through post-structuralism*. Bloomsbury Publishing Plc.
- Corwin, A.I. 2017. Growing old with God, an alternative vision of successful aging among catholic nuns. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 98-111.
- Crenshaw, K. 1991. Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford law review*, 43(6), 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Cumming, E. & Henry, W. E. 1961. *Growing Old. The Process of Disengagement*. New York: Basic Books.
- Cunliffe, A. L. 2008. Orientations to Social Constructionism: Relationally Responsive Social Constructionism and Its Implications for Knowledge and Learning. *Management Learning* 39 (2): 123-139.
<https://dx.doi.org/10.1177/1350507607087578>.
- Danely, J. 2017. Foolish vitality, humor, risk, and success in Japan. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 154-167
- Danyuthasilpe, C., Amnatsatsue, K., Tanasugarn, C., & Kerdmongkol, P. 2009. Ways of healthyaging: A case study of elderly people in a northern Thai village. *Health Promotion International*, 24(4), 394-403.
doi:10.1093/heapro/dap038
- De Angeli, A., Jovanović, M., McNeill, A. & Coventry, L. 2020. Desires for active ageing technology. *International journal of human-computer studies*, 138, 102412. <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2020.102412>
- Deeming, C. 2009. 'Active ageing' in practice: A case study in East London, UK. *Policy and politics*, 37(1), 93-111.
<https://doi.org/10.1332/030557309X397946>
- Dillaway, H. E., & Byrnes, M. 2009. Reconsidering successful aging: a call for renewed and expanded academic critiques and conceptualizations. *Journal of applied gerontology*, 28(6), 702-722.
<https://doi.org/10.1177/0733464809333882>
- Donnelly, S. & Torres, S. (2022). Social work and critical gerontology: why the former needs the latter. Teoksessa Torres, S. & Donnelly, S. (ed.) (2022).

- Critical gerontology for social workers. Research in social work series, Gupta, A. & Gal, J.. Bristol University Press: Policy Press, 1-16.
- van Dijk, T. A. (2008). Discourse and context. A sociocognitive approach. Cambridge University Press.
- van Dijk, T. A. (2009). Society and discourse: How social contexts influence text and talk. Cambridge University Press.
- Dreyfus, H. L. & Rabinow, P. 1983. Towards a theory of discursive practice. Teoksessa Dreyfus, H. L. & Rabinow, P. (toim.) Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics. Chicago: The University of Chicago Press, 44-78.
- Duffy, F. 2017. A social work perspective on how ageist language, discourses and understandings negatively frame older people and why taking a critical social work stance is essential. *The British journal of social work*, 47(7), 2068-2085. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw163>
- van Dyk, S. 2014. The appraisal of difference: critical gerontology and the active-ageing-paradigm. *Journal of Aging Studies* 31, 93–103. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.08.008>
- Eakin, J., Robertson, A., Poland, B., Coburn, D., & Edwards, R. 1996. Towards a critical social science perspective on health promotion research. *Health promotion international*, 11(2), 157-165. <https://doi.org/10.1093/heapro/11.2.157>
- Ehni, H-J., Kadi, S., Schermer, M. & Venkatapuram, S. 2018. Toward a global geroethics - gerontology and the theory of the good human life. *Bioethics* 32(4), 261-268. <https://doi.org/10.1111/bioe.12445>.
- Eriksson, E. 2020. The naked truth about migrants' views – user involvement as radical knowledge production, *Nordic Social Work Research*, 10:4, 302-316, <https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1547786>
- Ertner, M., & Winthereik, B. R. 2022. Policy concepts and their shadows: Active ageing, 'cold care, lazy care and coffee-talk care. *Science & technology studies (Tampere, Finland)*, 35(4), 22. <https://doi.org/10.23987/sts.111019>
- Esping-Andersen, G. 1990. The three worlds of welfare capitalism. Cambridge: Polity Press.
- Estes, C. L. & Mahakian, J. L. 2001. The political economy of productive aging. Teoksessa Morrow-Howell, N., Hinterlong, J. & Sherraden, M. (ed.) *Productive aging. Concepts and challenges*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 197-213.
- Estes, C.L., Biggs, S., Phillipson, C. 2003. *Social theory, social policy and ageing: a critical introduction*. Buckingham: Open University Press.
- Eurofound. 2018. Active ageing, *European Industrial Relations Dictionary*, Dublin. <https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/active-ageing>. Katsottu 24.1.2024.
- European Commission. 2022. Shaping Europe's digital future. The European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing (EIP on AHA). Internet: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/eip-aha>. Katsottu 24.1.2024.

- European Parliamentary Research Service. 2015. European year for active ageing and solidarity between generations (2012). European Implementation Assessment. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/536344/EPRS_IDA\(2015\)536344_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/536344/EPRS_IDA(2015)536344_EN.pdf). Katsottu 2.8.2023.
- European Union. 2019. Ageing Europe. Looking at the lives of older people in the EU. 2019 edition. Publications Office of the European Union. [c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893 \(europa.eu\)](https://doi.org/10.1093/geront/gnu079). Katsottu 22.1.2024.
- Fabbre, V. D. 2015. Gender transitions in later life: a queer perspective on successful aging. *The Gerontologist*, 55(1), 144-153. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu079>
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, N. 2009. Language, reality and power. Teoksessa Culpeper, J., Katamba, F, Kerswill, P., Wodak, R. & McEnery, T. (toim.) *English language. Description, variation and context*. Palgrave Macmillan, 512-522.
- Fairclough N. 2012. Critical discourse analysis. Teoksessa Gee, J.P., Handford, M. (toim.). *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge, 9-20.
- Fernández-Ballesteros, R., Molina, M -A., Schettini, R. & Santacreu, M. 2013. The semantic network of aging well. Teoksessa Robine, J-M., Jagger, C. & Crimmins, E. M. (toim.), *Healthy longevity, a global approach, Annual review of gerontology and geriatrics*. Volume 33 (s. 79-107). New York: Springer Publishing Company.
- Fernández-Ballesteros, R., Robine, J. M., Walker, A. & Kalache, A. 2013. Active aging: A global goal. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 298012-4. <https://doi.org/10.1155/2013/298012>.
- Fineman, M. A. 2008. The vulnerable subject: Anchoring equality in the human condition. *Yale journal of law and feminism* 20 (1), 1-23.
- Fineman, M. A. 2010. The vulnerable subject and the responsive state. *Emory law journal* 60 (2), 251- 275.
- Finlayson, A. & Valentine, J. 2002. Introduction. Teoksessa Finlayson, A. & Valentine, J. (toim.) *Politics and post-structuralism: An introduction*. Edinburgh University Press, 1-20.
- Formosa, M. 2019. Active ageing in the fourth age: The experiences and perspectives of older persons in long-term care. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*, 2(1), 78-92. <https://doi.org/10.2478/gssfj-2019-0008>
- Foster L. & Walker A. 2015. Active and successful aging: a European policy perspective. *Gerontologist* 55(1):83-90. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu028>
- Foster, L. & Walker, A. 2021. Active ageing across the life course: Towards a comprehensive approach to prevention. *BioMed research international*, 2021, 6650414-11. <https://doi.org/10.1155/2021/6650414>

- Foucault, M. 1983. Afterword: The subject and power. Teoksessa Dreyfus, H. L. & Rabinow, P. Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics. Chicago: The University of Chicago Press, 208-226.
- Foucault, M. 1986. The history of sexuality. 3, The care of the self. London: Penguin Books.
- Foucault, Michel (1988a). Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. 1988b. Technologies of the self. Teoksessa L. Martin, H. Gutman, & P. Hutton (toim.), Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault. Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 16-49.
- Foucault M. 1990. The history of sexuality: vol. 1, an introduction. Harmondsworth: Penguin.
- Foucault, M. 1991a. Nietzsche, genealogy, history. Teoksessa Rabinow, P. (toim.) The Foucault reader. An introduction to Foucault's thought. London: Penguin Books, 76-100.
- Foucault, M. 1991b. Truth and power. (haastattelu Alessandro Fontanan ja Pasquale Pasquinon kanssa) Teoksessa Rabinow, P. (toim.) The Foucault reader. An introduction to Foucault's thought. London: Penguin Books, 51-75.
- Foucault, M. 1992. The history of sexuality. 2, The use of pleasure. London: Penguin Books
- Foucault, Michel 1994. The birth of the clinic: An archaeology of medical perception. New York: Vintage Books
- Foucault, M. 1995. Discipline and punish: the birth of the prison. New York: Vintage Books, a division of Random House, Inc.
- Foucault, Michel (toimittaneet Bertani, M. and Fontana, A.; Ewald, F. and Fontana, A.; kääntänyt Macey, D.) (2003). Society must be defended: lectures at the Collège de France, 1975-1976. New York: Picador.
- Foucault, M. 2005a. Course summary. In A. Davidson, F. Ewald, A. Fontana & F. Gros (ed), (G. Burchell, käänt.). The hermeneutics of the subject: Lectures at the Collège de France 1981-1982. New York, NY: Palgrave Macmillan, 495-505.
- Foucault, M. 2005b. 3 February 1982-First hour. In A. Davidson, F. Ewald, A. Fontana & F. Gros (ed.), (G. Burchell, käänt.). The hermeneutics of the subject: Lectures at the Collège de France 1981-1982. New York, NY: Palgrave Macmillan, 169-186.
- Foucault, M (Senellart, M., Ewald, F. and Fontana, A. (toim.)) 2008a. The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France 1978-1979 New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. 2008b. Tiedon arkeologia. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M. 2010. Turvallisuus, alue, väestö: Hallinnallisuuden historia: Collège de Francen luennot 1977-1978. Tutkijaliitto.
- Foucault, M. 2018. Sanat ja asiat. Eräs ihmistieteiden arkeologia. Gaudeamus Helsinki University Press.

- Freeman, M. 2000. When the story's over: Narrative foreclosure and the possibility of self-renewal. In M. Andrews, S. Slater, C. Squire, & A. Treacher (Eds.), *Lines of narrative: Psychosocial perspectives* (pp. 81-91). London, New York: Routledge.
- Freund, A. M. & Baltes, P. B. 1998. Selection, optimization, and compensation as strategies of life management: correlations with subjective indicators of successful aging. *Psychology and Aging*, 13(4), 531-543. <https://dx.doi.org/10.1037/0882-7974.13.4.531>
- Fritzell, J., Lennartsson, C. & Zaidi, A. 2021. Trends and inequality in the new Active Ageing and Well-Being Index of the oldest old: A case study of Sweden. *Journal of population ageing*, 14(1), 5-22. <https://doi.org/10.1007/s12062-020-09264-9>
- Gilleard, C. 2013. Renaissance treatises on 'successful ageing'. *Ageing and society*, 33(2), 189-215. <https://doi.org/10.1017/S0144686X11001127>
- Gilleard, C. & Higgs, P. 2002. Concept forum - The third age: Class, cohort or generation? *Ageing and society*, 22(3), 369-382. <https://doi.org/10.1017/S0144686X0200870X>
- Gilleard, C. & Higgs, P. 2005. *Contexts of ageing. Class, cohort and community*. Cambridge: Polity Press
- Gilleard, C. & Higgs, P. 2010. Aging without agency: Theorizing the fourth age. *Aging & Mental Health*, 14(2), 121-128. <https://dx.doi.org/10.1080/13607860903228762>
- Gilleard, C. & Higgs, P. 2015. Social death and the moral identity of the fourth age. *Contemporary Social Science*, 10(3), 262-271. <https://dx.doi.org/10.1080/21582041.2015.1075328>
- Godin, B. 1997. The rhetoric of a health technology: The microprocessor patient card. *Social Studies of Science*, 27(6), 865-902. <https://doi.org/10.1177/030631297027006002>.
- Goodchild, B., & Ferrari, E. 2024. Intermediaries and mediators: An actor-network understanding of online property platforms. *Housing studies*, 39(1), 102-123. <https://doi.org/10.1080/02673037.2021.2015297>
- Gramsci, A. 1971. *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. Edited and translated by Hoare, Q. & Nowell Smith, G. London: Lawrence and Wishart.
- Greenberg, J. & Muehlebach, A. 2007. The old world and its new economy: notes on the "third age" in Western Europe today. Teoksessa: Cole, J. and Durham, D. (toim.) *Generations and globalization: youth, age, and family in the new world economy*, s. 190-213. Bloomington: Indiana University Press.
- Grenier, A., Lloyd, L. & Phillipson, C. 2017. Precarity in late life: Rethinking dementia as a 'fraild' old age. *Sociology of health & illness*, 39(2), 318-330. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12476>

- Greve, B., Blomquist, P., Hvinden, B., & van Gerven, M. 2021. Nordic welfare states—still standing or changed by the COVID - 19 crisis? *Social Policy & Administration*, 55(2), 295-311. <https://doi.org/10.1111/spol.12675>
- Grujters, R. J., Van Winkle, Z., & Fasang, A. E. 2023. Life course trajectories and wealth accumulation in the United States: comparing late baby boomers and early millennials. *The American journal of sociology*, 129(2), 530-569. <https://doi.org/10.1086/726445>
- Haarni I. 2009. "Pitää lähteä liikkeelle" - aktiivisten eläkeikäisten selityksiä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 46(2), 81-94. <https://journal.fi/sla/article/view/2406>
- Hamblin K. A. 2013. *Active ageing in the European Union: policy convergence and divergence*. London: Palgrave Macmillan.
- Haq, G., & Gutman, G. (2014). Climate gerontology: Meeting the challenge of population ageing and climate change. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, 47(6), 462-467. <https://doi.org/10.1007/s00391-014-0677-y>
- Haraway D.J. 2016. *Staying with the trouble. Making kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press
- Harland, R. 2003. *Superstructuralism: The philosophy of structuralism and post-structuralism*. Routledge.
- Harper, S. 2006. *Ageing societies: myths, challenges and opportunities*. London: Hodder Education.
- Hasmanová Marhánková, J. 2011. Leisure in old age: Disciplinary practices surrounding the discourse of active ageing. *International journal of ageing and later life : IJAL*, 6(1), 5-32. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.11615>
- Hasmanová Marhánková, J. 2014. 'Women are just more active' - gender as a determining factor in involvement in senior centres. *Ageing and society*, 34(9), 1482-1504. <https://doi.org/10.1017/S0144686X13000275>
- Hasmanová Marhánková, J. 2017. Seductive solutions, inspiration, easy-to-remember phrases, and ambiguity: Why is the idea of active ageing so successful? Teoksessa Tomczyk, Łukasz & Klimczuk Andrzej (Ed.) *Selected contemporary challenges of ageing policy*. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, 7-25. DOI:10.24917/9788380840911.
- Hasmanová Marhánková, J. 2019. 'I want (to be) an active grandmother' - activity as a new normative framework of subjective meanings and expectations associated with the grandmother role. *Ageing and society*, 39(8), 1667-1690. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18000223>
- Havighurst RJ. 1961. Successful ageing. *Gerontologist* 1(1): 8-13. <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>
- Hay, C. 2004. The normalizing role of rationalist assumptions in the institutional embedding of neoliberalism. *Economy and society*, 33(4), 500-527. <https://doi.org/10.1080/0308514042000285260>

- Heiskala, R. & Kantola, A. 2010. Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa Pietikäinen, P. (toim.) Valta Suomessa. Gaudeamus Helsinki University Press, 124-148.
- Helin S. 2002. Palvelujärjestelmä iäkkään ihmisen voimavarojen tukijana. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.) Vanhuuden voimavarat. Tammi, Vammala, 35-67.
- Hemerijck, A. 2012. Two to three waves of welfare state transformation. Teoksessa Morel, N., Palier, B. & Palme, J. (toim.) Towards a social investment welfare state? Ideas, policies and challenges. Bristol University Press, 33-60.
- Hepworth, M. 2004. Images of old age. Teoksessa Nussbaum, J. F., Coupland, J. (toim.) Handbook of communication and aging research. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 3-29.
- Higgs, P. & Gilleard, C. 2015. Rethinking old age. Theorising the fourth age. London: Palgrave Macmillan.
- Higgs, P. (2022). Agency & autonomy. Teoksessa Torres, S. & Donnelly, S. (ed.) Critical gerontology for social workers. Research in social work series, Gupta, A. & Gal, J.. Bristol University Press: Policy Press, 51-65.
- Hinterlong, J., Morrow-Howell, N. & Sherraden, M. 2001. Productive aging: principles and perspectives. Teoksessa Morrow-Howell, N., Hinterlong, J. & Sherraden, M. (ed.) Productive aging. Concepts and challenges. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 3-18.
- Hitchings, R., Venn, S. & Day, R. (2018). Assumptions about later-life travel and their implications: Pushing people around? Ageing and society, 38(1), 1-18. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16000738>
- Honkasalo, M. 2013. Katveessa: Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. Tiede & Edistys: Tutkijaliiton aikakauslehti, 38(1), 42-61.
- Honkasalo, M., Jylhänkangas, L. & Leppo, A. 2022. Johdanto: Toimijuutta sairastamisen ehdoilla. Teoksessa Honkasalo, M., Jylhänkangas, L. & Leppo, A. Haavoittuva toimijuus. Tampere: Vastapaino, 7-43.
- Honkasalo, M. 2022. Toimijuuden muunnelmia. Teoksessa Honkasalo, M., Jylhänkangas, L. & Leppo, A. Haavoittuva toimijuus. Tampere: Vastapaino, 287-307.
- Hoppania, H. 2015. Care as a site of political struggle. Helsinki: University of Helsinki.
- Hoppania, H., & Vaittinen, T. 2015. A household full of bodies: neoliberalism, care and "the political". Global society: journal of interdisciplinary international relations, 29(1), 70-88. <https://doi.org/10.1080/13600826.2014.974515>
- Hoppania, H., Mäki-Petäjä-Leinonen, A. & Nikumaa, H. 2017. (Un)equal treatment? Elderly care and disability services for people with dementia in Finland. European Journal of Social Security, 19(3), 225-241. <https://doi.org/10.1177/1388262717728604>.

- International Longevity Centre Brazil. 2015. Active Ageing: A Policy Framework in Response to the Longevity Revolution. ILC Marco Politico Ingles.indd (ilcbrazil.org). Katsottu 22.1.2024.
- Ishikawa, M. 2020. Media portrayals of ageing baby boomers in Japan and Finland. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences.
- Jacobsen FF. 2017. Active ageing. *International Practice Development Journal* 7(Suppl): 1-13. <https://doi.org/10.19043/ipdj.7SP.003>
- Jensen, P. H. (2014). Older volunteers in Denmark: a large voluntary sector in a highly developed welfare state. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 71-91
- Jensen, P. H., Lamura, G. & Principi, A. (2014). Volunteering in older age: a conceptual and analytical framework. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 21-44
- Jensen, P. & Principi, A. (2014). Introduction: enhancing volunteering in later life in Europe. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 3-20
- Jensen, P. H., & Skjøtt-Larsen, J. (2021). Theoretical Challenges and Social Inequalities in Active Ageing. *International journal of environmental research and public health*, 18(17), 9156. <https://doi.org/10.3390/ijerph18179156>
- Johansson, H. & Hvinden, B. 2007. What do we mean by active citizenship? Teoksessa Hvinden, B. & Johansson, H. (toim.) *Citizenship in Nordic welfare states. Dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe*. London: Routledge, 32-49.
- Jokinen, A. 1999. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37-53.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1993. Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75-108.
- Jokinen, A., Juhila, K ja Suoninen, E. 2018. Esipuhe ja lukuohje. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Tampere: Vastapaino, 9-15
- Jones, L., & Heley, J. 2016. Practices of Participation and Voluntarism among Older People in Rural Wales: Choice, Obligation and Constraints to Active Ageing. *Sociologia ruralis*, 56(2), 176-196. <https://doi.org/10.1111/soru.12073>
- Jopp, D., Rott, C., & Oswald, F. 2008. Valuation of life in old and very old age: The role of sociodemographic, social, and health resources for positive adaptation. *The Gerontologist*, 48(5), 646-658. <https://doi.org/10.1093/geront/48.5.646>
- Julkunen, R. 2003. *Kuusikymmentä ja työssä*. Jyväskylän yliopisto: Kopijyvä.

- Julkunen, R., & Pärnänen, A. 2005. Uusi ikäsopimus. Minerva : Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, R. 2013. Suuria roskia vai tyytyväisiä miehiä? Eläkkeelle jääminen miehen elämän murroskohtana. Teoksessa Ojala, H., & Pietilä, I. (toim.) *Miehistä puhetta: Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere University Press, 58-88.
- Julkunen, R. 2017. Muuttuvat hyvinvointivaltiot: Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. Jyväskylän yliopisto.
- Jylhä, M. 2021. Vanhuustutkijan koronavuosi. Myöhäiskeski-ikä ja pitkäikäisyyden vallankumous. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä, J. 2001. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 267-323.
- Jyrkämä J. 2003. Keskustelua kulttuurista, ikääntyvästä yhteiskunnasta ja kulttuurigerontologiasta. *Gerontologia* 17:4, 202-206
- Jyrkämä, J. 2013. Kolmas ikä, sukupuoli ja toimijuus. Teoksessa Ojala, H., & Pietilä, I. (toim.) (2013). *Miehistä puhetta: Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere University Press, 89-114.
- Kaarre, S. 1994. Foucault: historian, totuuden ja vallan filosofi. *Niin & näin*, 2, 18-22.
- Kakkuri-Knuuttila, M.-L. 1998. Retoriikka. Teoksessa: Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* (s. 233-272). Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliomaa-Puha, L. 2017. Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. *Gerontologia*, 31(3), 227-242. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421>
- Karisto, A. 2020. Vanhenemisen kieli: Sosiaaligerontologian näkökulma. Teoksessa Hippi, K., Mäntynen, A. & Lindholm, C. (toim.): *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49-75.
- Katz S. 1992. Alarmist demography: power, knowledge, and the elderly population. *Journal of Aging Studies* 6(3), 203-25. [https://doi.org/10.1016/0890-4065\(92\)90001-M](https://doi.org/10.1016/0890-4065(92)90001-M)
- Katz, S. (1996). *Disciplining old age: The formation of gerontological knowledge*. University Press of Virginia.
- Katz, S. 2000. Busy bodies: activity, aging, and the management of everyday life. *Journal of aging studies*, 14(2), 135-152. [https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(00\)80008-0](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(00)80008-0)
- Katz, S. 2005a. Reflections on the Gerontological Handbook. Teoksessa Katz, Stephen (toim.) *Cultural aging: Life course, lifestyle, and senior worlds*. Broadview Press, 70-84.
- Katz, S. 2005b. Critical gerontological theory: intellectual fieldwork and the nomadic life of ideas. Teoksessa Katz, Stephen (toim.) *Cultural aging: Life course, lifestyle, and senior worlds*. Broadview Press, 85-100.
- Katz, S. 2005c. Busy bodies, activity, aging, and the management of everyday life. Teoksessa Katz, Stephen (toim.) *Cultural aging: Life course, lifestyle, and senior worlds*. Broadview Press, 121-139.

- Katz, S. & Green, B. 2005. The government of detail: The case of social policy on aging. Teoksessa Katz, Stephen (toim.) Cultural aging: Life course, lifestyle, and senior worlds. Broadview Press, 53-69.
- Katz, S. & Laliberte-Rudman, D. 2005. Exemplars of retirement: identity and agency between lifestyle and social movement. Teoksessa Katz, Stephen (toim.) Cultural aging: Life course, lifestyle, and senior worlds. Broadview Press, 140-160.
- Katz, S., & Calasanti, T. (2015). Critical perspectives on successful aging: Does it "appeal more than it illuminates"? *The Gerontologist*, 55(1), 26-33.
<https://doi.org/10.1093/geront/gnu027>
- KC, S., Clarke, K., & Seppänen, M. 2023. 'If I count everything that is against me. It is my colour. It is that I am a woman': Exploring the lived experiences of racialised older migrant women in Finland. *The British journal of social work*. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad178>
- KC, S. & Walker J. 2023. Exploring older Nepalese British Gurkha wives' perspectives on active ageing in the United Kingdom. *Relational Social Work* 7(1), 20-35. DOI: 10.14605/RSW712302
- Keränen, Marja. 1998. Tieteet retoriikkana. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino, 109-134.
- Keskitalo-Foley S, Naskali P. 2016. Tracing gender in political ageing strategies and the press in Finnish Lapland. Teoksessa Naskali P., Seppänen M., Begum S. (toim.) Ageing, wellbeing and climate change in the arctic. An interdisciplinary analysis. London: Routledge, 30-48.
- Kinni, R., Rossi, E., Zechner, M., Tiilikainen, E., Seppänen, M., Skaffari, P., Soukiala, T., Ruotsalainen, S., Peiponen, J., Pietilä, I., Niemi, M. & Korpelainen, A. 2023. Gerontologisen sosiaalityön osaamista tarvitaan - tuloksia GERIT-hankkeesta. *Gerontologia*, 37(3), 281-288.
<https://doi.org/10.23989/gerontologia.130628>
- Kiuru, H., Outila, M. & Valokivi, H. 2022. Vanhan ihmisen haavoittuvuus ja hoivateknologia kodissa. Teoksessa Raitakari, S., Günther, K. & Räsänen, J.-M. (toim.) Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere: Tampere University Press, 347-377. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>
- Kjær, A. A., & Siren, A. 2021. Aging without children: the link between parental status and tangible support. *Journal of family issues*, 42(5), 1055-1076.
<https://doi.org/10.1177/0192513X21993203>
- Klein, Naomi (2015). Tämä muuttaa kaiken. Kapitalismi vs. ilmasto. Helsinki: Into.
- Kline, R. 2003. Resisting consumer technology in rural America: The telephone and elec-trification. Teoksessa: N. Oudshoorn & T. Pinch (Eds.), How users matter: The co-construction of users and technologies. Cambridge, MA: MIT Press, 51-66.
- Koskinen, V. 2020. Building Skills for Lifelong Wellness: An Empirical Study on the Wellness-oriented Lifestyle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kröger, T., Karisto, A. & Seppänen, M. 2007. Sosiaalityö vanhuuden edessä. Teoksessa Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja

- sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 7-15.
- Kröger, T., & Leinonen, A. 2012. Transformation by stealth: the retargeting of home care services in Finland. *Health & social care in the community*, 20(3), 319-327. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2011.01047.x>
- Kröger, T., Puthenparambil, J. M. & Van Aerschot, L. 2019. Care poverty: Unmet care needs in a Nordic welfare state. *International journal of care and caring*, 3(4), 485-500. <https://doi.org/10.1332/239788219X15641291564296>
- Kröger, T. 2019. Looking for the easy way out: demographic panic and the twists and turns of long-term care policy in Finland. Teoksessa Jing, T.-K., Kuhnle, S., Pan, Y. & Chen, S. (toim.), *Aging welfare and social policy: China and the Nordic countries in comparative perspective*. Springer International Publishing. *International Perspectives on Aging*, 20. https://doi.org/10.1007/978-3-030-10895-3_6, 91-104.
- Kröger, T. 2022. *Care Poverty. When older people's needs remain unmet*. Springer International Publishing.
- Kuusisto, R. 1998. Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Palonen, K. & Summa, H. (toim.) *Pelkkää retoriikkaa* (s. 267-291). Tampere: Vastapaino.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012). Internet: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>. Katsottu 26.1.2024.
- Lamb, S. 2017. Preface. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, xi-xiv.
- Lamb, S., Robbins-Ruszkowski, J. & Corwin, A. I. 2017. Introduction. *Successful aging as a twenty-first-century obsession*. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1-23.
- Laslett, P. 1987. The emergence of the third age. *Ageing and society*, 7(2), 133-160. <https://doi.org/10.1017/S0144686X00012538>
- Laslett, P. 1989. *A fresh map of life: The emergence of the third age*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Lassen A.J. 2014a. *Active ageing and the unmaking of old age: the knowledge productions, everyday practices and policies of the good late life*. Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
- Lassen, A. J. 2014b. *Billiards, rhythms, collectives: billiards at a Danish activity centre as a culturally specific form of active ageing*. *Ethnologia Europaea*, 44(1), 57-74.
- Lassen A.J. & Jespersen A.P. 2017. Getting old and keeping going. The motivation technologies of active aging in Denmark. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 141-153

- Lassen A.J. & Moreira T. 2014. Unmaking old age: political and cognitive formats of active ageing. *J Aging Stud* 30(1):33-46.
<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.03.004>
- Latour, B. 1999. On recalling ANT. In J. Law & J. Hassard (Eds.), *Actor network theory and after*. Hassard Oxford: Blackwell Publishers, 15-25.
- Latour, B. 2005. *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Leinonen A. Tuottava ikääntyminen: käsitteestä käyttömahdollisuuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 2007:72(3):295-308.
- Leiwo, M. & Pietikäinen, S. 1996. Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 85-108.
- Leskinen, J. 1994. *Tiede, teknologia ja kulutustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 2*, Helsinki.
- Lindberg, J., & Carlsson, E. (2018). Digitala vårdlandskap: Kritiska reflektioner om e-hälsa i glesbygden. *Social-medicinsk tidskrift*, 95(1), 62.
- Lindberg, J., & Lundgren, A. S. (2022). The affective atmosphere of rural life and digital healthcare: Understanding older persons' engagement in eHealth services. *Journal of rural studies*, 95, 77-85.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.07.020>
- Lindley, R., Baldauf, B., Galloway, S & Li, Y. (2014). Older volunteers in England: towards greater flexibility and inclusiveness? Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 119-147
- Lindley, R. & Principi, A. (2014). Organisational reflections on the impact of working and caring on older volunteering. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 275-296
- Lloyd, L. 2012. *Health and care in ageing societies. A new international approach*. University of Bristol: The Policy Press. (Foreword by Judith Phillips)
- Lloyd, L., Calnan, M., Cameron, A., Seymour, J., & Smith, R. 2014. Identity in the fourth age: Perseverance, adaptation and maintaining dignity. *Ageing and Society*, 34 (1), 1-19. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000761>
- Lloyd, L, Tanner, D, Milne, A, Ray, M, Richards, S, Sullivan, M P, Beech, C & Phillips, J. 2014. Look after yourself: Active ageing, individual responsibility and the decline of social work with older people in the UK. *European Journal of Social Work* 17 (3), 322-335.
<https://doi.org/10.1080/13691457.2013.829805>.
- Lock, A & Strong T. 2010. *Social constructionism: sources and stirrings in theory and practice*. New York, Cambridge: Cambridge University Press.
- Loe, M. 2017. *Comfortable aging, lessons for living from eighty-five and beyond*. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession - Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 218-229.

- López-López, R. & Sánchez, M. 2020. The institutional active aging paradigm in Europe (2002-2015). *The Gerontologist* 60(3), 406-15.
<https://doi.org/10.1093/geront/gnz094>
- Louhivuori, J. 2019. Informaatiokäytäntöjen tutkimuksen teoreettisia ja metodologisia mahdollisuuksia: Toimijaverkkoteoria ja käytäntölähtöinen tutkimusote. *Informaatiotutkimus*, 38(3), 7.
<https://doi.org/10.23978/inf.87770>
- Lumme-Sandt, K. & Lyyra, T-M. 2013. Ikääntyvän miehen muuttuva rooli perheessä. Teoksessa Ojala, H., & Pietilä, I. (toim.) (2013). *Miehistä puhetta: Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere University Press, 252-273.
- Lynott, R. J., & Lynott, P. P. 1996. Tracing the course of theoretical development in the sociology of aging. *The Gerontologist*, 36(6), 749-760.
doi:10.1093/geront/36.6.749
- Mathews, G. 2023. Beyond 'productive aging': An argument for 'happy aging'. *Journal of cross-cultural gerontology*, 1-17.
<https://doi.org/10.1007/s10823-023-09475-5>
- McIntosch, J. 2017. Depreciating age, disintegrating ties. On being old in a century of declining elderhood in Kenya. Teoksessa Lamb, S. (toim.): *Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 185-199.
- MediaAuditFinland 2019. LT ja JT tarkastustilasto 2019.
<https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2020/08/LT-tilasto-2019.pdf>. Katsottu 2.8.2023.
- Menassa, M., Stronks, K., Khatmi, F., Díaz, Z. M. R., Espinola, O. P., Gamba, M., Itodo, O. A., Buttia, C., Wehrli, F., Minder, B., Velarde, M. R. & Franco, O. H. 2023. Concepts and definitions of healthy ageing: A systematic review and synthesis of theoretical models. *EClinicalMedicine*, 56, 101821.
- Mendes, F. R. 2013. Active ageing: A right or a duty? *Health sociology review*, 22(2), 174-185. <https://doi.org/10.5172/hesr.2013.22.2.174>
- Michael, M. 1996. *Constructing identities: The social, the nonhuman and change*. London: Sage
- Mies, M. 2014. The myth of catching-up development. Teoksessa Mies, M. & Shiva, V. (toim.) *Ecofeminism*. London: Zed Books, 55-69.
- Miller, P. and Rose, N. 2008. *Governing the present: administering economic, social and personal life*. Cambridge: Polity Press.
- Milne, A. 2022. The lifecourse and old age. Teoksessa Torres, S. & Donnelly, S. (ed.) (2022). *Critical gerontology for social workers*. Research in social work series, Gupta, A. & Gal, J.. Bristol University Press: Policy Press, 19-34.
- Moody, H. R. 2001. Productive aging and the ideology of old age. Teoksessa Morrow-Howell, N., Hinterlong, J. & Sherraden, M. (ed.) *Productive aging. Concepts and challenges*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 175-196.

- Morgan, F., & Zechner, M. 2022. Uncovering familialism: cash-for-care schemes in England and Finland. *International journal of care and caring*, 6(4), 510-527. <https://doi.org/10.1332/239788221X16323394887310>
- Moulaert T. & Biggs S. 2013. International and European policy on work and retirement: Reinventing critical perspectives on active ageing and mature subjectivity. *Human Relations* 66(1), 23-43. <https://doi.org/10.1177/0018726711435180>
- Moulaert, T. & Wanka, A. 2019. Benches as Materialisations of (Active) Ageing in Public Space: First Steps towards a Praxeology of Space. *Urban planning*, 4(2), 106-122. <https://doi.org/10.17645/up.v4i2.2012>
- Mounk, Y. 2017. *The age of responsibility: luck, choice, and the welfare state*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Mudege, N. N., & Ezech, A. C. 2009. Gender, aging, poverty and health: Survival strategies of older men and women in Nairobi slums. *Journal of Aging Studies*, 23(4), 245-257. doi:10.1016/j.jaging.2007.12.021
- Mäntynen A., Virtanen M.T. 2020. Vanhuus mediassa. Teoksessa: Hippi K, Mäntynen A, Lindholm C, toim. Vanhuus ja kielenkäyttö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 76-108
- Narushima, M., Liu, J. & Diestelkamp, N. 2018. Lifelong learning in active ageing discourse: Its conserving effect on wellbeing, health and vulnerability. *Ageing and society*, 38(4), 651-675. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16001136>
- Naskali, P. & Begum, S. 2022. Koronapandemian aika. Omaisten ja hoitohenkilöstön näkökulma. Teoksessa Korjonen-Kuusipuro, K., Rasi-Heikkinen, P., Vuojärvi, H., Pihlainen, K., Kärnä, E. (toim.) *Ikääntyvät digiyhteiskunnassa: Elinikäisen oppimisen mahdollisuudet*. Gaudeamus, 73-95.
- Newman, J. & Tonkens, E. 2011. Introduction. Teoksessa Newman, J, & Tonkens, E. (toim.) *Participation, responsibility and choice: summoning the active citizen in Western European welfare states*. Amsterdam University Press, s. 9-28
- Niemi, M., Soukiala, T., Rossi, E., Hirvonen, J., Ruotsalainen, S., Korpelainen, A., Kinni, R-L., Skaffari, P., Pietilä, I., Tiilikainen, E., Zechner, M. & Seppänen, M. 2021. Gerontologinen sosiaalityö erityisen tuen tarpeisiin vastaamassa. *Gerontologia*, 35(2), 204-209. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107922>
- Nivalainen, S. (2014). Kuka jatkaa työssä 63 ikävuoden jälkeen? Teoksessa Järnefelt, N., Nivalainen, S., Salokangas, S. & Uusitalo, H. (toim.) *Sosioekonomiset erot - työurat, eläkkeelle siirtyminen ja eläkejärjestelmä*. Helsinki: Eläketurvakeskus, 83-101.
- Nosraty, L., Jylhä, M., Raittila, T., & Lumme-Sandt, K. 2015. Perceptions by the oldest old of successful aging, Vitality 90 + Study. *Journal of aging studies*, 32, 50-58. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2015.01.002>
- Nosraty, L. 2018. *Successful aging among the oldest old*. Tampere University Press.

- Olaison, A. & Donnelly, S. 2022. Assessment, care planning and decision making. Teoksessa Torres, S. & Donnelly, S. (ed.) (2022). *Critical gerontology for social workers*. Research in social work series, Gupta, A. & Gal, J.. Bristol University Press: Policy Press, 115-129.
- Onkila, Tiina 2017. Employee rhetoric in the acceptance or rejection of corporate environmentalism. *Organization & Environment*, 30(2), 142-161. <https://doi.org/10.1177/1086026616633270>.
- Óskarsdóttir, S. 2007. From active states to active citizenship? The impact of economic openness and transnational governance. Teoksessa Hvinden B. & Johansson, H. (toim.) *Citizenship in Nordic welfare states. Dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe*. London: Routledge, 18-31.
- Outila, M., & Lantela, P. 2019. Samanaikaisesti hauras ja resilientti - kategoria-analyysi ikääntyneiden itseä koskevasta puheesta. *Gerontologia*, 33(1), 19-36. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.75935>
- Palonen, K. & Summa, H. 1996. Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 7-19.
- Palonen, K. 2022. Kun kaikki on politiikkaa, miten sitä voi tutkia?: Poliittikapuhe (Länsi-)Saksan liittopäivien täysistuntodebateissa. *Poliittikka*, 64(3), 4. <https://doi.org/10.37452/politiikka.113626>
- Peine, A., Rollwagen, I., & Neven, L. 2014. The rise of the “innosumer” – Rethinking oldertechnology users. *Technological Forecasting and Social Change*, 82, 199–214. doi:10.1016/j.techfore.2013.06.013
- Perelman, C. & Olbrechts-Tyteca, L. 1971. *The new rhetoric: a treatise on argumentation*. 2nd pr. Notre Dame (IN): University of Notre Dame Press.
- Perelman, C. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Petrová Kafková, M. 2016. The “real” old age and the transition between the third and fourth age. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 48 (6), 622-640.
- Pierson, P. 2001. Coping with permanent austerity. Welfare state restructuring in affluent democracies. Teoksessa Pierson, P. (toim.) *The new politics of the welfare state*. Oxford University Press, 410-456.
- Pietilä, I. 2013. Työmiehen vanheneva ruumis ja miesten sosiaaliset järjestykset. Teoksessa Ojala, H., & Pietilä, I. (toim.) (2013). *Miehistä puhetta: Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere University Press, 197-223.
- Pihlainen, Kaisa & Ng, Kwok. 2022. Hakeutuminen digitaitojen opetukseen ja vertaisohjaukseen. Teoksessa Korjonen-Kuusipuro, K., Rasi-Heikkinen, P., Vuojärvi, H., Pihlainen, K., Kärnä, E. (toim.) *Ikääntyvät digiyhteiskunnassa: Elinikäisen oppimisen mahdollisuudet*. *Gaudeamus*, 189-210.
- Pirhonen, J., Ojala, H., Lumme-Sandt, K. & Pietilä, I. 2016. ‘Old but not that old’: Finnish community-dwelling people aged 90+ negotiating their

- autonomy. *Ageing & Society*, 36(8), 1625-1644.
<https://dx.doi.org/10.1017/S0144686X15000525>
- Pirhonen, J. 2017. Good human life in assisted living for older people: What the residents are able to do and be. Tampereen Universtiy Press.
- Pirhonen, J. 2022. Omaa elämää loppuun asti – autonomia ja toimijuus hoivakodissa. Teoksessa Honkasalo, M., Jylhänkangas, L. & Leppo, A. Haavoittuva toimijuus. Tampere: Vastapaino, 125-153.
- Plath, D. 2009. International policy perspectives on independence in old age. *Journal of aging & social policy*, 21(2), 209-223.
<https://doi.org/10.1080/08959420902733173>
- Poutiainen, T. 2014. "Kokonaisuutena ei ollut paha harjoitus": ETampere-kehittämishjelma verkostojen rakentajana. Tampere University Press.
- Principi, A., Lamura, G. & Jensen, P. H. (2014). Conclusions: enhancing volunteering by older people in Europe. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 315-342
- Principi, A., Santini, S., Socci, M., Smeaton, D., Cahill, K.E., Vegeris, S. & Barnes, H. 2016. Retirement plans and active ageing: perspectives in three countries. *Ageing and Society* 38, 1, 56-82.
- Puhakka, A. 2023. Resistances in online body positivity activism in Finland in the late 2010s. Jyväskylän yliopisto.
- Puro, Jukka-Pekka (2006). *Retoriikan historia*. Helsinki: WSOY.
- Pölkki, M., Mattila, S. & Salovaara, O. (2015). Ennätysmäärä suomalaisia täyttää syyskuussa 70 vuotta – viisi suurten ikäluokkien jäsentä kertoo elämänohjeensa. Professori Antti Karisto sanoo suuria suomalaisia ikäluokkia muutossukupolveksi. Heidän aikanaan yhteiskunta on muuttanut paljon ja nopeasti. He itse ovat muuttaneet sitä. *Helsingin Sanomat*. 15.9.2015. Internet: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002852578.html>. Luettu 27.2.2024.
- Rantanen T, Saajanaho M, Karavirta L, Siltanen S, Rantakokko M, Viljanen A, Rantalainen, T., Pynnönen, K., Karvonen, A., Lisko, I., Palmberg, L., Eronen, J., Palonen, E-M., Hinrichs, T., Kauppinen, M., Kokko, K & Portegijs, E. 2018. Active aging – resilience and external support as modifiers of the disablement outcome: AGNES cohort study protocol. *BMC Public Health* 2018;18:e565. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5487-5>
- Rantanen, T., Pynnönen, K., Saajanaho, M., Siltanen, S., Karavirta, L., Kokko, K., Karvonen, A., Kauppinen, M., Rantalainen, T., Rantakokko, M., Portegijs, E. & Hassandra, M. 2019. Individualized counselling for active aging: Protocol of a single-blinded, randomized controlled trial among older people (the AGNES intervention study). *BMC Geriatrics* 19 (1), 1-14.
<https://doi.org/10.1186/s12877-018-1012-z>
- Ranzijn R. 2010. Active ageing – another way to oppress marginalized and disadvantaged elders? Aboriginal elders as a case study. *Journal of Health Psychology* 15(5):716-23. <https://doi.org/10.1177/1359105310368181>

- Rees Jones, I, Hyde, M, Victor, C. R., Wiggins, R, Gilleard, C. & Higgs, P. 2008. Ageing in a consumer society. From passive to active consumption in Britain. Bristol: The Policy Press.
- Rintala, T. (2003). Vanhuskuvat ja vanhustenhuollon muotoutuminen 1850-luvulta 1990-luvulle. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Rissanen, S., & Ylinen, S. 2014. Elderly poverty: risks and experiences - a literature review. *Nordic social work research*, 4(2), 144-157.
<https://doi.org/10.1080/2156857X.2014.889031>
- Robbins-Ruszkowski, J. 2017. Aspiring to activity, universities of the third age, gardening, and other forms of living in postsocialist Poland. Teoksessa Lamb, S. (toim.): Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives. New Brunswick: Rutgers University Press, 112-125.
- Robbins, T. D., Lim Choi Keung, S. N. & Arvanitis, T. N. 2018. E-health for active ageing; A systematic review. *Maturitas*, 114, 34-40.
<https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2018.05.008>
- Rose, N. 1999. Powers of Freedom: Reframing Political Thought. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rotkirch, A. 2021. Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä. Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021: 2. Internet:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162920/VN_K_2021_2.pdf?sequence=17&isAllowed=y. Katsottu 27.2.2024.
- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. 1997. Successful Aging. *The Gerontologist*, 37(4), 433-440. <https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433>
- Rowe, J. W. & Kahn, R. L. (1999). Successful aging. New York: Dell Publishing.
- Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Męczekalski, B., Smolarczyk, R., & Grymowicz, M. 2020. The World Health Organization (WHO) approach to healthy ageing. *Maturitas*, 139, 6-11.
<https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2020.05.018>
- São José, J. M. S. D., Timonen, V., Amado, C. A. F. & Santos, S. P. (2017). A critique of the Active Ageing Index. *Journal of Aging Studies*, 40, 49-56.
<https://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2017.01.001>
- São José, J. M. S. D. (2020). Care and the shadow of the fourth age: How does home care get caught up in it and how does it stay away from it? *Ageing & Society*, 40(3), 643-662. <https://dx.doi.org/10.1017/S0144686X18001241>
- Sayer, A. 2009. Who's afraid of critical social science? *Current sociology*, 57(6), 767-786. <https://doi.org/10.1177/0011392109342205>
- Sayes, E. 2017. Marx and the critique of Actor-Network Theory: Mediation, translation, and explanation. *Distinktion (Aarhus)*, 18(3), 294-313.
<https://doi.org/10.1080/1600910X.2017.1390481>
- Schippers, J. & Conen, W. (2014). Older volunteers in the Netherlands: new challenges to an old tradition. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) Active ageing. Voluntary work by older people in Europe. University of Bristol: Policy Press, 217-241

- Seppälä, Antti/YLE (30.1.2019). Huippututkija: miljardi euroa lisää vuodessa nostaisi Suomen vanhushuollon pohjoismaiselle keskitasolle. Ikäihmisten hoivan resurssivaje on ollut tiedossa jo pitkään. <https://yle.fi/a/3-10618988> (luettu 26.1.2024)
- Seppänen, M. 2006. Gerontologinen sosiaalityö. Katsaus lähtökohtiin, nykytilaan ja tulevaisuuteen. Helsinki: Yliopistopaino
- Seppänen, M. & Ray, M. 2022. Opportunities and future prospects for gerontological social work with a critical lens. Teoksessa Torres, S. & Donnelly, S. (ed.) (2022). Critical gerontology for social workers. Research in social work series, Gupta, A. & Gal, J.. Bristol University Press: Policy Press, 177-191.
- Sherraden, M., Morrow-Howell, N., Hintelng, J. & Rozario, P. 2001. Productive aging. Theoretical choices and directions. Teoksessa Morrow-Howell, N., Hinterlong, J. & Sherraden, M. (ed.) Productive aging. Concepts and challenges. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 260-284.
- Sidorenko, Alexandre (2021a). The end of "Active Ageing"? Blog, European Centre for Social Welfare Policy and Research. <https://www.euro.centre.org/webitem/4026> (luettu 7.3.2023)
- Sidorenko, A. 2021b. Active ageing in the time of COVID-19 with references to European and post-Soviet countries. International Journal on Ageing in Developing Countries, 2021, 6 (1): 20-33. <https://inia.org.mt/wp-content/uploads/2021/07/6.1.2-Active-ageing-in-the-time-of-COVID-19-with-references-to-European-and-post-Soviet-countries-.pdf>
- Siltaoja, M. & Vehkaperä, M. 2011. Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.), Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan (s. 206-231). Helsinki: JTA.
- Sixsmith, J., Sixsmith, A., Malmgren Fänge, A., Naumann, D., Kucsera, C., Tomsone, S., Haak, M., Dahlin-Ivanoff, S. & Woolrych, R. 2014. Healthy ageing and home: The perspectives of very old people in five European countries. Social science & medicine (1982), 106(Jan 21), 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.01.006>
- Smith, D. E. 2005. Institutional ethnography: A sociology for people. Lanham: AltaMira Press.
- Sointu, L. (2022). Koskevia ja tuntuja vastuita – omaishoivaa sidosten ehdoilla. Teoksessa Honkasalo, M., Jylhänkangas, L. & Leppo, A. Haavoittuva toimijuus. Tampere: Vastapaino, 257-285.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. 2001. Ikäihmisten hoitoa ja palvelua koskeva laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:4. Haettu sivulta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70121/ikaihminen.pdf?sequence=1>, 13.2.2024.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). 2018. Toimiva kotihoito Lappiin – Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen-hanke. Tulokset. Lappi.

- https://intermin.fi/documents/1271139/12650795/Konsortio_diat_FINA_L301118.pdf/db1c0e46-4788-38a3-5afd-f859bc31648b/Konsortio_diat_FINAL301118.pdf. Katsottu 13.2.2024
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). 2024. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus). <https://stm.fi/soteuudistus>. Katsottu 13.2.2024.
- Stenner, P., McFarquhar, T., & Bowling, A. 2011. Older people and 'active ageing': Subjective aspects of ageing actively. *Journal of health psychology*, 16(3), 467-477. <https://doi.org/10.1177/1359105310384298>
- Stephens, C., Breheny, M., & Mansvelt, J. 2015. Healthy ageing from the perspective of older people: A capability approach to resilience. *Psychology & health*, 30(6), 715-731. <https://doi.org/10.1080/08870446.2014.904862>
- Strauss, S., & Trommer, K. 2018. Productive ageing regimes in Europe: welfare state typologies explaining elderly Europeans' participation in paid and unpaid work. *Journal of population ageing*, 11(4), 311-328. <https://doi.org/10.1007/s12062-017-9184-4>
- Strawbridge, W., & Cohen, R. 2002. Successful aging and well-being: Self-rated compared with Rowe and Kahn. *The Gerontologist*, 42(6), 727-733. <https://doi.org/10.1093/geront/42.6.727>
- Sulander, T. 2013. Miesten elintapojen muutokset ikäännyttäessä. Teoksessa Ojala, H., & Pietilä, I. (toim.) (2013). *Miehistä puhetta: Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere University Press, 141-166.
- Summa, H. 1998. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 51-83.
- Suoninen, E. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. ja Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17-36.
- Sutherland, O., LaMarre, A., Rice, C., Hardt, L., & Jeffrey, N. 2016. Gendered patterns of interaction: A Foucauldian discourse analysis of couple therapy. *Contemporary Family Therapy*, 38(4), 385-399. doi:10.1007/s10591-016-9394-6.
- Sweetman, D., Badiee, M. & Creswell, J. 2010. Use of the transformative framework in mixed methods studies. *Qualitative Inquiry* 16(6) 441-454. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1077800410364610>
- Säntti, Janne, Puustinen, Mikko ja Salminen, Jari (2018). Theory and practice in Finnish teacher education: A rhetorical analysis of changing values from the 1960s to the present day. *Teachers and Teaching, Theory and Practice*, 24(1), 5-21. <https://doi.org/10.1080/13540602.2017.1379387>.
- Tanesini, A. 1999. *An introduction to feminist epistemologies*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Tapio, K. 2013. "Se on niin heleppo se dementiapotilas kun on konstit" Miesryhmän neuvottelua omaishoitajuudesta. Teoksessa Ojala, H., &

- Pietilä, I. (toim.) (2013). *Miehistä puhetta: Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*. Tampere University Press, 274-305.
- Tibbitts, C. 1960. Origin, scope, and fields of social gerontology. Teoksessa Tibbitts, C. (toim.) *Handbook of social gerontology. Societal aspects of aging*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 3-26.
- Timonen, V. 2016. *Beyond successful and active ageing: a theory of model ageing*. Bristol, UK: Policy Press.
- Tortajada, I., Dhaenens, F., & Willem, C. 2018. Gendered ageing bodies in popular media culture. *Feminist media studies*, 18(1), 1-6.
<https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1410313>
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turek, K. & Perek-Bialas, J. 2014. Older volunteers in Poland: the heritage of a Socialist regime. Teoksessa Principi, A., Jensen, P. H. & Lamura, G. (toim.) *Active ageing. Voluntary work by older people in Europe*. University of Bristol: Policy Press, 173-195.
- Turner, Bryan S. 1998. Foreword: From governmentality to risk. Some reflections on Foucault's contribution to medical sociology. Teoksessa Petersen, A. & Bunton, R. (toim.) *Foucault, health and medicine*. London: Routledge, ix-xxi.
- Um, J., Zaidi, A. & Choi, S. 2019. Active Ageing Index in Korea – Comparison with China and EU countries. *Asian social work and policy review*, 13(1), 87-99. <https://doi.org/10.1111/aswp.12159>.
- UNECE / European Commission. 2019. *2018 Active Ageing Index: Analytical report*. Report prepared by Giovanni Lamura and Andrea Principi under contract with the United Nations Economic Commission for Europe (Geneva), co-funded by the European Commission's Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion (Brussels).
- United Nations. 1991. *United Nations principles for older persons*. General assembly resolution 46/91.
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/olderpersons.pdf> (luettu 26.5.2023)
- United Nations. 2002. *Political declaration and Madrid international plan of action on ageing*. New York.
<https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf> (luettu 26.5.2023)
- Uortamo, A. 2022. *Successful aging and associated midlife factors*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, lääketieteellinen tiedekunta
- Vakimo, S. 2001. *Paljon kokeva, vähän näkyvä*. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäkäytännöistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Walker, A. 2009. Commentary: The emergence and application of active aging in Europe. *Journal of aging & social policy*, 21(1), 75-93.
<https://doi.org/10.1080/08959420802529986>

- Walker, A. 2018. Why the UK Needs a Social Policy on Ageing. *Journal of social policy*, 47(2), 253-273. <https://doi.org/10.1017/S0047279417000320>
- Walker, A., & Maltby, T. 2012. Active ageing: A strategic policy solution to demographic ageing in the European Union. *International journal of social welfare*, 21(s1), S117-S130. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2012.00871.x>
- Valokivi, H., Carlo, S., Kvist, E., & Outila, M. (2021). Digital ageing in Europe : a comparative analysis of Italian, Finnish and Swedish national policies on eHealth. *Ageing and Society*, First View. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21000945>
- Varjakoski, H. (2023). Vastarintaa, ikäleikkiä ja aktivistimummoja. Vanhenemisen kotimaiset mediakuvastot. Turun yliopisto.
- Wels, J., & Takami, T. 2021. The impact of transitioning to non-standard employment on older workers' self-reported and mental health in Japan. A longitudinal perspective using the Japanese Study of Aging and Retirement. *Ageing international*, 46(4), 363-382. <https://doi.org/10.1007/s12126-020-09392-9>
- Whyte, S. R. 2017. Epilogue. Successful aging and desired interdependence. Teoksessa Lamb, S. (toim.): Successful aging as a contemporary obsession - Global perspectives. New Brunswick: Rutgers University Press, 243-247.
- Wiggan, J. 2012. Telling stories of 21st century welfare: The UK Coalition government and the neo-liberal discourse of worklessness and dependency. *Critical social policy*, 32(3), 383-405. <https://doi.org/10.1177/0261018312444413>
- Vilaplana Prieto, C., & Jiménez-Martín, S. 2015. Unmet needs in formal care: Kindling the spark for caregiving behavior. *International Journal of Health Economics and Management*, 15(2), 153-184. <https://doi.org/10.1007/s10754-015-9161-5>
- Wiles, J., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. 2012. The meaning of "aging in place" to older people. *The Gerontologist*, 52(3), 357-366. doi:10.1093/ger-ont/gnr098
- Williams, C. 2002. The subject and subjectivity. Teoksessa Finlayson, A. & Valentine, J. (toim.) Politics and post-structuralism: An introduction. Edinburgh University Press, 23- 35.
- Willig, C. 2001. Foucauldian discourse analysis. Teoksessa Willig C. (toim.) Introducing qualitative research in psychology. Buckingham: Open University Press, 106-124.
- Winton, S. 2013. Rhetorical analysis in critical policy research. *International journal of qualitative studies in education*, 26(2), 158-177. <https://doi.org/10.1080/09518398.2012.666288>
- Virkkunen, J. 2022. Suomalaisia ei huoleta eniten ilmastokriisi tai eriarvoisuus, vaan EU-maiden julkinen velka - "velkakello tikittää suomalaisten korvien välissä", hymähtää ekonomisti. Suomalaisten suurin huolenaihe poikkeaa melkoisesti muista EU-maista. *Kansan Uutiset*, 27.1.2022. <https://www.ku.fi/artikkeli/4679180-suomalaisia-ei-huoleta-eniten->

ilmastokriisi-tai-eriarvoisuus-vaan-eu-maiden-julkinen-velka-velkakello-tikittaa-suomalaisten-korvien-valissa-hymahtaa-ekonomisti. Katsottu 23.8.2023.

- Virkola, E. (2014). Toimijuutta, refleksiivisyyttä ja neuvotteluja - muistisairaus yksinasuvan naisen arjessa. University of Jyväskylä.
- Woody, I. 2017. Aging out. Ageism, heterosexism, and racism among aging African American lesbians and gay men. Teoksessa Lamb, S. (toim.): Successful aging as a contemporary obsession – Global perspectives. New Brunswick: Rutgers University Press, 55-67.
- World Health Organization (WHO). 2002. Active Ageing: A Policy Framework. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1. Katsottu 1.3.2021.
- World Health Organization (WHO). 2015. World report on ageing and health. Internet: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf?sequence=1. Katsottu 16.2.2024.
- World Health Organization (WHO). 2017. Global strategy and action plan on ageing and health. Internet: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/329960/9789241513500-eng.pdf?sequence=1>. Katsottu 30.1.2024.
- World Health Organization (WHO). 2021. Decade of healthy ageing: baseline report. Internet: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240017900>. Katsottu 27.2024.
- Wyatt, S. 2003. Non-users also matter: The construction of users and non-users of the Internet. Teoksessa N. Oudshoorn & T. Pinch (Eds.) How users matter: The co-construction of users and technologies. Cambridge, MA: MIT Press, 67-79)
- Ylistö, S. 2023. Työttömyys, nuoret ja aktivointi: Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista työmarkkinoilla. University of Jyväskylä
- Zaidi, A., Gasior, K., Hofmarcher, M. M., Lelkes, O., Marin, B., Rodrigues, R., Schmidt, A., Vanhuysse, P. & Zolyomi, E. 2013. Active ageing index 2012: Concept, methodology and final results. European Centre Vienna.
- Zaidi, A. 2015. Creating and using the evidence base: The case of the Active Ageing Index. Contemporary social science, 10(2), 148-159. <https://doi.org/10.1080/21582041.2015.1056750>.
- Zechner, M., Näre, L., Karsio, O., Olakivi, A., Sointu, L., Hoppania, H-K. & Vaittinen, T. 2022. The politics of ailment. A new approach to care. Bristol University Press: Policy Press.
- Zigante, V. 2018. Informal care in Europe. Exploring formalisation, availability and quality. Brussels: European Commission. [file:///C:/Users/kiuruhvv/Downloads/informal%20care%20in%20europe-KE0418543ENN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/kiuruhvv/Downloads/informal%20care%20in%20europe-KE0418543ENN%20(1).pdf) Katsottu 7.1.2024.

Žiha, N., & Sukačić, M. (2020). Roman views on “active ageing” – lessons against ageism. EU and comparative law issues and challenges series (ECLIC), issue 4, 1228-1251

LIITE 1

Osajulkaisut ja niiden tulokset

	Artikkeli	Tiivistelmä tuloksista
A1	Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015. <i>Gerontologia</i> .	Aktiivisen ikääntymisen diskurssi näkyi kolmen aladiskurssin kautta: kansantalous, oma talous ja terveys, ja poliittinen osallistuminen/aktiivisuus. Erityisesti työuran pidentäminen ja kansantalouden näkökulma korostuivat aineistossa. Toisaalta ikääntyneitä ei jätetty yksin vastuuseen aktiivisuuden toteuttamisessa vaan ympäröivillä toimijoilla oli vahva rooli ikääntyneiden aktiivisuuden tukemisessa ja myös rakenteelliset tekijät, kuten sosioekonominen tausta, huomioitiin. Mitä tuli poliittiseen aktiivisuuteen, suhtautuminen siihen oli ristiriitaisempaa. Ikääntyneet nähtiin kasvavana väestöryhmänä, jotka ovat poliittisesti aktiivisia ja joissakin tilanteissa tätä aktiivisuutta pidettiin oikeutetumpana kuin toisissa tilanteissa. Puhuttaessa yksittäisistä ikääntyneistä poliitikoista puhe oli yksilöllisempää eikä niin ikään keskittyvää.
A2	Aktiivinen ikääntyminen kuntien vanhuspoliittisten ohjelmien retoriikassa. <i>Hallinnon tutkimus</i> .	Kokonaisuutena ohjelmat olivat kvasilooisia eli todellisuudeltaan varsin tarkkaan rajattuja ja väistämättömiä ja intertekstuaalisia. Niillä oli myös monia yleisöjä. Ohjelmissa yhdistettiin ikääntymiseen aktiivisen ikääntymisen piirteitä, kuten osallisuus, näin tuottaen aktiivisen ikääntymisen mallin. Aktiivisuus ei jäänyt vain yksilön vastuulle vaan myös ympäröivän kunnan tuli tukea tätä esimerkiksi palveluin. Kuntien ja yksilöiden välistä työnjakoa pystyikin hahmotamaan filosofisen parin käsitteen kautta, jolloin on mahdollista tarkastella hyvinvointia palveluista ja omasta aktiivisuudesta koostuvana asiana. Vastamalli eli halutun käytöksen vastainen malli, esiintyi ohjelmissa niukemmin, vaikkakin

		päihteiden käyttö tai laitosasuminen voitiin lukea tällaiseksi, mutta nämä voitiin tulkita myös ristiriidaksi suhteessa aktiiviseen ikääntymiseen tai esteiksi noudattaa aktiivisuutta. Katkaisulla taas eroteltiin ikääntymiseen kuulumattomat asiat, kuten pelko. Tuotiin myös esille ikääntyneiden moninaisuutta.
A3	"I do those things to pass the time.": Active ageing during fourth age. <i>Journal of aging studies</i> .	Tulosten mukaan osallistujat eli 16 kotona asuvaa ikääntynyttä, tekivät monia asioita, kuten kotiaskareita ja harrastuksia itse, mutta olivat myös joutuneet lupumaan joistakin aktiviteeteista tai tekemään joitakin toimintoja tuettuna tai soveltaen. Kotona asuminen oli tärkeää osallistujille. Toisten ihmisten ja palveluiden tuki oli merkittävässä roolissa, mutta tämä saattoi aiheuttaa prekaarisuutta, kun täytyi sietää apuun ja palveluun liittyviä epävarmuuksia. Harrastukset ja ajan kuluminen olivat merkityksellisiä, näitä ei kuitenkaan ole huomioitu aktiivisen ikääntymisen indeksissä. Aktiivisuutta neljännessä iässä voidaankin kuvata pieneksi aktiivisuudeksi toimintojen kaventuessa.
A4	"Picturephone in my Home": Actor-network theory and Foucauldian discourse analysis on Northern Finnish older adults starting to use a video conferencing service. <i>Journal of technology in human services</i> .	Artikkeli pohjautuu kahdeksan kotona asuvan, kuvapuhelinta käyttävän ikääntyneen haastatteluihin. Artikkelissa todetaan myös, että on olemassa teknologiadiskurssi, joka näkyy Suomen vanhuspoliittisissa ohjelmissa ja joka tuotiin haastateltavien ikääntyneiden kotiin teknologiakokeilun kautta. Osallistujat muuttuivat näin teknologian käyttäjiksi. Teknologianeuvojat ja omaiset olivat tärkeitä välittäjiä teknologian tuomisessa ikääntyneiden kotiin. Myönteiset odotukset ja asenteet, ja teknologian hyvät puolet tukivat teknologiadiskurssia. Tähän diskurssiin kuuluivat myös negatiiviset näkemykset, asenteet ja vastarinta. Käyttöönottoon liittyi eri diskursseja, joista oppimisdiskurssiin kuuluivat oppimisen mukavuus ja elinikäinen oppi-

		<p>minen, mutta myös sen hankaluus ja oppimiskyvyn heikkeneminen. Yhteydenpitodiskurssin muodosti yhteydenpitomahdollisuus läheisiin ja palveluihin. Terveys- ja turvallisuusdiskurssiin kuuluivat mahdolliset turvallisuuteen ja terveyteen ja sen hoitamiseen kuuluvat asiat. Teknologinen käänös onnistui, kun kuvapuhelinta käytettiin, pidettiin hyödyllisenä, miellyttävänä ja opettamisen arvoisena laitteena. Tällöin laite toimi välittäjänä, joka vaikutti käyttäjiinsä saaden heidät kehittämään itseään. Tällöin laite sopi käyttäjien elämään ja sen käyttöä pidettiin yllä minätekniikoin, kuten tottumalla laitteeseen. Kaikki käyttäjät kuitenkin luopuivat laitteesta eli käänös epäonnistui; kuvapuhelinpalvelu ei näin ollen sopinut käyttäjien elämään. Tämä johtui esimerkiksi teknisistä ongelmista. Lisäksi kuvapuhelin ei toiminut hätätapauksissa, eikä se tukenut yhteydenpitoa, jos sukulaiset eivät ylipäättään pitäneet yhteyttä. Myös välittäjien, eli sukulaisen tai teknologianeuvojan avun puute esti laitteen käyttöä.</p>
--	--	--

ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

AKTIIVISEN IKÄÄNTYMISEN DISKURSSI HELSINGIN SANOMIEN PÄÄKIRJOITUSAUKEAMALLA VUOSINA 2000–2015

by

Kiuru, H. (2022)

Gerontologia, 36(2). 143-157

<https://doi.org/10.23989/gerontologia.109935>

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License.

➤ Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015

Hilla Kiuru¹

¹Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön oppiaine

Aktiivisen ikääntymisen politiikkaa on pidetty ratkaisuna ikääntymisen haasteisiin. Tarkastelen artikkelissani, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi näkyy Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015. Foucault'laisella diskurssianalyysillä tutkin, millaisten aladiskurssien kautta diskurssi rakentuu ja millaisia subjektipositioita on varattu ikääntyneille. Tulosten mukaan työuran pidentäminen näkyy aineistossa vahvasti ja ikääntyneet nähdään resurssina. Yhteiskunnalta odotetaan kuitenkin varautumista väestön ikääntymiseen, esimerkiksi hoivakustannuksiin ja ikäystävällisen ympäristön tarpeeseen. Toisaalta ikääntyneiden poliittiseen aktiivisuuteen suhtaudutaan ristiriitaisesti.

Johdanto

Väestön ikääntyminen herättää huolta. Huolotosuhde heikkenee niin, että vuonna 2070 Euroopan unionin (EU) alueella on kaksi työkäistä yhtiä yli 65-vuotiasta kohden (European Commission 2018). Aktiivisen ikääntymisen edistämisestä on tullut poliittinen tavoite Euroopassa ja muissa ikääntyvissä maissa (Rantanen ym. 2019). Maailman terveysjärjestö (WHO) ja EU ovat edistäneet aktiivisen ikääntymisen politiikkaa 1990-luvulta alkaen vastauksena ikääntymisen haasteisiin (Lassen 2014, 13; Foster & Walker 2015). WHO:n tehtävä kansainvälisenä organisaationa on edistää terveyttä maailmassa (WHO, What we do). WHO:n (2002, 12) mukaan aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa terveyden, osallistumisen ja turvallisuuden mahdollisuuksien optimoimista

elämänlaadun parantamiseksi. Se ei tarkoita pelkästään työhön osallistumista tai liikunnallista aktiivisuutta vaan myös mahdollisuutta osallistua hengelliseen, taloudelliseen, yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja kansalaistoimintaan (WHO 2002, 12). Euroopan komission määritelmän mukaan aktiivisen ikääntymisen tavoitteena on auttaa ihmisiä pysymään ikääntyessään mahdollisimman pitkään vastuussa omasta elämästään sekä osallistumaan yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen toimintaan mahdollisuuksien mukaan (European Commission, Active ageing).

Tutkimusten mukaan ikääntyneet nähdään yleisesti joko taakkana tai aktiivisina toimijoina (van Dyk 2014; Keskitalo-Foley & Naskali 2016; Karisto 2020). Taakkapuheessa ikääntyneet ajatellaan hoivaa tarvitsevina ja siten yhteiskunnan taloudellista toimivuutta rasitta-

vina. Aktiivisen ikääntymisen ajattelussa taas ikääntyneiden oletetaan ja heidän myös odotetaan olevan toimeliaita. (Karisto 2020; ks. myös Mäntynen & Virtanen 2020.) Aktiivisuuden ihanne on havaittu vanhuspoliittisissa ohjelmissa (Wilinska & Cedersund 2011; Ahosola & Henriksson 2016; Jacobsen 2017; ks. Ahosola & Lumme-Sandt 2016), sanoma- ja aikakauslehdissä ja sosiaalisessa mediassa (Abdullah & Wolbring 2013; Amaral & Daniel 2018; ks. Lumme-Sandt 2010; Ishikawa 2020) sekä ihmisten toiminnassa (Haarni 2009; ks. Brooke 2014).

Tutkin artikkelissani, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi näkyy yhdellä suomalaisen julkisen keskustelun areenalla, Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015. Lehden levikki on Suomen laajin (MediaAuditFinland 2019). Valitsin aineistokseni pääkirjoitusaukeaman tekstit, koska niissä kerrotaan ja välitetään mielipiteitä, otetaan kantaa ja pyritään vaikuttamaan politiikkaan (Heikkinen 1999, 276). Artikkelini tuottaa uutta tietoa aktiivisen ikääntymisen diskurssista suomalaisessa mediassa ja tekee näkyväksi, miten aktiivisuutta suomalaisessa keskustelussa rakennetaan. Se tuo mukaan keskusteluun näkökulman aktiiviseen ikääntymiseen liitettyyn yksilön vastuun kasvamiseen (ks. Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014).

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia aktiivisen ikääntymisen aladiskursseja esiintyy Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015?
2. Millaisiin subjektipositioihin ikääntyneet ihmiset asemoidaan näissä aladiskursseissa?

Aktiivisen ikääntymisen diskurssi

Aktiivinen ikääntyminen kuuluu positiiviseen gerontologiaan (Rantanen ym. 2018). Antti Kariston (2020, 57) mukaan se voidaan yhdistää myös aktiivisuusteoriaan (Havighurst

1961), joka syrjäytti ikääntyneiden irtaantumisesta yhteiskunnasta korostavan irtaantumisteorian (Cumming & Henry 1961).

Aktiivista ikääntymistä voidaan pitää mallivanhuutena (Timonen 2016). Sitä voidaan pitää lupauksena, ongelmien ratkaisijana diskurssissa, jossa väestön ikääntyminen nähdään eläke- ja hoivajärjestelmille ja taloudelle ongelmia aiheuttavana kriisinä (van Dyk 2014). Myönteisten hyvinvointivaikutusten (Rantanen ym. 2019) lisäksi aktiivisen ikääntymisen voidaan ajatella monipuolistaneen kuvaa ikääntyneistä, esimerkiksi korostamalla heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa (Foster & Walker 2015; ks. WHO 2002).

Aktiivisen ikääntymisen ajatusta on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se siirtää vastuuta ikääntymisen vaikutuksista ja haasteista uusliberalistisessa hengessä yksilöille (Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014; ks. Mendes 2013). Sitä on myös syytetty sokeaksi luokan ja sukupuolen suhteen (Timonen 2016, 2–3), ja sen inklusiivisuutta suhteessa marginaalisessa asemassa oleviin ikääntyneisiin, esimerkiksi kulttuuriin vähemmistöihin, on epäilty (Ranzijn 2010). Ylipäättään aktiivisuuden normi saattaa rajata ulos ikääntyneitä, jotka eivät pysty ikääntymään aktiivisesti (Boudiny & Mortelmans 2011; Foster & Walker 2015; Jacobsen 2017; ks. Haarni 2009; Mendes 2013).

Aktiiviselle ikääntymiselle ei ole yhtenäistä määritelmää (Hasmanová Marhánková 2017, 18–20). Ei ole yksimielisyyttä siitä, mikä kaikki luetaan aktiivisuudeksi – kuuluvatko esimerkiksi vapaa-ajan aktiviteetit tähän (Álvarez-García ym. 2018). Myös kansainvälisten järjestöjen painotuksissa on eroja: WHO:n diskurssi aktiivisesta ikääntymisestä korostaa enemmän terveyttä EU:n ja OECD:n (Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön) painottaessa työelämään osallistumista (López-López & Sánchez 2019). Aktiivinen ikääntyminen voidaan ymmärtää monimuotoisena (Lassen & Moreira 2014). Omia vivahteitaan keskusteluun tuovat aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet: terve ikääntyminen (*healthy ageing*)

(WHO 2017), onnistunut tai menestyksellä ikääntyminen (*successful ageing*) (Timonen 2016) ja tuottava ikääntyminen (*productive ageing*) (Leinonen 2007). Joskus niitä käytetään synonyymeinä, joskus taas tehdään selvä ero niiden kesken – yhteistä käsitteille on joka tapauksessa myönteinen näkökulma ikäntymiseen (Álvarez-García ym. 2018).

Tarkastelen aktiivista ikääntymistä *diskursiivisena*. Koska aktiivinen ikääntyminen voidaan nähdä moniulotteisena, tulkitse sen koostuvan aladiskursseista (Lassen & Moreira 2014), jotka ovat aktiivisen ikääntymisen eri osia. Andrew Blaikien (1999, 13) mukaan diskurssit ovat sosiaalisia konstruktioita, jotka sisältävät mekanismeja ja rajoja, joiden kautta identiteettejä voidaan tulkita. Diskurssit rakentavat tiettyjä aspekteja maailmasta, minkä voi tunnistaa esimerkiksi positioista (Fairclough 2012, 11). Näiden subjektipositioiden mukaisesti näemme ja olemme maailmassa (Willig 2013, 130, 137; ks. Foucault 1982). Diskurssit liittyvät myös valtaan: hallitsevat diskurssit tukevat vallitsevia valtasuhteita ja vakiintuneet diskurssit saatetaan nähdä itsestään selvyysinä (Willig 2013, 130). Aktiivisen ikääntymisen diskurssiin liittyy subjektipositio (Moulaert & Biggs 2013), joka elää ja toimii tietyllä, ”oikealla” tavalla (ks. Foucault 1982). Aktiivisen ikääntymisen diskurssi vaikuttaa siihen, mitä pidämme oikeanlaisena ikääntymisenä (ks. Estes ym. 2003, 3–4; Willig 2013).

Aineisto ja metodi

Tutkimustani motivoi kiinnostus siihen, miten aktiivinen ikääntyminen näkyy akateemisen keskustelun ja kansainvälisten ja kansallisten agendojen ulkopuolella sekä miten tämä diskurssi välittyy ihmisille. Aineiston keruuta suunnitellakseni etsin julkisen keskustelun osaa, josta tutkia aktiivisen ikääntymisen diskurssia. Valitsin aineistokseni Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstit aikaväliltä 2000–2015. Tänä ajanjaksona julkaistiin WHO:n

Active Ageing: A Policy Framework (2002) ja vietiin EU:n aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden teemavuotta vuonna 2012 (European Commission, Active ageing). Helsingin Sanomat on lehden periaatelinjan mukaan ”sitoutumaton päivälehti, joka pyrkii edistämään ja vahvistamaan kansanvaltaisuutta, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta” (Helsingin Sanomat 29.1.2020). Pääkirjoitusten lisäksi otin aineistoon mukaan pääkirjoitusaukeaman Merkintöjä- ja Kolumni-tekstit. Jätin pois Vieraskynä- ja Muut lehdet -palstojen tekstit, koska halusin keskittyä lehden omaan linjaukseen, en muiden lehtien tiivistyksiin tai toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien teksteihin.

Hain kirjoituksia lehden verkkoarkistosta seuraavien ikääntymiseen ja aktiiviseen ikääntymiseen liittyvien hakusanojen katkaisulla: *vanheneminen, ikääntyminen* ja *ikä* (vanh*, ikä*, iä*, ik*, i’i*) sekä *eläke, työura, vapaaehtois-, voimavara* ja *seniori* (eläk*, työur*, vapaaeht*, voimavar* ja senior*). Haun tuloksena oli 1577 tekstin kokoelma. Tämä alkuperäinen aineisto sisälsi kaikki ikääntymiseen liittyvät pääkirjoitusaukeaman tekstit. Koska halusin tutkia nimenomaan aktiiviseen ikääntymiseen liittyviä tekstejä, karsin aineistosta pois tekstit, jotka liittyivät esimerkiksi vanhusten laitoshoidon, työeläkejärjestelmään tai maan sisäiseen muuttoliikkeeseen. Rajauksen ulkopuolelle jäivät myös muualle kuin Suomeen liittyvät kirjoitukset sekä tekstit, joissa ikääntyminen esiintyi vain pienenä mainintana. Karsinnan tuloksena oli 848 tekstiä. Tein karsinnan koodaamalla tekstit tutkimuskirjallisuutta ja aktiivisen ikääntymisen indeksiä (Active Ageing Index, AAI) soveltaen (suluissa oleva numero viittaa koodin esiintymistiheyteen 848 tekstin aineistossa): työuran pidentäminen (387), taloudellinen turva (148), pääsy terveyden/hammashoittoon (103), ikäystävällinen ympäristö (99), kotona asuminen (83), sosiaaliset suhteet (68), eliniän pidentäminen/elinikä (61), terveys (56), koulutus (51), omaishoito (49), aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan eläkkeellä (48),

elinikäinen oppiminen (42), sukupuoli (33), terveelliset elämäntavat (28), itsenäisyys (20), mielenterveys (20), ICT (16), liikunta (13), aktiivisuus tai ei-aktiivisuus (11), vapaaehtoistyö (10), lastenhoitoon osallistuminen (7), fyysinen turvallisuus (5). Yksi teksti voi sisältää useampia koodeja.

Valitsin näiden 848 tekstin joukosta tarkemmin analysoitavaksi 386 tekstiä käyttäen kriteerinä niiden osuvuutta ja monipuolisuutta suhteessa aktiivisen ikääntymisen diskurssiin. Tarkemman analyysin tein soveltamalla Carla Willigin (2013) foucault'laista diskurssianalyysia, joka koostuu kuudesta vaiheesta: Ensin esitään tavat, joilla diskursiivisesta objektista eli tutkittavasta kohteesta puhutaan. Tämän jälkeen muodostetaan diskurssit näistä eri puhumisen tavoista. Kolmanneksi pohditaan eri diskurssien syitä ja tavoitteita. Neljännessä vaiheessa hahmotetaan diskurssien tarjoamat subjektipositiot eli eräänlaiset diskurssissa sijaitsevat paikat, joista toimitaan ja puhutaan. Viidennessä vaiheessa tarkastellaan diskurssin tarjoamia toimintamahdollisuuksia, kuudennessä taas sen mahdollistamia tunteita ja kokemuksia. Omassa tutkimuksessani diskursiivinen objekti on ikääntyminen, jota tarkastelen aktiivisen ikääntymisen näkökulmien ja aladiskurssien kautta. Sovelsin analyysimenetelmää paikallistamalla aktiivisen ikääntymisen diskurssin aladiskurssit ja niihin liittyvät subjektipositiot.

Tunnistamani aktiiviseen ikääntymiseen liittyvät aladiskurssit ja subjektipositiot muikailevat osittain aikaisempaa tutkimusta. Luksiessani aineistoa minulla oli käsitys aktiiviseen ikääntymiseen liittyvistä asioista, joita ovat esimerkiksi WHO:n dokumentissa mainitut terveelliset elämäntavat, varautuminen, osallisuus, työnteon jatkaminen, ikäystävälliset ympäristöt ja sukupolvien välinen solidaarisuus (WHO 2002). Kansantalouden aladiskurssiin liittyen havaitsin, että huolikeskustelu tai alarmistinen keskustelu (ks. Katz 1992) väestön ikääntymisen seurauksista taloudelle ja palvelujärjestelmille on toiminut kimmokkeena aktiivi-

sen ikääntymisen politiikan edistämiseksi ja ikääntyneiden aktiivisemmalle roolille (van Dyk 2014). Ikääntyneiden osallisuutta pidetään tärkeänä sekä työn, vapaaehtoistyön että esimerkiksi omaisten hoitamisen ja poliittisen osallisuuden muodossa (Active Ageing Index; WHO 2002). Työuran pidentämisen ja talouden näkökulma on puolestaan korostunut erityisesti EU:n ja OECD:n julkaisuissa (Hamblin 2013; López-López & Sánchez 2019). Varautuminen vanhenemiseen terveellisiin elämäntavoin kuuluu niin aktiiviseen ikääntymiseen kuin onnistuneeseenkin ikääntymiseen; on tärkeää pysyä mahdollisimman itsenäisenä (ks. Lassen 2014; Timonen 2016; Lamb ym. 2017). Sekä aktiivista (Timonen 2016) että onnistunutta ikääntymistä (Timonen 2016; Lamb ym. 2017) on kritisoitu siitä, että varallisuuden vaikutusta ei ole niissä huomioitu. Nämä lähtökohdat mielessäni ja foucault'laista diskurssianalyysia (Willig 2013) soveltaen tunnistin teksteistä kolme aktiiviseen ikääntymiseen liittyvää aladiskurssia. Tulososassa esitelen aladiskurssit ja niihin liittyvät ikääntyneiden subjektipositiot (taulukko 1).

Tulokset

Millaisin aladiskurssein aktiivisen ikääntymisen diskurssia tuotetaan Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä ja millaisiin subjektipositioihin ikääntyneet ihmiset asemoidaan niiden kautta? Foucault'laista diskurssianalyysia (Willig 2013) hyödyntäen löysin taulukossa 1 näkyvät aladiskurssit ja subjektipositiot.

Kansantalous

Kansantalous ja siihen liittyvä huoli on yksi aineistosta esiin nouseva aktiivista ikääntymistä rakentava aladiskurssi, joka liittyy väestön ikääntymiseen, talous- ja hyvinvointivaikutuksiin, talouskriisiin ja työvoimapulaan. Näillä perustellaan työuran pidentämisen tarvetta;

Taulukko 1. Aktiivisen ikääntymisen diskurssiin liittyvät aladiskurssit ja subjektipositiot.

Aladiskurssit	Subjektipositiot ikääntyneille
Kansantalous	Resurssipositio, jossa ikääntynyt tekee työtä, vapaaehtoistyötä ja hoitaa omaisiaan Ikääntynyt työntekijä, joka haaveilee eläkkeestä -positio Työelämässä syrjityn ikääntyneen positio
Oma talous ja terveys	Itsestään huolehtivan yksilön positio Tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positio Hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuus -positio
Poliittinen osallistuminen/aktiivisuus	Poliittisesti aktiivisen eläkeläisen positio Ikääntyneen poliitikon/muun julkisuuden henkilön positio

erityisesti suurten ikäluokkien jaksaminen työelämässä on tärkeää (ks. myös Ishikawa 2020). Pidentäminen näyttätyy vaihtoehdottomana; ilman sitä eläkkeiden tai hyvinvoinnin taso laskee.

Työntekijän pitäisi kuitenkin jaksaa kauemmin, jos harmaantuva Suomi ja muu Eurooppa aikovat säilyttää hyvinvointinsa nykyisellään. Suomessa asiantuntijat haluavat nostaa keskimääräistä eläkkeellelähtöikää vuodella tai parilla. Sillä jo selvittää pitkälle. Eläkkeiden ympärillä vellova keskustelu saattaa kuitenkin olla yksi syy siihen, että ihmiset kiirehtivät pois työelämästä. He pelaavat mieluummin varman päälle kuin joutuvat tilanteeseen, jossa työ tuntuu rasitukselta, mutta pakotiet on tukittu. (Pääkirjoitus 14.7.2000: Työpaikkojen vinoutunut kulttuuri sysää eläkkeelle.)

Hyvinvoinnin ja talouskasvun vuoksi työ ja sen luoma vauraus ovat tärkeitä. Tämä voidaan liittää EU:n ja OECD:n työtä ja taloutta painottavaan näkemykseen aktiivisesta ikääntymisestä (López-López & Sánchez 2019). Työn tuottaman vaurauden lisäksi työn arvostamisen normatiivisuus liittyy kansantalouden aladiskurssiin. Pyrkimystä työuran pidentämiseen ja pyrkimyksessä onnistumista tarkastellaan va-

paa-ajan kasvavan arvostuksen näkökulmasta. Vapaa-ajan ja perheen arvostaminen on lehden mukaan tärkeää, mutta ei välttämättä edullista kilpailukyvyille.

Keskeisin johtopäätös voidaan kuitenkin tiivistää kolmeen sanaan: tärkeintä on työ. Työn avulla luodaan vaurautta. Sitä mukaa kuin tehty työ lisääntyy, lisääntyy myös jaettava varallisuus. Vain tätä kautta aktiiviväestöllekin jää jotain, kun ikääntyneen väestön tarpeet on hoidettu. Työn määrää yhteiskunnassa on kyettävä lisäämään: elinikäistä työaika on kyettävä pidentämään ja työllistymisen kynnyistä on kyettävä alentamaan. (Pääkirjoitus 4.6.2001: Tärkeintä on työ.)

Kansantaloudellinen huoli kytketään myös harmaantuvan Euroopan kilpailukykyyn, jota verrataan Amerikkaan ja Aasiaan. Eurooppalaisten vapaa-ajan arvostuksen kerrotaan olevan haitaksi taloudelle nykyisen ikärakenteen vallitessa. Euroopan ikääntymiseen tuntuu sisältyvän huoli elinvoimaisuudesta ja dynaamisuudesta. Tällaisen uhan kokeminen ei ole uutta. Pat Thanen (2000, 333–351) mukaan 1900-luvun alussa Britanniassa pohdittiin väestön vanhenemisen vaikutusta maan sotilaalliseen voimaan, asemaan siirtomaavaltana, työvoimapulaan ja talouteen, väestön nuorek-

kuuteen ja innovatiivisuuteen. Pelkoa tietynlaisesta voiman menetyksestä on nähtävissä nykyäänkin. Tällaista ikääntymiseen liittyvää huolestunutta puhetta on kutsuttu alarmistiseksi (Katz 1992; ks. myös Ishikawa 2020).

Kansantalouden aladiskurssin yhteydessä esiintyvät seuraavat kolme subjektipositiota: resurssipositio, jossa ikääntynyt tekee työtä, vapaaehtoistyötä ja hoitaa omaisiaan; eläkkeestä haaveilevan ikääntyneen työntekijän positio sekä työelämässä syrjityn ikääntyneen positio. *Resurssipositio* näkyy enimmäkseen keskusteluna työuran pidentämisestä. Ikääntyneiden aiempaa paremman terveyden ja koulutuksen kirjoitetaan tukevan tätä. Lisäksi tarvitaan oikeanlaista asennetta. Työnteon pitäisi kiinnostaa enemmän kuin vapaa-ajan, ja ihmisten tulisi nähdä enemmän vaivaa ja laskea vaatimukseen työllistyäkseen.

Kun 1995 yli 65-vuotiaita työssäkävijöitä oli 15000, tänä vuonna parikymmentätuhatta 65–74-vuotiaista osallistuu työelämään ja määrän ennustetaan kasvavan. Monet työkykyiset haluavat ansaita rahaa, olla avuksi ja tuntea itsensä tarpeellisiksi. Asenne on mitä kiitettävöin. Työvoimapula kolkuttelee jo ovela, eikä varsinkaan päteviä sijaisia äkillisiin tarpeisiin ole juuri saatavilla. Työ pitää teki-jänsä vireänä, ja vanhuuseläkkeellä oleva voi uurastaa voimiensa mukaan. (Pääkirjoitus 26.10.2002: Työ on alkanut kiinnostaa eläkeläisiä.)

Työuran pidentämiseen kytkeytyy käsitys elinikäisestä oppimisesta, joka liitetään kirjoituksissa työuraan tavalla, joka tukee aktiivisen ikääntymisen produktiivista linjaa (Hamblin 2013, 8–9). Kouluttautumisen kerrotaan lisäävän työssä jaksamista ja suojaavan suhdannevaihteluilta ja työttömyydeltä.

Resurssipositioon kuuluvat myös vapaaehtoistyö ja omaishoito. Lehti esittää omaishoitajina toimivat ikääntyneet arvostettuina ja tärkeinä mutta uupuvina ja uhratuvina ihmisinä, joiden palveluita tarvitaan lisää. Tämä ei kui-

tenkaan näy kuntien tarjoamissa korvauksissa ja arvostuksessa. Myös työssä käyvien omaisten roolia ikääntyneiden läheisten hoivassa sivutaan. Aineistossa harvemmin esiintyväsä vapaaehtoistyössäkin nähdään yhdistyvän yhteiskunnan ja ikääntyneen hyvä. Vapaaehtoistyöntekijä saa tekemistä ja sisältöä elämänsä, ja vapaaehtoistyön kohde, esimerkiksi yksinäinen ikääntynyt, saa lisää sosiaalisuutta elämäänsä.

Vapaaehtoistyö antaa ryhtiä päivään ja tuokijälleen luontevan työyhteisön ja sosiaalisia suhteita. Se myös vahvistaa tunnetta siitä, että vajaatyökykyisenä, irtisanottuna tai vanhanakin voi vielä olla hyödyksi. (Pääkirjoitus 8.3.2009: Vapaaehtoistyön arvo kasvaa työttömyyden lisääntyessä.)

Työn näkökulmasta resurssiposition vastapositiona esiintyy ikääntynyt työntekijä, joka haaveilee eläkkeestä. Hän ei jaksaa kouluttautua eikä kilpailla nuorempien kanssa ja saattaa lähteä varhaiseläkkeelle vakuutuksen turvin. Kansantaloudellisista vaikutuksista huolimatta ihmisiä ei innosta työuran pidentäminen (ks. myös Ishikawa 2020, 115–127).

Tässäkin puhe kääntyy asenteisiin. Vaikka suomalaisten perhettä ja vapaa-aikaa arvostavia asenteita kehutaan, tämän ei ajatella tukevan yhteiskunnan kilpailukykyä ja kansantaloutta. Haaveilu vapaudesta eli eläkkeelle jäämisestä ymmärretään, mutta siihen liitetään väärän ajatuksen leima. Ikääntyneen työntekijän pitäisi korjata työuran pidentämiseen liittyvää asennettaan, eikä pelkästään asennemuutos riitä:

Suomalaisten käsitys sopivasta eläkeiästä on kuudessa vuodessa muuttunut suotuisaan suuntaan. Keskimäärin oikea ikä lähteä työelämästä olisi nyt 62 vuotta, kun vuonna 1998 vielä ajateltiin, että työstä on paras luopua 60-vuotiaana. Valistus eläkeiän myöhen-tämisen tärkeydestä on siis mennyt hyvin perille asennetasolla. ... Käytännössä ihmiset eivät elä niin kuin pitävät hyvänä, vaan pää-

tyvät todellisuudessa eläkkeelle vain hieman yli 59-vuotiaina. (Pääkirjoitus 22.11.2004: Eläkeikä nousee vain asenteissa.)

Toisaalta varhaisen eläkkeen valitsevia myös ymmärretään. Työssä jatkamiseen vaikuttavat esimerkiksi stressi, masennus, työn miellyttävyyttä tai sen raskaus sekä ikääntyneisiin kohdistuvat syrjivät, ageistiset asenteet. Naisten työuraan kirjoitetaan vaikuttavan lisäksi sukupuoli- ja ikäsyrjintä sekä hoitovapaat. Kolmas kansantalouden aladiskurssiin liittyvä positio onkin *työelämässä syrjityn ikääntyneen positio*. Kansantalouden aladiskurssi rakentaa kuvaa ikääntymiseen liittyvistä haasteista, esimerkiksi työvoimapulasta ja hyvinvointivaltion tulevaisuudesta, mutta ageismin, ikäsyrjinnän, takia ongelmia ei voida ratkaista työuraa pidentämällä (ks. myös Ishikawa 2020, 184). Ageistisia asenteita kerrotaan piilevän esimiesten keskuudessa ja työyhteisöissä; ikääntyneitä työntekijöitä ei pidetä haluttuna työvoimana. Ageismin syitä etsitään myös työkuulttuurista, joka hyväksyy vain sataprosenttisen suorituksen. Syrjinnällä on seurauksensa – sen kirjoitetaan vaikuttavan työssä jatkamiseen ja kouluttautumiseen.

Ikääntyneen työntekijän asenne ei yksin riitä, vaan myös ympäristön pitää tukea työuran pidentämistä tarjoamalla kuntoutusta, joustavuutta työelämään, työviihtyvyyttä, työsuojelua, työhyvinvointia ja tarvittaessa mahdollisuutta vuorotteluvapaaseen tai osa-aikaeläkkeeseen. Ympäristötekijöihin kuuluvat työnantaja, työyhteisö, hallitus ja työmarkkinajärjestöt. Työnantajien ja työyhteisöjen tehtävänä työurien pidentämiseksi on korjata ageistiset asenteet. Kolmikannan eli hallituksen, työnantajien ja työntekijöiden keskusjärjestöjen (Mielonen 2006) tehtävänä on neuvottelemineen. Vaikka järjestelmää pidetään jähmeänä ja neuvottelujen sävy on välillä tiukka, niitä pidetään merkittävämpinä kuin määräyksiä. Korostetaan työelämän kehittämistä ja jaksamista, hyvätuloisten esimerkin voimaa, johtamisen ja erilaisten ihmisten huomioonottamisen merkitystä ja kannustamista paremman eläkekertymän avulla.

Oma talous ja terveys

Oma talous ja terveys -aladiskurssiin kuuluu yhteiskunnan tuki ikäystävällisen ympäristön, palveluiden ja hoivakuluihin varautumisen muodossa. Esiin tuodaan toisaalta ikääntyneen omaa aktiivisuutta, mutta myös yhteiskunnan tuen tarve korostuu. Aladiskurssiin kuuluu kolme subjektipositiota: itsestään huolehtivan yksilön positio, tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positio sekä hyvän köyhän ja rajoitetun aktiivisuuden positio. *Itsestään huolehtivan yksilön positiossa* henkilö pitää yhteyttä omaisiin tietotekniikan avulla, menee vanhemmalla iällä naimisiin, käyttää palveluita, kuluttaa, muuttaa itselle sopivampaan paikkaan, matkailee ja varautuu vanhenemiseen esimerkiksi eläkesäästöillä. Varakkaiden odotetaan käyttävän varallisuuttaan tarvitsemiinsa hoivapalveluihin, jolloin yhteiskunnalle jäisi enemmän rahaa vähävaraisempien ikääntyneiden palveluihin, vaikka tämän uumoillaan tuottavan myös eriarvoisuutta. Itsestään huolehtivan yksilön positiossa tasapainoillaan yksilön vastuun ja yhteiskunnan tuen välimaastossa. Oikeilla elintavoilla ja itsenäisyydellä ihmiset ovat toimintakykyisempiä ja aiheuttavat vähemmän kustannuksia – hyvistä elintavoista hyötyvät niin ikääntynyt itse kuin kansantalouskin. Toisaalta muistutetaan, että elintavoista huolimatta ihminen vanhenee ja terveysmenoja syntyy, minkä vuoksi tarvitaan tukea yhteiskunnalta. Kirjoituksissa myös tunnustetaan sosioekonomisen aseman vaikutus terveyteen ja suhtaudutaan kriittisesti epäterveellisyydestä rankaisemiseen. Vaikka ikääntyneiden odotetaan olevan terveempiä ja toimintakykyisempiä entistä pidempään, lehti näyttää kuitenkin suhtautuvan tutkijoita huolestuneemmin tulevien hoivamenojen suuruuteen. Huoli hoivamenoista voidaan liittää myös kansantalouden aladiskurssiin, koska eläkepommien lisäksi kirjoituksissa kannetaan huolta ikääntyvän väestön kasvavista hoivan tarpeista ja huoltosuhteesta (ks. myös Ishikawa 2020, 139–140).

Yhteiskunnan tuen merkitys korostuu *tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positiossa*, jossa aktiivinen elämä on mahdollista tuen avulla. Tuki voi tarkoittaa apuvälineitä, ikääntyneiden itsenäistä liikkumista tukevaa elinympäristöä, neuvontaa ja selkeää viestintää. Ikäystävälliseen ympäristöön kuuluvat myös kyläkaupat, lähikirjastot, liikuntarajoitteisten istumapaikat raitiovaunuissa ja julkinen liikenne asutuskeskusten ulkopuolella. Ikääntyneitä tukevaan ympäristöön voidaan liittää sekin, että ikääntyneiltä ei odoteta esimerkiksi pankkiautomaatin käytön opettelemisesta tai sopeutumista terveydenhoidon nettipalveluihin. Ylipäätään uuteen teknologiaan ikääntyneiden apuna tunnutaan suhtautuvan skeptisesti – toisin kuin aktiivisen ikääntymisen diskurssissa, jossa teknologian käyttöön suhtaudutaan myönteisesti (ks. Active Ageing Index; Malanowski 2009). Myös yksinäisyyden torjunnassa yhteiskunnan, yhteisöjen ja järjestöjen tuen rooli on merkittävä.

Ikääntyvillä on velvollisuus pysyä yhteiskunnan aktiivisina jäseninä. Vapaaehtoistyö, lastenlasten hoito tai muu osallistuminen pitää vanhukset virkeinä ja hyödyttää kaikkia. Malmin "kutojamummit" ovat tästä suomalainen esimerkki. ...Mutta entä ne vanhukset, jotka ovat liian vanhoja, köyhiä tai väsyneitä kutomaan tai sitten golfaamaan Algarvessa? Odottaako heitä kaukalo vanhainkodin nurkassa? (Pääkirjoitus/Kolumni 11.11.2012: Varokaa vihaisia vanhuksia.)

Yllä olevassa aineistokatkelmassa (jossa viitataan pitkäikäisyyttä tutkivan ajatuspaja International Longevity Centren raporttiin) korostuvat ikääntyneen velvollisuudet ja aktiivisuus. Toisaalta siinä on nähtävissä myös aktiivisen ikääntymisen diskurssin kritiikki: esiin tuodaan varallisuuden, iän ja toimintakyvyn vaikutukset sekä aktiivisuusajattelun mahdollinen ulossulkevuus, joka on tuttu myös aiemmista tutkimuksista (ks. Boudiny & Mortelmans 2011; Foster & Walker 2015;

Jacobsen 2017; ks. Haarni 2009; Mendes 2013). Katkelmassa on myös nähtävissä erottelua kolmannen ja neljännen iän välillä, joista ensimmäinen on liitetty toimijuuteen ja kulutukseen jälkimmäisen viitatessa suurempaan palvelujen tarpeeseen sekä terveyden ja toimintakyvyn heikkenemiseen (São José 2020).

Hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuus -positiossa ikääntyneen elämään vaikuttavat asumistuen heikennykset ja lääkekorvauksien leikkaukset. Kirjoituksissa nostetaan esiin pientä eläkettä saavien ikääntyneiden taloudellinen ahdinko. Taloudellinen turvallisuus kuuluu aktiivisen ikääntymisen indeksiin (Active Ageing Index), mutta toisaalta aktiivista tai onnistunutta ikääntymistä on kritisoitu siitä, että se ei huomioi yhteiskuntaluokkaa (Timonen 2016, 2–3). Vaikuttaa siltä, että pienituloisia eläkeläisiä pidetään kirjoituksissa hyvinä köyhinä (ks. Thane 2000, 95, 202–203), jotka haluavat pärjätä itse, eivät vaadi paljon eivätkä hätkähdä talouteen kohdistuvista säästötoimista ja jotka ovat myös jollakin tavalla yhteiskunnan uhreja (Mäntynen & Virtanen 2020). Heidän avulsaan voidaan myös yrittää kerätä poliittisia irtopisteitä. Teksteissä otetaan huomioon myös se, että eläkkeen kertymiseen vaikuttaa sukupuoli: naisten hoitovapaat lyhentävät työuraa ja siten pienentävät eläkettä.

Poliittinen osallistuminen/aktiivisuus

Poliittinen osallistuminen/aktiivisuus -aladiskurssiin kuuluvat kirjoitukset ikääntyneiden suureen määrään ja äänestysaktiivisuuteen liittyvästä poliittista vallasta, joka korostuu nuorten äänestysaktiivisuuden laskiessa. Ikääntyneiden poliittinen valta ja sen yhteiskunnalliset vaikutukset ja myös siihen suhtautuminen uhkaavana on huomattu aikaisemmässakin tutkimuksessa (ks. Ishikawa 2020; Mäntynen & Virtanen 2020). Ikääntyneisiin liitetään konservatiivisuus ja maahanmuuttovastaisuus, mutta toisaalta kritisoidaan näkemystä, että eläkeläiset olisivat vain oman etunsa mukaan

äänestäviä. Lisäksi nostetaan esiin lapsiperheiden eläkeläisiin verrattuna vaimeampi ääni, vaikka vastakkainasettelua ei haluta luoda:

Ei tietenkään pidä lietsoa lapsiperheitä taisteluun yhteisen kakun jaosta tai asettaa heitä vastakkain eläkeläisten kanssa. Mielikuva eläkeläisistä pelkkien omien eläke-etujensa mustasukkaisina valvojina on aivan väärä. Omien etujensa rinnalla eläkeläiset ajavat usein myös lapsiperheiden asioita, joihin monilla on omien lasten ja lastenlasten kautta hyvä tuntuma. Yhteiskunnassa on kuitenkin jotakin pahasti vialla, jos yhteiskunnalliset asiat jäävät lähinnä vain eläkeläisten harrastukseksi. (Pääkirjoitus/Merkintöjä 3.5.2002: Eläkeläiset ja lapsiperheet.)

Tässä aladiskurssissa esiintyy *poliittisesti aktiivisen eläkeläisen subjektipositio*. Eläkeläiset näytettyvät vahvoina ja aktiivisina puhuttaessa vaalikäyttötymisestä (ks. myös Mäntynen & Virtanen 2020) ja eläkeläisten mielenosoituksesta. Näissä teksteissä huomioidaan myös poliittisesti aktiivisten eläkeläisten varallisuus. Kansaneläkkeen pohjaosan tuplaleikkauksen aiheuttamasta närkästyksestä ja hyvittämisestä kirjoitettaessa mainitaan, että kyseessä eivät olleet pienituloisten joukko ja että rahaa tarvittaisiin muuhunkin, esimerkiksi ikääntyneiden hoivakustannuksiin. Ymmärtäväisemmin kirjoitetaan asumistuen leikkausta koskevista mielenosoituksista ja pankkien palvelumaksuihin liittyvästä eläkeläisjärjestöjen poliittisesta aktivoitumisesta.

Lehti asemoi eläkeläiset politiikan aktiiviseksi seuraajiksi. Poliitikot saattavat joutua vastaamaan heille toimistaan, mutta toisaalta poliitikot voivat nousta heidän sankareikseen. Aktiivisten eläkeläisten ääni kuuluu poliitikoille helpommin kuin lapsiperheiden ääni, koska heillä on enemmän aikaa politiikan seuraamiseen ja siihen osallistumiseen. Heidän ääniään saatetaan kalastella. Ikääntyneet kuvataan myös ryhmäksi, joka on tottunut vaikuttamaan äänestämällä ja puolueiden kautta.

Puolueiden ikääntymisellä on negatiivinen kaiku, ja ikääntyminen liittyy puolueet osaksi menneisyyttä henkilökeskeisen yleisdemokratian maailmassa. Vasemmistopuolueiden ja ay-liikkeen ikääntyminen tuodaan esille, ja ikääntyneiden aktiivien suuri määrä liitetään näiden elinvoimaisuuden laskemiseen. Vaikka poliittinen aktiivisuus kuuluu aktiivisen ikääntymisen indeksiin (Active Ageing Index), siitä ei aineistoni kirjoituksissa puhuta kannustavasti. Samalla kun kaupungin hallitusvallan nuorentumisesta Helsingissä kirjoitetaan myönteisesti, ikääntyneiden suuri määrä muiden kuntien hallituksissa näyttäytyy taakkana ja valtaan takertumisena. Kokemusta kyllä arvostetaan, mutta sitä todetaan olevan myös nuoremmilla poliitikoilla, jotka ovat lisäksi paremmin arjessa kiinni: *Jokainen vanhempi tietää, ettei mikään palauta maan pinnalle yhtä nopeasti kuin oma lapsi. Toki iäkkäämpikin poliitikko jakaa näitä kokemuksia, mutta arjella on taipumus äkkiä unohtua. (Pääkirjoitus/Kolumni 15.6.2010: Uusi sukupolvi on ottanut ohjat.)*

Eri tavalla suhtaudutaan yksittäisiin ikääntyneisiin poliitikkoihin, *ikäntyneen poliitikon/ muun julkisuuden henkilön positioon*. Kirjoitetaan esimerkiksi eläkelöityvän presidentin tulevasta asemasta, vuoden 2012 presidenttivaaliehdokaiden pitkistä poliittisista kokemuksista (iän lisäksi) sekä kokeneesta poliitikosta, joka ei tee tilaa nuoremmille. Jörn Donnerin ikä ja pitkä kokemus mainitaan, mutta tekstin mukaan häntä ei voida sanoa ”tuulahdukseksi menneisyydestä” (19.7.2013). Aktiivisuusdiskurssin lisäksi tämä voidaan liittää myös muihin keskusteluihin. Taiteilijoihin (ks. ikääntymisestä ja taiteilijuudesta Aaltonen 2010) ja poliitikkoihin tuntuvat pätevän eri säännöt kuin muuhun kansaan. Tätä kommentoidaankin yhdessä aineiston kirjoituksessa (24.9.2009), jossa todetaan, että poliitikoille ja taiteilijoille suodaan ajattelu ja luovuus, kun taas muihin ikääntyneisiin voidaan suhtautua kuin lapsiin (ks. Hockey & James 1993). Ikääntyneitä poliitikkoja käsitellään kirjoituksissa siis eri tavalla kuin poliittisesti aktiivisia eläkeläisiä.

Johtopäätökset

Analysoin tutkimuksessani aktiivisen ikääntymisen diskurssin esiintymistä Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015. Tulosten valossa näyttää siltä, että aktiivinen ikääntyminen nähdään aineistossa ratkaisuna ikääntymisen aiheuttamiin haasteisiin. Ratkaisua haetaan ikääntyneistä (Timonen 2016) – heitä kannustetaan työuran pidentämiseen, omaishoittoon, vapaaehtoistyöhön ja terveellisiin elämäntapoihin. Aktiivisen ikääntymisen diskurssi näyttäytyy lehden pääkirjoitusaukeaman teksteissä ennen kaikkea aladiskurssiensa kautta, ei niinkään suoraan aktiivisen ikääntymisen käsitteenä. Teksteistä on joka tapauksessa hahmotettavissa aktiivisen ikääntymisen diskurssi; sen näkökulmasta (Fairclough 2012, 11) ikääntyminen koetaan kansantaloudelliseksi huoleksi, johon haetaan ratkaisua ikääntyneiltä itseltään (Timonen 2016; ks. van Dyk 2014).

Motoko Ishikawa (2020) tarkasteli väitöskirjassaan suurten ikäluokkien esittämistä mediassa Suomessa ja Japanissa. Vaikka suuria ikäluokkia kannustettiin vapaaehtoistoihin ja työuran pidentämiseen, suomalainen kuva suurista ikäluokista rakentui Japaniin verrattuna enemmän taakkatulkinnan kuin aktiivisuuden kautta. Myös oman analyysini mukaan huoli kansantaloudesta on suuri. Foucault'laisen diskurssianalyysin (Willig 2013) avulla voidaan kuitenkin myös erottaa tämän puheen kautta rakentuvat aktiivisen ikääntymisen diskurssiin kuuluvat positiot, joista yksi toteuttaa haluttua käyttäytymistä eli työuran pientämistä, ja toinen taas pyrkii välttelemään tätä. Jälkimmäisen position aktivoimiseen tarjotaan kirjoituksissa keinoiksi asennekasvatusta ja ympäristön toimijoiden antamaa tukea. Tulosteni mukaan siis kansantalouden aladiskurssin kautta ikääntyneitä kehoitetaan pidentämään työuraa, ja myös vapaaehtoistyöhön ja omaishoitajuuteen suhtaudutaan myönteisesti. Toisen aladiskurssin, omaisuus ja terveys -diskurssin, varautumispuheen kautta ikääntyneitä kannustetaan talou-

delliseen varautumiseen ja terveellisiin elämäntapoihin, mutta myös yhteiskunnalta odotetaan tukea. Tuloksista on havaittavissa aktiivisen ikääntymisen subjekti, joka jatkaa ikääntyneenä työn tekemistä ja työn kaltaisia tuottavia aktiviteetteja (Moulaert & Biggs 2013) tai toimii esimerkiksi omaishoitajana. Lehdessä huomioitiin myös sosioekonomisten tekijöiden vaikutus aktiivisuuteen, mikä on tärkeää aktiivisuusvaateen mahdollisen ulosulkevuuden näkökulmasta (ks. esim. Boudiny & Mortelmans 2011).

Aktiivisen ikääntymisen diskurssia on kritisoitu vastuun sysäämisestä yksilölle (Mendes 2013; Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014). Tulkitsen analysoimieni tekstien perusteella, että myös ympäröivällä yhteiskunnalla ja muilla toimijoilla on vastuunsa. Louise Plouffen ja Alexandre Kalachen (2010) mukaan ympäristö voi joko tukea tai estää aktiivisuutta ja itsenäisyyttä. Helsingin Sanomien kirjoituksissa nähdään, että ympäristön tulee tukea ikääntyneen aktiivisuutta lähipalveluilla, työuran pidentämistä joustavuudella ja työhyvinvoinnilla sekä terveellisiä elintapoja ja terveyttä sosioekonomisten erojen huomioimisella ja palveluilla. Yksilö ei siis jää yksin vastuuseen ikääntymiseen liittyvistä riskeistä (ks. Evans & Nistrup 2020), toisin kuin Deborah Laliberte Rudmanin ja Daniel Molken (2009) tutkimuksessa. Ympäröivän yhteiskunnan rooli on tärkeä myös suhteessa köyhyyteen, teknologian käyttöön ja yksinäisyyteen. Teknologian käyttöön suhtaudutaan skeptisesti, mikä on ristiriidassa aktiivisen ikääntymisen diskurssiin kuuluvan teknologian käytön kanssa (ks. Active Ageing Index; Malanowski 2009). Toisaalta aineiston aikaväli (2000–2015) voi vaikuttaa tulokseen. Myös osallistuminen lastenlasten hoitoon, joka on yksi aktiivisen ikääntymisen indeksin indikaattoreista, näkyi aineistossani hyvin vähän.

Työhön liittyvien asenteiden muokkaus ja pidempi työura voidaan nähdä osana subjekti-position kuuluvaa diskurssin mukaista kokemista ja tekemistä (Willig 2013). Ne voidaan

liittää Foucault'n minätekniikoihin, joiden avulla henkilö itse tai jonkun muun avulla muokkaa itseään saavuttaakseen tietyn onnellisuuden, viisauden tilan (Foucault 1988, 18), esimerkiksi työn tuoman vireyden tai vapaaehtoistyön tuoman hyödyllisyyden tunteen. Erityisesti työuran pidentämisen ja vapaaehtoistyön mutta myös terveellisten elintapojen katsottiin hyödyttävän yhtä lailla yksilöä ja yhteiskuntaa, mikä on Alan Walkerin (2002) mukaan aktiivisessa ikääntymisessä hienoa. Yhteiskunta säästää palvelumenoissa ja torjuu työvoimapolua ikääntyneen pysyessä viireinä ja eläessä pidempään terveenä. Tähän voidaan liittää myös näkemys siitä, että ikääntyneen voimavarat eivät ole vain hänen itsensä, vaan niitä voidaan pitää myös yhteiskunnalle hyödyllisinä resursseina (Haarni 2009). Vanheneminen ei ole siis pelkästään ikääntyneen itsensä asia, vaan siihen kytkeytyy yhteiskunnallisia seurauksia ja siten yhteiskunnan tarve hallita sitä (vrt. seksuaalisuus, Foucault 1981; ks. myös Katz 2000).

Aineistossani näkyvä työn ja tuottavuuden painottuminen voidaan liittää tuottavaan aktiiviseen ikääntymiseen (Foster 2018) tai tuottavaan ikääntymiseen (Leinonen 2007; Ishikawa 2020, 127). Tuloksia voidaan peilata Kate Hamblinin (2013, 9–14, 162) ajatukseen aktiivisesta ikääntymisestä aktiivisen hyvinvointi- ja työmarkkinapolitiikan esimerkkinä, jossa hyvinvointivaltion tehtävänä ei ole enää tuoda turvaa työelämän ulkopuolella, vaan yksilön tulee turvata oma hyvinvointinsa työelämässä ja valtion tehtäväksi jää tämän mahdollistaminen.

Yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen suhtauduttiin aineistossa melko ristiriitaisesti (ks. myös Mäntynen & Virtanen 2020). Työuran pidentämisen korostaminen ja poliittiseen aktiivisuuteen liittyvän sukupolvien välisen mahdollisen konfliktin esiintuominen ei tosin välttämättä poikkeaa aktiivisen ikääntymisen diskurssista. Aktiivisen ikääntymisen taustalla on väestörakenteen ja sosiaalipolitiikan muutoksen lisäksi myös ajatus sukupolvien välisestä konfliktista, joka liittyy eläkkeiden rahoittamiseen ja tämän tuottamaan jännitteeseen

(Hamblin 2013, 7–28). Aineiston puhettavassa voidaan nähdä aktiivisen ikääntymisen diskurssiin yhdistetty ajatus sukupolvien välisestä solidaarisuudesta, ja samalla muistutetaan ikääntyneitä ja muita lukijoita sukupolvien keskinäisestä vastuusta (ks. Walker 2002).

Tuloksia voidaan pohtia myös mediaan ja ikääntymiseen liittyvien tutkimusten näkökulmasta. Kirsi Lumme-Sandt (2010) tutki ikääntyneiden representoimista ET-lehdessä ja havaitsi, että ikääntymiseen liittyvä puhe keskittyi ulkonäköön ja fyysiseen aktiivisuuteen, eläköitymiseen, uusiin haasteisiin ja henkiseen kasvuun. Tämä vaikuttaa tyystin erilaiselta verrattuna viimeaikaisiin tutkimuksiin, joissa aineistona ovat olleet sanomalehdet ja Yleisradion Verkkouutiset (ks. Ishikawa 2020; Mäntynen & Virtanen 2020). Lumme-Sandt (2010) itsekin kommentoi, että ikääntyneille suunnattujen lehtien tarkoitus on painottaa ikääntymisen hyviä puolia. Sekä Ishikawa (2020) että Mäntynen ja Virtanen (2020) huomasivat ikääntyneisiin liittyvän toiseuttavan puhettavan. Mäntynen ja Virtanen tutkivat vanhuuden representaatiota neljässä kotimaisessa sanomalehdessä ja Yleisradion Verkkouutisissa. He havaitsivat, että ikääntymistä käsiteltiin eri tavalla juttutyypistä riippuen. Uutisartikkeleissa vanhuus nähtiin uhkaavana niin taloudellisesti kuin poliittisena voimana, joka äänestää omien etujensa mukaisesti. Pikku-uutisissa vanhuus taas liittyi yksittäisiin tapaturmiin, esimerkiksi hukkumisiin. Henkilöjutuissa esiintyivät viiteryhmästään myönteisesti poikkeavat ikääntyneet, jotka ovat elinvoimaisia ja pystyviä. Mieli-pidekirjoituksissa ikääntyneet nähtiin kirjoittajien mukaan kunnan kansalaisina, jotka ovat jollain tavalla yhteiskunnan uhreja. Tutkimissani pääkirjoitusaukeaman teksteissä on nähtävissä joitakin samoja piirteitä: uhkaavuutta ja poliittista voimaa, hyvän köyhän positiossa myös uhriutta. Henkilökuvia ei pääkirjoituksissa juuri ollut; yksilöllisemmin kuvattiin ikääntyviä poliittikkoja tai muita tunnettuja henkilöitä. Pääkirjoitusten tarkoituksena onkin osallistua julkiseen keskusteluun ja politiik-

kaan (ks. Heikkinen 1999, 276), ei niinkään henkilökuvien maalaaminen.

Aktiivisen ikääntymisen kritiikkiäkin on tarkasteltava. Esimerkiksi van Dyk (2014) toteaa artikkelissaan, että aktiivisen ikääntymisen kritisoijat voivat tahattomasti suojella ikääntyneitä uusliberaalilta aktiivisuudelta; he myös unohtavat haastaa vanhuus- ja keski-ikä-kategorioiden binäärisyyden ja vahvistavat näin vanhuuden toiseutta verrattuna iättömään keski-ikään. Aktiivisuusajattelun juurtuessa yhteiskuntaan kriittinen katse tulisikin suunnata esimerkiksi siihen, miten yhteiskunnallisessa keskustelussa huomioidaan eri intersektionaalisten tekijöiden vaikutus ikääntymiseen (ks. Lumme-Sandt ym. 2020) ja aktiivisuusvaateeseen. Myös diskurssin kapeaan, taloudelliseen ymmärtämiseen olisi kiinnitettävä huomiota.

Tämä on havaittu jo aikaisemmassa tutkimuksessa (ks. Boudiny & Mortelmans 2011), ja omat tulokseni vahvistavat käsitystä siitä, että aktiivisuusajattelussa korostuu resurssimainen ja taloudellisesti painottuva aktiivisuus. Kriittikin kohdistaminen talouspainotteiseen näkökulmaan voisi auttaa haastamaan ageistisia asenteita, kun huomiota saisi myös sellainen aktiivisuus, joka ei ole tuottavaa. Tarvitaankin lisää keskustelua siitä, miten aktiivisuuden kaltaiset normit vaikuttavat esimerkiksi neljännessä iässä olevien ikääntymiskokemuksiin.

Yhteydenotto:

Hilla Kiuru, YTM, väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön oppiaine
hilla.v.kiuru@jyu.fi

Kirjallisuus

- Aaltonen T. ”Taiteilija ei vanhene”: haastattelututkimus kuvataiteilijoiden ikääntymiskokemuksista taidemaailmassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2010.
- Abdullah B, Wolbring G. Analysis of newspaper coverage of active aging through the lens of the 2002 World Health Organization Active ageing report: a policy framework and the 2010 Toronto charter for physical activity: a global call for action. *Int J Environ Res Public Health* 2013;10(12):6799–819. <https://doi.org/10.3390/ijerph10126799>
- Active Ageing Index. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Internet: <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home> (viitattu 23.6.2021).
- Ahosola P, Henriksson L. Ihana itsenäinen vanhuus! Vanhuspoliittisten strategioiden toiveuni vanhuudesta ilman julkista hoivaa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 2016;44(2):45–63.
- Ahosola P, Lumme-Sandt K. ”Sen haluan ilmoittaa, että minä olen vielä pystyssä”: ilman omaisia elävien vanhojen ihmisten toimijuus ja vanhuspolitiikan kategorisoima vanhuus. *Gerontologia* 2016;30(4):182–97.
- Álvarez-García J, Durán-Sánchez A, Del Río-Rama, MdLCD, García-Vélez DF. Active ageing: mapping of scientific coverage. *Int J Environ Res Public Health* 2018;15(12):2727–48. <https://dx.doi.org/10.3390/ijerph15122727>
- Amaral I, Daniel. The use of social media among senior citizens in Portugal: active ageing through an intergeneration approach. *Lecture Notes in Computer Science* 2018;10926:422–34. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92034-4_32
- Blaikie A. *Ageing and popular culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Boudiny K, Mortelmans D. A critical perspective: towards a broader understanding of ‘active ageing’. *E J Appl Psychol* 2011;7(1):8–14. <https://dx.doi.org/10.7790/ejap.v7i1.232>
- Brooke M. A study of the government and media discourse on active ageing in Singapore and its effects on the lived experiences of Singapore seniors. *Adv Soc Sci Res J* 2014;1(7):30–42. <https://doi.org/10.14738/assrj.17.447>
- Cumming E, Henry WE. *Growing old: the process of disengagement*. New York: Basic Books, 1961.
- Estes CL, Biggs S, Phillipson C. *Social theory, social policy and ageing: a critical introduction*. Buckingham: Open University Press, 2003.
- European Commission. Active ageing. Internet: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1062> (viitattu 4.3.2021).

- European Commission. The 2018 ageing report: economic and budgetary projections for the EU member states (2016–2070). European Economy Institutional paper 079. 2018. Internet: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip079_en.pdf. (viitattu 4.3.2021).
- Evans AB, Nistrup A. Constructing the ethical active older subject: a Foucauldian discourse analysis of active ageing policies in Copenhagen, Denmark. *Int J Sport Policy Politics* 2020;12(4):617–35. <https://dx.doi.org/10.1080/19406940.2020.1827005>
- Fairclough N. Critical discourse analysis. In: Gee JP, Handford M, eds. *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge, 2012:9–20.
- Foster L. Active ageing, pensions and retirement in the UK. *J Popul Ageing* 2018;11(2):117–32. <https://doi.org/10.1007/s12062-017-9181-7>
- Foster L, Walker A. Active and successful aging: a European policy perspective. *Gerontologist* 2015;55(1):83–90. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu028>
- Foucault M. *The history of sexuality: vol. 1, an introduction*. Harmondsworth: Penguin, 1981.
- Foucault M. The subject and power. *Crit Inq* 1982;8(4):777–95. <https://doi.org/10.1086/448181>
- Foucault M. Technologies of the self. In: Martin LH, Gutman H, Hutton PH, eds. *Technologies of the self: a seminar with Michel Foucault*. Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 1988:16–49.
- Haarni I. ”Pitää lähteä liikkeelle” – aktiivisten eläkeikäisten selityksiä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2009;46(2):81–94. <https://journal.fi/sla/article/view/2406>
- Hamblin KA. *Active ageing in the European Union: policy convergence and divergence*. London: Palgrave Macmillan, 2013.
- Hasmanová Marhánková, J. Seductive solutions, inspiration, easy-to-remember phrases, and ambiguity: why is the idea of active ageing so successful? In: Tomczyk Ł, Klimczuk A, eds. *Selected contemporary challenges of ageing policy*. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, 2017:7–25.
- Havighurst RJ. Successful ageing. *Gerontologist* 1961;1(1):8–13. <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>
- Heikkinen V. Ideologinen merkitys kriittisen tekstin tutkimuksen teoriassa ja käytännössä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999.
- Helsingin Sanomat. Info. Helsingin Sanomien periaatelinja. 29.1.2020. Internet: <https://www.hs.fi/info/art-2000006390609.html> (viitattu 26.2.2021).
- Hockey JL, James A. *Growing up and growing old: ageing and dependency in the life course*. London: Sage, 1993.
- Ishikawa M. Media portrayals of ageing baby boomers in Japan and Finland. *Publications of the Faculty of Social Sciences* 159, University of Helsinki, 2020.
- Jacobsen FF. Active ageing. *Int Pract Deb J* 2017;7(Suppl):1–13. <https://doi.org/10.19043/ipdj.7SP.003>
- Karisto A. Vanhenemisen kieli: sosiaaligerontologian näkökulma. Teoksessa: Hippi K, Mäntynen A, Lindholm C, toim. *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020:49–75.
- Katz S. Alarmist demography: power, knowledge, and the elderly population. *J Aging Stud* 1992;6(3):203–25. [https://doi.org/10.1016/0890-4065\(92\)90001-M](https://doi.org/10.1016/0890-4065(92)90001-M)
- Katz S. Busy bodies: activity, aging, and the management of everyday life. *J Aging Stud* 2000;14(2):135–52. [https://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065\(00\)80008-0](https://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065(00)80008-0)
- Keskitalo-Foley S, Naskali P. Tracing gender in political ageing strategies and the press in Finnish Lapland. In: Naskali P, Seppänen M, Begum S, eds. *Ageing, wellbeing and climate change in the arctic: an interdisciplinary analysis*. London: Routledge, 2016:30–48.
- Laliberte Rudman D, Molke D. Forever productive: the discursive shaping of later life workers in contemporary Canadian newspapers. *Work* 2009;32(4):377–89. <https://doi.org/10.3233/WOR-2009-0850>
- Lamb S, Robbins-Ruszkowski J, Corwin AI. Introduction: successful aging as a twenty-first-century obsession. In: Lamb S, ed. *Successful aging as a contemporary obsession: global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2017:1–23.
- Lassen AJ. Active ageing and the unmaking of old age: the knowledge productions, everyday practices and policies of the good late life. *Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet*, 2014.
- Lassen AJ, Moreira T. *Unmaking old age: political and cognitive formats of active ageing*.

- J Aging Stud 2014;30(1):33–46. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.03.004>
- Leinonen A. Tuottava ikääntyminen: käsitteestä käyttömahdollisuuksiin. Yhteiskuntapolitiikka 2007;72(3):295–308.
- López-López R, Sánchez M. The institutional active aging paradigm in Europe (2002–2015). Gerontologist 2019;60(3):406–15. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz094>
- Lumme-Sandt K. Images of ageing in a 50+ magazine. J Aging Stud 2010;25(1):45–51. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2010.08.013>
- Lumme-Sandt K, Nikander P, Pietilä I, Vakimo S. Ikäkäsitykset päätöksenteon taustalla. Gerontologia 2020;34(4):359–62. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/99605>
- Malanowski N. ICT-based applications for active ageing: challenges and opportunities. In: Cabrera M, Malanowski N, eds. Information and communication technologies for active ageing: opportunities and challenges for the European Union. Amsterdam, Netherlands; Washington, D.C.: IOS Press, 2009:107–27.
- MediaAuditFinland. LT ja JT tarkastustilasto 2019. Internet: <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2020/08/LT-tilasto-2019.pdf> (viitattu 2.3.2021).
- Mendes FR. Active ageing: a right or a duty? Health Sociol Rev 2013;22(2):174–85. <https://doi.org/10.5172/hesr.2013.22.2.174>
- Mielonen M. Mikä on kolmikanta? Helsingin Sanomat, 6.10.2006. Internet: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004430555.html> (viitattu 8.4.2021).
- Moulaert T, Biggs S. International and European policy on work and retirement: reinventing critical perspectives on active ageing and mature subjectivity. Hum Relat 2013;66(1):23–43. <https://doi.org/10.1177/0018726711435180>
- Mäntynen A, Virtanen MT. Vanhuus mediassa. Teoksessa: Hippi K, Mäntynen A, Lindholm C, toim. Vanhuus ja kielenkäyttö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020:76–108.
- Plouffe L, Kalache A. Towards global age-friendly cities: determining urban features that promote active aging. J Urban Health 2010;87(5):733–39. <https://doi.org/10.1007/s11524-010-9466-0>
- Rantanen T, Pynnönen K, Saajanaho M, Siltanen S, Karavirta L, Kokko K, et al. Individualized counselling for active aging: protocol of a single-blinded, randomized controlled trial among older people (the AGNES intervention study). BMC Geriatr 2019;19:e5. <https://doi.org/10.1186/s12877-018-1012-z>
- Rantanen T, Saajanaho M, Karavirta L, Siltanen S, Rantakokko M, Viljanen A, et al. Active aging – resilience and external support as modifiers of the disablement outcome: AGNES cohort study protocol. BMC Public Health 2018;18:e565. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5487-5>
- Ranzijn R. Active ageing – another way to oppress marginalized and disadvantaged elders? Aboriginal elders as a case study. J Health Psychol 2010;15(5):716–23. <https://doi.org/10.1177/1359105310368181>
- São José, JMSd. Care and the shadow of the fourth age: how does home care get caught up in it and how does it stay away from it? Ageing Soc 2020;40(3):643–62. <https://dx.doi.org/10.1017/S0144686X18001241>
- Thane P. Old age in English history: past experiences, present issues. New York: Oxford University Press, 2000.
- Timonen V. Beyond successful and active ageing: a theory of model ageing. Bristol, UK: Policy Press, 2016.
- van Dyk S. The appraisal of difference: critical gerontology and the active-ageing-paradigm. J Aging Stud 2014;31:93–103. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.08.008>
- Walker A. A strategy for active ageing. Int Soc Secur Rev 2002;55(1):121–39. <https://doi.org/10.1111/1468-246X.00118>
- WHO. What we do. World Health Organization. Internet: <https://www.who.int/about/what-we-do> (viitattu 28.9.2021).
- WHO. Active ageing: a policy framework. World Health Organization, 2002. Internet: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1 (viitattu 1.3.2021).
- WHO. Global strategy and action plan on ageing and health. World Health Organization, 2017. Internet: <https://www.who.int/ageing/WHO-GSAP-2017.pdf?ua=1> (viitattu 5.10.2021).
- Wilinska M, Cedersund E. Stay healthy, be active and work! Motive analysis of policy proposals on old age. Lang Discourse Soc 2011;1(1):55–79.
- Willig C. Foucauldian discourse analysis. In: Willig C, ed. Introducing qualitative research in psychology. 3rd edition. Maidenhead: Open University Press, 2013:129–42.

Aineistoviitteet

- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 14.7.2000. Työpaikkojen vinoutunut kulttuuri sysää eläkkeelle.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 4.6.2001. Tärkeintä on työ.
- Helsingin Sanomat, Erkki Pennanen. Pääkirjoitus/Merkintöjä 3.5.2002. Eläkeläiset ja lapsiperheet.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 26.10.2002. Työ on alkanut kiinnostaa eläkeläisiä.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 22.11.2004. Eläkeikä nousee vain asenteissa.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 8.3.2009. Vapaaehtoistyön arvo kasvaa työttömyyden lisääntyessä.
- Helsingin Sanomat, Marjut Lindberg. Pääkirjoitus/Merkintöjä 24.9.2009. Saakoon ihminen vanheta.
- Helsingin Sanomat, Mikael Pentikäinen. Pääkirjoitus/Kolumni 15.6.2010. Uusi sukupolvi on otanut ohjat.
- Helsingin Sanomat, Annamari Sipilä. Pääkirjoitus/Kolumni 11.11.2012. Varokaa vihaisia vanhuksia.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 19.7.2013. Donner uusintaensi-illassa.

II

AKTIIVINEN IKÄÄNTYMINEN KUNTIEN VANHUSPOLIITTISTEN OHJELMIEN RETORIIKASSA

by

Kiuru, H., Laulainen, S. & Valokivi, H. (2024)

Hallinnon tutkimus, 43(1), 51

<https://doi.org/10.37450/ht.127218>

Reproduced with kind permission by Hallinnon tutkimuksen seura.

Aktiivinen ikääntyminen kuntien vanhuspoliittisten ohjelmien retoriikassa

Hilla Kiuru, Sanna Laulainen & Heli Valokivi

ABSTRACT

Active ageing in the rhetoric of municipal strategies for older people

In this article we study how active ageing is manifested in the rhetoric of municipal strategies for older people. Active ageing has been seen as a political solution for the challenges of ageing, which makes it important to analyze it in the context of policy documents. We study these strategies by applying Perelman and Olbrechts-Tyteca's new rhetoric. According to our results, active ageing can be seen as model ageing (Timonen 2016), and different features concerning activity are associated with ageing, while some features, such as fear of ageing and seeing older adults only as users of social and health services, are dissociated from ageing. The role of society is important in supporting active ageing with the help of age-friendly environment and services.

Keywords: active ageing, new rhetoric, municipal strategies for older people

JOHDANTO

Ikääntymispolitiikalla viitataan politiikkaan, jolla vaikutetaan ikääntyneiden palveluihin, eläkeisiin ja hyvinvointiin (Seppänen & Koskinen 2010). Suomen ikääntymispolitiikkaan ovat vaikuttaneet voimakkaasti vuonna 2013 voimaan tullut laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (ns. vanhuspalvelulaki) (980/2012) sekä Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) ja Kuntaliiton tekemät laatusuosukset (2001; 2008; 2013; 2017; 2020). Laatusuositus tukee vanhuspalvelulain toimeenpanoa (Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto 2020, 9), turvaa vaikuttavia palveluita, niiden arviointia ja kehittämistä, ja hyvää ikääntymistä ikäystävällisessä yhteiskunnassa (STM 2022).

Vanhuspalvelulain viides pykälä velvoittaa kunnat, ja vuoden 2023 muutos myös hyvinvointialueet, laatimaan ohjelman ikääntyneiden tukemiseksi (5 §, 980/2012, 5 §; 5 §, (28.10.2022/876)). Vanhuspoliittiset ohjelmat ovat olleet Ahosolan (2018, 24) mukaan valtakunnallisen informaatio-ohjauksen keskeisenä kohteena. Lain mukaan ohjelmassa pitää painottaa kuntoutusta ja kotona asumista. Siinä pitää esittää toimenpiteet liittyen sekä ikääntyneiden toimintakykyyn, terveyteen, hyvinvointiin, itsenäiseen suoriutumiseen että omaishoidon ja palvelujen kehittämiseen. Ohjelmassa on arvioitava sekä ikääntyneiden hyvinvointia että palveluja ja niiden tarpeeseen vaikuttavia asioita, ja määritettävä yhteistyö esimerkiksi järjestöjen ja yritysten kanssa. Siinä on määriteltävä tavoitteet, toimenpiteet, vastuutahot sekä voimavarat ”ikäntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi”. (5 §, 980/2012.) Kun lakia alettiin luonnostella, vanhuspalveluissa oli menossa rakenteellinen muutos, jossa painotus oli siirtymässä avo- ja kotihoitoon sekä markkinaehtoisuuteen ja perheen vastuuseen. Palvelujen tasossa, saatavuudessa ja maksuissa oli alueellisia eroja. Niukkuus vanhuspalvelujen rahoituksessa kasvoi johtuen heikkenevästä taloustilanteesta ja väestön ikääntymisestä. (Hoppania ym. 2017, 228.) Vanhuspalvelulailla on yritetty saavuttaa parempaa hoivaa säätelyn kautta, mutta Hoppanian (2015, 170) mukaan muutoksia vanhustenhoitoon ei ole juuri saavutettu, koska keskustelua on hallinnut näkemys rahan riittämättömyydestä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme kuntien vanhuspoliittisia ohjelmia aktiivisen ikääntymisen näkökulmasta hyödyntäen retorista analyysia. Ymmärrämme aktiivisen ikääntymisen diskurssina eli puhetapana, joka vaikuttaa tapaamme hahmottaa sopiva tapa ikääntyä, ikään kuin ikääntymisen mallina (Timonen 2016; ks.

Bacchi 2000). Väestön ikääntyessä yhteiskunnissa kasvaa huoli siihen liittyviin haasteisiin kuten palvelujärjestelmien kestävyteen (van Dyk 2014, 93). Ikääntymiseen liitetäänkin usein yhteiskuntien kestävyteen liittyvä huolipuhe eli alarmistisuus (Katz 1992; Karisto 2020, 54–55). Ratkaisuna tähän huoleen voidaan nähdä Euroopassa ja Maailman terveysjärjestön ikääntymispoliittisissa ohjelmissa 1990-luvun lopulta alkaen sovellettu aktiivisen ikääntymisen politiikka, jossa ikääntyneiden odotetaan osallistuvan niin fyysisiin kuin sosiaalisiin aktiviteetteihin (Lassen & Jespersen 2017, 143). Koska aktiivinen ikääntyminen on merkittävässä asemassa Euroopassa niin ikääntymiseen liittyvässä teollisessa keskustelussa kuin politiikassakin (López-López & Sánchez 2020, 406; Foster & Walker 2021), on sen esiintymistä merkityksellistä tutkia suomalaisissa poliittisissa ohjelmissa. Koska kuntien vanhuspoliittiset ohjelmat ovat kansallisen ohjauksen kohteena, niitä voidaan siten pitää kansallisen politiikan juurruttajina kuntatasolle (Ahosola 2018, 24). Poliittisten ohjelmien tarkempi retorinen analyysi on perusteltua, koska kielellä ja tekstillä on diskursiivista voimaa muovata niiden kohteena olevat asiat tietynlaisiksi ja siten rajoittaa kykyämme nähdä ne muilla tavoin (Bacchi 2000). Retorisella analyysillä on mahdollista avata sitä, miten tiettyjä versioita todellisuudesta pyritään vakuuttamaan yleisölle (Jokinen 1999b, 126).

Tutkimuksemme lisää tietoa aktiivisen ikääntymisen ilmenemisestä kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa. Hallintotieteellisen tutkimuksen näkökulmasta artikkelimme lisää tietoa siitä, miten informaatio- ja normiohjauksen avulla kansallisiin laeja ja suosituksia ohjataan paikallistasoa (Hansson 2002, 15; Jalonen 2008), ja miten myös kansainväliset käsitteet siirtyvät kuntatasolle. Kontribuotimme julkisen hallinnon tutkimukseen tarkastelemalla vanhuspoliittisia ohjelmia, niiden muotoa ja vakuuttavuutta retoriikan keinoin. Tutkimuskysymyksemme on: millaisin retorisin keinoin aktiivinen ikääntyminen ilmenee kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa? Lisäksi pohdimme, mitä tästä seuraa.

AKTIIVISEN IKÄÄNTYMISEN MÄÄRITTELY

Vaikka aktiivinen ikääntyminen on käsitteenä suosittu, siltä puuttuu yhteisesti hyväksytty

määritelmä (Hasmanová Marhánková 2017), ja se on saanut erilaisia painotuksia eri kansainvälisten järjestöjen julkaisuissa. WHO:n yhteiskunnallista tuottavuutta ja terveyttä korostava määritelmä on vähitellen erkaantunut Euroopan Unionin ja Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD:n) työuraa ja taloutta korostavasta linjasta. EU taas yrittää siirtyä lähemmäksi WHO:n tulkintaa ja kauemmaksi OECD:n painotusta korostamalla elämäntilanteen ajattelua ja laajaa ymmärrystä osallistumisesta – EU:n tulkinta aktiivisesta ikääntymisestä sijoittuu WHO:n ja OECD:n väliin. (López-López & Sánchez 2020.) Aktiivinen ikääntyminen kuuluu positiivisen ikääntymisen paradigmaan, jossa ikääntyneet nähdään yhteiskunnan resurssina (Foster & Walker 2015, 83; Álvarez-García ym. 2018). Positiiviseen ikääntymiseen kuuluvat myös seuraavat käsitteet: kapeimmin määriteltynä taloudelliseen tuottavuuteen viittaava tuottava ikääntyminen (Hinterlong ym. 2001, 5; Leinonen 2007, 296), mahdollisimman vähäisestä sairastelusta, korkeasta fyysisestä ja kognitiivisesta toimintakyvystä ja aktiivisesta otteesta elämään koostuva onnistunut ikääntyminen (Rowe & Kahn 1997, 433), sekä sairauden ja vammojen puutteeseen ja toiminnallisuuteen viittaava terve ikääntyminen (Fernández-Ballesteros, Molina ym. 2013, 85, 98–99). Osa tutkijoista käyttää näitä erillisinä, toiset taas synonyyminomaisesti. Käsitteitä yhdistää moniulotteisuus ja -kerroksisuus. (Fernández-Ballesteros, Robine ym. 2013.) Niillä on pyritty tukemaan ja ohjaamaan niin yksilöitä hyvän ikääntymisen saavuttamisessa kuin myös yhteiskuntia ikääntymisen haasteiden kuten heikentyvän huoltosuhteen ratkaisemisessa. Näitä käsitteitä voidaan pitää paitsi kuvaavina myös normatiivisina. (Ehni ym. 2018, 261–262.)

Aktiivisuuden on nähty mahdollistavan keski-ikäisen elämäntavan jatkumisen ikääntyneenäkin. Vastakkainen näkemys tälle on ollut kriittisen gerontologian näkemys aktiivisesta ikääntymisestä uusliberalismin kehystämänä ja ulosulkevana. (van Dyk 2014, 93–95.) Uusliberalismikritiikkiin liittyy yksilönvastuun kasvaminen ikääntyessä (Mendes 2013). Kriittinen gerontologia koostuu monista teoreettisista näkökulmista, esimerkiksi Michel Foucault'n ja Karl Marxin innoittamista näkemyksistä (van Dyk 2014, 100–101). Se on Katzin (2005a, 85)

mukaan tuonut uusia yhteiskuntatieteellisiä ja humanistisia näkökulmia ikääntymisen tutkimukseen ja näin haastanut ja laajentanut sitä.

Aktiivisuuden korostaminen on vastapainoa huoli- ja taakkapuheelle (Karisto 2020, 57) ja vastakohta ajatukselle ikääntyneiden luonnollisesta irtautumisesta yhteiskunnasta (Cumming & Henry 1961). Aktiivisen ikääntymisen diskurssin myötä on otettu itsestäänselvytenä se, että kaikki haluavat ja voivat olla aktiivisia, jolloin rajoitteille, hauraudelle (Jensen & Skjøtt-Larsen 2021), luokalle, sukupuolelle (Timonen 2016, 1–3), kulttuuriselle taustalle ja marginaaliselle asemalle (Ranzijn 2010) voidaan jäädä sokeiksi.

Tulkintamme aktiivisesta ikääntymisestä perustuu tutkimuskirjallisuuden lisäksi WHO:n ohjelman odotukseen aktiivisesta ikääntymisestä, eli terveyden, osallisuuden ja turvallisuuden edistämiseen (2002, 12), Euroopan komission vastuullisuutta omasta elämästä ja mahdollisuuksien mukaan osallisuutta talouteen ja yhteiskuntaan painottavaan näkemykseen (EurWORK. European Observatory of Working Life 2018), sekä aktiivisen ikääntymisen indeksin eri aktiivisuusindikaattoreihin, kuten työllisyyteen ja elinikäiseen oppimiseen (AAI, Active Ageing Index Home 2021). Myös aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet, eli tuottava ikääntyminen (Leinonen 2007), onnistunut ikääntyminen (Rowe & Kahn 1997) ja terve ikääntyminen (WHO 2017) ovat vaikuttaneet tulkintaamme. Näiden pohjalta ymmärrämme aktiivisen ikääntymisen sisältävän seuraavia asioita: työuran pidentäminen, vapaaehtoistyö, terveelliset elämäntavat, kotona asuminen, ikääntymiseen varautuminen, läheisten hoivaan osallistuminen, teknologian käyttäminen, yhteiskunnallinen aktiivisuus, elinikäinen oppiminen ja harrastaminen. Myös esteettömyys, ikäystävällisyys ja kuntouttava työote liittyvät aktiiviseen ikääntymiseen. Näiden pohjalta tarkastelimme aktiivisen ikääntymisen esiintymistä aineistosta. (mm. WHO 2002; Timonen 2016; Lassen & Jespersen 2017; AAI, Active Ageing Index Home 2021.)

AINEISTO JA METODI

Kuntien vanhuspoliittiset ohjelmat voidaan nähdä strategiateksteinä, jotka eivät ole mitä tahan-

sa tekstejä, vaan voimakkaita viestinnän välineitä (Vaara ym. 2010, 699). Näissä strategioissa aktiivisuutta voidaan ajatella yhtenä ratkaisuna ongelmaan, joka ohjelmissa näkyy, eli ikääntymiseen ja palvelujen järjestämisen haasteeseen (ks. van Dyk 2014, 93). Aikaisemmassa tutkimuksessa kuntien vanhuspoliittisista ohjelmista aktiivisuuden korostumisesta on saatu viitteitä (Ahosola & Henriksson 2016; Keskitalo-Foley & Naskali 2016). Onkin tärkeää analysoida tarkemmin, miten aktiivisuuden tarvetta vakuutetaan retorisesti.

Tämän tutkimuksen aineistona ovat neljän kunnan vanhuspoliittiset ohjelmat. Valitsimme nämä ohjelmat 26 eri kokoisen ja eri puolilla Suomea sijaitsevan kunnan tai kuntayhtymän ohjelmien joukosta. Keräsimme ohjelmat Google-hakuselaimen avulla syystalvella 2020–2021. Hakiessamme ohjelmia käytimme erilaisia hakusanoja, esimerkiksi vanhuspoliittinen strategia, ikäpoliittinen ohjelma ja ikääntymispoliittinen strategia.

Aloitimme analyysin viemällä kaikki 26 tekstiä Atlas.ti-ohjelmaan ja tallentamalla tietoja niistä Exceliin, johon kirjasimme nimen, voimasaolovuodet, kunnan/kuntayhtymän- ja maakunnan nimen, aktiivisuuteen liittyviä asioita ja muita havaintoja ohjelmista. Koodasimme kaikista ohjelmista kaikki yleisöön, puhujaan (Perelman 1996, 16–27) ja aktiivisuuteen liittyvät tekstit, hahmottaaksemme ohjelmia yhdistäviä ja erottavia tekijöitä.

Havaitsimme ohjelmien olevan joko geneerisiä (11 ohjelmaa) tai erottuvia ohjelmia (15 ohjelmaa). Geneerisissä ohjelmissa ohjelman tuottajan erityispiirteet eivät juuri tulleet esille, vaan niissä kerrottiin suoraviivaisemmin ikääntymiseen liittyvistä luvuista, palveluista ja tavoitteista. Paikallisuutta korostavissa ja erottuvissa ohjelmissa taas kunnan tai alueen oma visio ja paikallisuus saattoivat näkyä värikkäästikin. Koska ohjelmat ovat melko pitkiä, noin 20–70 sivuisia, valitsimme neljä esimerkkiohjelmaa, kummastakin ryhmästä kaksi, tarkempaan retoriseen analyysiin (taulukko 1 ja kuvio 1). Koska halusimme analysoida mahdollisimman erilaisen kuntien ohjelmia, valitsimme erottuvista ohjelmista tarkempaan analyysiin pienen, harvaanasutun kunnan Keski-Suomesta, Hankasalmen, ja ison yliopistokaupungin Pohjanmaalta, Vaasan. Geneerisistä ohjelmista valitsimme keski-

Taulukko 1. Analysoidut ohjelmat

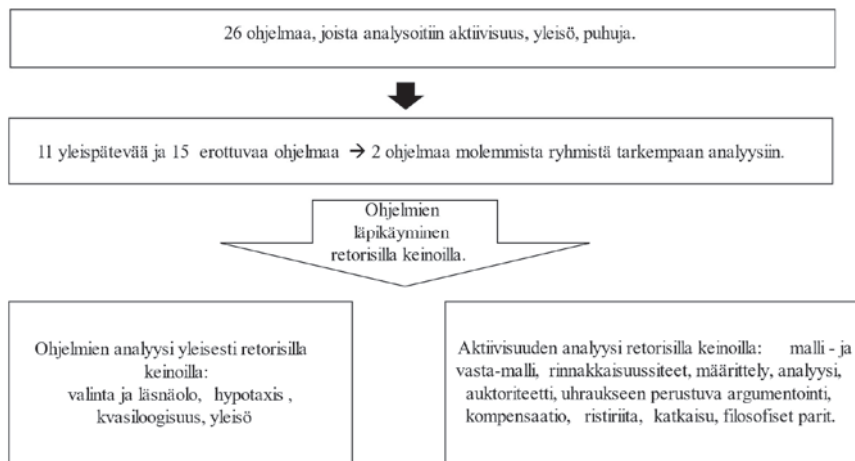
Kunta	Ohjelman nimi	Julkaisuvuosi/ voimassaolovuodet	Pituus (sivua)
Hankasalmi	Täysipainoinen ja turvattu vanhuus Hankasalmella. Vanhuspalvelujen strategiset linjaukset vuoteen 2030.	Vuoteen 2030	64
Tornio	Tornio – ikäihmisille hyvä paikka elää, asua ja osallistua. Ikääntymispoliittinen strategia.	Julkaistu vuonna 2014. 2014–2017	41
Vaasa	Vaasan kaupungin suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi – Ikäystävällisyyden toimenpideohjelma vuosille 2020–2025	2020–2025	62
Vantaa	Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2018–2022	2018–2022	18

kokoisen kunnan Lapista, Tornion ja suuren kunnan Uudeltamaalta, Vantaan. Koska analysoimme tarkasti ohjelmia vain neljä kappaletta, voidaankin puhua enemmän tulosten siirrettävyydestä ja ymmärryksen syventämisestä yleis-tävytyden sijaan.

Käytimme näiden neljän ohjelman analyysissä menetelmänä Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan uutta retoriikkaa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971; Perelman 1996). Retorisen analyysin avulla voidaan tutkia yleisön muodostamista ja ymmärtää, miksi jotkut politiikat ovat erityisen suosittuja ja miten tämä suosio näkyy poliittisissa teksteissä (Winton 2013). Sen avulla voidaan tarkastella erilaisia retorisia keinoja vaikuttaa yleisöön (Kakkuri-Knuutila 1998, 239). Uusi retoriikka on kuvailevaa, ja se keskittyy analysoimiseen (mt., 241), tekstin yleisöön ja retoristen keinojen tarkasteluun (Jokinen 1999a, 50). Tekstin sisältöä ja muotoa ei nähdä erillisinä vaan toisiinsa limittyneinä. Esimerkiksi se, missä järjestyksessä asiat esitetään, voidaan

ymmärtää osana sisältöä, jolla lukijaa pyritään vakuuttamaan. (Summa 1998, 65.) Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan uudessa retoriikassa analyysi jakautuu kahteen osaan: premissien eli argumentaation lähtökohtien hahmottamiseen ja argumentaatiotekniikoiden tarkasteluun – premissien valinta ja esittäminen ovat kuitenkin myös osa argumentaatiota (Descamp 2007, 132, 160). Avaamme käyttämiemme retoristen keinojen sisältöä tarkemmin tuloslukuissa.

Kirjasimme jokaisesta ohjelmasta käytetyt retoriset keinot, esimerkit niistä, ja johtopäätökset näiden pohjalta. Kaikki Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan mainitsemat retoriset keinot eivät esiintyneet ohjelmissa. Raportissamme keskitymme sekä niihin retoriisiin keinoihin, jotka parhaiten kuvasivat ohjelmia kokonaisuudessaan, että niihin, joiden kautta aktiivisen ikääntymisen diskurssi erityisesti esiintyi (kuvio 1). Havaitsimme retorisissa keinoissa päällekkäisyyttä, kun useampi retorinen keino sopi samaan aineistokatkkelmaan (taulukko 2).

Kuvio 1. Analyysi

Taulukko 2. Esimerkki retorisesta analyysistä

Esimerkki	Analyysi
<p>”Mahdollisimman terveen ja toimintakykyisen ikääntymisen turvaaminen on tärkeimpiä varautumistoimia ikääntyvässä Suomessa. Suomen ikäpolitiikan yleinen tavoite on lisätä ikäihmisten hyvinvointia tukemalla terveyttä ja toimintakykyä, antamalla tukea muuttuvissa elämäntilanteissa ja vahvistamalla sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Ikääntyneiden itsenäistä elämää, toimintakykyä ja osallisuutta tuetaan ensisijaisesti heidän omassa asuinympäristössään. Ikäpolitiikan keskeisiä arvoja ovat tasa-arvo, itsemääräämisoikeus, taloudellinen riippumattomuus ja osallisuus.” (Tornio, 2)</p>	<p><i>Malli ja vastamalli:</i> Tekstistä on havaittavissa aktiivisen ikääntymisen malli, puhutaan terveestä ja toimintakykyisestä ikääntymisestä. <i>Kompensaatio:</i> Tekstissä puhutaan tukemisesta, turvaamisesta, hyvinvoinnin lisäämisestä – ikääntyneitä tuetaan ulkoapäin aktiivisuudessa. Tätä kautta on nähtävissä myös <i>filosofinen pari:</i> aktiivisuus ja palvelut, eli ikääntyneiltä odotetaan itsenäistä elämää, mutta tässä myös tuetaan heitä. <i>Rinnakkaisuussiteet:</i> ikääntyneet ja heihin liitetyt piirteet: itsenäisyys, terveys, toimintakyky.</p>

TULOKSET

Neljän kunnan vanhuspoliittisten ohjelmien retorisen analyysin tulokset esitellään viidessä alaluvussa, joista ensimmäisessä kerromme siitä, millaisia ohjelmat ovat yleisesti uuden retoriikan keinojen näkökulmasta. Loput alaluvut keskittyvät aktiivisen ikääntymisen diskurssiin. Tarkastelemme, miten aktiivisen ikääntymisen ideaali kiinnitetään retorisin keinoin ikääntymiseen ja miten kunnan ja ikääntyneen ihmisen välistä vastuunjakoa rakennetaan. Sitten käsittelemme ohjelmissa esiintyviä ristiriitoja liittyen aktiiviseen ikääntymiseen, ja sitä, miten ohjelmissa erotetaan ikääntymiseen kuuluvat ja siihen kuulumattomat asiat ja korostetaan ikääntyneiden moninaisuutta. Retoriset keinot on korostettu tekstissä kursivoilla.

Vanhuspoliittiset ohjelmat uuden retoriikan näkökulmasta

Vanhuspoliittiset ohjelmat ovat intertekstuaalisia, eli ne rakentuvat ja ovat vuorovaikutuksessa aiempiin teksteihin (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 210), tässä tapauksessa kansallisiin ja kansainvälisiin ohjelmiin, suosituksiin ja vanhuspalvelulakiin. Ne vaikuttavat siihen, mitä asioita ohjelmissa tuodaan esille. Perelmanin (1996, 41–45) mukaan puhuja tekee aina *valinnan* suhteessa siihen, mitä nostaa esille eli *läsnä oleviksi*. Läsnäoloon liittyy valinnan lisäksi se, miten jokin asia esitetään ja kuinka tiettyä asiaa vahvistetaan suhteessa toisiin (Atkinson ym. 2008, 360). Tarkasteltaessa mistä ohjelmat koostuvat

huomataan, että ne mukailevat vanhuspalvelulain alkuperäisen viidennen pykälän (980/2012, 5 §) ohjeistusta liittyen ohjelmaan, vaikka Hankasalmen ohjelmassa ei mainita eksplisiittisesti vanhuspalvelulakia.

Vaikka analysoitujen neljän ohjelman välillä on jonkin verran vaihtelua, niitä voidaan kuvata käsitteellä *hypotaxis*, joka luo viitekehysten sekä ohjaa ja rajaa lukijaa tekstin tulkinnassa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 158). Ohjelmat ovat rakenteeltaan hyvin samanlaisia, mikä tukee aikaisempaa tutkimusta aiheesta (Möttönen & Kettunen 2015).

Ohjelmissa esitellään taustatietoja, arvoja ja palveluita ja kaikkien ohjelmien lopussa on taulukkoitu tavoitteet ja toimenpiteet. Vaihtoehtoisia tulkintoja, skenaarioita tai suunnitelmia ei juuri esitetä (Saariketo 2013, 272; Möttönen & Kettunen 2015, 134). Poikkeuksena tästä voidaan pitää Hankasalmen ohjelmassa esiteltyjä vaihtoehtoisia palvelurakennemalleja, joista kuitenkin yhtä pidetään ideaalina. Ohjelmassa myös pohditaan palvelujen järjestämisen mahdollisuuksia haja-asutusalueilla ja taajamissa. Ohjelmat ovatkin tietyllä tapaa väistämättömiä, ne etenevät suoraviivaisesti kohti tavoitteiden ja toimenpiteiden muodostamista. Niiden todellisuus on tarkkaan rajattu esimerkiksi vanhuspalvelulain vaikutuksesta, joka asettaa ohjelmille tarkat reunaehdot. Näin ollen niitä voidaan pitää *kvasiloojisina* argumentaatiotekniikaltaan. Kvasiloojiset argumentit saattavat näyttää loogisilta kuitenkin olematta sitä täysin. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 193; Perelman 1996, 62.) Niissä pyritään tyypistämään argumentaa-

tion kohde ikään kuin laboratorio-oloihin vaihtoehtoisten arviointikriteereiden, tulkintojen ja erilaisten ympäristötekijöiden huomioimisen sijaan (Kuusisto 1998, 280). Näin voidaan esittää kuvattava ilmiö tietynlaisena (Puro 2006, 133). Argumentti ikään kuin asetetaan tiettyyn malliin tarvittavaa tietoa supistamalla (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 193–194).

Analysoitavana olleiden vanhuspoliittisten ohjelmien yleisönä on useita tahoja. Näihin kuuluvat kunnat toimialoineen, työntekijöineen ja päättäjineen, joille kerrotaan vanhuspalvelulain mukaisesti tehtävistä toimista ja niiden vastuista. Ikääntyneitä, omaisia, kuntalaisia, järjestöjä ja vanhusneuvostoja voidaan toisaalta ajatella tiettyistä tahoista koostuvina erityisyleisöinä. Yksi erityisyleisöistä (Summa 1998, 67–68) on julkinen valta, jota puhutellaan viittaamalla vanhuspalvelulain odotuksiin, kansalliseen ikääntymispolitiikkaan tai hallitusohjelmaan. Tämän voidaan tulkita viestittävän suositusten ja lakien noudattamisesta. Voidaan myös puhua universaaliyleisöstä, jolla Perelman (1996, 16–27; Summa 1998, 67–69) tarkoittaa jokaista ”arvoselukykyistä ihmistä”.

Aktiivisen ikääntymisen malli ohjelmissa

Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan argumentatiiviset tekniikat voidaan luokitella yhdistäviin ja erottaviin tekniikoihin, joista ensimmäiset yhdistävät ilmiöitä ja jälkimmäiset taas jakavat maailmaa eri kategorioihin (Perelman 1996, 58; Godin 1997, 867; Kakkuri-Knuutila 1998, 250; Onkila 2017, 145). Yhdistäviin tekniikoihin kuuluvat todellisuuden rakennetta luovat suhteet, joihin liittyy *malli- ja vastamalli* (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 350–371; Perelman 1996, 125–128; Sellnow & Brand 2001). Niistä ensimmäisellä kuvataan toivottua toimintaa ja jälkimmäisellä epätoivottua (Kuusisto 1998, 284). Analysoituissa vanhuspoliittisissa ohjelmissa on nähtävissä aktiivisen ikääntymisen malli (Timonen 2016), josta tuodaan esiin osallistuminen kulttuuriin ja opistojen (kansalais-, aikuis- ja työväenopistot) tarjontaan, elinikäinen oppiminen, terveelliset elintavat, toimintakyky, hyvinvointi, itsenäinen suoriutuminen, omien voimavarojen hyödyntäminen, terveys ja mielenterveys. Liikunnan tärkeys näkyi esimerkiksi Vantaan ohjelmassa:

Elämäni eläkevuodet on eläkkeelle jääneille tai lähiaikoina eläkkeelle jääville henkilöille tarkoitettu kokonaisuus, jossa herätellään kiinnostusta omasta hyvinvoinnista huolehtimiseen. Liikuntapalvelut järjestää ohjattuja yhteislenkkejä eli kauppa keskuskävelyitä yhteistyössä kauppa keskus Jumbon ja viihdekeskus Flamingon kanssa. Kauppa keskuskävelyitä järjestetään kerran kuussa. Kävelyt ovat maksuttomia ja ne soveltuvat erityisesti seniori ikäisille. Kävelyn lomassa jumpataan, venytellään ja harjoitetaan tasapainoa. (Vantaa, 11)

Vastuuta omasta hyvinvoinnista ja terveydestä tuodaan esiin:

Ikäihmiset vastaavat omasta hyvinvoinnistaan ensisijaisesti itse ja lähiverkkonsa avulla ja käyttävät samoja palveluja kuin muutkin kuntalaiset. Omien voimavarojen ja toimintakyvyn heikentyessä heille nimetään vastuuhenkilö turvaamaan arjen toimintakykyä ja palvelujen saantia. Palvelujärjestelmän tehtävänä on tukea ja ohjata ihmisiä kantamaan vastuuta omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Toimintakyvyn ylläpitämisessä tulee hyödyntää tutkittua tietoa. (Tornio, 23)

Aktiivinen ikääntyminen esiintyy myös seuraavien piirteiden kautta: osallisuus, kotona asuminen, työskentely, vapaaehtoistyö, omaishoito ja omaisten osallistuminen ikääntyneiden hyvinvointiin. Myös teknologian käyttö, harrastukset ja järjestötoiminta, sosiaalisuus, ikäystävällisyys, luennoille ja juhliin osallistuminen, turvallisuus, valinnanvapaus, palvelukeskuksissa asuvien ikääntyneiden aktivointi, ja ylipäätään aktiivisuuden tukeminen palveluin kuuluvat aktiivisuuden malliin. Vähävaraiset ja yksinäiset ikääntyneet huomioidaan ohjelmissa. Jos taas ikääntyneiden taloudellinen tilanne sen mahdollistaa, sitä voidaan hyödyntää yksilön vastuuta kasvatamalla suhteessa palvelujen hankkimiseen:

Vanhusten taloudellisen tilanteen paraneminen mahdollistaa ”omarahoitusosuuden” liisääntymisen palveluja hankittaessa (Hankasalmi, 20)

Aktiivinen ikääntyminen liitetään ohjelmissa ikääntymiseen eli aktiivisuusteot asetetaan ikääntyneen ihmisen kanssa *rinnakkaisuussiteeseen* (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293–305). Aktiivisuudesta tehdään näin tavoite ja ikääntymisen malli (Timonen 2016).

Kvasiloogisuuteen, eli todellisuutta kaventavaan argumentointiin liittyvää *määrittelyä* (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 193–194, 210–214; Kuusisto 1998, 280) esiintyy runsaasti kaikissa neljässä ohjelmassa. Aktiivisen ikääntymisen voi nähdä sisältyvän näihin määritelmiin, kun kerrotaan esimerkiksi terveyspalveluista ja samalla kotona asumisen tavoitteesta. Voidaan ajatella, että aktiivisuuteen kuuluvasta kotona asumisesta tulee väistämätön seuraus ja tavoite myös terveyspalvelujen suhteen.

Terveyspalvelujen ikääntynyttä väestöä koskevat palvelut sisältävät terveysasemapalvelut, kuntoutuksen ja päihdepalvelut. Iäkkäiden henkilöiden toimintakykyä edistetään ja ylläpidetään sairauksia ennaltaehkäisemällä, suunnitelmallisella hoidolla ja kuntoutuksella. Tavoitteena on, että iäkäs henkilö voi asua omassa kodissaan mahdollisimman pitkään. (Vantaa, 6)

Osa määritelmistä voidaan nähdä *normatiivisina määritelmänä*, jotka ohjaavat määriteltävän termin käyttöä (Næss 1953, 144–168; Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 210; Perelman 1996, 71) tai *analyyseina*, jotka ohjaavat, vievät ohjelmaa tiettyyn suuntaan ja sysäävät siten syrjään muita tulkintoja (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 214–215; Perelman 1996, 73). Tällaisena normatiivisena määritelmänä voidaan pitää esimerkiksi kolmannen iän määrittelyä ja siihen liitettyä aktiivisuutta ja liikuntapalveluissa esiintyvää vahvaa liikunnan harrastamisen normatiivisuutta. Kirjastopalveluihin ohjataan esteettömyydellä, tarjoamalla mahdollisuutta tietokoneopastukseen ja vapaaehtoistoimintaan. Aikuisopistoon kannustetaan esimerkiksi ikääntyneille sopivilla aikatauluilla. Seuraava katkelma voidaan nähdä normatiivisena ja ohjaavana määritelmänä, jossa palveluista kertomisen lisäksi pyritään ohjaamaan tietynlaiseen toimintaan:

Kirjastossa voi iäkkäämpikin ihminen myös työskennellä vapaaehtoisena, esimerkiksi koululaisten läksypuna. (Vantaa, 12)

Mitä tulee ikääntyneiden ihmisten osallisuuteen, vanhusneuvostot ovat tässä olennaisessa roolissa. Ne on huomioitu myös lainsäädännössä (980/2012, 11 §).

Vanhusneuvosto voi myös aktivoida iäkkäitä käyttämään omia voimavarojaan itsensä ja yhteisön hyväksi. (Vaasa, 22)

Vanhusneuvostot esiintyvät jonkinlaisessa *auktoriteettiasemassa* erityisesti Vaasan ohjelmassa, jossa vanhusneuvoston arvio ohjelmasta myös kritisoi kaupungin ohjelmaa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 305–310). Toisaalta niitä myös valtautetaan esimerkiksi silloin, kun puhutaan tavoitteesta vahvistaa vanhusneuvostojen roolia.

Kunnan ja ikääntyneen vastuunjako

Vanhuspoliittisissa ohjelmissa näkyy aktiivisuuteen liittyvä ympäröivän yhteiskunnan merkitys. Aktiivisuus ei jää pelkästään yksilön vastuulle (Kiuru 2022), kuten seuraavassa katkelmassa käy ilmi:

Ikääntyneille suunnatut toiminnot ja palvelut edesauttavat ikääntyneen omaehtoista suoriutumista ja laadukasta elämänhallintaa. (Vaasa, 15)

Yhteiskunnan tarjoaman tuen merkitys näkyy seuraavien retoristen keinojen avulla: *uhraukseen perustuva argumentointi* (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 248–253) ja *kompensatio* (mt., 254), eli mitä ohjelmissa vaaditaan aktiivisuuden toteuttamiseksi ja tukemiseksi esimerkiksi palvelujen ja henkilöstön suhteen. Ymmärrämme käsitteet melko samanlaisiksi sillä erotuksella, että kompensatio viittaa enemmän tukemiseen tai täydentämiseen. Myös vanhuspalveluilla yritetään edistää ja kompensoida ikääntyneiden hyvinvointia, itsenäisyyttä ja palveluja. Uhraukset ja kompensatiot takaavat tiettyjä asioita, palvelun laatua, kotona asumista ja toimintakykyä. Aktiivinen ikääntyminen vaatii ikääntyneeltä itseltäänkin toimia: terveellisiä

elintapoja, osallisuutta, toimintakyvyn ylläpitoa ja itsenäisyyttä. Kunnan on tuettava tätä palveluin ja esteettömyyden, ikäystävällisyyden, ikääntyneiden tasa-arvoisen kohtelun ja terveyserojen kaventamisen kautta. Tämä näkyy esimerkiksi teknologian käytössä, jota tuetaan opastuksella tai vaatimalla helpompaa teknologiaa. Kotona asumista ja intensiivisempien palvelujen tarpeen siirtoa tukevat tukipalvelut:

Tukipalveluilla pyritään siirtämään varsinaista palvelujen piiriin joutumista myöhemmään ja tukemaan kotona asuvia henkilöitä. (Hankasalmi, 15)

Ikääntyneen oman aktiivisuuden ja kunnan vastuun välistä suhdetta voidaan tarkastella filosofisen parin käsitteen avulla, joka on yksi Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan erottelun tekniikoista. Säntin ja kumppaneiden tulkinnan mukaan sen avulla yksi käsite voidaan erottaa kahdeksi, jolloin vältetään yhteensopimattomuutta ja vahvistetaan argumentatiivista voimaa. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 411–459; Perelman 1996, 142–154; Säntti ym. 2018; ks. Onkila 2017, 145.) Analysoimistamme ohjelmista on eroteltavissa ajatus hyvinvoinnista, joka koostuu palveluista ja omasta aktiivisuudesta, eli tällöin filosofinen pari on kunnan tarjoamat palvelut ja yksilön oma aktiivisuus. Tämän filosofisen parin voidaan tulkita sisältyvän jo vanhuspalvelulakiin (980/2012), jossa tuodaan esiin palvelut, mutta toisaalta myös aktiivisuuteen luettava ikääntyneiden itsenäisyys. Joillakin palveluilla tuetaan aktiivisuutta, kuten kotipalveluilla kotona asumista. Palvelujen siirtämistä tai välttämistä taas voidaan tukea esimerkiksi liikunnan tukemisella. Ennaltaehkäisy, säännöllisten palvelujen piiriin päätyminen siirtäminen mahdollisimman etäälle sekä omat ja läheisten voimavarat ovat olennaisessa roolissa. Kun toimintakyky heikkenee, tarvitaan palveluja ja hoivaa. Filosofista paria voidaan tässä ajatella myös skaalana, jonka yhdessä päässä on suurempi aktiivisuus, toimintakyky ja vähemmän palveluja, kun taas toisessa suurempi palvelujen tarve ja pienempi aktiivisuus.

Ristiriidat

Malli ja vastamalli (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 362–371; Perelman 1996, 125–128) esiin-

tyvät ohjelmissa toispuoleisesti vastamallin vähäisyyden vuoksi, ellei epäterveellisiä elintapoja kuten päihteiden käyttöä, kallista laitosasumista, yksinäisyyttä, taitojen puutetta suhteessa teknologian käyttöön, syrjäytymisvaaraa ja vähävaraisuutta katsota sellaisiksi. Näitä voidaan pitää toisaalta olosuhteina, joihin reagoidaan, mutta myös kvasiillogisuuden ja aktiivisuuden näkökulmasta *ristiriitoina* (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 195–197). Esimerkiksi teknologian käytön lisääminen voi olla ristiriidassa ikääntyneiden nykyisten taitojen kanssa:

Hyvinvointiteknologian ensisijaisena tavoitteena on tuottaa sellaisia teknologiaa hyödyntäviä apuvälineitä, jotka tukevat ikääntyneen kotona asumista ja lisäävät turvallisuuden tunnetta. Myös sosiaalisten suhteiden ylläpito tehostuu erilaisten teknologisten ratkaisujen ansiosta.

Tämän hetken todellisuus on kuitenkin, että moni ikäihminen ei käytä osaa käyttäen tarpeeksi hyvin esim. nettiä. Syyt ovat moninaisia, ikäihmisillä ei ole oikeanlaisia laitteita, ne maksavat ja uuden oppiminen voi tuntua haastavalta. (Vaasa, 20)

Kotona asuminen korostuu ohjelmissa varsin yhdenmukaisesti. Kuitenkin Hankasalmen ohjelmassa *ristiriidan* ohjelmien kvasiillogiseen ja rajattuun todellisuuteen tuo se, että siinä pohditaan, voidaanko harvaan asutulla seudulla järjestää palveluita haja-asutusalueille vai taajamiin (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 195–197; Kuusisto 1998, 280).

Palvelujen järjestämisen kannalta tulee linjata se pyritäänkö kylissä ja haja-asutusalueilla asuvien vanhusten kotona selviytymisen ja hoitamisen tukemiseen vai keskitetäänkö palvelut ja erilaiset hoitoympäristöt kunnan taajamiin. Asumisen, palvelujen ja hoidon keskitäminen taajamiin tarkoittaisi sitä, että kylillä ja haja-asutusalueilla asuvien vanhusten tulisi muuttaa tutusta elin- ja toimintaympäristöstä palvelujen perässä taajamien ”valoihin” asumaan, elämään ja palveluja saamaan. (Hankasalmi, 13)

Ikääntyneiden moninaisuus ja ikääntymiseen kuulumattomat asiat

Kun aktiivisuusajattelua sidotaan ja kiinnitetään ikääntymiseen esimerkiksi rinnakkaisuussiteillä (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293–305), ohjelmissa ikääntymisestä myös erotellaan ja *katkaistaan* toisia piirteitä ja ominaisuuksia. Katkaisua voidaan käyttää, kun halutaan katkaista ilmiöihin liitetyjä yhteyksiä ja tekoon ja henkilöön liittyvää vuorovaikutusta. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 310–316; Onkila 2017, 145.) Katkaisulla voidaan tuoda esiin se, miten eläkeläisyys ja vanhuus eivät välttämättä ole enää sama asia, ja se, miten ikääntyneet eivät ole pelkästään hoivan kohteita vaan myös toimivara. Alla olevassa katkelmassa katkaistaan ikääntyneiden määrän suoranainen vaikutus sotepalvelujen kasvuun:

Sosiaali- ja terveystalouden käyttö ei välttämättä kasva samassa suhteessa kuin iäkkäiden ihmisten määrä. Viime vuosikymmenen kehitys osoittaa, että eliniän pidentyessä myös terveet ja toimintakykyiset vuodet elämässä lisääntyvät. Tutkimuksissa on havaittu, että intensiivisen hoidon ja palvelujen tarve ajoittuu viimeisten elinvuosien ajalle, elettiinpä sitten 75- tai 85-vuotiaiksi. (Tornio, 4)

Suuret ikäluokat taas nähdään samassa ohjelmassa haasteena palvelujärjestelmälle eli suuriin ikäluokkiin liitetään haasteellisuus rinnakkaisuussitein (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293–305).

Seuraavassa katkelmassa mainitaan ikääntyneiden moninaisuus: kolmasikäiset, ikääntyneet työntekijät ja yli 85-vuotiaat. São Josén (2020, 643–644) tutkimuksessa kolmanteen ikään liitettiin toimijuus, ilman hoivaa selviytyminen ja kuluttaminen, vastaavasti neljanteen ikään yhdistettiin heikkeneminen, hoivan tarpeen kasvaminen ja toimijuuden pieneneminen. Pelkästään kronologista ikää ei ole pidetty riittävänä tapana määrittää neljättä ikää (Petrová Kafková 2016).

Ikääntyneistä puhuttaessa on kuitenkin muistettava, että ikääntyneet muodostavat melko epäyhtenäisen ryhmän. On olemassa esimerkiksi jako ikääntyneisiin työntekijöihin, kol-

matta ikäänsä eläviin ja varsinaisiin vanhuksiin, 85 vuotta täyttäneisiin. Se, minkä ikäisenä vanhuus alkaa on hyvinkin yksilöllistä. Palvelutarpeet alkavat kuitenkin merkittävästi lisääntyä, kun saavutetaan noin 80 vuoden ikä ja hoidon tarpeet lisääntyvät voimakkaasti siitä eteenpäin. (Hankasalmi, 11)

Vaasan ohjelmassa tuodaan esiin, viitaten Rinteen hallitusohjelmaan, että ikääntymiseen ei kuulu pelko, ja että ikääntyneet ovat myös toimivara sen sijaan, että heidät nähtäisiin ainoastaan palvelujen kohteena. Tämä katkaisee ikääntyneisiin liitettävän ajatuksen pelkästään apua tarvitsevina tai palvelujen asiakkaana.

Yksi tärkeimmistä tavoitteista toimenpideohjelmaa laadittaessa on ollut se, että ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämiseksi tarvitaan kaikkien hallintokuntien yhteistyötä. Ikääntynyt ei ole vain sote-palvelujen asiakas. (Vaasa, 6)

Itsenäistä elämää ja pärjäämistä pidetään ohjelmissa tärkeänä. Katkaisun avulla kuitenkin ilmaistaan, miten itsenäisyys ei tarkoita eristymistä muista:

Ikääntyneiden itsenäinen selviäminen ja mahdollisuus määrätä mahdollisimman pitkään omasta elämästään tulee olla ikääntymispolitiikan keskeisenä tavoitteena. Ikääntyneiden itsenäistä selviytymistä edistettäessä on erityisesti kiinnitettävä huomioita siihen, ettei se johda ikääntyneiden eristymiseen toisista ikääntyneistä, toisista ikäryhmistä tai ylipääntään yhteiskunnan toiminnoista. (Tornio, 22)

YHTEENVETO JA POHDINTA

Retorisen analyysin avulla on mahdollista tehdä näkyväksi ikääntymispolitiikan poliittisuus; se ei perustu pelkästään tutkittuun tietoon vaan myös arvoihin ja ideologioihin. Retoriikan avulla voidaan nähdä ideoiden kamppailu, ja päätöksentekoon liittyvä epävarmuus. Retoriikan avulla voidaan tarkastella yleisöjä ja eri yleisöjen vakuuttamiskeinoja. Sen avulla on mahdollista laajentaa rationaalisuuden alaa ja paljastaa laajemmin sosiaalisia käytäntöjä ja ideologioita. (Russell ym. 2008.) Tässä tutkimuksessa tarkas-

telimme aktiivisen ikääntymisen ilmenemistä kuntien vanhuspoliittisissa ohjelmissa uuden retoriikan avulla (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971; Perelman 1996). Uuden retoriikan näkökulma mahdollisti sen hahmottamisen, miten aktiivista ikääntymistä rakennetaan ja vakuutetaan näissä intertekstuaalisissa eli toisiin teksteihin viittaavissa ohjelmissa (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 210). Intertekstuaalisuus (mt.) tarjosi kehyksen, jonka avulla oli mahdollista peilata ohjelmia suhteessa teksteihin, joihin niissä viitattiin. Julkishallinnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna tutkimus näyttää, miten kansallisen tason suunnitelmat ja lait näkyvät ja ohjaavat paikallistason ohjelmia. Voidaan puhua informaatio-ohjauksesta, jolloin kuntien toimintaa ohjataan tiedolla, mutta myös velvoittavasta normiohjauksesta vanhuspalvelulain myötä. (Hansson 2002, 15; Jalonen 2008.) Tosin vanhuspalvelulakia on kritisoitu siitä, että sen vaikutus palvelujen laatuun on vähäinen johtuen määritelmien yleisluontoisuudesta (Kaskiharju 2019, 68–69).

Analysoidut ohjelmat olivat hyvin kvasiilooisia, eli niiden rakentama todellisuus oli varsin tarkkaan rajattu (Kuusisto 1998, 280). Aktiivisuusdiskurssin vahvuus vaihteli eri ohjelmissa. Joissakin se näkyi selkeämmin, kun taas toisissa hieman irrallisena ikääntymistä koskevien lukujen ja palvelujen esittelyn joukossa. Aktiivinen ikääntyminen näkyi ohjelmissa ikääntymisen mallina (Timonen 2016), jolloin aktiivisuuteen liitettävät piirteet, kuten terveet elämäntavat, osallisuus ja ikääntyminen liitettiin toisiinsa rinnakkaisuussitein (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 293–305). Ohjelmia rajaavat lain ja suositusten kaltaiset tekstit, ja aktiivinen ikääntyminen piirteinen on ikään kuin sisällytetty ohjelmien määrittelyihin ja analyysiin. Aktiivisuus ei jää pelkästään yksilöiden vastuulle, vaan myös ympäröivältä yhteiskunnalta vaaditaan uhrauksia ja kompensatiota (ks. Kiuru 2022). Aktiivisuus ja palvelut muodostavatkin filosofisen parin (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 411–459). Ristiriitoja (mt., 195–197) aktiivisen ikääntymisen diskurssiin aiheutti teknologiseen osaamiseen liittyvät puutteet ja vaikeus toteuttaa kotona asumisen politiikkaa harvaanasutulla seudulla. Ikääntyneiden moninaisuutta ja ikääntymiseen kuulumattomia asioita taas ilmaistiin katkaisemisen avulla (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 310–316).

Aktiivinen ikääntyminen näyttäytyy vanhuspoliittisissa ohjelmissa enimmäkseen kotona asumisen, terveiden elintapojen, osallisuuden ja ikäystävällisyyden edistämisen kautta. Kansainvälisessä keskustelussa (esim. Timonen 2016) aktiivisuuteen liitetty työuran pidentäminen ei näy ohjelmissa lukuun ottamatta Vaasan ohjelmassa olevaa mainintaa. Kuntien ohjelmien aktiivisuus muistuttaa enemmän WHO:n versiota aktiivisesta ikääntymisestä, johon kuuluvat terveyden, osallisuuden ja turvallisuuden edistäminen (2002; ks. López-López & Sánchez 2020). Tämä poikkeaa aktiivisen ikääntymisen ilmenemisestä Helsingin Sanomien pääkirjoitukseen aukeaman teksteissä, joissa työn merkitys korostui (Kiuru 2022). Fokus kunnissa vaikuttaa olevan hyvinvoinnissa ja kotona asumisen tukemisessa työurien pidentämisen sijaan.

Ohjelmissa näkyi myös neljännen iän aktiivisuus, vaikka aktiivisuus on perinteisesti yhdistetty kolmanteen ikään (Petrová Kafková, 2016; Timonen, 2016, 45). Neljännessä iässä aktiivisuus on enemmän pientä aktiivisuutta, ja sitä määrittää myös prekaarisuus liittyen avun tarpeeseen ja sen puutteeseen (Kiuru & Valokivi 2022). Ohjelmissa muistutetaan ikääntyneiden moninaisuudesta ja erityisesti kolmasikäisten aktiivisuudesta. Neljänteen ikään liittyen huomioidaan palveluasunnoissa asuvat ikääntyneet, joille pyritään tarjoamaan liikunta- ja kulttuuriaktiiviteetteja.

Neljännessä iässä olevien, jo enemmän palveluja tarvitsevien, ikääntyneiden (São José, 2020, 643–644) lisäksi ohjelmissa on mainintoja kielivähemmistöistä, maahanmuuttajataustan omaavista ikääntyneistä ja vähävaraisista. Eri intersektionaalisten tekijöiden (Lumme-Sandt ym. 2020) huomiointia peräänkuulutti myös Vaasan vanhusneuvosto arviossaan ohjelmasta. Köyhyyttä, syrjäytymistä ja yksinäisyyttä voidaan pitää aktiivisuutta estävinä tekijöinä, mikä on nähtävissä tutkimuskirjallisuudessaakin, kun puhutaan esimerkiksi yhteiskuntaluokan vaikutuksen huomioimisen tarpeellisuudesta suhteessa aktiivisuuteen (Timonen 2016). Vaikka aktiivisen ikääntymisen indeksissä huomioidaan varallisuus taloudellisen turvallisuuden indikaattorilla (AAI, Active Ageing Index Home 2021), aktiivisen ja onnistuneen ikääntymisen kaltaisia käsitteitä voidaan silti kritisoida siitä, että ne eivät ole pystyneet riittävästi näkemään ja haas-

tamaan syrjiviä rakenteita liittyen luokkaan, sukupuoliin tai etniseen taustaan (Ranzijn 2010; Timonen 2016, 1–3; Calasanti & King 2017, 38).

Intersektionaalisten tekijöiden pohtiminen liittyy ikääntymiseen malliin ja vastamalliin (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 362–371; Timonen 2016). Timonen (2016, 61–86) kirjoittaa ikääntymisen mallista, jota voidaan noudattaa omasta halusta tai vastentahtoisesti – etuoikeutetussa asemassa oleva voi haluta työskennellä pitkään samalla kun pienituloisen henkilön työuran pidentämistä sanelee pakko. Vaikka vastamallia kuvaa päinvastainen käytös verrattuna aktiivisen tai onnistuneen ikääntymisen ideaaliin, siihen liittyvät myös haluttua käytöstä estävät tekijät, kuten rakenteelliset ja syrjivät esteet tai mahdollinen haluttomuus elää ikääntymisen mallin mukaisesti. Varallisuuden kaltainen etuoikeus mahdollistaa poisjäännin aktiivisuuden vaateesta. Mitä tulee vastamallin esiintymiseen ohjelmissa, päihteiden käyttö, yksinäisyys ja vähävaraisuus voidaan lukea Timosen mainitsemiin esteisiin mallin mukaiselle käytökselle (mt.). Kallista laitosasumista voidaan taas pitää haasteena, olosuhteena, josta pyritään pois korostamalla kotona asumisen ensisijaisuutta. Samankaltaisena haasteena voidaan pitää muistisairauksia. Keskitalo-Foley ja Naskali (2016, 44) havaitsivat tutkimissaan vanhuuspoliittisissa ohjelmissa, että ikääntyneet nähtiin aktiivisina lukuun ottamatta muistisairaita. Muistisairaat näyttävät samankaltaisesti meidänkin tutkimuksessamme, tosin heidänkin kohdallaan on mainintoja kotona asumisesta ja ennaltaehkäisystä.

Tulostemme perusteella voidaan ajatella, että tiettyjen retoristen keinojen avulla on mahdollista vakuuttaa yleisö (Jokinen 1999a, 46) siitä, mitkä asiat kuuluvat ja mitkä eivät kuulu ikääntymiseen ja minkälaista on haluttu ikääntyminen. Uhrauksen ja kompensaation (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 248–255) kaltaisten retoristen keinojen avulla voidaan hahmottaa yhteiskunnalta ja ympäristöltä odotettavia asioita. Tietynlaisen analyttisen herkkyyden säilyttäminen on tärkeää aktiivisen ikääntymisen diskurssin suhteen, sillä vaikka aktiivisuus yhdistetään hyvinvointiin (Katz 2005b, 121), se ei välttämättä ole aina valinta, vaan seurausta

erilaisten asioiden ristipaineesta, kuten terveyspalvelujen karsimisesta syrjäseudulla, terveys-teknologiaoptimismista ja itsestä huolehtimisen eetoksesta (Lindberg & Lundgren 2022).

Vanhuspoliittiset ohjelmat on mahdollista nähdä strategiatarinoina, joissa oikeutetaan ja vakuutetaan tiettyä visiota, muokaten samalla todellisuutta. Ohjelmien tavoitteet ja toimet esitetään välttämättöminä. (Vaara ym. 2010, 686; Saariketo 2013.) Tässä tutkimuksessa analysoidut ohjelmat ovat melko yksinäisiä (ks. Lehtimäki 2000) lukuun ottamatta Vaasan ohjelmassa olevaa vanhusneuvoston arviota ohjelmasta. Ikääntyneille annettu ääni sopii hyvin strategian sanomaan, eikä ikääntyneille varsinaisesti anneta toimijuutta, vaan heitä enimäkseen aktivoidaan ja pidetään toiminnan ja hoivan kohteina.

Aktiiviseen ikääntymiseen liittyy vahvasti itsenäisyys ja avun tarvitsemisen minimointi (Lassen & Jespersen 2017, 146). Analysoimisemme ohjelmissa näkyi pyrkimys pitää ikääntyneet toimintakykyisinä mahdollisimman pitkään, ja näin siirtää suurempaa palveluntarvetta mahdollisimman kauas tulevaisuuteen, ja tähän tarvittiin esimerkiksi kotipalveluita. Aktiiviseen ikääntymiseen kuuluva itsenäisyyden vaade voi Lassenin ja Jespersenin mukaan saada avun tarvitsemisen näyttämään ongelmalliselta (mt.). Ikääntyneet eivät kuitenkaan vaikuttaneet tarkastelemisemme ohjelmissa olleen aktiivisuudesta yksin vastuussa, vaan paljon kuvataan eri palveluja ja toimintoja, joilla ikääntyneitä tuetaan tässä. Kunnalla ja ympäristöllä on merkittävä vastuu ikäystävällisen, aktiivisuutta tukevan ympäristön luomisessa (Kiuru 2022). Toisaalta kuntien tarjoama ikäystävällinen ympäristö ja aktiivisuuden mahdollistaminen voidaan nähdä niinkin, että laki vahvistaa kunnan roolia ikään kuin fasilitaattorina ikääntyneille, jotka pyrkivät pysymään kunnossa, hallinnoimaan omia palvelutarpeita ja välttämään niitä ja toimimaan näin itsenäisinä hoivan subjekteina, aktiivisina kansalaisina, jotka sopivat uusliberalismin ideaaliin (Hoppania 2015, 131, 174). Tähän kehityskulkuun on jatkossa kiinnitettävä erityistä huomiota hyvinvointialueiden ohjelmia laadittaessa.

LÄHTEET

- AAI, *Active Ageing Index Home* (2021). AAI project, joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Haettu sivulta <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>, 7.12.2022.
- Ahosola, Päivi (2018). *Vanhushoivapolitiikan uus-familismi: Omaisettomat hoivan tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0804-9>.
- Ahosen, Päivi & Henriksson, Lea (2016). Ihana itsenäinen vanhuus! Vanhuspoliittisten strategioiden toiveuni vanhuudesta ilman julkista hoivaa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja*, 44 (2), 45–63.
- Álvarez-García, José, Durán-Sánchez, Amador, Del Río-Rama, María de la Cruz & García-Vélez, Diego Fernando (2018). Active ageing: Mapping of scientific coverage. *International journal of environmental research and public health*, 15(12), 2727. <https://doi.org/10.3390/ijerph15122727>.
- Atkinson, Nathan, S., Kaufer, David & Ishizaki, Suguru (2008). Presence and global presence in genres of self-presentation: A framework for comparative analysis. *Rhetoric Society Quarterly*, 38(4), 357–384. <https://doi.org/10.1080/02773940802167583>.
- Bacchi, Carol (2000). Policy as discourse: What does it mean? Where does it get us? *Discourse (Abingdon, England)*, 21(1), 45–57. <https://doi.org/10.1080/01596300050005493>.
- Calasanti, Toni & King, Neal (2017). Successful aging, ageism, and the maintenance of age and gender relations. Teoksessa Lamb, Sarah (Ed.), *Successful Aging as a Contemporary Obsession – Global Perspectives* (s. 27–40). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Cumming, Elaine & Henry, William, E. (1961). *Growing Old. The Process of Disengagement*. New York: Basic Books.
- Descamp, Mary Therese (2007). Perelman and Olbrechts-Tyteca's "new" rhetoric through a cognitive lens. Teoksessa Descamp, Mary Therese (Ed.), *Metaphor and Ideology: Liber Antiquitatum Biblicarum and Literary Methods Through a Cognitive Lens* (s. 127–190). Boston: Brill.
- van Dyk, Silke (2014). The appraisal of difference: Critical gerontology and the active-ageing-paradigm. *Journal of Aging Studies*, 31, 93–103. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.08.008>.
- Ehni, Hans-Joerg, Kadi, Selma, Schermer, Maartje & Venkatapuram, Sridhar (2018). Toward a global geroethics – gerontology and the theory of the good human life. *Bioethics*, 32(4), 261–268. <https://doi.org/10.1111/bioe.12445>.
- EurWORK. European Observatory of Working Life (2018) *Active ageing*. Haettu sivulta <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/active-ageing>, 7.12.2022.
- Fernández-Ballesteros, Rocío, Molina, Maria-Angeles, Schettini, Rocío & Santacreu, Marta (2013a). The semantic network of aging well. Teoksessa Robine, Jean-Marie, Jagger, Carol & Crimmins, Eileen M. (Eds.), *Healthy Longevity. A Global Approach, Annual Review of Gerontology and Geriatrics. Volume 33* (s. 79–107). New York: Springer Publishing Company.
- Fernández-Ballesteros, Rocío, Robine, Jean Marie, Walker, Alan & Kalache, Alex (2013). Active aging: A global goal. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 298012-4. <https://doi.org/10.1155/2013/298012>.
- Foster, Liam & Walker, Alan (2015). Active and successful aging: A European policy perspective. *The Gerontologist*, 55(1), 83–90. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu028>.
- Foster, Liam & Walker, Alan (2021). Active ageing across the life course: Towards a comprehensive approach to prevention. *BioMed Research International*, 6650414-11. <https://doi.org/10.1155/2021/6650414>.
- Godin, Benoit (1997). The rhetoric of a health technology: The microprocessor patient card. *Social Studies of Science*, 27(6), 865–902. <https://doi.org/10.1177/030631297027006002>.
- Hansson, Aino-Inkeri (2002). *Selvitys sosiaali- ja terveystieteiden ohjauksesta ja valvonnasta. Selvityshenkilön raportti*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Hasmanová Marhánková, Jaroslava (2017). Seductive solutions, inspiration, easy-to-remember phrases, and ambiguity: Why is the idea of active ageing so successful? Teoksessa Tomczyk, Łukasz & Klimczuk Andrzej (Eds.), *Selected Contemporary Challenges of Ageing Policy*. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie (s. 7–25). DOI:10.24917/9788380840911.
- Hinterlong, James, Morrow-Howell, Nancy & Sherraden, Michael (2001) Productive aging: principles and perspectives. Teoksessa Morrow-Howell, Nancy, Hinterlong, James & Sherraden, Michael (Eds.), *Productive Aging. Concepts and Challenges* (s. 3–18). Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

- Hoppania, Hanna-Kaisa (2015). *Care as a Site of Political Struggle*. Helsinki: University of Helsinki.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna & Nikumaa, Henna (2017). (Un)equal treatment? Elderly care and disability services for people with dementia in Finland. *European Journal of Social Security*, 19(3), 225–241. <https://doi.org/10.1177/1388262717728604>.
- Jalonen, Harri (2008). Informaatio-ohjaus tietojohdantamisen näkökulmasta. *Informaatiotutkimus*, 27(2), 34–47.
- Jensen, Per H. & Skjøtt-Larsen, Jakob (2021). Theoretical challenges and social inequalities in active ageing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(17), 9156. <https://doi.org/10.3390/ijerph18179156>.
- Jokinen, Arja (1999a). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 37–53). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja (1999b). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä* (s. 126–159). Tampere: Vastapaino.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) Retoriikka. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.), *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* (s. 233–272). Helsinki: Gaudeamus.
- Karisto, Antti (2020). Vanhenemisen kieli: sosiaaligerontologian näkökulma. Teoksessa: Hippi Kaarina, Mäntynen, Anne & Lindholm, Camilla (toim.), *Vanhuus ja kielenkäyttö* (s. 49–75). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaskiharju, Eija (2019). Mitä virkaa on vanhuspalveluilla? Laadunvarmistuksella kohti parempaa toimintakykyä ja palvelujen saantia. *Gerontologia*, 33(2), 57–73. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.76985>
- Katz, Stephen (1992). Alarmist demography – power, knowledge, and the elderly population. *Journal of Aging Studies*, 6(3), 203–225. [https://doi.org/10.1016/0890-4065\(92\)90001-M](https://doi.org/10.1016/0890-4065(92)90001-M).
- Katz, Stephen (2005a). Critical gerontological theory: intellectual fieldwork and the nomadic life of ideas. Teoksessa Katz, Stephen (Ed.), *Cultural Aging: Life Course, Lifestyle, and Senior Worlds* (s. 85–100). Peterborough: Broadview Press.
- Katz, Stephen (2005b). Busy Bodies: activity, aging, and the management of everyday life. Teoksessa Katz, Stephen (Ed.), *Cultural Aging: Life Course, Lifestyle, and Senior Worlds* (s. 121–139). Peterborough: Broadview Press.
- Keskitalo-Foley, Seija & Naskali, Päivi (2016). Tracing gender in political ageing strategies and the press in Finnish Lapland. Teoksessa Naskali, Päivi, Seppänen, Marjaana & Begum, Shahnaj (Eds.), *Ageing, Wellbeing and Climate Change in the Arctic: An Interdisciplinary Analysis* (s. 30–48). London: Routledge.
- Kiuru, Hilla (2022). Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamilla vuosina 2000–2015. *Gerontologia*, 36(2), 143–157. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.109935>
- Kiuru, Hilla & Valokivi, Heli (2022). “I do those things to pass the time.”: Active ageing during fourth age. *Journal of Aging Studies*, 61, 101037. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2022.101037>
- Kuusisto, Riikka (1998). Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa* (s. 267–291). Tampere: Vastapaino.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012)*. Haettu sivulta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>, 7.12.2022.
- Lassen Aske Juul & Jespersen Astrid Pernille (2017). Getting old and keeping going. The motivation technologies of active aging in Denmark. Teoksessa Lamb, Sarah (Ed.), *Successful Aging as a Contemporary Obsession – Global Perspectives* (s. 141–153). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Lehtimäki, Hanna (2000). *Strategiatarina kaupungista ja sen toimijoista*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Leinonen, Anu (2007). Tuottava ikääntyminen: käsitteestä käyttömahdollisuuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka*, 72(3), 295–308.
- Lindberg, Jens & Lundgren, Anna Sofia (2022). The affective atmosphere of rural life and digital healthcare: Understanding older persons’ engagement in eHealth services. *Journal of Rural Studies*, 95, 77–85. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.07.020>.
- López-López, Raúl & Sánchez Mariano (2020) The institutional active aging paradigm in Europe (2002-2015). *The Gerontologist*, 60(3), 406–415. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz094>.
- Lumme-Sandt, Kirsi, Nikander Pirjo, Pietilä, Ilkka & Vakimo, Sinikka (2020). Ikäkäsitykset päätöksenteon taustalla. *Gerontologia*, 34(4), 359–62.
- Mendes, Felismina Rosa (2013). Active ageing: A right or a duty? *Health Sociology Review*,

- 22(2), 174–185. <https://doi.org/10.5172/hesr.2013.22.2.174>.
- Möttönen, Sakari & Kettunen, Pekka (2015). Kuntien strategiadokumentit: Systemiteoreettista pohdintaa suurten kaupunkien strategioista. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja*, 43(2), 126–143.
- Næss, Arne (1953). *Interpretation and preciseness: A contribution to the theory of communication*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Historisk-filosofisk klasse. Oslo: Norske videnskap-akademi.
- Onkila, Tiina (2017). Employee rhetoric in the acceptance or rejection of corporate environmentalism. *Organization & Environment*, 30(2), 142–161. <https://doi.org/10.1177/1086026616633270>.
- Perelman, Chaïm (1996). *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1971) *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame (IN): University of Notre Dame Press.
- Petrová Kafková, Marcela (2016). The “real” old age and the transition between the third and fourth age. *Sociológia – Slovak Sociological Review*, 48(6), 622–640.
- Puro, Jukka-Pekka (2006). *Retoriikan historia*. Helsinki: WSOY.
- Ranzijn Rob (2010). Active ageing —Another way to oppress marginalized and disadvantaged elders?: Aboriginal elders as a case study. *Journal of Health Psychology*, 15(5), 716–23. <https://doi.org/10.1177/1359105310368181>.
- Rowe, John, W & Kahn, Robert L. (1997). Successful aging. *The Gerontologist*, 37(4), 433–440, <https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433>.
- Russell, Jill, Greenhalgh, Trisha, Byrne, Emma & McDonnell, Janet (2008). Recognizing rhetoric in health care policy analysis. *Journal of Health Services Research & Policy*, 13(1), 40–46. <https://doi.org/10.1258/jhsrp.2007.006029>.
- Saariketo, Minna (2013). Tulevaisuuden ihanne-toimijan tarinallinen tuottaminen Euroopan digitaalistrategiassa. *Hallinnon tutkimus*, 32(4), 270–283.
- São José, José Manuel Sousa de (2020). Care and the shadow of the fourth age: How does home care get caught up in it and how does it stay away from it? *Ageing and Society*, 40(3), 643–662. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001241>.
- Sellnow, Timothy & Brand, Jeffrey (2001). Establishing the structure of reality for an industry: Model and anti-model arguments as advocacy in Nike’s crisis communication. *Journal of Applied Communication Research*, 29(3), 278–295. <https://doi.org/10.1080/00909880128109>.
- Seppänen, Marjaana & Koskinen, Simo (2010). Ikääntymispolitiikka. teoksessa Niemelä Pauli (toim.) *Hyvinvointipolitiikka* (s. 388–414). Helsinki: WSOYPro
- Siltaoja, Marjo & Vehkaperä, Mervi (2011). Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.), *Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan* (s. 206–231). Helsinki: JTA.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. *Ikäkkäiden henkilöiden palvelujen laatu ja kehittäminen*. Haettu sivulta <https://stm.fi/ikaantyneiden-palvelut/laatu-kehittäminen>, 8.12.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto (2001). *Ikäihmisten hoitoa ja palvelua koskeva laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:4. Haettu sivulta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70121/ikaihminen.pdf?sequence=1>, 7.12.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto (2008). *Ikäihmisten palvelujen laatusuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3. Haettu sivulta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73379/Julk_2008_3_ikaihmiset_verkko.pdf, 7.12.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto (2013). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Haettu sivulta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/69933/ISBN_978-952-00-3415-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 7.12.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto (2017). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6. Haettu sivulta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80132/06_2017_Laatusuositusjulkaisu_fi_kansilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 7.12.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto (2020). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: Tavoitteena ikäystävällinen Suomi*. Julkaisuja 2020: 29. Haettu sivulta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162455/STM_2020_29_.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 8.12.2022.

- Summa, Hilikka (1998). Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari ja Summa, Hilikka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa* (s. 51–83). Tampere: Vastapaino.
- Säntti, Janne, Puustinen, Mikko ja Salminen, Jari (2018). Theory and practice in Finnish teacher education: A rhetorical analysis of changing values from the 1960s to the present day. *Teachers and Teaching, Theory and Practice*, 24(1), 5–21. <https://doi.org/10.1080/13540602.2017.1379387>.
- Timonen, Virpi (2016). *Beyond Successful and Active Ageing. A Theory of Model Ageing*. Bristol, UK: Policy Press.
- Vaara, Eero, Sorsa, Virpi & Pälli, Pekka (2010). On the force potential of strategy texts: A critical discourse analysis of a strategic plan and its power effects in a city organization. *Organization (London, England)*, 17(6), 685–702. <https://doi.org/10.1177/1350508410367326>.
- World Health Organization (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*. Haettu sivulta https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1, 8.12.2023.
- World Health Organization (2017). *Global strategy and action plan on ageing and health*. Haettu sivulta 9789241513500-eng (1).pdf, 22.12.2022.
- Winton, Sue (2013). Rhetorical Analysis in Critical Policy Research. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 26(2), 158–177. <https://doi.org/10.1080/09518398.2012.666288>.

III

“I DO THOSE THINGS TO PASS THE TIME.”: ACTIVE AGEING DURING FOURTH AGE

by

Kiuru, H., & Valokivi, H. (2022)

Journal of aging studies, 61, 101037

<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2022.101037>

Reproduced with kind permission by Elsevier.

“I do those things to pass the time.”: Active ageing during fourth age

Hilla Kiuru^{a,*}, Heli Valokivi^b

^a University of Jyväskylä, Faculty of Humanities and Social Sciences, Opinkivi, P.O. Box 35, 40014, Finland

^b University of Jyväskylä, Faculty of Humanities and Social Sciences, Opinkivi, P.O. Box 35, 40014, Finland

ARTICLE INFO

Keywords:

Active ageing
Fourth age
Active Ageing Index
Content analysis
Small actions

ABSTRACT

Active ageing is a dominant but disputed discourse in the field of ageing. Since it is usually associated with the third age, this article will focus on the active ageing of older adults who need care and services, who are known as the fourth agers. Our data consists of interviews collected from 16 older adults. We analysed the data through content analysis that was guided by the *Active Ageing Index (AAI)* that is a measuring tool concerning active ageing. According to our results, active ageing during the fourth age can be understood through the lens of *small actions* and *precarity*. Although some actions had to be given up or modified, participants were active in various ways, and help from other people and from services was essential. Based on our results, there is a need for further discussion about theorisation and defining active ageing for fourth agers.

Introduction

Like most of the world, the population of Europe is ageing, and countries are looking for solutions to the challenges associated with ageing societies. The discourse of *active ageing* is applied in Europe relating to ageing and its consequences (European Commission, 2021; Hasmanová Marhánková, 2017). According to the World Health Organization (WHO), “Active ageing is the process of optimizing opportunities for health, participation and security in order to enhance quality of life as people age” (WHO, 2002: 12). Older adults are encouraged to work longer, volunteer, follow a healthy lifestyle, and prepare for ageing (WHO, 2002). Active ageing is often associated with the third age, known as the “young old” (Fritzell, Lennartsson, & Zaidi, 2021; Petrová Kafková, 2016; Timonen, 2016), which consists of agency, continued consumption and living without assistance in daily care (São José, 2020), or with productive ageing, which is more focused on economic perspectives (Petrová Kafková, 2016; see Moody, 2001).

However, since active ageing is positioned as an ideal model of ageing (Timonen, 2016), it is important to study its relationship to the fourth age. Older adults are not a homogeneous group (Boudiny, 2013), which is why it is important to diversify conceptions of what it means to be active. To study the nuances of the activity during the fourth age, we apply Marja-Liisa Honkasalo's (2013) concept of “small agency”. The goal of this article is to study the active ageing of the fourth agers, those who require care, and how their activity can be seen from the perspective of active ageing. We do this with the *Active Ageing Index*

(AAI), which offers a list of key features to describe active ageing. The AAI is mostly used in the European Union; thus, our analysis focuses mainly on the European perspective. Our data consists of interviews of 16 older adults using home care services. We ask the following two questions: (a) How are the participants active? (b) How should the active ageing of fourth agers be theorised based on the results of our research?

Theoretical concepts

Active ageing can be understood as a model of ideal ageing (Timonen, 2016) that has been part of the politics of ageing in the European Union and the World Health Organization since the late 1990s (Lassen, 2014), but its origins lie in the activity theory (Havighurst, 1961) of the 1940s and 1950s (Zrinšćak & Lawrence, 2014).

There is no clear definition for active ageing (Hasmanová Marhánková, 2017). The more health-focused discourse of WHO has diverged from the ones of EU and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) that focus more on labour and productivity, however the discourse of EU is situated in between the discourses of WHO and (OECD) (López-López & Sánchez, 2019; see Hamblin, 2013). The WHO is currently using the concept of healthy ageing (WHO, 2017).

Although active ageing diversifies the image of the older adults in the society, by highlighting their participation in society (see Foster & Walker, 2015; WHO, 2002), it can also categorise the image of older adults as either active and independent, or as frail, passive and

* Corresponding author.

E-mail addresses: hilla.v.kiuru@jyu.fi (H. Kiuru), heli.valokivi@jyu.fi (H. Valokivi).

<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2022.101037>

Received 30 November 2021; Received in revised form 26 April 2022; Accepted 13 May 2022

Available online 21 May 2022

0890-4065/© 2022 The Authors. Published by Elsevier Inc. This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

dependent (São José, Timonen, Amado, & Santos, 2017; see Karisto, 2020). Active ageing has been criticised for looking for solutions to societal challenges of ageing in the acts of individuals, and for being exclusive (Timonen, 2016; see São José et al., 2017). Since not all people can or wish to be active, this risks excluding a diversity of perspectives (Boudiny & Mortelmans, 2011; Foster & Walker, 2015; Grenier, 2012; Haarni, 2009; Jacobsen, 2017), and it can be considered that policies like active ageing are not for everyone.

The *Active Ageing Index* (see Fig. 1) consists of four domains: *employment; participation in society; independent, healthy and secure living; and capacity and enabling environment for active ageing*; under these domains, there are altogether 22 indicators (AAI, *Active Ageing Index Home*, 2021). The index is an “evidence-based tool” used to monitor, compare, promote, and indicate the activity of older adults (AAI, *AAI in*

brief, 2015, 5; Zaidi, 2015, 149). With AAI, it is possible to determine differences between countries and produce knowledge that can be used in policymaking (Zaidi, 2015). The AAI project was initiated by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), the European Commission's DG for Employment, Social Affairs and Inclusion (DG EMPL), and the European Centre for Social Welfare Policy and Research in Vienna (AAI, *AAI in brief*, 2015; Zaidi, 2015). The index is used in the European Union, but also in other countries outside of it (see Um, Zaidi, & Choi, 2019). The corresponding author of this paper was granted permission to use the index for this research.

The AAI has been criticised by São José et al. (2017) for dividing individuals into active performers and passive ones and for being exclusive concerning dependency. They also see it having a narrow perspective on active ageing compared to that of the WHO. Their other

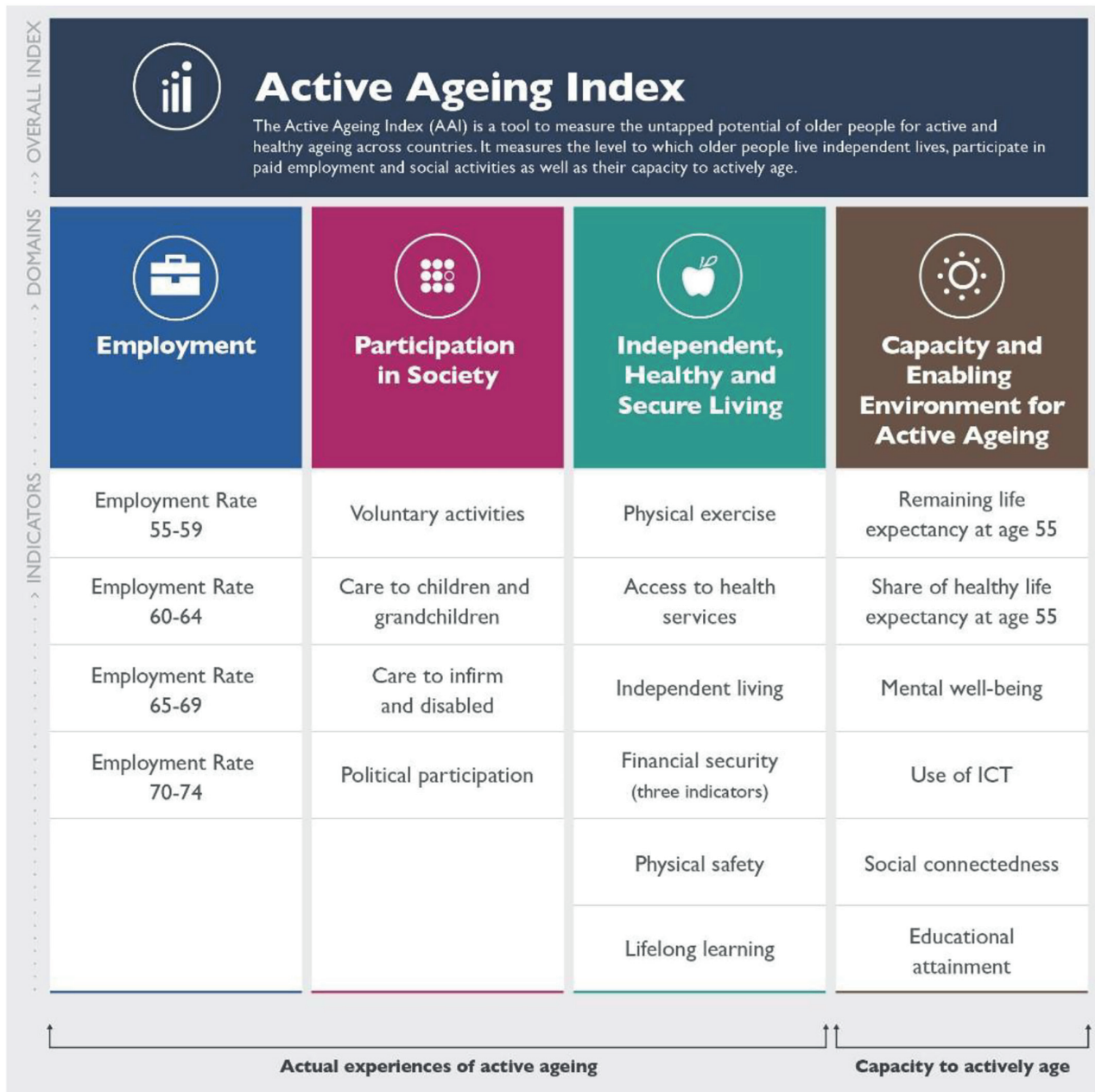

Fig. 1. UNECE/EC: Active Ageing Index project. <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>

criticisms include its limitations concerning theory and transparency, the impossibility of reaching the top results in several indicators, the index being too individualistic, and too focused on productive activities. In addition, the index does not cover the activities that seem to be important to older adults (São José et al., 2017; see also Principi et al., 2016). Furthermore, because of its emphasis on increasing technologisation and globalisation, it can also be seen as an index for future generations, and not necessarily for the current population of older adults (Djurovic, Jeremic, Bulajic, & Dobrota, 2017). While the AAI is mostly targeted to third agers (Petrová Kafková, 2016), we find it important to study how it reflects the lives of the fourth agers.

Fourth age. Old age is not a single homogenous phase but should at least be divided into the third and fourth ages, and the latter can be a very different phase of life in terms of health and independence (Jopp, Rott, & Oswald, 2008). The theorisation of the fourth age is quite recent (São José, 2020). Moreover, following Petrová Kafková (2016), its definition is not clear, because there are so many perspectives on it. Chronological age is not enough when defining the transition to fourth age. Instead, declines in health and the limitation or loss of personal agency, in addition to other individual factors, all play an important role.

The fourth age is often situated and defined in between the active third age and the time of death (see Higgs & Gillear, 2015; Lloyd, Calnan, Cameron, Seymour, & Smith, 2014). An increased need for help and loss of independence can also be associated with social death in which an older adult's participation declines, or the older adults, as a group, are not valued in society (Pirhonen, Seppänen, Pietilä, Tuominen, & Jylhä, 2021). Laslett (1989) associates the third age with a time of fulfilment and the fourth age with decline and death. According to São José (2020), the third age has been theorised as a period of life during which one still survives without care, has agency, and consumes, while the fourth age is connected to frailty, need for care, and a reduction in agency. A dependency on services and other people and loss of autonomy and choice (Gillear & Higgs, 2010, 2015), but also dignity and perseverance (Lloyd et al., 2014) have been connected to the fourth age.

Gillear and Higgs have theorised fourth age "as a kind of social or cultural 'black hole' that exercises a powerful gravitational pull upon the surrounding field of aging" (Gillear & Higgs, 2010, 121–122). The fourth age is arguably a "social imaginary", a collective image of the last phase of life, which is often situated in long-term care (Higgs & Gillear, 2015). As such, the fourth age is not something that is looked forward to, but feared (Gillear & Higgs, 2010, 2015). The asymmetry in between the concepts must be considered though. Third age can be seen as "a cultural field", generational phenomenon, affected by consumerism and "active exclusion of agedness", while fourth age is a "social imaginary" and fear about what follows third age (Gillear & Higgs, 2010, 122–125).

Even though there seems to be a constructed boundary between the third and fourth ages, no such clear distinction between them has been delineated. For example, according to earlier research, major differences in valuation of life between third and fourth agers have not been reported (Jopp et al., 2008). There can also be improvement concerning social contacts and participation in leisure or cultural activities when growing older (Fritzell et al., 2021). Therefore, rather than a dichotomy, there is instead a continuum between the third and fourth ages. We understand the fourth age as socially constructed (Gillear & Higgs, 2010; Higgs & Gillear, 2015) and not chronological.

Part of this continuum of different ages are changes in autonomy (Pirhonen, Ojala, Lumme-Sandt, & Pietilä, 2016) and agency (Grenier & Phillipson, 2013; Tanner, 2016). Although they can decrease because of declining health, they do not disappear entirely (Grenier & Phillipson, 2013; Pirhonen et al., 2016; Tanner, 2016). Tanner (2016) describes the change of agency from the third to fourth age as accepting a reduction of control in some areas of life but then simultaneously increasing control where one can still have an impact, like directing one's agency toward home and self instead of society. This resembles the SOC model

("selective optimization with compensation") in which one can select some activities and focus on them, which compensates for the possibly reduced resources (Freund & Baltes, 1998; see Grenier & Phillipson, 2013: 70).

Changes in autonomy (Pirhonen et al., 2016) and agency (Grenier & Phillipson, 2013; Tanner, 2016) and an increasing need for help and services during fourth age can be studied with the help of the concept of *small agency* (Honkasalo, 2013; see also 2008; 2009) and *precarity* (Grenier, Lloyd, & Phillipson, 2017). Since small agency is connected to (small) action, activities (Honkasalo, 2008, 2009, 2013), the concept can be applied to examine the small-scale action of the fourth agers (see also Ahosola & Lumme-Sandt, 2016, 188). According to Honkasalo (2013), small agency can be connected to action that may not be visible from the point of view of society but can nevertheless be meaningful for the individual, like waiting and tolerating. Activity is traditionally connected to action, while during small action, nothing necessarily happens, and even passivity is possible. Also, being part of a community and acting among other people can be connected to small actions as well; thus, during small action, people can be both actors and objects of action.

Dependence on services and support also brings along *precarity*, since one is reliant on the help of others in everyday life (see Grenier et al., 2017). While life itself can be considered potentially precarious, some people are in explicitly vulnerable situations, and this requires more support from society (see Fineman, 2008, 2010; Grenier et al., 2017). Older adults can experience precarity because of a lack of care and access to services or a lack of social networks (Grenier et al., 2017). The concept of *care poverty* in which the person has more care needs than there are formal (services) or informal (family) resources of care (Kröger, Puthenparambil, & van Aerschoot, 2019) can be considered part of the precarity of ageing. Focusing on precarity when studying the conditions of ageing people removes the focus from age and places it more on the structural factors and inequalities associated with ageing (Grenier et al., 2017), like inequalities concerning gender and education (Fritzell et al., 2021). This perspective on precarity could also help to shift the focus from the ageing individuals (see Timonen, 2016) to the societal level and the organization of care (Grenier et al., 2017).

Methods

Our data was collected in the project of "A well-functioning home care to Lapland - Diverse forms of support to living at home" (from 2016 to 2018), which was funded by Finland's Ministry of Social Affairs and Health. The data consists of interviews with 16 older adults of whom eleven were women and five were men (see Table 1). The participants lived in both rural and urban areas in Finnish Lapland. The average age was 85. Each participant was interviewed two to six times. The complete dataset is 29 h long and 888 pages of text. As part of the project, the older adults participated in a "technology trial"; some of them used a remote surveillance system, others a "picturephone" to contact relatives and services and/or a streaming service. The themes of the interviews covered general information (like health, family, education, work history), experiences about living at home, the use of technology and experiences with it, everyday life, hobbies, social connections and support, and use of services. Since the aged participants were receiving home care and using services, they can be considered as fourth agers (São José, 2020).

To analyse, we used content analysis guided by theory (see Elkins, Spitzer, & Tallberg, 2019; Hsieh & Shannon, 2016; Tuomi & Sarajärvi, 2009). We operationalised the indicators of the AAI as a methodological tool in the coding process of our qualitative analysis. When using the index, it is important to be critical and consider its imperfections, for example, the indicators have been chosen by experts, not by older adults (São José et al., 2017). In addition, the activity of fourth agers can be different from the activity of third agers, on whose activity the AAI is more focused (Petrová Kafková, 2016). Therefore, it was good to give

Table 1
Participants.

Participant	Life situation	Services
Olavi 76, male	With spouse.	Home care, taxi.
Annikki 83, female	Alone.	Nurse, cleaning service, social security taxi.
Marjatta 89, female	Alone.	Home care, safety bracelet, taxi.
Kalevi 71, male	Alone.	Home care, brokerage account.
Liisa 84, female	Alone.	Home care, safety bracelet.
Kaarina 84, female	Alone.	Food services, home care, social security taxi.
Anneli 86, female	With her dog.	Home care, taxi.
Maria 91, female	Alone.	Home care, nurse, taxi.
Kyllikki 84, female	Alone.	Cleaning service, visits day centre, taxi.
Helena 89, female	Alone.	Home care, safety bracelet, food service, taxi.
Anja 85, female	Alone.	Home care, nurse, safety bracelet, food service, assistance with walking, cleaning service, social security taxi.
Matti 88, male	Alone.	Home care, safety bracelet.
Anna 88, female	With her son.	Home care.
Juhani 89, male	Alone.	Food service, visits day centre, taxi.
Antero 87, male	With spouse.	Cleaning service from home care .
Eila 85, female	With spouse.	Cleaning service from home care, safety bracelet, safety phone, visits day centre.

some room for the data, and to discover whether there was any activity that could not be found in the indicators of the AAI. In addition to this, we used some interpretation when coding. For example, we coded “following politics” into political participation, while the actual definition of the indicator highlights participation (AAI, Political participation, 2019).

We started the analysis process by coding the data, applying the indicators of the AAI (see Fig. 1). The index has four indicators for employment: *Employment rate 55–59*, *Employment rate 60–64*, *Employment rate 65–69* and *Employment rate 70–74*. However, we used a single code, *Employment*. *Financial security* also has three indicators (*Relative median income*, *No poverty risk*, *No severe material deprivation*) and we only used *Financial security* as a code. In addition, we used the indicators *Remaining life expectancy at age 55* and *Share of healthy life expectancy at age 55* to examine the participants’ thoughts about life expectancy, lifetime, and their health. We also added the code of *Access to social care*, since the participants used social services. The smallest research unit was one sentence, and the largest one was several paragraphs. One research unit could contain several codes, and thus codes overlapped.

After reviewing the research units under the indicator, we subcoded them. Thereafter, we combined the similar subcodes. In this way, we could see what the codes under each indicator were. An example of the coding can be seen in Table 2.

Table 2
Example of coding the data.

Domain	Indicators, based on AAI	Codes	Sub-codes
Independent, healthy and secure living	Financial security	Economical thinking	Sparing money Considering one's purchases. Using money for oneself
		Expensive services/scarcity	Health or income too good according to the criteria. Expensive services. The prices of services. Having low-income vs high expenses. The impact of economy on independence. Dreams concerning economy. Having enough money for services. The impact of economy on living at home.
		Ability to control one's own economic issues	Autonomy concerning economy. Feeling of not being able to affect one's income. Having someone to help with one's economy. Not being aware of the prices. Hoax calls related to banking affairs. Difficulties to access the bank.
		Worries	

Results

The domains of AAI during the fourth age

The domains of *Independent, healthy and secure living* and *Capacity and enabling environment for active ageing* were most common in our data, and thus our analysis focused mainly on those aspects of the AAI. The domain of *Participation in society* was quite rare; the participants needed help themselves, and political activity was more about following politics. We left the domain of *Employment* out of our analysis, since the participants were mostly outside the workforce due to their age. One participant gave up entrepreneurship during the study.

The domain of *Independent, healthy and secure living* was present widely in the participants' lives. With regard to the activities of the domain, we noticed that, in addition to doing things and being active independently, the participants received help to stay active. Some activities were given up and other activities could be compensated for or done in cooperation with another person. Thus, life and activities had become narrower (see Honkasalo, 2009, 2015). Taking care of one's physical health and being able to move was valued. *Physical exercise* could mean activities such as Nordic walking, but also daily tasks. Some physical activities had been given up, for example because of illnesses. However, activities could also be compensated for (Freund & Baltes, 1998), like walking with a walker.

The participants used both health and social care services (*Access to health services*). They used various health services, mostly delivered to their home, but they also visited the hospital. They also used remote access via the technology trial that they participated during the research project (see above, page 8), and some had other technical devices, like safety bracelets. The participants received help with various tasks at

home from home care services but used other services as well, such as help with personal finances from social services, for example, Kalevi, a 71-year-old man who lived alone:

Kalevi: I am totally clueless with financial matters, which is why social services is about to establish a brokerage account through which they would handle my bills. Are you familiar with the brokerage account?

...

Kalevi: Well, it makes it possible for me to be able to live in this house. And my immediate expenses are paid through it. And then, what is left after those are paid, I can use as stupidly or wisely as I want or can.

Independent living was important for the participants. For example, doing things independently supported functional capacity and saved money. The participants did things like going to places, doing housework, running errands, and taking care of personal hygiene as independently as possible.

Living at home was important for the participants. Maintaining independence can be interpreted as a goal (Perry & Thiels, 2016) for many older adults. The participants wanted to stay at home for as long as possible, but they acknowledged that this was dependent on their health and on their relatives. Some planned to stay at home until death, while others were prepared to leave their home when they had to. Assisted housing was not regarded as home, and changes in social relations or a lack of space caused concerns.

Matters concerning *Financial security* overlapped with independent living when participants talked about their use of money and help with managing it. Financial matters were brought up when talking about the costs of the technological devices used in the trial, the costs of the services, and pursuing hobbies. In terms of *Physical safety*, services and social connections were important. Things that could cause feelings of insecurity included hoax calls or fear of falling.

The indicator of *Lifelong learning* was present in the context of the technology trial and in learning to use the new devices. Some participants described how it was nice to learn something new. For others, learning was among the things that had become more difficult for them for reasons such as ageing, refusal to learn, and problems with memory. Family members' help with technology was essential.

The domain of *Capacity and enabling environment for active ageing* was quite common in our data, since data were gathered in a project that studied older adults' use of technology. Nevertheless, outside of the technology trial, the *Use of ICT* was not common among the participants. In addition to digitalisation, when it came to *Educational attainment*, Finnish society had changed a lot during the participants' life course. War had interrupted some participants' school years. Most of the participants had studied in the old model of Finnish primary school, or vocational training, and had worked in jobs that were rather physically-demanding, such as cleaning, farming, or logging.

Concerning *Remaining life expectancy*, few pondered about their family members' life expectancy or their own. However, the indicator regarding *Share of healthy life expectancy* was very visible in the data. Problems with physical or mental health or memory problems affected the participants' daily lives. In addition, more acute diseases, such as influenza, could worsen their overall physical state. These kinds of medical conditions, pain, and fatigue could increase their need for help and make them feel more cautious, for instance, due to fears of falling, and this made their life more limited (see Honkasalo, 2009, 2015) and precarious (Grenier et al., 2017). Some had adapted to live with pain through the use of painkillers or accepted their weakening as part of ageing. The question of health is also important from the point of view of the fourth age, since changes in health and independence can be key factors (Petrová Kafková, 2016). This can be seen in Kyllikki's (female, 84, living alone) case: "Yeah, I used to ski a lot during the winter, and during the summer I exercised in other ways, but that has decreased

after I fell, and my hip was operated on."

Issues related to *Mental well-being* were associated with the participants' attitudes toward things such as decline and loss, a positive attitude, loneliness, sorrow, and mental health. Things that affected their mood in a positive way were also discussed, such as hobbies. Like for Helena (female, 89, living alone) participating to day activity had brought courage. Decreasing strength was accepted as a part of old age, and death as an essential part of life. However, ageing did not mean only loss; on the mental side, one could still grow, for instance by becoming more appreciative of other people. Marjatta (female, 89, living alone) described her positive attitude:

Marjatta: One must adjust in such a way that it feels good.

...

Marjatta: And one shouldn't think about all kinds of rumours or other things. Those should be let go, and just think that, now it's morning and I have to make some coffee and porridge, and then wait for the home care worker...

Concerning the indicator of *Social connectedness*, all the participants had some social connections whose supportive role could be significant. Seeing other people and social activities were very important for avoiding loneliness and improving one's mood. We also noticed some narrowing of social connections in the participants' answers. This could be caused by the death of a close one, infrequent visits from others, or decreasing strength. This narrowing, or lack of social contacts, could cause other feelings in addition to loneliness, such as insecurity and anxiety. Anja (female, 85, living alone) thought that loneliness had made her grow "backwards".

Activities that the AAI did not cover

Participants' hobbies and personal interests were not covered in the AAI. However, the participants had diverse hobbies and interests, such as karaoke, handcrafts, watching TV, feeding birds, and reading. Some participants were also planning for and dreaming of other activities, like travelling.

Hobbies could have an important meaning for the participants and bring them joy, and the lack of them could cause sorrow. Hobbies could also be among the things that were given up for reasons such as illness or a fear of falling, which decreased one's activities (see Honkasalo, 2009, 2015). Anna (female, 88, lives with her son) reflects on this:

Anna: Well, it is difficult. It would be interesting to do all the activities that one used to do and... But it's not possible to do even handcrafts.

...

Anna: ...when my hands are aching as well and... And, it's not like... But here, in this village, people still visit each other like in the old times.

Previous activities could also be replaced with new ones that were associated with them in some way or done in a modified way (see Freund & Baltes, 1998). In this, technology can help, such as when it is possible to see one's old summer place via picturephone.

Other things that the participants mentioned were various chores, naps, eating, and just hanging out. The passage of time seemed to be important to the participants. Because of this, it was nice to have something to do, such as handcrafts, as Liisa (female, 84, living alone) relays:

Liisa: Yes, well I do handcrafts, knit or crochet something, and I read, and I have everything ready there in the bedroom if I want to do something. I do those things to pass the time. It wouldn't be that important, except as a way to pass the time.

In addition, being outside during the summer, continuing personal

routines, working on small tasks, and just living a “regular life” were important.

According to earlier research, well-being is not necessarily connected to being busy, rather it is important to have one's own rhythm of doing things and a suitable amount of activity (Haarni, 2009; see Ekerdt about *busy ethics*, Ekerdt, 1986). We noticed this in our research as well; busyness was not explicitly mentioned but passing the time and maintaining some weekly routines were important.

Small actions and precarity

The activities of passing time and maintaining routines can be understood from the perspective of small actions (Honkasalo, 2008, 2009, 2013), which are not necessarily recognised by society but are still significant activity for the participants. The participants received help from health and social care professionals. Apart from being only target of others' action, receiving help can be interactive and thus part of small action. Small action can also happen in response to changed circumstances, for example during illness, while more significant or bigger activity is not possible. Thus, declining health did not cause participants to give up on their activity, but they adjusted to the situation and were active in a smaller scale.

Needing help and thus being an object of actions has consequences for one's autonomy (Pirhonen et al., 2016) and agency (Grenier & Phillipson, 2013). Other people's help was essential to the participants' independent living. Receiving help did not always mean giving up their own activity completely; for example, cooking could be done in cooperation with someone else. The social environment could be so supportive that there was less help needed from municipality services. It was important for the participants to decide about the services they required and to participate in their own care. The services were appreciated and could make one feel safe and looked after. In this way, the participants were acting as part of a community (see Honkasalo, 2013), and thus, supporting and compensating their autonomy (see Freund & Baltes, 1998; Pirhonen et al., 2016).

As for the issue of autonomy (Pirhonen et al., 2016), receiving services could also feel like being under guard. Waiting for and receiving services affected the participants' schedules, as different service and care workers entered the home at different times. The technology trial with a remote monitoring device also affected this aspect, especially the feeling of being controlled, although it also brought safety.

A feeling of precarity (Grenier et al., 2017) is reported in the data. Putting up with a sense of precarity, or uncertainty regarding help and services, can be seen as an act of tolerating or as part of a small action (Honkasalo, 2013). When services and support are needed, one also has to tolerate their shortages and negative effects.

The participants were not always happy with the services they received. They reported that the help could either be too much or too little. They commented on difficulties accessing services, the prices of the services, and problems with remote access. In the technology trial, there was also confusion about the roles and tasks of different service deliverers that visited the home (Kiuru, Outila, and Valokivi (n.d.)).

The ease or difficulty of asking for and receiving help can also be connected to the issues of autonomy (see Pirhonen et al., 2016) and precarity (see Grenier et al., 2017). Many participants had people around them from whom they could easily ask for help, while others did not have many people to ask. It could also be difficult to ask for help if one was used to doing everything by oneself, or if one worried that a neighbour might get fed up with helping. Asking for help might feel easier if it was possible to give something back. A lack of social relations could thus cause feelings of insecurity and loneliness and worries concerning security and getting along in the future, as Eila (female, 85, lives with spouse) attests:

Yes, that is it of course, just... Indeed, I am used to it, because we don't have any children, and ...because our sisters have passed away,

and many of our brothers have also passed away. Then mothers and fathers don't have anyone to rely on, and this is like... inevitable.

Annikki (female, 83, lives alone) shows that when health and functional capacity are in decline, it also affects independence and the ability to age in place:

Interviewer: That's right. And not many would want to leave home, unless it is inevitable...

Annikki: Yes, that's the thing, that when you end up there, then you don't need anything else with you, just as long as you have something...

Leaving one's home often means giving up possessions, since one does not need that much in care housing or institutional care, and likely changes in one's social life as well. According to Carpentieri and Elliott (2013), part of active and healthy ageing is to avoid the feeling that the big stories of life are over, and that one's life has become desolate. For many of the participants, leaving home for care housing seemed to imply this kind of “narrative foreclosure” (Carpentieri & Elliott, 2013: 120; Freeman, 2000).

Discussion

When it comes to the data and its relation to the AAI, our first observation was that independent living and supporting it are crucial. Declining health and its effect on everyday life and functional capacity was an essential feature of the participants' activity. This did not necessarily mean giving up completely on activities, but compensating or finding other ways to be active, like in the SOC model (Freund & Baltes, 1998). According to our results, there was not any clear turning point that represented moving over to the fourth age. Changes could be slow, and they consisted of multiple things – such as declining health or losing one's driver's licence. However, sudden events, such as falling, could change things quickly (see also Petrová Kařková, 2016). In addition, the AAI does not cover all the activities or things that were part of the participants' lives, like everyday life, hobbies, passing the time, and small chores. The missing leisure activities from the AAI have also been noticed by Principi et al. (2016).

From the perspective of active ageing during the fourth age, a few signs of the “black hole” (Gilleard & Higgs, 2010) could be seen in these data. Living at home was important for the participants, and leaving home seemed to mean the end of things, and some kind of a “narrative foreclosure”, as the big stories of life came to an end (Carpentieri & Elliott, 2013, 120; Freeman, 2000). However, the participants were active in their own ways; they had their own rhythm of life and various small actions. Although they needed help with many things, they had not given up their independence – they did some things independently, while needing help from others with some matters, or doing things in a new way (see also Aholola & Lumme-Sandt, 2016).

When it comes to the theorisation of active ageing during the fourth age, we argue that it can be done with the help of Honkasalo's concept of small agency (Honkasalo, 2008, 2009, 2013). In her research about North Karelian people who had stayed in the area after many had left, Honkasalo describes how the changes in social relationships and illness had turned their lives from full to narrower over time, and this change affected their agency (Honkasalo, 2008, 2009, 2013; see 2015). This can be applied to changes in activity related to ageing. Part of the discourse of active ageing is the idea of staying healthy and independent (Lassen, 2014; Timonen, 2016). However, when it comes to the fourth age, the functional capacity can be more limited and there is a greater need for services (see São José, 2020). Weakening strength, health problems, and adaptation to new limits were a reality for the participants, yet they continued with their daily activities as much as possible. Appreciating these small actions, which are traditionally invisible to society, is important to recognising the activity of all age groups (Honkasalo, 2008, 2009, 2013).

According to Boudiny (2013), it is critical to recognise the diversity among older adults and the changes they experience throughout their life courses. As to our results, elements of active ageing can be seen in the life of the fourth agers, but their activities are defined by declining functional capacity and health and an increasing need for help.

However, given how powerful the discourse of active ageing is within the politics of ageing (Hasmanová Marhánková, 2017), a more nuanced perspective would include the oldest old and the small actions that they maintain. The AAI fails to include small actions and thus neglects some activities of the oldest old. It is important to consider what kind of models and indexes are used, and how realistic and inclusive they are with respect to individual lives in different age groups and life situations.

When assessing the use of the *Active Ageing Index* and its commensurability with the fourth age, it is important to acknowledge that it is more focused on the third age (Petrová Kafková, 2016) and extending work age. Its focus is thus quite limited. Another essential aspect to consider is the need for help and supported activity. Help received supports ageing in place (see Wiles, Leibing, Guberman, Reeve, & Allen, 2012), while the lack of it can cause precarity (see Grenier et al., 2017). Access to services and social relations also effect autonomy (Pirhonen et al., 2016) and agency (Grenier & Phillipson, 2013). It could be said that activity, like agency and autonomy, also changes during the fourth age, and activity may be more restricted within one's own home and self (Tanner, 2016), and thus the small actions during the fourth age and focus on preserving autonomy (Honkasalo, 2013; Pirhonen et al., 2016) must be incorporated. While certain aspects of active ageing, such as prolonging careers (see Hamblin, 2013) and supporting ageing in place (see Wiles et al., 2012), can benefit society, it is inappropriate to expect these from everyone since people have different resources (Timonen, 2016) and desires. The activities valued by older adults themselves are not necessarily the ones that are productive for society (São José et al., 2017) recognised by the AAI. These actions may be small, even minimal (see Honkasalo, 2008, 2009, 2013), but they should nevertheless be acknowledged and valued if we want inclusive models that are informed by older adults themselves. Considering the intersectionality and diversity of older adults (Lumme-Sandt, Nikander, Pietilä, & Vakimo, 2020) it can be questioned whether unitary policies concerning older adults, like active ageing, can be created at all.

Funding statement

In the last phase, the first author worked with a grant received from a foundation (Jyväskylän sotainvalidien asuntosäätiö sr/ Foundation for housing for wounded war veterans in Jyväskylä sr) that belongs to a not-for-profit sector.

Ethical approval

The data was gathered by the University of Lapland, and for the institution, the ethical review was not required, only research permission from the technological trial municipalities and informed consent. The data has been anonymised and there was voluntary participation, and the interviews were based on confidentiality, causing no harm.

Publishing

The article is not being considered for publication elsewhere and it has not been published elsewhere.

Data availability statement

Research data is not shared.

Declaration of Competing Interest

None.

Acknowledgments

We want to thank the participants of the project of "A well-functioning home care to Lapland - Diverse forms of support to living at home" (2016–2018) (funded by Finland's Ministry of Social Affairs and Health).

References

- AAI, AAI in brief. (2015). AAI project, joint project by the United Nations economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Retrieved from <https://statswiki.unece.org/display/AAI/L+AAI-in+brief>.
- AAI, Active Ageing Index Home. (2021). AAI project, joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Retrieved from <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home> (Accessed January 20th, 2022).
- AAI, Political participation. (2019). AAI project, joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Retrieved from <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Annex+A.2%3A++In+formation+on+AAI+indicators+for+the+second+domain%3A+Participation+in+Society> (Accessed June 30th, 2021).
- Ahosola, P., & Lumme-Sandt, K. (2016). "Sen haluan ilmoittaa, että minä olen vielä pystyssä" Ilman omaisia elävien vanhojen ihmisten toimijuus ja vanhuspolitiikan kategorisoima vanhuus. *Gerontologia*, 30(4), 182–197.
- Boudiny, K. (2013). "Active ageing": From empty rhetoric to effective policy tool. *Ageing and Society*, 33(6), 1077–1098. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1200030X>
- Boudiny, K., & Mortelmans, D. (2011). A critical perspective: Towards a broader understanding of 'active ageing'. *E-Journal of Applied Psychology*, 7(1), 8–14. <https://doi.org/10.7790/ejap.v7i1.232>
- Carpentieri, J. D., & Elliott, J. (2013). Understanding healthy ageing using a qualitative approach: The value of narratives and individual biographies. In D. Kuh, R. Cooper, R. Hardy, M. Richards, & Y. Ben-Shlomo (Eds.), *A life course approach to healthy ageing* (pp. 118–129). Oxford: Oxford University Press.
- Djurovic, I., Jeremic, V., Bulajic, M., & Dobrota, M. (2017). A two-step multivariate composite I-distance indicator approach for the evaluation of active ageing index. *Journal of Population Ageing*, 10(1), 73–86. <https://doi.org/10.1007/s12062-016-9169-8>
- Ekerdt, D. (1986). The busy ethic: Moral continuity between work and retirement. *Gerontologist*, 26(3), 239–244. <https://doi.org/10.1093/geront/26.3.239>
- Elkins, Z., Spitzer, S., & Tallberg, J. (2019). Content analysis, non-automated. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3333485>
- European Commission. (2021). Active ageing. Available at <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1062> (Accessed on June 30th, 2021).
- Fineman, M. A. (2008). The vulnerable subject: Anchoring equality in the human condition. *Yale Journal of Law and Feminism*, 20(1), 1–23.
- Fineman, M. A. (2010). The vulnerable subject and the responsive state. *The Emory Law Journal*, 60(2), 251–275.
- Foster, L., & Walker, A. (2015). Active and successful aging: A European policy perspective. *The Gerontologist*, 55(1), 83–90. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu028>
- Freeman, M. (2000). When the story's over: Narrative foreclosure and the possibility of self-renewal. In M. Andrews, S. Slater, C. Squire, & A. Treacher (Eds.), *Lines of narrative: Psychosocial perspectives* (pp. 81–91). London, New York: Routledge.
- Freund, A. M., & Baltes, P. B. (1998). Selection, optimization, and compensation as strategies of life management: Correlations with subjective indicators of successful aging. *Psychology and Aging*, 13(4), 531–543. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.13.4.531>
- Fritzell, J., Lennartsson, C., & Zaidi, A. (2021). Trends and inequality in the new active ageing and well-being index of the oldest old: A case study of Sweden. *Population Ageing*, 14, 5–22. <https://doi.org/10.1007/s12062-020-09264-9>
- Gilleard, C., & Higgs, P. (2010). Aging without agency: Theorizing the fourth age. *Ageing & Mental Health*, 14(2), 121–128. <https://doi.org/10.1080/13607860903228762>
- Gilleard, C., & Higgs, P. (2015). Social death and the moral identity of the fourth age. *Contemporary Social Science*, 10(3), 262–271. <https://doi.org/10.1080/21582041.2015.1075328>
- Grenier, A. (2012). *Transitions and the lifecourse: Challenging the constructions of 'growing old'*. Bristol, Chicago, IL: Policy Press.
- Grenier, A., Lloyd, L., & Phillipson, C. (2017). Precarity in late life: Rethinking dementia as a 'fraild' old age. *Sociology of Health & Illness*, 39(2), 318–330. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12476>
- Grenier, A., & Phillipson, C. (2013). Rethinking agency in later life: Structural and interpretive approaches. In J. Baars, J. Dohmen, A. Grenier, & C. Phillipson (Eds.), *Ageing, meaning and social structure: Connecting critical and humanistic gerontology* (pp. 55–79). Bristol: Policy Press.
- Haarni, I. (2009). "Pitää lähteä liikkeelle" - aktiivisten eläkeikäisten selityksiä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle. *Sosiaaliliiketeollinen Aikakauslehti*, 46 (2), 81–94.

- Hamblin, K. A. (2013). *Active ageing in the European Union. Policy convergence and divergence*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Hasmanová Marhánková, J. (2017). Seductive solutions, inspiration, easy-to-remember phrases, and ambiguity: Why is the idea of active ageing so successful? In L. Tomczyk, & A. Klimczuk (Eds.), *Selected contemporary challenges of ageing policy* (pp. 7–25). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie.
- Havighurst, R. J. (1961). Successful ageing. *The Gerontologist*, 1(1), 8–13. <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>
- Higgs, P., & Gilleard, C. (2015). *Rethinking old age. Theorising the fourth age*. London: Palgrave Macmillan.
- Honkasalo, M. (2008). Enduring as a mode of living with uncertainty. *Health, Risk & Society*, 10(5), 491–503. <https://doi.org/10.1080/13698570802408700>
- Honkasalo, M. (2009). Grips and ties: Agency, uncertainty, and the problem of suffering in North Karelia. *Medical Anthropology Quarterly*, 23(1), 51–69. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1387.2009.01037.x>
- Honkasalo, M. (2013). Katveessa: Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & Edistys: Tutkijaliiton Aikakauslehti*, 38(1), 42–61.
- Honkasalo, M. (2015). If the mother of god does not listen: Women's contested agency and the lived meaning of the orthodox religion in North Karelia. *The Journal of American Folklore*, 128(507), 65–92.
- Hsieh, H., & Shannon, S. (2016). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Jacobsen, F. F. (2017). Active ageing. *International Practice Development Journal*, 7 (Suppl), 1–13. <https://doi.org/10.19043/ipdj.7SP.003>
- Jopp, D., Rott, C., & Oswald, F. (2008). Valuation of life in old and very old age: The role of sociodemographic, social, and health resources for positive adaptation. *The Gerontologist*, 48(5), 646–658. <https://doi.org/10.1093/geront/48.5.646>
- Karisto, A. (2020). Vanhenemisen kieli: Sosiaaligerontologian näkökulma. In K. Hippilä, A. Mäntynen, & C. Lindholm (Eds.), *Vanhuus ja kielenkäyttö* (pp. 49–75). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiuru, H., Outila, M., & Valokivi, H. Vanhan ihmisen haavoittuvuus ja hoivateknologia kodissa. In S. Raitakari, K. Günther, & J.-M. Räsänen (Eds.), *Koti ja haavoittuvuus. Instituutionaalista kohtamista, kokemuksia ja käytäntöjä*. accepted for publication.
- Kröger, T., Puthenparambil, J. M., & van Aerschoot, L. (2019). Care poverty: Unmet care needs in a Nordic welfare state. *International Journal of Care and Caring*, 3(4), 485–500. <https://doi.org/10.1332/239788219X15641291564296>
- Laslett, P. (1989). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Lassen, A. J. (2014). *Active ageing and the unmaking of old age: The knowledge productions, everyday practices and policies of the good late life*. Det Humanistiske Fakultet: Københavns Universitet.
- Lloyd, L., Calnan, M., Cameron, A., Seymour, J., & Smith, R. (2014). Identity in the fourth age: Perseverance, adaptation and maintaining dignity. *Ageing and Society*, 34(1), 1–19. <https://doi.org/10.1017/S0144686X12000761>
- López-López, R., & Sánchez, M. (2019). The institutional active aging paradigm in Europe (2002–2015). *The Gerontologist*, 60(3), 406–415. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz094>
- Lumme-Sandt, K., Nikander, P., Pietilä, I., & Vakimo, S. (2020). Ikäkäsitteet päätöksenteon taustalla. *Gerontologia*, 34(4), 359–362. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/99605>.
- Moody, H. (2001). Productive aging and the ideology of old age. In N. Morrow-Howell, J. Hinterlong, & M. W. Sherraden (Eds.), *Productive aging: Concepts and challenges* (pp. 175–196). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Perry, T. E., & Thiels, J. F. (2016). Moving as a family affair: Applying the SOC model to older adults and their kinship networks. *Journal of Family Social Work*, 19(2), 74–99. <https://doi.org/10.1080/10522158.2016.1157845>
- Petrová Kafková, M. (2016). The “real” old age and the transition between the third and fourth age. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 48(6), 622–640.
- Pirhonen, J., Ojala, H., Lumme-Sandt, K., & Pietilä, I. (2016). ‘Old but not that old’: Finnish community-dwelling people aged 90+ negotiating their autonomy. *Ageing and Society*, 36(8), 1625–1644. <https://doi.org/10.1017/S0144686X15000525>
- Pirhonen, J., Seppänen, M., Pietilä, I., Tuominen, K., & Jylhä, M. (2021). Vanhuus ja sosiaalinen kuolema: Sosiaalisen kuoleman käsite vanhojen ihmisten haastattelupuheissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(1), 5–15.
- Principi, A., Santini, S., Socci, M., Smeaton, D., Cahill, K. E., Vegeris, S., & Barnes, H. (2016). Retirement plans and active ageing: Perspectives in three countries. *Ageing and Society*, 38(1), 56–82. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16000866>
- São José, J. M. S. D. (2020). Care and the shadow of the fourth age: How does home care get caught up in it and how does it stay away from it? *Ageing and Society*, 40(3), 643–662. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001241>
- São José, J. M. S. D., Timonen, V., Amado, C. A. F., & Santos, S. P. (2017). A critique of the Active Ageing Index. *Journal of Aging Studies*, 40, 49–56. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2017.01.001>
- Tanner, D. (2016). Sustaining the self in the “fourth age”: A case study. *Quality in Ageing and Older Adults*, 17(3), 157–167. <https://doi.org/10.1108/QAOA-05-2015-0024>
- Timonen, V. (2016). *Beyond successful and active ageing. A theory of model ageing*. Bristol, UK: Policy Press.
- Tuomi, J., & Sarajarvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (5. uud. p.)*. Helsinki: Tammi.
- Um, J., Zaidi, A., & Choi, S. (2019). Active Ageing Index in Korea - comparison with China and EU countries. *Asian Social Work and Policy Review*, 13(1), 87–99. <https://doi.org/10.1111/aswp.12159>
- Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. E. S. (2012). The meaning of “aging in place” to older people. *The Gerontologist*, 52(3), 357–366. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr098>
- World Health Organization. (2002). Active ageing: A policy framework. Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=73E5AFE0EFFF5A8108EC3F36C2C0616?sequence=1 (Accessed June 30th, 2021).
- World Health Organization. (2017). Global strategy and action plan on ageing and health. Retrieved from <https://www.who.int/ageing/WHO-GSAP-2017.pdf?ua=1> (Accessed June 30th, 2021).
- Zaidi, A. (2015). Creating and using the evidence base: The case of the Active Ageing Index. *Contemporary Social Science*, 10(2), 148–159. <https://doi.org/10.1080/21582041.2015.1056750>
- Zrinčák, S., & Lawrence, S. (2014). Active ageing and demographic change: Challenges for social work and social policy. *European Journal of Social Work*, 17(3), 313–321. <https://doi.org/10.1080/13691457.2014.919088>

IV

“PICTUREPHONE IN MY HOME”: ACTOR-NETWORK THEORY AND FOUCAULDIAN DISCOURSE ANALYSIS ON NORTHERN FINNISH OLDER ADULTS STARTING TO USE A VIDEO CONFERENCING SERVICE

Outila, M., & Kiuru, H. (2020)

Journal of technology in human services, 39(2), 163-192

<https://doi.org/10.1080/15228835.2020.1869670>

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License.

“Picturephone in My Home”: Actor-Network Theory and Foucauldian Discourse Analysis on Northern Finnish Older Adults Starting to Use a Video Conferencing Service

Marjo Outila^a and Hilla Kiuru^{b*}

^aFaculty of Social Sciences, University of Lapland, Rovaniemi, Finland; ^bFaculty of Social Sciences, University of Helsinki, Helsinki, Finland

ABSTRACT

Technology has been considered an important means to deliver services in a cost-effective manner in societies that are aging and implementing austerity policies. In this article, we analyze older adults' use of assistive technology, the *picturephone*, in home care by combining actor-network theory (ANT) and Foucauldian discourse analysis (FDA). We also apply Foucault's concepts of technologies of the self, regimen, and resistance. Our research materials consist of interviews with eight Northern Finnish older adults and observation data. According to our results, technological translation takes place when users associate picturephone technology with the discourses on health and safety, connectedness, and/or learning. When the technology discourse collides with or deviates from these discourses, it disrupts the technological translation, and older adults do not include the picturephone technology in their regimen, their daily life. In Finland, care policy favors technology and pursues its adoption in older adults' care. In our case, private companies, care workers, technology advisers, family members, and older adults are recruited to join this effort. Older adults' position in their social-material networks varies strongly in the different phases of the translation, and their technologies of the self have a significant effect on its outcome. This should be considered when designing and utilizing ICT technologies in elderly care.

ARTICLE HISTORY

Received 31 March 2020
Accepted 23 December 2020

KEYWORDS

Actor-network theory; care services; Foucauldian discourse analysis; ICT; older adults; video conferencing service

Introduction

With a growing number of older adults in need of support and diminishing public resources allocated to care services, technology is viewed in public care policy as a means to provide services more effectively and

CONTACT Marjo Outila marjo.outila@ulapland.fi Faculty of Social Sciences, University of Lapland, P.O. Box 122, FI-96101 Rovaniemi, Finland.

*Present address: Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland.

© 2021 The Author(s). Published with license by Taylor and Francis Group, LLC

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

economically. The need to use technology in this context is advocated by the principle that home is the ideal place for older adults to live and receive care.¹ In Finland, an analysis of the ideal place, based on Finnish parliamentary speeches during the years 1950–2005, shows a shift from old age homes (1950–1958) to vacillating between care homes (1979–1990 and 1999–2002) and private homes (1958–1978, 1990–1999, 2003–2005) (Kaskiharju, 2010). The Ministry of Social Affairs and Health sees assistive technology as one of the salient ways to make living in one's private home more prevalent.² Independent living is among the indicators of the success of the Finnish public health programme “Health 2015.”³ Both independent living and the use of ICT are also among the indicators of the Active Ageing Index.⁴

This study focuses on the way in which assistive technology, in this case the *picturephone*, fits into older adults' lives.⁵ The purpose of this technology is to support older adults' ability to continue living in their own private homes by engaging them in different programmes and group activities and by facilitating their communication with family members and social and healthcare services.

Research in areas of ICT closely related to this study, for example, studies on the use of mobile and video messaging technology (e.g., Skype), reveal that the use can increase and strengthen older people's connections with the outside world by enhancing their social ties with family and friends (Barbosa Neves, Franz, Judges, Beermann, & Baecker, 2019; Bradford, Van Kasteren, Zhang, & Karunanithi, 2018), fostering their comfort and enjoyment (Østensen, Gjevjon, Øderud, & Moen, 2017), and enabling them to create knowledge and exchange it with others in a new way (Delello & McWhorter, 2017). Older adults have mainly positive experiences of using touchscreen tablets as a medium for therapy (Choi et al., 2014), in rehabilitation (Shulver, Killington, Morris, & Crotty, 2017), in assessing and monitoring health and wellbeing (Brown et al., 2018), and in healthcare self-management (Bond & Worswick, 2015). Video streaming technology can be useful especially for people who have mobility-related disabilities or are otherwise homebound (Mitzner, Stuck, Hartley, Beer, & Rogers, 2017), but to use the devices and applications, older adults must first perceive them as useful and functional (Spann & Stewart, 2018). Therefore, it is important to study their experiences on the use of the technology.

Negative outcomes of the use of the technology have also been identified, such as the loss of privacy (Yusif, Soar, & Hafeez-Baig, 2016), decreased trust and safety (Lie, Lindsay, & Brittain, 2016), stigmatization and increased dependency (Bentley, Powell, Orrell, & Mountain, 2018), and, more generally, concerns related to the costs (Spann & Stewart, 2018), usability, and usefulness of the technology in everyday life (Cook et al., 2016). Memory difficulties, reduced learning speed, unfamiliarity with

digital systems, concerns over security and privacy, lack of confidence, and practical problems, such as difficulty with entering passwords or problems with using a touchscreen, are also addressed in related technology studies (Barbosa Neves et al., 2019; Delello & McWhorter, 2017; Mitzner et al., 2017). Furthermore, the use of the technology is always embedded in the social context of the user (Bradford et al., 2018; Pritchard & Brittain, 2015). Studies have shown that in general, older people need social support in learning to use ICT (Barbosa Neves et al., 2019; Barnard, Bradley, Hodgson, & Lloyd, 2013; Hitch, Swan, Pattison, & Stefaniak, 2017). Furthermore, according to many previous studies, older adults have a need and preference to meet others in person despite a possibility to use technological channels (Currie, Philip, & Roberts, 2015; Frennert, Forsberg, & Östlund, 2013; Shulver et al., 2017).

To avoid making uninformed conclusions regarding the needs and lives of older adults, the role of the technology in transforming their social relationships should be taken into consideration (Mortenson, Sixsmith, & Woolrych, 2015; Pritchard & Brittain, 2015). When investigating the effects of the technology on social relationships, more theoretical insights and knowledge from the perspective of older adults are needed (Bentley et al., 2018; Doyle, Caprani, & Bond, 2015; Mortenson et al., 2015; Pritchard & Brittain, 2015). Our article meets these needs by focusing on older adults' interaction with ICT in everyday life from the methodological-theoretical perspectives of actor-network theory (Latour, 2005), Foucauldian discourse analysis (Willig, 2013), and Foucault's ideas about technologies of the self (Foucault, 1988, p. 18) and resistance (Foucault, 1984/1990, p. 95). These perspectives offer analytical tools to investigate everyday practices in a way that can elucidate the transitions, negotiations, and relationships involved in the use and nonuse of the picturephone.

This study is part of the *Well-functioning Home Care in Lapland* (2016–2018) project, funded by Finland's Ministry of Social Affairs and Health.⁶ The focus of this article is on a trial that involved the use of a video conferencing technology, the picturephone, with home care clients.⁷ The *picturephone* (see pictures below)⁸ is a touchscreen tablet provided by Arctic Connect Ltd., through which clients can engage in home-care distance visits, talk with relatives, contact third-sector volunteers, take part in group activities and programmes, contact the local healthcare center or doctor, and so forth⁹ (Pictures 1 and 2).

We ask the following two research questions: (1) What actor networks, discourses, and technologies of the self are embedded in the use of the picturephone and (2) what consequences does the deployment of the picturephone have for older adults? We answer these questions by first describing the basic ideas of actor-network theory and Foucauldian discourse analysis,

presenting the empirical data used in the study and the results of an analysis of the use and nonuse of the picturephone.

Conceptual-methodological frameworks of actor-network theory and Foucauldian discourse analysis

The introduction of the picturephone influenced the subjects' lives in multiple ways, bringing new things and people into their homes and affecting their existing relationships. We selected actor-network theory (ANT) (Callon, 1986; Callon & Latour, 1981; Latour, 1999a, 1999c, 2005) for this study to analyze the effects of the picturephone as a new artifact and the related networks on the older adults' lives.

Actants or actors, intermediators and mediators, translations, and networks are central concepts of ANT. Networks are understood as dynamic entities and processes, and in these processes, involving a combination of heterogeneous elements, actors, and actions are created (Leskinen, 1994). ANT considers action and interaction to be mediated by intermediators (Latour, 1999a), which can be texts (books, patents, forms, etc.), artifacts (instruments, machines, objects, money, etc.), or people with their knowledge and abilities. A mediator is a text, an artifact, a human entity, or a hybrid of texts, materials, bodies, and money that defines the roles of human and non-human entities, for instance (Leskinen, 1994, pp. 23–24). Latour (2005, p. 39) describes mediators as having the ability to “transform, translate, distort, and modify the meaning or the elements they are supposed to carry.” One objective of an ANT analysis can be to identify the mediators and the results of their workings. In the present study, this means analyzing who or what has the power to act as a mediator in the use and nonuse of the picturephone and to make possible meaning-altering transformations.

The world of artifacts and mediation is part of translation. According to Callon and Latour (1981, p. 279), translation means “all the negotiations, intrigues, calculations, acts of persuasion and violence, thanks to which an actor or force takes, or causes to be conferred on itself, authority to speak or act on behalf of another actor or force.”

A network can be viewed as a series of translations (Latour, 1999a, p. 15) or a mechanism by which social and natural realities are shaped continuously (Leskinen, 1994). The difference between actors and mediators is established according to their position in a network. An actor can be a person, a group, an institution, or a non-human entity that establishes or uses mediators. Mediation (Latour, 1999a, p. 253) is an event in which a third object places two objects in contact, as well as the end result when a suitable mediator is found between two entities. A central question in

mediation is who or what can persuade others to receive the locus of agency (Law, 1986).

ANT's principle of generalized symmetry, specifically its emphasis on non-human entities (Michael, 1996, p. 68), is fruitful viewpoint from which to investigate the picturephone and its implications. For example, it helps to elucidate how chains of events (Law, 1986), humans and nonhumans (Latour, 2005), and intermediaries and actors (Callon, 1986; Michael, 1996, p. 77) are established. An ANT-oriented viewpoint, applied to investigating the nature of orderliness and how order is created and maintained in local intersubjective practices (Leskinen, 1994; Miettinen, 1998, p. 28; Moser & Law, 1999, p. 206), also helps to explore the mechanisms of new orderliness brought by the deployment of the picturephone.

In addition to ANT, we use Foucauldian discourse analysis (FDA) (Willig, 2013) in our study, since the interviews included various types of reasoning that were connected to various kinds of outcomes regarding the use of picturephone, and therefore, influenced the technologisation of care. Through FDA, attention is paid to language and its role in defining "social and psychological life" (Willig, 2013, p. 130). Through different discourses, the world can be constructed in different ways (Fairclough, 2012, p. 11). Moreover, discourses regulate our way of being, and their role is essential in the use of power (Willig, 2013, p. 130). Foucault's idea of power is also discursive; it influences a network of social relationships and forms suitable subject positions (2003, pp. 29–30; Foucault, 1984/1990, pp. 81–102; Sutherland, LaMarre, Rice, Hardt, & Jeffrey, 2016, p. 388). Power, however, does not exist without resistance (Foucault, 1984/1990, p. 95), which can occur in the process of subjectivation, and studying the forms of this resistance might reveal the relations of power in a given social setting (Foucault, 1982, p. 780).

Discourses include specific subject positions that offer possible ways to experience and behave (Sutherland et al., 2016, p. 388; Willig, 2013, p. 130). When using Foucauldian discourse analysis, instead of studying the subject (e.g., an individual), the focus is on its position in a network of power relations (Arribas-Ayllon & Walkerdine, 2008). Subjects, for example patients, have a position in relations of power (Arribas-Ayllon & Walkerdine, 2008, p. 94), and relations of power originate in social networks (Foucault, 1982, p. 793).

To elaborate on the older adults' position and reasoning in using the picturephone, we adopted, in addition to discourse analysis, Foucault's concept of technologies of the self (Foucault, 1988, p. 18). It may be regarded as a continuation of Foucault's analysis of government practices exerted on the self by others. In technologies of the self, instead of constituting a particular kind of subject through others, the self carries out constitutive

practices or technologies on itself (Mitcheson, 2012, pp. 59–60, 63). According to Foucault, technologies of the self

...permit individuals to effect by their own means or with the help of others a certain number of operations on their own bodies and souls, thoughts, conduct, and way of being, so as to transform themselves in order to attain a certain state of happiness, purity, wisdom, perfection, or immortality (Foucault, 1988, p. 18).

Technologies of the self can involve performing physical or mental exercises, unlearning bad habits, practicing, and developing capacity. They can be curative or a means of developing independence, protecting oneself, or escaping from “domination or enslavement” (Foucault, 2005/2001a, pp. 495–505, Foucault, 2005/2001b, p. 184).

Foucault connects power to technologies of the self, which can result in forming new subjectivities (Arribas-Ayllon & Walkerdine, 2008, p. 104) and challenging existing power orders (Mitcheson, 2012). Technologies of the self facilitate the creation of alternative subjectivities from the context of existing power relations and strategies (Mitcheson, 2012, p. 65) and they are connected to the ongoing historical rationality, for example the “reason of state” (Foucault, 1988, p. 148) or the political rationalities of welfarism and neoliberalism (Miller & Rose, 2008; Rose, 1989, pp. 228–32). A regimen, “a whole art of living” (Foucault, 1992, p. 101), can be seen as part of technologies of the self, describing how one leads one’s life, conducts it, and survives and adjusts in different situations (Foucault, 1992, pp. 99–108). According to Mitcheson (2012, pp. 67–8),

the problem is whether the contemporary subjugated subject is capable of employing technologies of the self in a sufficiently creative and critical way, to allow him or her to overcome his or her existing subjectivity and disrupt the power order that he or she emerges from and currently sustains.

Methods

The data were drawn from interviews with eight older adults of a total of 16 that were initially interviewed. The interviewees that were selected for the study used the picturephone, while the excluded ones used other technical devices (e.g., a remote surveillance system) that entailed quite different features regarding privacy issues, among other things. The potential interviewees were screened by home care workers and technology assistants who knew the older adults beforehand because of their work. The researchers hoped to get interviewees with diverse backgrounds and life situations. The interviewers received the older adults’ contact information, requested their consent to take part in the study, discussed the purpose and data of the research, and settled practical issues such as whether the interviewees preferred a face-to-face, phone, or picturephone interview.¹⁰ The interviews

dealt with the following themes: the flow of everyday life, the availability and use of services, social networks and assistance, the use of technology in general, and, in particular, the clients' experiences with the technologies used in the trial.

The interview data in the study consisted of 19 h and 27 min of recordings (1 h 9 min–3 h 38 min per interviewee). The interviews were transcribed verbatim and totaled 561 pages (35–106 pages per interviewee). The average age of the interviewees, two of whom were men and six women, was 84.1 (range: 71–91). Six of them were living alone in their private homes, one was living with his wife, and one was living with her son. Four of the interviewees lived in a small city center, two near a village, and two further away from a village.

In addition to the collection of the interview data, one of the authors (MO) took part in the technology pilot and observed, along with the other researchers, the introduction and use of the technology. The observation data used in the ANT analysis consisted of notes taken by the researchers on how the technology was chosen and introduced to the clients, how it was brought into their homes, how it was used, who were involved in the process, what parts of the process ran smoothly, what kinds of problems emerged and how the problems were dealt with. The field notes were taken over a period of two years and two months. In the study, this analysis is located in the descriptions of actions related to the picturephone, mostly in connection with the analysis of the interview data.

The analysis of the interview data began with the two authors reading the transcripts and discussing what they found meaningful and of interest in the interviews. Callon's (1986) ANT process tool was used in analyzing the transcripts and observation notes. In examining the interviews, we applied Willig's (2013) FDA method. The data were also analyzed in light of Foucault's concepts of technology of the self (Foucault, 1988, p. 18), regimen (Foucault, 1992, pp. 99–108), and resistance (Foucault, 1984/1990, p. 95) in order to examine the ways in which the interviewees either included or refused to include the picturephone in their everyday lives.¹¹

The research process is described in the following [Figure 1](#).

Results

From policy to use: Introduction of the picturephone

Finnish care policy has, for quite some time, been pursued with an aim to increase the number of older adults living in their own homes for as long as possible. For example, the Act on Supporting the Functional Capacity of the Older Population and on Social and Health Care Services for Older Persons (980/2012) provides that municipalities must draw up a plan that

<p>Context:</p> <p><i>Well-Functioning Home Care in Lapland</i> development project aiming to increase older adults' use of ICT technology</p>	
<p>Data:</p> <p>-interviews with eight older adults (71-91 years old) out of 16, 19 h 27 min of recordings, 561 pages of transcript</p> <p>-observation data during the project the clients' homes, project meetings and workshops, 1 Oct. 2016 – 31 Dec. 2018</p>	
<p>Preliminary analysis: both authors read the data (16 interviewees) independently and thematised them. The themes differed according to the technology used by the interviewees. The interviews with clients using the video conferencing service were selected. The themes were discussed: the use of the technology and issues related to it were selected as the focus of the analysis. After an ANT analysis, FDA analysis was included to bring out the voices of the interviewees.</p>	
<p>Analysis: ANT reading of the interviews and observation data in search of actors, intermediators, mediators, translations and networks, and translations in the use of the picturephone.</p> <p>Phases of the ANT analysis (see Callon 1986)</p> <p>1 problematisation: definition of the problem by actor, insufficient use of ICT technology</p> <p>2 interesement: raising interest in using the technology</p> <p>3 enrolment: recruiting people to supporting clients' use of technology</p> <p>4 mobilisation: forming a network that keeps up the use of technology</p>	<p>Analysis: FDA reading</p> <p>Phases of the FDA analysis (see Willig 2013)</p> <p>1 defining the discursive object: use of the picturephone and studying the ways the use of the device is constructed in the data</p> <p>2 identifying different ways to talk about the object – different discourses</p> <p>3 studying the purposes and functions of the different discourses</p> <p>4 identifying the subject positions</p> <p>5 analysing the possibilities and limitations for action offered by the discourses</p> <p>6 analysing the possibilities and limitations for feeling and experiencing offered by the discourses</p>

Figure 1. Research process.

Connecting the ANT and FDA analyses: Through FDA the discourses of technology, connectedness, learning, and health and safety were identified. The translation from non-user to user succeeded when the technology discourse comported the other discourses. But if it collided or was separate from them, the translation failed.

Identifying the regimen (Foucault 1992), a way of life, of the participants. Studying the technologies of the self (Foucault 1988) when using the picturephone and adjusting to the subject position (see Willig 2013) of a technology user. Identifying possible resistance (Foucault 1984) to the technology discourse.

Figure 1. Continued.

includes the following underpinnings and measures: emphasizing older people's living in their own home and measures to promote rehabilitation; promoting older population's wellbeing, functional capacity, and independent performance; and organizing and developing the services and informal care needed by older persons. In 2017, 91.1% of Lapland's population aged 75 and older were living in their homes (Sotkanet.fi), and the aim is to increase this figure to 93–95% by 2020 (Lapin väliaikainen valmistelutoimielin suunnitelma: maakunta ja sote 11.12.2018: 15/Lapland Provisional Preparatory Institution's Plan/Province and Social and Health care, in Finnish 11.12.2018: 15). The promotion of technology is also an expressed target in the current social and health care policy documents and programmes. For example, the Ministry of Social Affairs and Health (MSAH) Quality recommendation to guarantee a good quality of life and improved services for older person 2017–2019¹² includes automation, robotics, and new technology (2017, p. 26), with one of its five key themes being "Getting the most out of technology" (2017, p. 14 Teknologiasta kaikki irti).

I&O (Ikäihmisten kotihoidon ja kaikenikäisten omaishoidon uudistus 2016–2018 – *Improved home care for older persons and enhanced informal care in all age groups*), funded by MSAH,¹³ was one of the key projects of the Finnish Government of 2015–2019 and can be seen as representative of the aforementioned policy. In designing the project,¹⁴ home care was highlighted in one of the three main areas of the key project: "reforming older people's support and services, particularly home care, and the relevant service structure" (pp. 7–8). Digitalization was considered an encompassing theme of the key project, and when successful, it could, among other things, enable "to possibilities for online transactions with various service providers regardless of one's place of residence"; "to online self-care services; and to control over one's personal data that supports prevention of health problems, self-assessment of service needs, and independent coping"; "living at home with technology contributing to an increased feeling of

Pictures 1 and 2. Pictures of picturephone. (The permission to use the pictures were given by the *Well-Functioning Home Care in Lapland* development project and the company providing the picturephone equipment.)

safety and other gerontological solutions” (p. 11). In other words, the use of technology was considered very beneficial in elderly care.

The *Well-Functioning Home Care in Lapland* trial was part of the I&O project. According to the trial project proposal,¹⁵ the object was to utilize assistive technology to increase security, to extend independent living, to increase cost-efficiency, and to improve the availability of the services in rural areas (p. 15).

The local Center of Excellence on Social Welfare applied for funding for the key project. It also invited private technology companies, municipal care organizations, and educational and research institutions to take part in the application. Once the application was approved, the project was ready to pursue the technologisation of care.

Documents can be seen as actors that are capable of functioning, not only as sources and containers (Prior, 2008). From the ANT perspective, the documents aforementioned can, thus, function as actors that circulate in the network of Finnish ageing policy. The documents also carry and transmit discursive content (See Prior, 2008).

Through the *Well-Functioning Home Care in Lapland* trial, the technologisation discourse was mediated to the older adults and their networks. The concept materialized when the picturephones were introduced to the clients and installed in their homes with the help of the project personnel, the company providing the videoconferencing service, formal care providers (mainly representing municipal home care), and family members.

When using ANT to examine the introduction of the picturephone to the interviewees, we noticed that Finnish ageing policy, along with trials funded by the Ministry, is a strong actor. The I&O project’s goals and local ICT projects that made use of I&O’s ideas and were funded by it were in many municipalities the starting point for using ICT in elderly care. Along

with the trial, new actors, for example, new private companies and technology advisers, entered the care field. Based on grassroots-level observations, the care personnel and the older adults and their families were both enthusiastic and reluctant when introduced to the picturephone.

From the FDA (Arribas-Ayllon & Walkerdine, 2011) viewpoint, the beginning of the picturephone trial promoted the technologisation of the older adults' care. This optimistic technology discourse is part of a broader development that includes recent trends such as the marketization (see e.g., Anttonen & Häikiö, 2011; Anttonen & Sipilä, 2012; Mathew Puthenparambil, 2019) and deinstitutionalization (Anttonen & Karsio, 2016; Kaskiharju, 2010) of care. Critical analyses on eHealth policies (Lindberg & Carlsson, 2018; Schou & Hjejholt, 2019; Sundberg, 2019) have shown that digitalization is made to appear inevitable and economically sound, improving the quality of care and older adults' quality of life, and to activate older adults in taking care of themselves. The analyses have suggested that the technologisation of care may actually increase the care responsibilities of families, informal care networks, and older adults themselves and that the pursuit of economic efficiency and flexibility may in fact result in digital divides and inequality.

From non-ICT-users to picturephone users

The picturephone trial brought together public care organizations, private companies that offer platforms for online services and programmes, third-sector organizations and volunteers who offer activities and support to older adults, and family members involved in the clients' lives. For the interviewees, the trial was a driving force in bringing technology into their homes. They had lived their working lives in an era when computers had only recently begun to enter the workplace, so they had virtually no experience of using ICT in school or in the workplace. They were accustomed to using landline or mobile phones, which means that computers or social media were not part of their everyday lives, except for one interviewee who was, at the beginning of the trial, paying her bills online via a computer. In this sense, the interviewees can be described as nonusers of ICT. When asked whether they owned or used computers or smartphones, they displayed a very clear disinterest in or rejection of these devices. Olavi (76, male) stated that he and his wife own a computer, but "we don't use it," while Marjatta (89, female), who does not own a computer, said, "I don't need them" when asked about her mobile phone use. Kalevi (71, male) owns a computer but said, "I'm deeply disgusted with them [computers]." Kaarina (84, female), who does not own a computer, made a statement similar to Maria's (91, female), who said, "I do not have to do machine

things.” Helena (89, female) does not own a computer and stated, “No, I don’t, and [I] won’t.” Anja (85, female) owns a computer and stated that although she had paid her bills independently until recently, “it’s a lucky chance if I can manage to do it,” and Anna (88, female) made a similar statement, “No, no. My son does, but I haven’t touched them.”

Despite the reported nonuse of, disinterest in, dislike of, and, sometimes, disgust at computers, the participants agreed to have the picturephone in their homes. An examination of the installation process and interviews from the ANT perspective reveals that several intermediators contributed to bringing the device into their homes and transforming the participants from nonusers into users (Latour, 2005). After the participants’ individual consent, nearly all of their adult children were involved in and contributed to their beginning to use the device. The role of the home care providers and technology advisors was significant because they introduced the device and negotiated with the participants for admission to bring the picturephone into their homes. Part of the clienthood regimen is to listen to experts, and this relationship includes persuasion and receiving advice (see Foucault, 1992, pp. 107–108). When conversing with the interviewees, their children, home care personnel, and technology advisors, it felt that the introduction of ICT into care was seen as an inevitable chain of events. It was welcomed by some because of, for example, promises of increased availability of services, but the participants were also afraid that the quality of care may decrease and that it may become less humane.

Interviewer: How did you hear about the picturephone? How did it get started? Did someone suggest it? How was it introduced to you?

Helena: Well, it was the first thing the nurse at the health centre suggested, that this [videoconferencing service] is on offer. Well, I said that I don’t understand a thing about it. And then there was somebody else, but I said I wouldn’t do it. Then, again, Viola [a technology advisor] tried to get me inspired [to use it], but I said one weekend, to home care, that I won’t do it, and they sent the message to Viola. But, she hadn’t received it, and then she called [and said] that she would come and visit me. Well, she came by and installed it, and, what else is there [to say]. Well, little by little, I will learn to [use] it. At least there will be something for me to ponder. (Helena, 89, female)

Helena’s answer reveals the persuasion of experts (nurse, technology advisor). The technology discourse is transmitted in the form of the picturephone via them to the older adult (for networks and the discursive character of power, see Foucault, 1984/1990, pp. 81–102; 2003, pp. 29–30; Sutherland et al., 2016, p. 388), who resists at first (Foucault, 1984/1990, p. 95) but starts to accept the device later.

The interviewees’ reasons for becoming willing to use the picturephone were connected to health concerns, security issues, or both, as well as to

being in contact with children and grandchildren (Marjatta, Kalevi, Kaarina, Maria, and Anja), being interested in the services that could be delivered via the picturephone, such as gym classes and discussion groups (Kalevi, Anja, and Anna), and reducing personal health care costs (Kalevi and Anja). Descriptions of the possible benefits of the device were often, as shown by Helena's statement above, accompanied by the interviewees' evaluation of themselves as potential users. From the perspective of FDA (Willig, 2013), the technology discourse was supported by positive expectations and attitudes, for example, curiosity or a relaxed attitude toward the technology. The discourse was also resisted, as evidenced by statements that reflected a negative perception of the device (e.g., its inability to replace old technology) or a negative attitude toward it (e.g., reluctance to use the device). Resistance was also shown in a subtler manner through skeptic comments. The picturephone was regarded as being cumbersome: "Well, I'm pretty sure it is going to be quite difficult" (Olavi, 76, male), as being strange: "It is, kind of, so weird, maybe I could get used to it ... I never got the hang of it, really" (Maria 91, female), as being uninteresting or not worth the extra effort: "I wasn't interested in it and I didn't have the energy" (Helena, 89, female), as being unworthy of spending money on: "Yes, but I won't go and buy it, it's not that important for me. I'm not ready to spend too much on it. I actually do have these activities at home already, I read and all, so, it's not all that important" (Anna 88, female), as being the consequence of something unpleasant: "But it once happened that I forgot to take [my insulin], so that's where it all started" or as being unnecessary: "I don't need them devices here" (Anja 85, female), or as being meaningless: "Well, there it stood doing nothing for a month" (Marjatta 89, female).

One of the first topics that the older adults raised when talking about the picturephone was learning to use the device. The learning discourse was part of the participants' process of accepting the picturephone. The views on one's capacity to learn varied. According to Helena (89, female), "... it's nice, at old age, to have an interest in learning new things." Olavi (76, male) doubted his ability to learn: "Well, at this age, it's becoming difficult to learn new things anymore." Anna (88, female) also brought up doubts about her ability to operate the picturephone. When asked about her thoughts at the time the device was recommended to her she said, "Well, I was like, that it could come, for sure. I can give it back if I don't learn." She also said, "But it is possible to learn if you're interested ... And I am, interested, for now at least [laughs]." Maria (91, female) was also somewhat skeptical about becoming a fluent user, even though initially, she had no difficulty answering calls. She said, "I am two years over ninety, so you can't expect [me to] fully [understand how to use it]." From

the FDA perspective (Willig, 2013), the learning discourse involved the ideas of both lifelong learning and deteriorating capacity to learn at old age. Even though learning is not the main focus of this study, it is important to note that users' perceptions of themselves as learners are important; for example, self-efficacy is an influential factor in learning (Livingstone, Van Couvering, & Thumim, 2005). Also, other people's perceptions of older adults as learners are influential. In the very beginning of the trial, one of the selection criteria in choosing the participants was their capability to learn to use the picturephone, as perceived by the care personnel.

In terms of FDA (see Willig, 2013), the types of discourses identified in the participants' statements regarding the beginning of the trial were as follows: (a) technology discourse, supported through references to a positive attitude (curiosity or a relaxed attitude toward technology) and to the device's positive features (it can connect them with relatives/services) and resisted through statements reflecting a negative attitude (reluctance) and a negative perception of the device (its inability to replace old technology); (b) connectedness discourse (connections to health care and family members); (c) learning discourse, involving the ideas of both lifelong learning and deteriorating capacity to learn at old age; and (d) health and safety discourse, involving preparations for possible health and safety issues.

Translation's success in discourses on health and safety, connectedness, being affected or transforming oneself, and technologies of the self

The primary aim of the *Well-functioning Home Care in Lapland* project in introducing ICT into the homes of older people was, according to the stated purpose of the project, to develop relevant welfare technology by considering the target group's know-how and by ensuring the functionality and information security of the technology. The stated purpose was to enable virtual home care and doctor visits; to facilitate online contact between clients, nurses, and social welfare workers; and to provide clients with online programmes, group activities, services, guidance, and connections to family members (project plan and project web page, in Finnish).¹⁶

The technological translation (ANT) succeeded when the picturephone was (a) used, (b) considered useful or pleasant, or (c) thought of by the clients as a device that "you ought to practice using." When the use of the picturephone was pleasing, it fit into the interviewees' regimen, way of life, needs, and preferences (Foucault, 1992, pp. 99–108), and its use was facilitated by technologies of the self (Foucault, 1988, p. 18). This happened when the participants contacted their family, friends, and caregivers; pursued their own interests; and addressed their health needs. Besides a positive attitude, the technology discourse was also supported by the beneficial

features of the device, for example connections to other people, which relieved loneliness: Marjatta (89, female) said, “To see who you are talking to, it’s soothing,” and Anja (85, female) stated, “It could be helpful. You get depressed when you are here all alone.” Connecting with the past can be seen as another feature that attaches the user to the picturephone service. The device can also connect a person to places that one no longer can access, like it did Maria to her summer place (see quotation on page 22).

The health and safety discourse was connected to the use of picturephone. For some of the interviewees, a picturephone connection was established to the health care center or a home care provider. The potential of the picturephone lay in receiving the needed health care services while reducing the number of physical visits to care providers that could be far away or difficult to reach because of one’s mobility impairment. The municipalities also wanted to replace home visits with virtual ones to reduce costs. In the early stages of picturephone use, Olavi and Kaarina were pleased with the help they received via the service. Olavi (76, male) said, “Now it is easier to contact the health care centre,” while Kaarina (84, female) stated, “Well [laughing], you know, it’s so easy, to [see] the doctor, too, I just press ... the screen, and it goes straight to the health care centre.” The picturephone also played a role in the care of both Kalevi and Anja by reminding them to take their medicine. Kalevi (71, male) said, “They come from the home care unit in the mornings, and in the evenings, they call on that [picturephone],” while Anja (85, female) stated, “And now that I have this [picturephone], they want to [make sure] that I inject [my] insulin, so they call before eight in the morning.” The picturephone was considered a device that plays a role in taking care of one’s physical health and, as such, some of the interviewees took it for granted, while others were positive or neutral about it. Altogether, the device was not problematized in the early stages of the trial. In this sense, the translation occurred rather smoothly, and the device was a rather “invisible” mediator in it, even though it was a new experience for the interviewees.

Along with the health and safety and the learning discourses (see previous section), the connectedness discourse was attached to the use of the picturephone. The potential for meaningful connections with family members, important things and places, and new people supported the technology discourse. The picturephone also added more value to contacts compared to mobile phone connections and older technology. Seeing family members, home care workers, familiar places, and new people made a difference. Kaarina (84, female) talked about the possibility of seeing her children’s family members who lived in another part of Finland: “And then that [thinking] vision phone over there, which is like television. When all my children are over there [mentions two cities that are 700–900 km away

from her home], and then they call me and their [thinking] faces are seen here, we talk face-to-face.” Maria (91, female) was also happy to have a connection to family members that she had not seen in years and to join family celebrations. She said that it made her “feel good” and gave “great pleasure from little moments” and, furthermore, “It is so great to see them. ... My great-granddaughter, she had her confirmation in [mentions a city 300 km away].” Online, face-to-face connections also came as a surprise at the beginning of the trial. Marjatta (89, female) was amazed, she felt relieved, as if someone had just visited her, when she saw the people she was talking to: “It was nice, there was the girl [great-grandchild] gazing there, too.” The picturephone was regarded as being halfway between phone calls and face-to-face visits, as noted by Kalevi (71, male): “But then again, if no one visited you, it could be important because it’s [picturephone] a bit like between a regular phone and a visit.” He went on to say, “It’s nicer to use. I’m more of a chatty guy, so there is something to it. You get excited and talk to the nurses, on the screen, more easily compared to a phone, but the phone is not stopping me either, not always.” Visuality is important in communication (see Mitzner et al., 2017). Anna (88, female) evaluated her picturephone connection with a volunteer and compared it to a telephone call, saying, “Of course it’s not that intimate [speaking on the phone]. It is pretty intimate when you talk like this.”

An example of a new type of connection and of successful translation was Maria’s visit to the family’s summer vacation home via the picturephone.

Maria: Even though I have been to the lake a lot, fishing by myself and with others, and heating up the smoke sauna, but no. You just somehow know that it is too hard these days.

Interviewer: Mmh.

Maria: So, I haven’t tried, anymore ... So, they contacted me from there via that [device], and I saw my old sauna and cottage and all ...

Interviewer: Yes.

Maria: And they were there, so I was able to see a kind of film [via the device].

Interviewer: Oh, that must have been lovely.

Maria: Yes. It was so moving. It brought back all the memories from the past thirty or forty years. (Maria, 91, female)

When the technology discourse was adopted and the translation succeeded, the picturephone acted as a mediator (ANT) that affected the interviewees or challenged them to develop themselves. According to Foucault, technologies of the self are certain operations made to transform oneself and to achieve something, for example, happiness or purity. This can be

done by oneself or with the help of an outsider (Foucault, 1988, p. 18). The technologies of the self with which the picturephone was added to one's regimen (see Foucault, 1992) were means to change oneself, or to adapt oneself in such a way that there is room for the picturephone. This involved getting used to it: "Well, why not? You get used to it eventually." (Marjatta 89, female), or using the picturephone according to one's own strengths: "... but sometimes you just don't have the strength, so, then you have to give up and do whatever it is you can do." (Helena, 89, female). Other attributes involved in using the picturephone and related to technologies of the self were curiosity, interest, courage, and willingness to learn. When asked about her joining gymnastics and newspaper review groups, Helena (89, female) replied, "It's such a new thing for me, and I feel a bit shy about it. But it'll give me courage." Taking part in programmes and using the picturephone in other ways can also be viewed as part of technologies of the self: cultivating oneself by being willing to learn new things, making oneself a more capable person, or making oneself feel better. The potential of the picturephone as an ANT mediator can be seen in the interviewees' actions, for instance in how Helena, Olavi, Kalevi, and Maria used it. Kalevi (71, male) came up with new ideas for developing the device, while Helena (89, female) paid more attention to her looks. Olavi (76, male) and Anna (88, female) rearranged their furniture and made room for the picturephone device, whereas Helena (89, female) studied a foreign language with the help of a dictionary: "And I sure have studied English back in the day, but because there's a lot of new words here, so, even today I thought that it'd be a good idea to buy me a dictionary." In these examples, the user was open to change, or tried to include the picturephone in one's life.

Translation's failure: Breaking down networks and engaging in a technology discourse with frustration, indifference, and detachment

All the interviewees stopped using the picturephone before the trial ended. The reasons for this were related to (a) the qualities of the picturephone service, (b) themselves, their life situation, or lifestyle, or (c) a combination of the aforementioned factors.

Interviewer: Well, what about the picturephone? Do you still have it?

Anna: ... No, it stopped working. No No way. Then we, together, decided that it's the best thing to do because it took half the time to make it work, and when it chose to work, then there were those pictures, like only the [gym] instructor's legs were visible. It was like that. ... So, I made the decision ... Even Viola [technology advisor] said that one loses one's nerves with that [laughing]. ... Well, it started getting on my nerves when it had to be tinkered with all the time. If it were as easy as turning on the TV, then it could have stayed, I guess. (Anna, 88, female)

In addition to technical problems, frustration caused by them, and a sense of impracticability, the participants reported that the picturephone did not meet their needs as anticipated. For example, it did not help them cope with health issues, as stated by Maria (91, female): “There is no time [to use it], in case of a real emergency.” Similarly, when talking about his wife’s illness, Olavi (76, male) stated, “You just can’t always handle things with machines [compared to meeting a nurse face-to-face].” In the participants’ responses, technology discourses were on occasion set against health and safety discourses, and the discourses did not support each other. It was also difficult to fit the picturephone into one’s daily life, as stated by Helena:

There are, every day, those events [services available via picturephone]. Yesterday, too, there was this dance group that I would have watched, but it was, I was doing something else, and then, it was over then, that programme. (Helena, 89, female)

Timetables and scheduled programmes are part of the picturephone service. In line with ANT analysis, one could say that old translations (e.g., television or telephone) were not replaced by a new one, the picturephone. From the Foucauldian viewpoint, the picturephone brought a certain amount of discipline with it, and certain discourses were attached to it (Foucault, 1980, p. 106); it offered programmes that potentially scheduled the user’s life and modified the user’s home. Some interviewees accepted the more rigid schedule, while some resisted it. Ultimately, all the interviewees decided to ignore the picturephone, its programmes, and the possibilities it offered to make connections. In this sense, the failure of the translation was complete.

Both successful and unsuccessful translations are mediated. In unsuccessful translations, there are mediators that disable translation, or there is a lack of enabling mediators. When technology advisers and adult children, especially sons, were the key mediators in the translation, the lack of support from them hindered it. For Helena, the translation sometimes depended on help from a technology adviser:

Well, it always happened that I didn’t know ... how to get to those programmes on so that I could watch them, and I didn’t know how to. Viola Nieminen [a technology adviser], she was there in the daytime and left work at four o’clock. So, there was no help available. (Helena, 89, female)

While connections to friends and relatives supported the use of the picturephone, a lack of social networks or relatives nearby could hinder its use. Kaarina (84, female) said, “Because I haven’t had anyone here. There’s no one that ... [could help] because my children, well, the sons have not visited.” Marjatta (89, female) similarly referred to a lack of help: “Because I’ve been afraid that if I press the wrong button, who will put it back the

way it was?” Moreover, connectedness discourses were strongly linked to technology discourses:

Interviewer: Well, have you talked to anyone about the possibility of contacting your loved ones via picturephone? Have you had any discussions about that?

Helena: No, I haven't, not yet. There is, in that paper, [instructions] saying that you can. But my son, he is living his own life, so he doesn't really care about my things. And I do understand it, and I have told him, the last time too, that I do understand that he doesn't really want to hear those old things that I'm talking about. (Helena, 89, female)

From the ANT perspective, the attitudes of others can also be interpreted as possible mediators working against translation. Helena stated the following:

Well, in the beginning, it was difficult, for sure. Like when my son and his wife, when they came over and saw the programme that I can watch [on the picturephone device], they said [laughter], “Yeah, anyone who has a computer, they can see these things.” I said that of course they could, but I don't have a computer and never will, so this is sort of an aid. (Helena, 89, female)

Although Helena had managed to transform herself through technologies of the self toward being a user of the picturephone, this was questioned by her son, who has an important position in Helena's social network as part of her family and as a more experienced technology user. In this discourse, Helena had to defend the device, her use of it and herself as a user. Regarding the older adults who needed support in the use of the picturephone, the role of home care workers and family was crucial. There were nurses that did not want to include the device in their care work, but there were also those who used it and considered it beneficial and interesting. Similarly, some family members were and others were not ready to use the picturephone in interaction with their loved ones.

The picturephone was part of the interviewees' health care, and it helped them cope with health-related issues, at least for a while, as it turned out. However, poor health and experiences commonly associated with old age were also the very reasons why the interviewees chose not to use the technology. In the two following examples, the health and safety discourse outweighed the technology discourse:

Helena: I didn't; I was too tired. I was in such a bad condition that I had to let go. And now, for at least three months, I haven't turned it on at all ... [goes on to state that a nurse came and took the picturephone device away from her]. It [the device] was here on this table, and I wasn't interested in it; I was too tired. (Helena, 89, female)

Anna: I have felt, really, almost the whole winter I have felt, you know, feeble. I have been so ill that I haven't had any interest [in using the picturephone device]. (Anna, 88, female)

Money was another issue that made some participants hesitant to use the picturephone. The device did not fit into their daily regimen (see Foucault, 1992) in terms of personal finance, as noted by Kalevi:

... it doesn't lower the home care costs, at all. ... Well, at the moment, really, I hardly have three hundred to spend per month. I think it's really expensive. ... Well, they are taking the last money from pensioners with that thing. Even though it's a good thing. (Kalevi, 71, male)

Anna also commented on the cost of the picturephone:

Well, it depends on how much you'll have to pay for that. It can cost some, for sure, but I won't pay that much, because I have these other activities at home, I read and everything, so it's not that important. (Anna, 88, female)

Through the lens of ANT, the nonuse of the picturephone was the result of imperfect translation or incompatibility between the picturephone service and the interviewees' regimen (see Foucault, 1992, pp. 99–108). The picturephone was regarded in the trial as a finished product and it was taken as a given. The older adults were expected to learn to use it and to adapt themselves to it by themselves and with the help of others. It was also assumed that they wanted to become users of the picturephone (Wyatt, 2003, p. 68). Thereby the user had been configured beforehand by the designers in such a manner that not all kinds of use were supported (Woolgar, 1990). The possible changes that were discussed dealt with minor alterations such as additions of leisure activity programmes. The wishes expressed by designers and developers were targeted at the qualities of the users (e.g., older users being more acquainted with ICT in the future) or internet connections (which did not work well in sparsely populated northern areas) rather than the qualities of the picturephone. In the interviews, however, the older adults hoped for changes in the picturephone: increased reliability, fewer scheduled programmes, more connections to people and easier access to the care personnel. According to Woolgar, even though the types of use can be configured in a certain way, technology can be used in unexpected ways (Woolgar, 1990, p. 89). In our data, there was only one example of innosumerism (Peine, Rollwagen, & Neven, 2014) in the older adults' use of picturephone. This was when one of the older adults encountered, outside the official programme, her peers from the other side of Finland, and started to socialize with them. According to Peine et al. (2014, pp. 208–209) it is important that older adults are seen as innosumers and supported in becoming such; being mundane innovators, seeing technology as a way to develop and express oneself in everyday life, being “capable of configuring the technological environments he or she deems desirable.” In addition to innosumerism (Peine et al., 2014), it could be helpful to see resistance as part of the

development process, as interaction to further improve the picturephone (Kline, 2003).

However, traces of translation remained. For example, after giving back her picturephone device, Anna (88, female) said, “That gym, the thing was that, it was every morning. It would have been so important. It’s a pity [that the gym is not available anymore].” Seeing her relatives and her old, precious vacation resort were important to Maria, but the device did not help her with health issues. Thereby her technology and connectedness discourses were overruled by a health and safety discourse:

For sure, it was nice ... to see pictures of grandchildren all the way from [names a city almost a thousand km away], christenings, birthdays ... And it was great to see [names a lake] where we have a cottage. It was joyful, but I didn’t feel ... I thought that someone else needs it more because of illnesses. I did not know how to use it for that. (Maria, 91, female)

Discussion

The introduction of the picturephone was the outcome of technology-oriented care policy, a development project funded by the Ministry of Social Affairs and Health, active engagement of the companies providing the video conferencing service, care personnel, the older adults’ efforts, and their adult children’s engagement in including the picturephone in the lives of the participants. Successful use of the technology was characterized by a combination of a technology-oriented discourse and discourses on health and safety, connectedness, and learning. The clients were enabled and made efforts to transform themselves from nonusers to users of new technology.

The technological transformation failed, as the discourses on health and safety, connectedness, and learning were separated from optimistic technology discourses. The outcome of these processes was the home care clients’ refusal to become picturephone technology users. Using the technology was frustrating and engendered thoughts of its uselessness, unsuitability, and worthlessness. The participants’ efforts to incorporate the picturephone into their lives ceased regardless of technology-oriented care policy and the active engagement of the company providing the video conferencing service. Support needs unmet by the picturephone company, technology advisers, and family members were another reason stated by the participants for discontinuing the use of the technology.

ICT opens up new options for people to transform themselves, subjecting us to “potent, inconspicuous forms of ontological *tinkering*” (Hernández-Ramírez, 2017, p. 46). According to Gualeni, “by allowing people to expressing themselves through technical artifacts, technology also discloses

specific forms of self-reflection and self-discovery” (Gualeni, 2015, p. 73). Our study verifies the potential of ICT for enriching established communication channels and relationships, opening oneself to new relationships, learning new things, and developing and transforming oneself. Despite this potential, in our case, resistance against the picturephone arose. Choosing nonuse can be understood as a form of resistance, a form of power in the context of technology-oriented policy. Resistance has also appeared in earlier health technology studies as tricking the system by only pretending to do what is expected (Mortenson, Sixsmith, & Beringer, 2016, p. 110), by using a technical device in one’s own way instead of the intended one, and by “misusing” a device for establishing social contacts (Milligan, Roberts, & Mort, 2011, p. 351). Mortenson et al. (2015, p. 524) also identify possible ways to “trick the system.” In addition to resistance or “resisters” as categorized by Wyatt, Thomas, and Terranova (2002, p. 36), there are other groups of nonusers: rejectors, the excluded and the expelled. In terms of internet use, resisters have never used it because they do not want to; rejectors have stopped the use voluntarily for reasons such as boredom, finances, or better alternatives; the excluded have never used it because of a lack of access; and the expelled have stopped using the internet involuntarily for reasons such as loss of access or high prices. Resistance to technology can be interpreted in various ways. In addition to opposition or defiance, it can also be seen as “part of an interactive process of sociotechnical change” and a transformative “means of negotiation” between different actors (Kline, 2003, pp. 51–52). What is resistance for the developer might be something else for the user (Kline, 2003, p. 66). In our case, when the interviewees started using the picturephone, it could be interpreted as negotiation on using ICT in care and bringing the picturephone into one’s home. The developers and some family members interpreted the refusal to use the device as opposition or even defiance, but it could also be interpreted as part of negotiating the place of ICT in care. In these negotiations it is important to acknowledge the different generations of technology users and their differing approaches to ICT technology.

Technology always has some politics associated with it (Eubanks, 2017). In addition to clear resistance, power resides in the use of technology and in the networks built around its use. Technology connects people to one another, and the source of power can be hidden; in a way, this setting has to do with peoples’ actions, not directly with people as individuals (Foucault, 1982, p. 789). The current care policy with the discourses on technologisation, ageing in place (Wiles, Leibing, Guberman, Reeve, & Allen, 2012) and active ageing (Foster & Walker, 2015) often welcomes the use of technology in the care of older adults. The productive powers within this process have been analyzed by Peine and Moors (2015) through the

concept of generification, where agency is granted to different actors in different stages of the technology innovation process. If this process is carried out in an ageist and paternalistic manner, older adults are seen as passive recipients of technology and attempts are made to shape them into something desired by policymakers, gerontologists, doctors, ICT companies, technology designers, and the like. According to Woolgar's study on the production of microcomputers (1990), only certain ways to use the machine were supported while unexpected ways were regarded as foreign – users, thus, had a *configured relationship* with the device (Woolgar, 1990, p. 89). Although unexpected ways to use the picturephone were rare in our study, it can be said that the participants were expected to have a configured relationship with it.

In the case of the picturephone, the technology had the potential to support the older adults' living at home by bringing in support, meaningful activities, and connections to people and places. However, the use of the picturephone also created dependencies, tying the participants more strongly to formal and informal support networks because they needed help with using the device. The participants reflected, especially, on their children's help; sometimes help was taken for granted, but there were also thoughts of being a burden to the children or not being respected or supported enough. Problems with the picturephone made the participants turn to other sources, which can be considered a good thing (i.e., networks become tighter, and a connection remains), but the users may also have been in a less powerful position when in need of help. Support and requests for support from relatives with using the device can also be interpreted from the "McDonaldisation of care" viewpoint (Pritchard & Brittain, 2015 referring to Ritzer, 2004). When relatives helped the older adults in using the picturephone, it shifted the work from municipalities and companies to relatives and families. The support work was thus franchised to increase efficacy (Pritchard & Brittain, 2015, p. 127; Ritzer, 2004).

Technology can also increase the distance between those being cared for and caregivers (Pritchard & Brittain, 2015, pp. 129–130), and the picturephone in fact added a layer of experts to the participants' network of care: a representative of the company and a technology advisor. If technical problems were encountered with the picturephone device or service, the clients needed to contact a repair person or relatives for help.

The picturephone's potential lay, especially, in forming new social relationships via discussion groups and in enhancing existing relationships with people and places by providing visual contact, but it did not necessarily increase the users' connectedness to relatives or care personnel. The role of relatives, who were already part of the clients' lives, did increase.

However, it happened mainly because they helped the participants with using the device.

The possible expenses of the picturephone were another issue that caused concern among the participants. It did not seem clear to them whether there would be some expenses when using picturephone after the trial. Increasing the use of technology to cut public spending possibly transfers the expenses to the users, which is another way to transfer the care responsibility from the public sector to individuals.

Health also had a major impact on the picturephone use. If the participants began to feel worse or thought that the picturephone did not contribute to improving their health, the device was abandoned. Further, it seems that people who are unfamiliar with technology also find it more difficult to deal with technical problems. This lack of familiarity, and achievability as relates to pricing and information regarding the picturephone device, is an important aspect to consider in the development and distribution of future devices.

The position of the older adults was powerful and independent when the picturephone worked. Bruno Latour (1999b, p. 304) makes the notion of *blackboxing*, referring to a situation in which technology works so perfectly that it is unnoticed. When technical problems occurred, the participants' dependency on others became clear. The internal complexity of technology becomes visible when it does not work properly. In these situations, the picturephone was not an unnoticeable part of the interviewees' lives; instead, it was disturbing and complex. According to the results of our study, technology has the potential to empower and connect people, but it has inherent risks that may materialize as exclusion, nonparticipation, and thereby reduced service quality.

The findings of this study should be viewed in light of some limitations. To begin with, the number of interviewees was small owing to some recruitment problems and the research setting. The eight participants were chosen from the 16 interviewees because they used the same technology, the picturephone, which gave them experiences that were quite different from those of the users of other technologies. All the interviewees live in Northern Finland, belong to the age group of the oldest-old and are home care service users. Because of this, applying the findings to other contexts should be done with caution, although the discourses that were discovered in the participants' lives were shared by all of them and the workings of their actor-networks had similar consequences. As for the used theoretical-methodological frameworks at a more general level, there were also some limitations. In ANT, we focused on the networks that were visible in the observation data, leaving out the networks concerning the manufacture of the picturephone, for example. The Foucauldian analysis could have

covered more extensively the power of the researcher in respect to the participants and their answers. Despite these limitations, we think that the use of both ANT and FDA resulted in a more comprehensive analysis than using only one or the other. We also think that it is important to further investigate the needs and perceptions of older adults in order to support the production and offering of technology-mediated services that are of high quality and applied ethically. Further, qualitative research such as this has its place when studying the technology use of older adults, and people in general. From the point of view of our study, it is equally important to use quantitative methods to produce information on the larger trends of using ICT in care as it is to use qualitative methods to thickly describe the workings of technology in care and older adults' lives, showing the possible dynamics (Alasuutari, 2013) that arise when using technology. As we are writing this article at the time of the COVID-19 pandemic, along which the offering of ICT services has expanded to new target groups and services, it is necessary, for the well-being of the users, to be aware of the ethical ways to use and increase the use of technology-mediated services in the field of care. As has been noticed during the pandemic, the use of technology is essential in fostering human relations, but it also had its limitations.

Notes

1. See <https://stm.fi/hankkeet/koti-ja-omaishoito> (in Finnish)
2. See <https://stm.fi/en/the-well-being-and-health-sector-s-artificial-intelligence-and-robotics-programme-hyetairo->
3. See <https://sotknet.fi/sotkanet/en/metadata/indicators/1570>
4. See joint project by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission, <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>.
5. See <http://www.arcticcommunicator.com/en/>. Picturephone is a technology that might also be referred to as “telecare” (Bentley, Powell, Orrell, & Mountain, 2018, p. 927), “telehealth” (Frennert et al., 2013), “televideo” (Mitzner et al., 2017), or “mHealth” (Spann & Stewart, 2018).
6. This article is part of HARVEST – the eHealth and Ageing in Rural Areas: Transforming Everyday Life, Digital Competences and Technology (2018–2021) research project funded by the European Commission’s international joint programming initiative (JPI), More Years, Better Lives (MLBL). The Finnish subproject was funded by the Academy of Finland.
7. See <https://stm.fi/en/improved-home-care-for-older-persons-and-enhanced-support-for-all-aged-informal-carers>
8. The term “Picturephone,” which is not the official term used by the service provider, was adopted in the pilot and was also in frequent use among interviewees.
9. See <http://www.arctic-connect.com/index-en.php?page=home>
10. Interviews were conducted by Marjo Outila, Pilvikki Lantela, Satu Peteri, and Kirsi Pääkkönen of the University of Lapland.

11. One of the authors (HK) participated in one of Markku Koivusalo's lectures on Michel Foucault and asked his opinion about this perspective. According to Markku Koivusalo, it would be a good idea to study how technology either fits or does not fit into older adults' daily lives.
12. See <https://eur02.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fjulkaisut.valtionevosto.fi%2Fhandle%2F10024%2F160688&data=02%7C01%7Cmarjo.outila%40ulapland.fi%7Cd00523120ede4d7b289d08d85315fd6b%7C4c60a66f0a8d446e9ac0836a00d84542%7C0%7C0%7C637350701193312098&sdata=Yej2qZUeWAFIUkdwH3s0KTfdsVqVkfpu%2FFAhjdGkjbQ%3D&reserved=0>
13. The "Improved home care for older persons and enhanced informal care in all age groups" project: https://stm.fi/documents/1271139/1957330/IO_key_project_presentation_English_2018.pdf/12c4d73b-9fd9-48bd-b160-c064f27423a0/IO_key_project_presentation_English_2018.pdf.pdf
14. http://julkaisut.valtionevosto.fi/bitstream/handle/10024/75191/STM_RAPORTTI.pdf?sequence=1
The key points were as follows: (a) creating an operational model consisting of a regional service package and an operational model for centralised client/service coordination, (b) improving care for close relatives and family care, and (c) increasing the attractiveness of these service alternatives.
15. "A technology-assisted concept involving all of the aforementioned task areas is used to
 1. raise the level of security of older people living at home,
 2. extend the time a person can continue living at home,
 3. increase cost-efficiency and
 4. improve the accessibility of services in remote areas." (15)

http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin/hankeinfo/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin/hankesuunnitelma_toimivakotihoitolappiin and <http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin/teknologia>.

16. http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin/hankeinfo/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin/hankesuunnitelma_toimivakotihoitolappiin and <http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin>

Notes on contributors

Marjo Outila is a university teacher and doctoral candidate in social work at the University of Lapland (Finland). She has publications in international and national peer-reviewed journals on eHealth policy, older adults' self-categorization, interaction between home care worker and client, and older adults' end-of-life preparations, concerns and care preferences.

Hilla Kiuru is a doctoral candidate in social work at the University of Jyväskylä (Finland). Her research interests include active ageing, politics of ageing, media images of ageing.

References

- Alasuutari, P. (2013). Spreading global models and enhancing banal localism: The case of local government cultural policy development. *International Journal of Cultural Policy*, 19(1), 103–119. doi:10.1080/10286632.2011.625418

- Anttonen, A., & Häikiö, L. (2011). Care “going market”: Finnish elderly-care policies in transition. *Nordic Journal of Social Research*, 2, 70–90. doi:10.15845/njsr.v2i0.111
- Anttonen, A., & Karsio, O. (2016). Eldercare service redesign in Finland: Deinstitutionalization of long-term care. *Journal of Social Service Research*, 42(2), 151–166. doi:10.1080/01488376.2015.1129017
- Anttonen, A., & Sipilä, J. (2012). Ikääntyneiden palvelujen markkinoistuminen. *Talous & Yhteiskunta*, 3(1), 44–48.
- Arribas-Ayllon, M., & Walkerdine, V. (2008). Foucauldian discourse analysis. In C. Willig & W. Stainton Rogers (Eds.), *Handbook of qualitative research in psychology* (pp. 91–108). London: Sage.
- Barbosa Neves, B., Franz, R., Judges, R., Beermann, C., & Baecker, R. (2019). Can digital technology enhance social connectedness among older adults? A feasibility study. *Journal of Applied Gerontology*, 38(1), 49–72. doi:10.1177/0733464817741369
- Barnard, Y., Bradley, M., Hodgson, F., & Lloyd, A. (2013). Learning to use new technologies by older adults: Perceived difficulties, experimentation behaviour and usability. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1715–1724. doi:10.1016/j.chb.2013.02.006
- Bentley, C., Powell, L., Orrell, A., & Mountain, G. (2018). Making Telecare desirable rather than a last resort. *Ageing and Society*, 38(5), 926–953. doi:10.1017/S0144686X16001355
- Bond, C., & Worswick, L. (2015). Self management and telehealth: Lessons learnt from the evaluation of a Dorset Telehealth Program. *The Patient*, 8(4), 311–316. doi:10.1007/s40271-014-0091-y
- Bradford, D., Van Kasteren, Y., Zhang, Q., & Karunanithi, M. (2018). Watching over me: Positive, negative and neutral perceptions of in-home monitoring held by independent-living older residents in an Australian pilot study. *Ageing and Society*, 38(7), 1377–1398. doi:10.1017/S0144686X1700006X
- Brown, L., Adlam, T., Hwang, F., Khadra, H., Maclean, L., Rudd, B., ... Astell, A. (2018). Computerized self-administered measures of mood and appetite for older adults: The novel assessment of nutrition and ageing toolkit. *Journal of Applied Gerontology: The Official Journal of the Southern Gerontological Society*, 37(2), 157–176. doi:10.1177/0733464816630636
- Callon, M. (1986). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay Michel Callon. In J. Law (Ed.), *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* (pp. 196–223). London: Routledge. doi:10.1111/j.1467-954X.1984.tb00113.x
- Callon, M., & Latour, B. (1981). Unscrewing the big leviathan: How actors macro-structure reality and how sociologists help them to do so. In K. Knorr-Cetina & A. Cicourel (Eds.), *Advances in social theory and methodology* (pp. 277–303). London: Routledge and Kegan Paul.
- Choi, N., Hegel, M., Marti, C., Marinucci, M., Sirrianni, L., & Bruce, M. (2014). Telehealth problem-solving therapy for depressed low-income homebound older adults. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 22(3), 263–271. doi:10.1016/j.jagp.2013.01.037 doi:10.1097/JGP.0b013e318266b356
- Cook, E., Randhawa, G., Sharp, C., Ali, N., Guppy, A., Barton, G., ... Crawford-White, J. (2016). Exploring the factors that influence the decision to adopt and engage with an integrated assistive telehealth and telecare service in Cambridgeshire, UK: A nested qualitative study of patient “users’ and ‘non-users’.” *BMC Health Services Research*, 16(1), 137. doi:10.1186/s12913-016-1379-5
- Currie, M., Philip, L., & Roberts, A. (2015). Attitudes towards the use and acceptance of eHealth technologies: A case study of older adults living with chronic pain and

- implications for rural healthcare. *BMC Health Services Research*, 15(1), 162. doi:10.1186/s12913-015-0825-0
- Delello, J., & McWhorter, R. (2017). Reducing the digital divide: Connecting older adults to iPad technology. *Journal of Applied Gerontology*, 36(1), 3–28. doi:10.1177/0733464815589985
- Doyle, J., Caprani, N., & Bond, R. (2015). Older adults' attitudes to self-management of health and wellness through smart home data. *EAI Endorsed Transactions on Pervasive Health and Technology*, 1(3), 1–8. doi:10.4108/icst.pervasivehealth.2015.259279
- Eubanks, V. (2017). *Automating inequality. How high-tech tools profile, police, and punish the poor*. New York, NY: St. Martin's Press.
- Fairclough, N. (2012). Critical discourse analysis. In P. Gee & M. Handford (Eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 9–20). New York, NY: Routledge.
- Foster, L., & Walker, A. (2015). Active and successful aging: A European policy perspective. *The Gerontologist*, 55(1), 83–90. doi:10.1093/geront/gnu028
- Foucault, M. (1976/1984). *The history of sexuality. An introduction*. Harmondsworth: Peregrine Books.
- Foucault, M. (1980). Two lectures. In C. Gordon (Ed.), *Power/knowledge. Selected interviews & other writings 1972-1977 by Michel Foucault* (pp. 78–108). New York, NY: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795.
- Foucault, M. (1984/1990). *The history of sexuality. 3, The care of the self*. London: Penguin Books.
- Foucault, M. (1988). Technologies of the self. In L. Martin, H. Gutman, & P. Hutton (Eds.), *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault* (pp. 16–49). Amherst, MA: University of Massachusetts Press.
- Foucault, M. (1992). *The history of sexuality. 2, The use of pleasure*. London: Penguin Books.
- Foucault, M. (2003). 14 January 1976. In M. Bertani, F. Ewald, A. Fontana & D. Macey (Eds.), *Society must be defended: Lectures at the Collège de France, 1975–76* (pp. 169–186). New York, NY: Picador.
- Foucault, M. (2005/2001a). Course summary. In A. Davidson, F. Ewald, A. Fontana & F. Gros (Eds.), (G. Burchell, Trans.). *The hermeneutics of the subject: Lectures at the Collège de France 1981–1982* (pp. 495–505). New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (2005/2001b). 3 February 1982 – First hour. In A. Davidson, F. Ewald, A. Fontana & F. Gros (Eds.), (G. Burchell, Trans.). *The hermeneutics of the subject: Lectures at the Collège de France 1981–1982* (pp. 169–186). New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Frennert, S., Forsberg, A., & Östlund, B. (2013). Elderly People's Perceptions of a telehealth-care system: Relative advantage, compatibility, complexity and observability. *Journal of Technology in Human Services*, 31(3), 218–237. doi:10.1080/15228835.2013.814557
- Gualeni, S. (2015). *Virtual worlds as philosophical tools: How to philosophize with a digital hammer*. London: Palgrave MacMillan.
- Hernández-Ramírez, R. (2017). Technology and self-modification: Understanding technologies of the self after Foucault. *Journal of Science and Technology of the Arts*, 9(3), 45–57. doi:10.7559/citarj.v9i3.423
- Hitch, D., Swan, J., Pattison, R., & Stefaniak, R. (2017). Use of touchscreen tablet technology by people with dementia in homes: A scoping review [Review of Use of touchscreen tablet technology by people with dementia in homes: A scoping review]. *Journal of Rehabilitation and Assistive Technologies Engineering*, 4, 1–8. doi:10.1177/2055668317733382
- Kaskiharju, E. (2010). *Koteja ja kodinomaisuutta: Tutkimus vanhenemisen paikoista valtiopäiväpuheissa 1950–2005* (PhD dissertation). University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 393, Jyväskylä.

- Kline, R. (2003). Resisting consumer technology in rural America: The telephone and electrification. In N. Oudshoorn & T. Pinch (Eds.), *How users matter: The co-construction of users and technologies* (pp. 51–66). Cambridge, MA: MIT Press.
- Latour, B. (1999a). On recalling ANT. In J. Law & J. Hassard (Eds.), *Actor network theory and after* (pp. 264–280). Hassard Oxford: Blackwell Publishers.
- Latour, B. (1999b). *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, B. (1999c). Technology is society made durable. In J. Law (Ed.), *Sociology of monsters* (pp. 103–131). London: Routledge.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, J. (1986). Laboratories and texts. In M. Callon, J. Law, & A. Rip (Eds.), *Mapping the dynamics of science and technology* (pp. 35–50). The Macmillan Press Ltd.
- Leskinen, J. (1994). *Tiede, teknologia ja kulutustutkimus*. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisu 2, Helsinki.
- Lie, M., Lindsay, S., & Brittain, K. (2016). Technology and trust: Older people's perspectives of a home monitoring system. *Ageing and Society*, 36(7), 1501–1525. doi:10.1017/S0144686X15000501
- Lindberg, J., & Carlsson, E. (2018). Digitala vårdlandskap – kritiska reflektioner om e-hälsa i glesbygden. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 95(1), 62–69.
- Livingstone, S., Van Couvering, E., & Thumim, N. (2005). *Adult media literacy. A review of the research literature on behalf of Ofcom*. London: Department of Media and Communications, London School of Economics and Political Science.
- Mathew Puthenparambil, J. (2019). *Marketisation of care within the Nordic context: Private care provision for older people in Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Michael, M. (1996). *Constructing identities: The social, the nonhuman and change*. London: Sage.
- Miettinen, R. (1998). Materiaalinen ja sosiaalinen: Toimijaverkkoteoria ja toiminnan teoria innovaatioiden tutkimuksessa. *Sosiologia*, 35(1), 28–42.
- Miller, P., & Rose, N. (2008). *Governing the present: Administering economic, social and personal life*. Cambridge: Polity Press.
- Milligan, C., Roberts, C., & Mort, M. (2011). Telecare and older people: Who cares where? *Social Science & Medicine*, 72(3), 347–354. doi:10.1016/j.socscimed.2010.08.014
- Mitcheson, K. (2012). Foucault's technologies of the self: Between control and creativity. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 43(1), 59–75. doi:10.1080/00071773.2012.11006757
- Mitzner, T., Stuck, R., Hartley, J., Beer, J., & Rogers, W. (2017). Acceptance of televideo technology by adults aging with a mobility impairment for health and wellness interventions. *Journal of Rehabilitation and Assistive Technologies Engineering*, 4. doi:10.1177/2055668317692755
- Mortenson, W., Sixsmith, A., & Beringer, R. (2016). No place like home? Surveillance and what home means in old age. *Canadian Journal on Aging = La Revue Canadienne du Vieillessement*, 35(1), 103–114. doi:10.1017/S0714980815000549
- Mortenson, W., Sixsmith, A., & Woolrych, R. (2015). The power(s) of observation: Theoretical perspectives on surveillance technologies and older people. *Ageing and Society*, 35(3), 512–530. doi:10.1017/S0144686X13000846
- Moser, I., & Law, J. (1999). Good passages, bad passages. *The Sociological Review*, 47(1_suppl), 196–219. doi:10.1111/j.1467-954X.1999.tb03489.x

- Østensen, E., Gjevjon, E., Øderud, T., & Moen, A. (2017). Introducing technology for thriving in residential long-term care. *Journal of Nursing Scholarship: An Official Publication of Sigma Theta Tau International Honor Society of Nursing*, 49(1), 44–53. doi:10.1111/jnu.12268
- Peine, A., & Moors, E. (2015). Valuing health technology – Habilitating and prosthetic strategies in personal health systems. *Technological Forecasting and Social Change*, 93, 68–81. doi:10.1016/j.techfore.2014.08.019
- Peine, A., Rollwagen, I., & Neven, L. (2014). The rise of the “innosumer”—Rethinking older technology users. *Technological Forecasting and Social Change*, 82, 199–214. doi:10.1016/j.techfore.2013.06.013
- Prior, L. (2008). Repositioning documents in social research. *Sociology*, 42(5), 821–836. doi:10.1177/0038038508094564
- Pritchard, G., & Brittain, K. (2015). Alarm pendants and the technological shaping of older people’s care: Between (intentional) help and (irrational) nuisance. *Technological Forecasting and Social Change*, 93, 124–132. doi:10.1016/j.techfore.2014.07.009
- Ritzer, G. (2004). *The McDonaldization of society*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Rose, N. (1989). *Governing the soul: The shaping of the private self*. London: Routledge.
- Schou, J., & Hjelholt, M. (2019). Digitalizing the welfare state: Citizenship discourses in Danish digitalization strategies from 2002 to 2015. *Critical Policy Studies*, 13(1), 3–22. doi:10.1080/19460171.2017.1333441
- Shulver, W., Killington, M., Morris, C., & Crotty, M. (2017). ‘Well, if the kids can do it, I can do it’: Older rehabilitation patients’ experiences of telerehabilitation. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy*, 20(1), 120–129. doi:10.1111/hex.12443
- Spann, A., & Stewart, E. (2018). Barriers and facilitators of older people’s mHealth usage: A qualitative review of older people’s views. *Human Technology*, 14(3), 264–296. doi:10.17011/ht/urn.201811224834
- Sundberg, L. (2019). *If digitalization is the solution, what is the problem?* European Conference on Digital Government, 136–IX, Cyprus. doi:10.34190/ECDG.19.023
- Sutherland, O., LaMarre, A., Rice, C., Hardt, L., & Jeffrey, N. (2016). Gendered patterns of interaction: A Foucauldian discourse analysis of couple therapy. *Contemporary Family Therapy*, 38(4), 385–399. doi:10.1007/s10591-016-9394-6
- Wiles, J., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., & Allen, R. (2012). The meaning of “aging in place” to older people. *The Gerontologist*, 52(3), 357–366. doi:10.1093/geront/gnr098
- Willig, C. (2013). Foucauldian discourse analysis. In C. Willig (Ed.), *Introducing qualitative research in psychology* (3rd ed., pp. 129–142). New York, NY: Open University Press.
- Woolgar, S. (1990). Configuring the user: The case of usability trials. *The Sociological Review*, 38(1_suppl), 58–57. doi:10.1111/j.1467-954X.1990.tb03348 doi:10.1111/j.1467-954X.1990.tb03349.x
- Wyatt, S. (2003). Non-users also matter: The construction of users and non-users of the Internet. In N. Oudshoorn & T. Pinch (Eds.), *How users matter: The co-construction of users and technologies* (pp. 67–79). Cambridge, MA: MIT Press.
- Wyatt, S., Thomas, G., & Terranova, T. (2002). They came, they surfed, they went back to the beach: Conceptualising use and non-use of the Internet. In S. Woolgar (Ed.), *Virtual society? Technology, cyberbole, reality* (pp. 23–40). Oxford: Oxford University Press.
- Yusif, S., Soar, J., & Hafeez-Baig, A. (2016). Older people, assistive technologies, and the barriers to adoption: A systematic review. *International Journal of Medical Informatics*, 94, 112–116. doi:10.1016/j.ijmedinf.2016.07.004